

De persoonlijke reis

*Spirituele vorming van studenten
hbo-theologie, minor Voorganger*

Thijs C. Jansen

Student: T.C. (Thijs) Jansen

Studentnummer: 110414

Datum afstuderen: november 2013

Opdrachtgever: Lectoraat Geestelijk Leiderschap
(Academie voor Theologie, Christelijke Hogeschool Ede)

Projectbegeleider: Dr. R. (René) Erwich

Docent-begeleider: Dr. H.A. (Henk) Bakker

Opleiding: Godsdienst Pastoraal Werk (deeltijd)
School: Christelijke Hogeschool Ede

Inhoud

Voorwoord	7
1. Inleiding	9
1.1. Een verkenning	9
1.2. Spirituele vorming	9
1.2.1. Breed	9
1.2.2. Spiritualiteit	9
1.2.3. Spirituele vorming	12
1.3. CHE – GPW, minor Voorganger	13
1.3.1. CHE	13
1.3.2. GPW	14
1.3.3. Minor Voorganger	15
1.4. Post-christelijke samenleving	16
1.4.1. De 21 ^e eeuw: samenleving	16
1.4.2. Werkplek van de hbo-theoloog, minor Voorganger	17
1.5. Samenvatting: kaders	17
2. Zes studenten over hun spirituele vorming	18
2.1. Interviews	18
2.2. Zes studenten GPW, minor Voorganger	18
2.2.1. Selectiecriteria	18
2.2.2. Levensfasen	18
2.2.3. Doel van de interviews	19
2.3. Spirituele vorming in de periode van de opleiding	19
2.3.1. Spiritualiteit en spirituele vorming	19
2.3.2. Van beginpunt tot (bijna) eindpunt van de opleiding	20
2.3.3. Waardering van de ontwikkeling	20
2.4. Spirituele vorming als onderdeel van de opleiding	21
2.4.1. Vakken / curriculum	21
2.4.2. Buiten het curriculum	21
2.4.3. Buiten de opleiding	22
2.4.4. Waardering	22

2.5. Diepteboringen: bijzondere momenten.....	25
2.5.1. Spiritueel geraakt	25
2.5.2. Spirituele beroepsvorming	25
2.5.3. Spirituele vorming en samenleving	25
2.5.4. Spirituele vorming en levensfase	26
2.6. Onderscheid naar levensfase?	26
2.7. Samenvatting: uitkomsten	27
 3. Welke spirituele vorming heeft de student hbo-theologie, minor Voorganger, nodig?	28
3.1. Inleiding	28
3.2. Behoeftes	28
3.2.1. Student	28
3.2.2. Samenleving	28
3.2.3. God	29
3.2.4. Drievoudig	29
3.3. Ingrediënten van spirituele vorming	29
3.3.1. Spiritualiteit: christocentrisch en met de Bijbel	30
3.3.2. Vorming: ontwikkeling, toenemend gericht op God.....	30
3.3.3. Besef: ik heb het nodig.....	30
3.3.4. Ruimte: tijd, energie, aandacht.....	30
3.3.5. Afstemming: persoonlijk	30
3.3.6. Integratie: opleiding, werk, privé	30
3.3.7. Samen: delen en ontvangen.....	31
3.3.8. Concreet: vormen en praktijk.....	31
3.4. Samenvatting: nood en noodzakelijk	32
 4. Evaluatie: in hoeverre is spirituele vorming voldoende onderdeel van de opleiding GPW, minor Voorganger?	33
4.1. Inleiding	33
4.2. Spirituele vorming in de opleiding GPW, minor VG	33
4.2.1. Magere jaren, de piek van de minor, afstudeerdroogte	33
4.2.2. Toen het persoonlijk werd	33
4.2.3. In de mix	34
4.3. Samenvatting: meer?	34

5. Conclusie en aanbevelingen.....	35
5.1. Conclusie	35
5.2. Wat beter kan.....	35
5.2.1. Bewust en bekwaam maken	35
5.2.2. Momenten buiten de lesuren	35
5.2.3. Meer spirituele vorming in SLO.....	35
5.2.4. Uitdelen van de schat.....	36
5.3. Verder.....	36
Literatuur.....	37
Bijlagen	39
Bijlage 1: Interviewvragen.....	41
Bijlage 2: Interviews	43
Bijlage 3: Overzicht interviewanalyse (boomstructuur).....	111

Voorwoord

De eerste lesdag op de CHE verliep anders dan verwacht. Na vijf jaar Evangelische Theologische Academie maakte ik in 2011 de overstap naar de deeltijdopleiding GPW van de CHE met het idee om hier de minor Lerende Gemeente te volgen. Maar ik belandde uiteindelijk in een lokaal waar een docent bijzonder enthousiast vertelde over de minor Voorganger. Het werd een uniek studiejaar, boordevol scherpente theologie, praktische toerusting, prikkelende gesprekken, waardevolle reflecties, uitdagende stappen en – niet in de laatste plaats – diepgaande spirituele vorming.

Ruim een jaar later besprak ik met René Erwich de mogelijkheid om mijn afstudeeronderzoek te doen in opdracht van het lectoraat Geestelijk Leiderschap. In dat gesprek werd de spirituele vorming van studenten genoemd als mogelijk onderwerp. Tijdens de minor Voorganger was het me duidelijk geworden hoe belangrijk het is om spiritueel gevormd te worden, ook – misschien wel juist – in de opleiding. Dat besef proefde ik ook bij andere GPW-studenten. De keuze was voor mij dan ook snel gemaakt. Een onderzoek naar de spirituele vorming van studenten wilde ik graag doen!

Gekozen werd voor diepte-interviews van GPW-studenten van de minor Voorganger. Zes studenten heb ik uitgebreid bevraagd over hun leven met God. Dat leverde interessante informatie op over hoe zij de spirituele vorming tijdens de opleiding hadden ervaren. Van daaruit kon ik de behoefte naar spirituele vorming vaststellen en elementen aanwijzen die onmisbaar zijn in spirituele vorming. Zo kom ik in dit werkstuk tot een aantal aanbevelingen voor de opleiding GPW (minor Voorganger) met betrekking tot de spirituele vorming van studenten.

De titel van deze scriptie, *De persoonlijke reis*, komt van een van de GPW-studenten. In een interview beschreef hij zijn spirituele vorming als een persoonlijke reis. Dat beeld sprak me aan. Spirituele vorming is, net als reizen, in beweging zijn. Overweldigd worden door nieuwe vergezichten, maar soms ook stormen doorstaan. Reizen is zoeken naar de juiste weg, het avontuur beleven, genieten van het onbekende. Spirituele vorming is vaak net zo. De reis is persoonlijk: de student gaat zijn weg individueel met God. Ook als er reisgenoten zijn en ervaringen gedeeld worden, is het uiteindelijk: de mens in zijn relatie met de Schepper.

Een aantal mensen wil ik specifiek bedanken. René Erwich, lector Geestelijk Leiderschap, gaf mij de mogelijkheid om dit onderzoek te doen in het kader van dit prachtige lectoraat. Hem wil ik bedanken voor de goede gesprekken waarin dit concreet werd en voor zijn expertise bij het scherpstellen van de onderzoeksvraag. Afstudeerdocent Teus van de Lagemaat wil ik bedanken voor zijn meedenken in het opzetten en afbakenen van onderzoeksobject en –subject. Henk Bakker ben ik dankbaar voor de prettige begeleiding in het afstudeerproces. De heldere en vaak razendsnelle feedback vanuit een schat aan kennis en ervaring op het gebied van spirituele vorming heb ik bijzonder gewaardeerd. Arthur Sniijders, coördinator van de minor Voorganger, wil ik bedanken voor de grote inzet voor deze verdiepingsminor en in het bijzonder voor de medewerking aan dit onderzoek door onder meer een interview. Zes studenten beantwoordden de vele vragen die ik hen stelde over hun leven met God. Hun beschikbaarheid voor - en hun openheid in de interviews waardeer ik enorm en daarvoor wil ik hen bedanken. Clemens Jansen, mijn broer, bedank ik voor zijn praktische ondersteuning bij de interviews. Vooral wil ik Famke, mijn vrouw, bedanken, voor eindeloos geduld in de ruim zeven jaar dat ik in deeltijd theologie studeerde en voor ongekende inzet in ons prachtige gezin.

Dankbaar ben ik bovenal voor het leven. Zonder de prijs die één Man betaalde zou spiritualiteit, leven met God, een blijvende onmogelijkheid zijn geweest. Zonder de liefde en genade van de hemelse Vader was er geen levensadem geweest. Zonder de Geest, *Spiritus*, die levend maakt, was dit werkstuk een stapel lege vellen papier geworden. En dat geldt ook voor mijn leven. Ik dank de Ene voor alles, omdat ik zonder Hem niets zou zijn.

Gouda, 1 november 2013,
Thijs Jansen

*“We doen niets anders dan een geschenk ontvangen,
maar we weten dat de veranderingen echt zijn.*

*We weten dat ze echt zijn,
omdat we merken dat een houding van liefde en bewogenheid
die we vroeger met de grootste inspanning niet konden opbrengen
ons nu vervult.”*

Richard Foster¹

¹ Foster, p.14.

1. Inleiding

1.1. Een verkenning

In dit afstudeeronderzoek breng ik de spirituele vorming van studenten hbo-theologie in deze tijd in kaart. Zo beschreven zegt dit alles en toch niets. Want wat is spirituele vorming? Om welke studenten gaat het specifiek? En wat is kenmerkend voor deze tijd? Voordat we aan het onderzoek toekomen, is het nodig om de kaders voor dit onderzoek helder te krijgen. Dat doe ik in dit eerste hoofdstuk met de afbakening van onderzoeksobject, -subject en -context. De volgende hoofdstukken hebben een interpretatief en normatief karakter, dit hoofdstuk is beschrijvend van aard.

Deze inleiding begint met een bepaling van het begrip “spirituele vorming”, als afgeleide van het begrip “spiritualiteit”. Vervolgens wordt gespecificeerd op welke studenten en opleiding dit onderzoek gericht is. Tenslotte bespreek ik de context: de huidige tijd en samenleving.

1.2. Spirituele vorming

1.2.1. Breed

Mindfulness² was niet eerder zo populair.³ Het zingevingmagazine Happinez⁴ verschijnt acht keer per jaar in een oplage van meer dan 200.000 stuks.⁵ Op de Startpagina Spiritualiteit staan meer dan driehonderd links naar spirituele activiteiten, variërend van spirituele vakanties tot spiritueel daten.⁶ En om spiritualiteit nog meer tot een gezamenlijke belevenis te maken komt begin 2014 de “Week van de Spiritualiteit”.⁷ Conclusie? Spiritualiteit is ‘hot’.

Tegelijkertijd laten de genoemde voorbeelden zien dat spiritualiteit een enorme diversiteit kent.⁸ Dat roept de vraag op hoe spiritualiteit geduid moet worden met het oog op de spirituele vorming van studenten hbo-theologie. Ik kom hierna tot een afbakening, een werkdefinitie, van spiritualiteit en spirituele vorming. Dat gaat niet met oogkleppen op. Daarom begin ik met een korte vlucht door de geschiedenis van de spiritualiteit in verhouding tot het christendom en sta ik even stil bij spiritualiteit en christendom in de huidige tijd.

1.2.2. Spiritualiteit

1.2.2.1. Geschiedenis

Spiritualiteit heeft een lange en brede geschiedenis. Philip Sheldrake laat zien dat spiritualiteit in elk van de *wereldgodsdiensten* (Jodendom, Christendom, Islam, Hindoeïsme, Boeddhisme) een belangrijk onderdeel heeft gevormd van de geloofspraktijk.⁹

² “Mindfulness” is een (meditatie)methode met een Boeddhistische oorsprong, met het doel bewust(er) te leven (<http://nl.wikipedia.org/wiki/Mindfulness>).

³ Onder andere: Trouw (<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1182666/2009/11/21/rsquo-Was-het-nou-mindfulness-of-mindless-fun-rsquo.dhtml>) en een artikel van wetenschapsjournalist Rob Ramaker (<http://www.robmaker.nl/mindfulness-hier-en-nu/>).

⁴ <http://www.happinez.nl/home.htm>

⁵ <http://www.happinez.nl/adverteren.htm>

⁶ <http://spiritualiteit.startpagina.nl/>

⁷ <http://www.maandvandespiritualiteit.nl/>

⁸ Ook Waaijman signaleert in een toenemende populariteit van diverse spirituele activiteiten (Waaijman, p.1).

⁹ Sheldrake 2012, p.9-13.

Wanneer we specifiek ‘inzoomen’ op de Joods-christelijke traditie, dan zien we dat spiritualiteit hierin sterk teruggrijpt op de *Bijbel*.¹⁰ Het woord “spiritualiteit” komt in de Bijbel weliswaar niet voor, de relatie van de mens met God vormt hierin de rode draad. *Vroomheid*, gerichtheid op God, is zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament een terugkerend thema.¹¹ Het Oude Testament wijst bijvoorbeeld in de Psalmen op het belang van gehoorzaamheid aan God.¹² In het Nieuwe Testament wordt vroomheid vooral concreet gemaakt in *navolging* en *godsvrucht*.¹³

In de *Joodse traditie* tot de eerste eeuw was spiritualiteit geworteld in de geschiedenis als volk van God. Spiritualiteit was gericht op het zoeken naar God en het leven voor het aangezicht van God.¹⁴ De twee bronnen voor spiritualiteit waren de door God geschapen wereld en de Thora.¹⁵

De *christelijke traditie van spiritualiteit* bouwde hier vanaf de eerste eeuw op voort, met één wezenlijk verschil: centraal stond het onderwijs van Jezus Christus.¹⁶ In de ruim 2000 jaren die volgden maakte het christendom vele veranderingen door en ontwikkelde ook de spiritualiteit zich in uiteenlopende richtingen.¹⁷ Ik noem de belangrijkste ontwikkelingen en volg hierbij de indeling die Sheldrake hanteert.¹⁸ In de periode van het *Nieuwe Testament en de Vroege Kerk (1^e tot en met 3^e eeuw n.Chr.)* vormde de Schrift (het Oude Testament en later ook de geschriften van het Nieuwe Testament) de basis voor de spiritualiteit, met als centraal thema: discipelschap (Jezus leren volgen).¹⁹ In de eerste eeuw was spiritualiteit het leven in gemeenschap met andere gelovigen.²⁰ Het martelaarschap ontwikkelde zich tot iets wat verheerlijkt werd en een spirituele lading kreeg.²¹ Kerkvaders hadden grote invloed op de theologie en spiritualiteit.²² In de periode die volgde (*300-1150*) ontstonden vormen van leven in afzondering, de *Monastieke spiritualiteit*.²³ De ontwikkeling van het christendom van verboden godsdienst (tot 313 n.Chr.) naar staatsgodsdienst (380 n.Chr.) droeg hieraan mede bij.²⁴ In de periode *van 1150 tot 1450* verschoof de aandacht naar de steden (*stedelijke spiritualiteit*).²⁵ Grote kathedralen vormden het centrum van de spiritualiteit, de Kerk had grote invloed.²⁶ Er ontstonden enerzijds universiteiten met de nadruk op de kennis en anderzijds juist bewegingen daar tegenin.²⁷ De *spiritualiteit in de tijd van de Reformatie (1450-1700)* kende een sterke focus op de mens en de menselijke ratio (beïnvloed door de Verlichting) en op het persoonlijke geloofsleven.²⁸ Van 1700 tot 1900 volgde de *tijd van de Rede*, waarin onder meer door

¹⁰ Sheldrake 2012, p.9,10, Waaijman, p.305v., McGrath, p.15.

¹¹ M.J. Paul en A. Noordegraaf in Van 't Spijker, p.17v. en 44v.

¹² Waaijman, p.485, M.J. Paul in Van 't Spijker, p.36.

¹³ A. Noordegraaf in Van 't Spijker, p.47,57,60-61.

¹⁴ Sheldrake 2012, p.9.

¹⁵ Idem.

¹⁶ Idem, p.9-10, J.H. van de Bank in Van 't Spijker, p.69-72.

¹⁷ Voor een uitgebreid overzicht van de ontwikkelingen van de christelijke spiritualiteit verwijs ik graag naar McGrath, p.178-224, Van 't Spijker, p.69-305 en Sheldrake 2013, p.23-201.

¹⁸ Sheldrake 2013, p.17. Sheldrake merkt daarbij terecht op dat deze indeling weliswaar overzicht biedt, maar in feite tekort doet aan de verscheidenheid binnen de christelijke traditie (p.17).

¹⁹ Sheldrake 2013, p.24.

²⁰ Idem, p.30,31.

²¹ Het was een eer om te lijden en sterven in navolging van Christus. Bekende martelaren uit deze tijd zijn Ignatius van Antiochië (gest. in 107 n.Chr.) en Polycarpus van Smyrna (gest. in 155 n.Chr.) (Sheldrake, p.33-34).

²² Sheldrake 2013, p.34-38. Hij noemt onder meer Irenaeus (130-200 n.Chr.), Origenes (185-254 n.Chr.) en Augustinus (354-430). Ook het werk van de monnik Pseudo-Dionysius (ca. 500 n.Chr.) had grote invloed op de theologie en spiritualiteit.

²³ Sheldrake 2013, p.47v., Aalders, p.37v.

²⁴ Idem, p.49.

²⁵ Idem, p.79v.

²⁶ Idem, p.85.

²⁷ Idem, p.87-102.

²⁸ Idem, p.113-117. Dit zien we bijvoorbeeld terug bij de reformatoren Maarten Luther (1483-1546) en Johannes Calvijn (1509-1564). Beiden waren sterk rationeel bezig door (dogmatisch-)theologische verdieping en hechten tegelijkertijd veel

John Wesley in de Verenigde Staten een beweging in gang werd gezet waarin spiritualiteit sterk het accent kreeg van zuiver leven voor God (piëtisme, puritanisme).²⁹ De meest recente periode is die van *Moderne tijd tot Postmoderne tijd (1900-2000)*, die zich kenmerkt door een grote variëteit aan invalshoeken van spiritualiteit.³⁰

1.2.2.2. Nu

Hoe wordt spiritualiteit anno 2013 beschouwd in relatie tot het christendom? Sheldrake wijst een aantal factoren aan die op spiritualiteit van invloed zijn, zoals globalisatie, internet (cyberspace) en interreligieuze verbanden.³¹ Over het laatste merkt hij op dat in de Westerse wereld (Europa, Noord-Amerika) sprake is van groei van het Neo-Pagianisme, een levensbeschouwing die sterk beïnvloed is door (natuur)religies van voor het ontstaan van het christendom.³² Het christendom heeft nu een andere, meer marginale, rol dan voorheen.³³ Gesproken wordt van een crisis van kerk en theologie.³⁴ En zelfs van het einde van het christendom.³⁵ Over de huidige samenleving is meer te zeggen (dat volgt onder 1.4), voor de verhouding van spiritualiteit en christendom is van belang te constateren dat deze twee begrippen op dit moment niet (langer) vanzelfsprekend met elkaar verbonden zijn.

In dit afwisselende landschap wordt spiritualiteit vanuit een christelijke invalshoek op verschillende manieren benaderd. Waaijman kiest voor een brede uiteenzetting van vormen, grondslagen en methoden van (onderzoek naar) spiritualiteit, waarbij hij zowel christelijke als niet-christelijke bronnen gebruikt.³⁶ McGrath richt zich specifiek op christelijke spiritualiteit en put vrijwel uitsluitend uit christelijke bronnen: de Bijbel en de christelijke theologie en traditie.³⁷ Anderen beschouwen spiritualiteit in de eerste plaats vanuit een christocentrisch perspectief.³⁸

Van iets minder recente datum, maar niet minder actueel, is het werk *Dynamics of Spiritual Life* van Richard Lovelace (1979).³⁹ In dit boek beschrijft hij cycli van spirituele neergang en vernieuwing (opwekking) door de geschiedenis heen en destilleert hij hieruit negen elementen die nodig zijn voor spirituele vernieuwing.⁴⁰

1.2.2.3. Een definitie: spiritualiteit

Gezien de genoemde diversiteit lijkt het haast onmogelijk om tot een definitie van spiritualiteit te komen.⁴¹ Toch waagt een aantal schrijvers zich hieraan. Vaak wordt daarbij teruggegrepen op de oorsprong van het woord spiritualiteit, “spiritus”, de Latijnse vertaling van het Hebreeuwse woord “ruach”, dat zowel “geest” als “adem” en “wind” betekent.⁴² Spiritualiteit gaat over geestelijk

waarde aan persoonlijk geloofsleven door onder meer meditatie op de Bijbel en gebed (K. Exalto en K. Runia in Van 't Spijker, p.162-167 en p.169v., Aalders, p.98v.).

²⁹ Sheldrake 2013, p.145v.

³⁰ Idem, p.173v. Voorbeelden zijn Dietrich Bonhoeffer (navolging), bevrijdingstheologie en de charismatische beweging.

³¹ Sheldrake 2013, p.205v.

³² Sheldrake 2012, p.8-9, zo ook: Lovelace, p.426.

³³ Boersema en Paas, p.92,93.

³⁴ Dekker, p.20.

³⁵ Murray, p.1-3. Hiermee bedoelt Murray trouwens niet het verdwijnen van het christelijk *geloof*, maar van het *geinstitutionaliseerde* christendom.

³⁶ Waaijman, p.1-8.

³⁷ McGrath, p.13-18.

³⁸ Foster, p.12, Osmer, p.27, Douma, p.1v.

³⁹ Recentelijk nog aangehaald door Robert Doornenbal (Doornenbal, p.48-54) en door Aad Kamsteeg (Kamsteeg, p.74-79).

⁴⁰ Lovelace, p.75.

⁴¹ Sheldrake 2012, p.5, en S.M. Schneiders in Sheldrake 2005, p.1.

⁴² Waaijman, p.359, McGrath, p.13, Sheldrake 2012, p.4, Ouweneel, p.28.

leven.⁴³ Zo komt McGrath tot de volgende definitie: “spiritualiteit heeft te maken met het zoeken naar bevredigend, authentiek religieus leven, waarbij de voor die religie kenmerkende ideeën gecombineerd worden met de totale ervaring van het leven op basis en binnen de context van religie”.⁴⁴ Hoek verstaat onder spiritualiteit “de persoonlijke, voortdurende zoektocht naar leven in – en het ervaren van de relatie met God, en de invloed die deze relatie heeft op het dagelijks leven en handelen”.⁴⁵ Waaijman omschrijft spiritualiteit als het “godmenselijk betrekkingen gebeuren”.⁴⁶ In zijn lectorale rede sluit Erwich bij deze definitie aan.⁴⁷

Wanneer we de verschillende definities van spiritualiteit naast elkaar zetten, dan blijkt een aantal elementen telkens terug te komen. Ook in de geschiedenis zijn dit aspecten die de soorten spiritualiteit met elkaar gemeenschappelijk hebben. Ik noem ze hierna.

1.2.2.3.1. Element: God

Er is sprake van twee partijen. Eén van de twee is van een andere dimensie. Hoewel dit begrip verschillend wordt ingevuld, wordt voor deze partij vrijwel altijd het begrip “God” gebruikt.

1.2.2.3.2. Element: mens

De andere partij is de mens. Soms wordt gesproken over gezamenlijke spiritualiteit, waarbij deze met andere mensen wordt beleefd.⁴⁸ Maar vaak is de focus in eerste instantie op het individu. Spiritualiteit heeft een persoonlijk karakter.

1.2.2.3.3. Element: relatie

God en mens staan niet los van elkaar. Spiritualiteit wijst op een verband tussen deze twee. Dit verband is dynamisch. Er is beweging, er gebeurt iets. Dat “iets” wordt uiteenlopend ingevuld, maar duidelijk is dat spiritualiteit duidt op een levend verband tussen God en mens, een relatie.

Deze drie elementen (God, mens, relatie) vormen samen het minimum van spiritualiteit. Als één van deze elementen ontbreekt is niet langer sprake van spiritualiteit. Anders verwoord, spiritualiteit is leven als mens in relatie met God.

1.2.3. Spirituele vorming

1.2.3.1. Ontwikkeling

Spiritualiteit is, zoals we hiervoor zagen, in zichzelf reeds dynamisch. Toch spreek ik bewust over spirituele *vorming*. Door de tijd heen ontwikkelt de spiritualiteit van een mens. En juist die ontwikkeling wil ik onderzoeken, specifiek bij studenten hbo-theologie, minor Voorganger.

1.2.3.2. Waarom?

Richard Foster spreekt over het *beoefenen* van het innerlijk leven.⁴⁹ Eugene Peterson stelt het *ontwikkelen* van een spiritualiteit die in overeenstemming is met het werk van een predikant

⁴³ McGrath, p.13.

⁴⁴ McGrath, p.14.

⁴⁵ J. Hoek in Hoek en Paas, p.41.

⁴⁶ Waaijman, p.422.

⁴⁷ Erwich, p.20.

⁴⁸ Zo schrijft Wim Dekker dat hij het erg gemist heeft dat hij met anderen in de kerk niet een *gezamenlijke* spiritualiteit heeft kunnen ontwikkelen (Dekker, p.19).

centraal.⁵⁰ Jan Hoek ziet als een onderdeel van (de ontwikkeling naar) het werk als hbo-theoloog: het werken aan *doorgaande* spirituele *groei, verbetering* van beroepsgerichte spiritualiteit.⁵¹ Richard Lovelace noemt als één van de *dynamieken* voor geestelijke *vernieuwing: heiliging*.⁵² Telkens wordt gesproken over een *ontwikkeling* van spiritualiteit, vaak met een actieve rol voor de mens zelf.⁵³

Ook in de Bijbel zien we dat leven met God een ontwikkeling inhoudt. In het Oude Testament wordt dit duidelijk in onder meer de Psalmen en Spreuken.⁵⁴ In het Nieuwe Testament komt deze ontwikkeling nog meer naar voren in de aspecten navolging⁵⁵ en godsvrucht (*eusebia*).⁵⁶

Zowel in de literatuur als in de Bijbel komt naar voren dat spiritualiteit van een mens zich kan ontwikkelen of (verder) ontwikkeld kan worden.⁵⁷ Maar niet alleen dat, die ontwikkeling wordt ook belangrijk gevonden. Dat maakt het interessant om juist deze ontwikkeling te onderzoeken.

1.2.3.3. Een definitie: spirituele vorming

Op grond van vorenstaande kom ik tot de volgende werkdefinitie: *spirituele vorming is de ontwikkeling van het leven als mens in relatie met God*. Dit is een ruime werkdefinitie, die voldoet voor het onderzoek. Enerzijds is zij smal genoeg om het onderzoeksthema spirituele vorming af te bakenen. Anderzijds is zij voldoende ruim om een kader te scheppen voor het interviewen van de studenten, zonder dat dit kader te veel sturende vragen oplevert.

1.3. CHE – GPW, minor Voorganger

Nu het *onderzoeksubject*, spirituele vorming, is vastgesteld, wordt het tijd om het *onderzoekssubject* scherp te krijgen. Ik heb gekozen voor de groep *studenten hbo-theologie*, die de *opleiding Godsdienst Pastoraal Werk (hierna: GPW)* doen aan de *Christelijke Hogeschool Ede (hierna: CHE)*. Binnen deze groep beperk ik me tot de groep studenten die de *verdiepingsminor Voorganger (hierna: minor VG)* volgen. Ik beschrijf achtereenvolgens de school, de opleiding en de verdiepingsminor.

1.3.1. CHE

1.3.1.1. Christelijk

De stichting CHE ontstond uit een fusie in 1994 van de gereformeerde Christelijke Hogeschool Felua en Gereformeerde Sociale Akademie De Vijverberg.⁵⁸ Vanaf 1997 wordt de huidige naam gevoerd.⁵⁹ De school heeft een duidelijk christelijke grondslag.⁶⁰ In de praktijk blijkt dat onder meer uit vieringen

⁴⁹ Foster, p.10.

⁵⁰ Peterson, p.8.

⁵¹ J. Hoek in Hoek, Paas, p.41,44.

⁵² Lovelace, p.102.

⁵³ Zo ook bijvoorbeeld: Aalders, p.205, Waaijman, p.422, Van Dam, p.30, en Smit, p.14,15.

⁵⁴ Onder andere: Ps.1:3,4, Ps.15:2, Ps.25:4,5,8-10, Ps.71:17,18, Ps.73:21-24, Ps.86:11,12, Ps.119:1-3,9,66,97-104, Ps.143:5-10, Spr.3:5,6, Spr.4:3,4, Spr.11:30, Spr.23:19.

⁵⁵ Onder andere in 1 Kor.11:1, Ef.5:1, Thess.1:6.

⁵⁶ Onder andere in 1 Tim.4:7, 1 Tim.5:4, 1 Tim.6:6, 2 Petr.1:3,6,7, 2 Petr.2:11.

⁵⁷ Zie bijvoorbeeld ook: A. Noordegraaf in Van 't Spijker, p.60-62 en Waaijman, p.315-318.

⁵⁸ <http://che.nl/over-de-che/geschiedenis>

⁵⁹ Idem.

⁶⁰ De CHE heeft deze grondslag in haar statuten als volgt verwoord: "Artikel 2. De stichting heeft als grondslag de Bijbel die zij erkent als het betrouwbare en geïnspireerde Woord van God, zoals verwoord in de gereformeerde belijdenis. Artikel 3. De stichting heeft ten doel het stichten en instandhouden van een of meer instellingen voor Protestants Christelijk Hoger Beroepsonderwijs op Gereformeerde grondslag, het geven van onderwijs door deze instelling(en) en voorts al hetgeen dat

met Kerst en Pasen, dagopeningen, bezinning.⁶¹ Ook in het onderwijs komt de christelijke identiteit naar voren. Zo richt de CHE zich onder meer op: “het ontwikkelen en verzorgen van hoogwaardig hoger beroepsonderwijs, waardoor studenten en cursisten als persoon en als christen worden gevormd, toegerust en opgeleid tot (startende) professionals”.⁶²

1.3.1.2. Overheidserkend, competentiegericht onderwijs

Op de CHE worden tien hbo-opleidingen en één hbo-master aangeboden op het gebied van onder meer verpleging, communicatie, theologie en (basis)onderwijs.⁶³ Daarnaast zijn er zes lectoraten (onderzoeksverbanden).⁶⁴

De opleidingen van de CHE zijn NVAO-geaccrediteerd, oftewel overheidserkend.⁶⁵ Dat betekent dat de daarin behaalde graad of titel wettelijk erkend is.⁶⁶ Op grond van een Europees kwalificatiekader, nader uitgewerkt in een Nederlands kwalificatiekader, dienen de hbo-opleidingen 240 EC⁶⁷ te bevatten.⁶⁸ Dat komt neer op 60 EC per jaar voor een voltijd opleiding van vier jaar. Op grond van dezelfde kaders dient de student voor het beroep relevante competenties te verwerven.⁶⁹

1.3.2. GPW

1.3.2.1. Godsdienst Pastoraal Werk, diversiteit onder één noemer

De opleiding Godsdienst Pastoraal werk is een hbo-opleiding met de aandachtsgebieden pastoraat, missionair-diakonaal werk, jeugdwerk, gemeenteopbouw, lerende gemeente, ondersteund door verschillende Bijbelse en theologische vakken.⁷⁰ De student kan worden opgeleid tot pastoraal werker in kerken en organisaties, missionair werker, jeugdwerker, gemeentetoeruster en evangelisch voorganger.⁷¹ GPW kent zowel een voltijd (vierjarige) als een deeltijd (vijfjarige) opleiding.⁷²

De opleiding is ingedeeld in semesters, met verschillende accenten: een gezamenlijk semester GPW en Leraar Godsdienst/Levensbeschouwing (1^e semester), geestelijke voeding (2^e semester), geestelijk begeleiden (3^e semester), gemeenteopbouw (4^e semester), het beroep in de praktijk (5^e en 6^e semester, stage), afstuderen (7^e en 8^e semester).⁷³

daarmee rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn.” (<http://che.nl/over-de-che/werken-bij-de-che/grondslag>).

⁶¹ <http://che.nl/over-de-che/identiteit-en-missie>

⁶² <http://che.nl/over-de-che/identiteit-en-missie>

⁶³ <http://che.nl/over-de-che>

⁶⁴ Idem.

⁶⁵ <http://che.nl/over-de-che/kwaliteit-in-het-onderwijs>, NVAO staat voor nederlands-vlaamse accreditatieorganisatie.

⁶⁶ <http://www.nvao.net/studenten/ouders>

⁶⁷ ECTS staat voor European Credit Transfer System. 1 EC = 28 studie-uren (<http://www.nvao.net/faq#p141>).

⁶⁸ ‘A Framework for Qualifications for European Higher Education Area’, <http://www.nvao.net/page/downloads/QFEHA.pdf>, p.72, en ‘The Higher Education Qualifications Framework in the Netherlands’, a presentation for compatibility with the framework for Qualifications of the European Higher Education Area’, http://www.nvao.net/page/downloads/NQF_Dutch_National_Qualifications_Framework.pdf, p.16.

⁶⁹ ‘A Framework for Qualifications for European Higher Education Area’, <http://www.nvao.net/page/downloads/QFEHA.pdf>, p.59-63, en ‘The Higher Education Qualifications Framework in the Netherlands’, a presentation for compatibility with the framework for Qualifications of the European Higher Education Area’, http://www.nvao.net/page/downloads/NQF_Dutch_National_Qualifications_Framework.pdf, p.20-21. Er worden drie competentieniveaus (cycle qualifications) onderscheiden.

⁷⁰ <http://che.nl/studeren/godsdienst-pastoraal-werk/voltijd>

⁷¹ Idem. De opleiding Leraar Godsdienst / Levensbeschouwing is een aparte opleiding.

⁷² <http://che.nl/studeren/godsdienst-pastoraal-werk/deeltijd>

⁷³ Opleidingsgids Theologie 2012-2013, Christelijke Hogeschool Ede, p.10-13.

1.3.2.2. Competenties, vorming voor de praktijk van de hbo-theoloog

In de GPW-opleiding ontwikkelt de student zich in de hermeneutische, pastorale, liturgische, missionaire, educatieve, agogische, leiderschaps-, communicatieve en persoonlijke competentie.⁷⁴ Aan het einde van het 4^e semester dient de student alle competenties op niveau 1 (basis) te beheersen.⁷⁵ Niveau 2 (deels bekwaam) moet, zij het vanwege de specialisatie voor zes van de negen competenties, aan het einde van het 6^e semester behaald zijn.⁷⁶ Bij het afstuderen is, eveneens voor de zes specifieke competenties, niveau 3 (startend beroepsbekwaam) bereikt.⁷⁷ De vorming voor het beroep in de praktijk komt in oefeningen op school en vooral in de stage naar voren.⁷⁸

1.3.3. Minor Voorganger

1.3.3.1. Uitstroomprofiel evangelisch voorganger, voorheen: ETH

Eén van de richtingen waarin de student zich kan specialiseren is “evangelisch voorganger”. Deze verdiepingsminor bestrijkt 30 EC van het 5e en 6e semester.⁷⁹ Omdat een voorganger op vele gebieden ingezet kan worden, bevat zowel het praktijk- als het theoriegedeelte een breed scala aan activiteiten en onderwerpen, zoals homiletiek, toegepaste geloofsbegeleiding, vergaderingen leiden en een gemeentevisie ontwikkelen.⁸⁰ Aansluitend kan in de verbredingsminor van semester 7 gekozen worden voor één van de specifieke kerkelijke routes om te voldoen aan de eisen die bepaalde denominaties stellen aan voorgangers, zoals de Unie van Baptisten en de ABC-gemeentes.⁸¹ De student die de minor VG volgt, dient aan het einde van semester 6 ontwikkeld te hebben op niveau 2: de persoonlijke, hermeneutische, liturgische, leiderschapscompetentie en twee van deze competenties (naar keuze): de pastorale, educatieve, missionaire, agogische en communicatieve.⁸²

De minor VG heeft een unieke geschiedenis ten opzichte van andere verdiepingsminors. Zij komt voort uit de hbo-opleiding theologie van de Evangelische Theologische Hogeschool (ETH) in Veenendaal, die vanaf 2004 is ondergebracht bij de CHE.⁸³ Arthur Snijders, de huidige coördinator van deze minor, merkt hierover op, dat de opleiding aan de ETH in feite meer was dan hbo en minder dan universiteit met verhoudingsgewijs veel aandacht voor theologie, Bijbelse vakken en prediking.⁸⁴ Hierdoor was het aan de theoriekant een erg voorganger gerichte opleiding.⁸⁵

1.3.3.2. Stage

Binnen de minor VG neemt de stage een belangrijke plaats in. Zo worden 17,5 EC van de 30 EC van de minor toegekend aan opdrachten die in de stage dienen te worden gedaan.⁸⁶ Het gaat hierbij om de arbeidsproeven op het gebied van prediking, vergaderen, (pastorale) gesprekken en organiseren

⁷⁴ <http://che.nl/~media/Academie%20voor%20Theologie/Theologiebestanden/Competenties.pdf>. Daar wordt ook beschreven wat de verschillende competenties inhouden.

⁷⁵ Opleidingsgids Theologie 2012-2013, Christelijke Hogeschool Ede, p.11.

⁷⁶ Idem.

⁷⁷ Idem, p.12.

⁷⁸ Idem, p.11, en <http://che.nl/studeren/godsdienst-pastoraal-werk/volgtijd/praktijk>.

⁷⁹ A.W. Snijders, ‘Voorganger Minorboek VTO en DTO Semester 5 & 6’, Christelijke Hogeschool Ede, p.2.

⁸⁰ Idem.

⁸¹ Idem.

⁸² Opleidingsgids Theologie 2012-2013, Christelijke Hogeschool Ede, p.12.

⁸³ Interview met Arthur Snijders op 29 juli 2013.

⁸⁴ Idem.

⁸⁵ Idem.

⁸⁶ A.W. Snijders, ‘Voorganger Minorboek VTO en DTO Semester 5 & 6’, Christelijke Hogeschool Ede, p.2,5,6.

van een gemeenteactiviteit.⁸⁷ Juist in de stage, waarin zoveel mogelijk de taken behorend tot het voorgangerschap gedaan worden door de student, ontwikkelt de student de competenties die een voorganger moet beheersen: de liturgische, hermeneutische en leiderschapscompetentie.⁸⁸ Gelijktijdig wordt in de vakken een theoretisch kader geboden voor de ontwikkeling van deze competenties in de praktijk.⁸⁹ Het totaal aantal stage-uren is 966 (34,5 EC). Gedurende dit jaar neemt de student ook deel aan supervisie, waarin vanuit de praktijk van de stage wordt gereflecteerd op de eigen persoon en het eigen functioneren.⁹⁰

1.3.3.3. De spiritualiteit van de voorganger

Spiritualiteit krijgt bijzondere aandacht binnen de minor VG. Dat gebeurt in het vak Spiritualiteit II, waarin – naast het bestuderen van literatuur over dit onderwerp⁹¹ – opdrachten worden gedaan, bestaande uit: het doorlopen van een labyrint (virtuele gebedsweg), psalmen bidden/zingen en het schrijven van een integratieverslag met onder meer de ontwikkeling van de student gedurende het 5^e semester.⁹² Arthur Sniijders (coördinator minor VG) zegt hierover dat het vak Spiritualiteit de “kick-off” van de minor is, waarmee hij de toonzetting wil geven voor de gehele minor, inclusief de stage.⁹³ Spiritualiteit is volgens Sniijders van belang voor de voorganger, omdat leiderschap wordt gevormd door theologie en de theologie wordt gevormd door de persoonlijke omgang met God.⁹⁴

1.4. Post-christelijke samenleving

Na de bepaling van het onderzoeksobject en het onderzoekssubject is het nu tijd voor de oriëntatie op de *context*, deze tijd en deze plaats: de *post-christelijke samenleving*. Die term vraagt om uitleg.

1.4.1. De 21^e eeuw: samenleving

De huidige samenleving wordt door Schaap-Jonker treffend beschreven als een *uitblinkcultuur*.⁹⁵ Er is sprake van een dominante narcistische cultuur, met een sterke gerichtheid op het eigen zelf van het individu en een voortdurend zoeken naar bevestiging om het gevoel van eigenwaarde te bevorderen.⁹⁶ Onder meer in *social media* richten mensen de aandacht op zichzelf of, beter gezegd, op het ideale zelf.⁹⁷ Het individu schiet door in zijn streven naar autonomie, waardoor op dit punt de

⁸⁷ A.W. Sniijders, ‘Voorganger Minorboek VTO en DTO Semester 5 & 6’, Christelijke Hogeschool Ede, p.8.

⁸⁸ Idem, p.4.

⁸⁹ Idem, p.5,6.

⁹⁰ ‘Supervisienota Godsdienst Pastoraal Werk, VTO en DTO, semesters 5&6, 2012/2013’

(<https://extranet.che.nl/theologie/Organisatie/Praktijkbureau/Supervisie/Commissiedocumenten/Supervisienota%20GPW%202012-2013.pdf>), p.6.

⁹¹ De literatuur betreft: Nauta, R. *Paradoxaal Leiderschap. Schetsen voor een psychologie van de pastor* (Valkhof Pers, 2006), 269 pp.; Peterson, E. *Onder de wonderboom. Het boek Jona als een midrasj over pastoraal werk* (Gorinchem: Ekklesia, 1997) 160 pp.; Donders, P. en Ketelaar, J. *Gezond leiderschap in de Kerk. Voed en koester je kerkgemeenschap* (Hoornaar: Gideon, 2011), 347 pp. en een artikel in het minorboek, bestaande uit hoofdstuk 2 (15 pagina’s) uit een boek van Clinton: R. Clinton, *The Making of a Leader. Recognizing the Lessons and Stages of Leadership Development* (Colorado Springs: NavPress, 1988), 272 pp. (A.W. Sniijders, ‘Minor Voorganger, Spiritualiteit II, Godsdienst Pastoraal Werk, VTO – jaar 3 – semester 5, 2012/2013, Christelijke Hogeschool Ede, voorblad en p.5-19).

⁹² A.W. Sniijders, ‘Minor Voorganger, Spiritualiteit II, Godsdienst Pastoraal Werk, VTO – jaar 3 – semester 5, 2012/2013’, Christelijke Hogeschool Ede, p.2,3.

⁹³ Interview met Arthur Sniijders op 29 juli 2013.

⁹⁴ Idem.

⁹⁵ Schaap-Jonker, p.253.

⁹⁶ Idem, p.254.

⁹⁷ Idem, p.255-257.

behoefte niet wordt bevredigd en in verbondenheid tekort wordt geschoten. Dat leidt uiteindelijk tot gevoelens van leegte en zinloosheid – de ‘depressie-epidemie’ als tegenhanger van de uitblinkcultuur.⁹⁸ De uitblinkcultuur aan de ene kant en religie en spiritualiteit aan de andere kant beïnvloeden elkaar wederzijds.⁹⁹

We merken hiervoor (1.2.2.2) reeds op dat het christendom een andere, meer marginale, rol heeft dan voorheen. Er is sprake van *secularisatie*, ontkerkelijking, die reeds in de jaren '60 van de vorige eeuw werd ingezet.¹⁰⁰ Erwich constateert dat gelijktijdig *nieuwe religiositeit* zich in allerlei gedaanten voordoet.¹⁰¹ In deze pluriforme samenleving betekent het geloof delen volgens Murray een rondetafelgesprek in plaats van te spreken vanaf het hoofd van de tafel.¹⁰² Hij beschrijft deze tijd als de tijd na het tijdperk van het christendom: *Post-Christendom*.¹⁰³

1.4.2. Werkplek van de hbo-theoloog, minor Voorganger

De post-christelijke samenleving vormt na de opleiding de werkplek van de student hbo-theologie, die de minor VG heeft doorlopen. Als hbo-theoloog krijgt hij te maken met “afkalving van de christelijke zuilen en erosie van de religieuze instituties, polarisering en de komst van nieuwe religies, alsook polarisering en groeiend wantrouwen ten opzichte van ‘religie’”.¹⁰⁴ Die veranderingen roepen nieuwe maatschappelijke behoeften op: behoefte aan sociale cohesie, aan mensen die kunnen omgaan met uiteenlopende levensbeschouwingen en aan (christelijke) cultuur.¹⁰⁵

In deze context kan de hbo-theoloog aan het werk als voorganger van een evangelische gemeente of als kerkelijk werker in de PKN. Zowel in het werk dat op de gemeente gericht is als in het werk dat naar buiten toe gericht is speelt de context een grote rol. Gemeenteleden en mensen buiten de gemeente staan niet los van de samenleving en worden beïnvloed door tendensen in de samenleving, zoals de uitblinkcultuur. Bovendien heeft de secularisatie (mogelijk) grote invloed op het werk in de gemeente, bijvoorbeeld in geval van grootschalige kerkverlating. Van de voorganger wordt verwacht dat hij in staat is om hierop in te spelen en de mens in deze context aan te spreken.

1.5. Samenvatting: kaders

Aan het einde van deze verkenning zijn de kaders voor het onderzoek vastgesteld:

- het onderzoeksobject is *spirituele vorming: de ontwikkeling van het leven als mens in relatie met God*;
- het onderzoekssubject is: *studenten hbo-theologie, die de verdiepingsminor Voorganger doen van de opleiding Godsdienst Pastoraal Werk aan de Christelijke Hogeschool Ede*;
- de onderzoekscontext is: *de post-christelijke samenleving in Nederland van nu*.

⁹⁸ Schaap-Jonker, p.258,259.

⁹⁹ Idem, p.260-264. Schaap-Jonker noemt vier relaties tussen de uitblinkcultuur en religie en spiritualiteit.

¹⁰⁰ Dekker, p.21.

¹⁰¹ Erwich, p.9.

¹⁰² Murray, p.239.

¹⁰³ Murray, p.1.

¹⁰⁴ J.M. Praamsma (red.) in Hoek en Paas, p.68.

¹⁰⁵ Idem, p.69.

2. Zes studenten over hun spirituele vorming

2.1. Interviews

Hoe ervaren studenten hbo-theologie aan de CHE, die de verdiepingsminor Voorganger doen, hun spirituele vorming tijdens de opleiding? Om deze vraag te beantwoorden heb ik zes diepte-interviews¹⁰⁶ afgenomen van studenten die zich in de eindfase van hun opleiding bevinden. In dit hoofdstuk benoem ik de uitkomsten van dit onderzoek.

Gekozen is voor een kwalitatieve onderzoeksmethode door middel van diepte-interviews.¹⁰⁷ Deze methode biedt de mogelijkheid om door te vragen en kan daardoor meer specifieke informatie (data) opleveren. Daarnaast is het diepte-interview bij uitstek de manier om erachter te komen wat mensen weten, denken, voelen en willen¹⁰⁸ en zo geschikt om antwoord te krijgen op de vraag “hoe ervaren studenten hun spirituele vorming?”. Het is een halfgestructureerd interview: de belangrijkste vragen liggen vast en daarbij bestaat de mogelijkheid om door te vragen.¹⁰⁹

2.2. Zes studenten GPW, minor Voorganger

2.2.1. Selectiecriteria

Afgelopen jaar (2012-2013) waren er acht GPW-studenten die de minor VG deden (5^e en 6^e semester, G4V). Het jaar daarvoor (2011-2012) volgden tien GPW-studenten de minor VG (zij begonnen afgelopen jaar aan het laatste jaar van de opleiding). Mijn onderzoek richt zich op deze achttien studenten. Zij zijn, beter dan studenten die minder ver in hun opleiding zijn, in staat om een goed beeld te vormen van de spirituele vorming tijdens de opleiding. Van de achttien studenten zijn zeventien studenten man en één student vrouw. Zij is één van de geïnterviewde studenten.

Door zes diepte-interviews te houden, heb ik een derde van de achttien studenten geïnterviewd. Daarmee is deze steekproef valide.

2.2.2. Levensfasen

De opleiding GPW, minor VG, wordt door studenten van verschillende leeftijden gevolgd en ook de burgerlijke staat van de studenten loopt uiteen. Omdat deze factoren, die ik in dit onderzoek samenbreng onder de noemer “levensfase” van invloed kunnen zijn op de spirituele vorming, heb ik gekozen voor een tweedeling in levensfasen.¹¹⁰ Ik hanteer de volgende tweedeling: 1. studenten die niet ouder zijn dan 25 jaar alsook studenten die ongehuwd zijn en niet ouder zijn dan 35 jaar; 2. studenten die ouder dan 25 jaar en gehuwd zijn alsook studenten die ouder zijn dan 35 jaar

¹⁰⁶ De interviewvragen en de interviews zijn als bijlagen 1 en 2 opgenomen in deze scriptie.

¹⁰⁷ Voor mijn onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de systematiek en methodiek van Baarda (Baarda, 2013). Gezien de relatief beperkte hoeveelheid interviews heb ik ervoor gekozen om de data aan de hand van de methodiek van Baarda te verwerken in Microsoft Excel en niet in een specifiek data analyseprogramma als Kwalitan. Een overzicht van de interviewanalyse (boomstructuur) is als bijlage 3 opgenomen in deze scriptie. Een link naar de uitgebreide analyse van de interviews kan bij mij worden opgevraagd.

¹⁰⁸ Baarda, p.145.

¹⁰⁹ Baarda, p.150.

¹¹⁰ Het aantal onderzoekseenheden is te gering om te onderscheiden in meer dan twee levensfasen, omdat het aantal data dat het onderzoek oplevert dan te klein zou zijn om betrouwbare uitkomsten te geven.

(gehuwd of ongehuwd). Het verschil tussen deze levensfasen is naar mijn inschatting groter dan dat tussen andere levensfasen (zoals zonder of met kinderen en gehuwd of gescheiden).

Van de achttien studenten waarop mijn onderzoek zich richt, zijn (1.) vijf studenten ongehuwd en niet ouder dan 35 jaar. Dertien studenten zijn (2.) gehuwd (geen van de studenten is ouder dan 35 jaar en ongehuwd). Van de zes studenten die geïnterviewd zijn, is (1.) één student ongehuwd en 25 jaar; (2.) de vijf andere studenten zijn gehuwd. Eén van de gehuwde studenten is aan het begin van het laatste jaar van de opleiding getrouwd.

Met de keuze voltijd- of deeltijdopleiding is geen rekening gehouden bij de selectie van de studenten die geïnterviewd zijn, omdat vanaf het 5e semester voltijd en deeltijd bij elkaar komen. Wel kwam het onderscheid, voor zover van belang voor de spirituele vorming, ter sprake in de interviews.

	Totaal	Man	Vrouw	LEVENSFASE 1: <i>X ≤ 25jr OF X ≤ 35jr ongehuwd</i>	LEVENSFASE 2: <i>X > 25jr gehuwd OF X > 35jr</i>
Studenten GPW, minor VG in 2011-'12 of 2012-'13:	18	17	1	5	13
<i>Percentage t.o.v. totaal:</i>	-	94%	6%	28%	72%
Geïnterviewde studenten GPW, minor VG in 2011-'12 of 2012-'13:	6	5	1	2 (1)	4 (5)
<i>Percentage bevraagd t.o.v. totaal:</i>	33%	29%	100%	40% (20%)	31% (38%)

Figuur 1: aantallen geïnterviewde studenten ten opzichte van totaal

2.2.3. Doel van de interviews

De interviews zijn erop gericht om van de studenten te horen hoe zij hun spirituele vorming tijdens de opleiding hebben ervaren. Op basis van de antwoorden kan ik tot een beeld komen van wat positief dan wel negatief heeft bijgedragen aan hun spirituele vorming en wat hun behoefte aan spirituele vorming is. Hoewel ik specifiek studenten van de minor VG bevraag, beperk ik mij in de vraagstelling niet tot de spirituele vorming in de laatste twee jaren van de opleiding, omdat de spirituele vorming waarschijnlijk ook reeds in de eerste jaren van de opleiding heeft plaatsgehad.

2.3. Spirituele vorming in de periode van de opleiding

De vraag naar spirituele vorming *tijdens* de opleiding is ruimer dan de vraag naar de spirituele vorming *in* de opleiding. Daarom bespreek ik eerst de vragen waarin het totaalplaatje aan bod komt.

2.3.1. Spiritualiteit en spirituele vorming

Allereerst was ik benieuwd hoe de studenten tegen spiritualiteit en spirituele vorming aankijken.

Spiritualiteit wordt door alle zes de studenten specifiek gekoppeld aan God of Jezus. Kenmerkend is volgens hen (de beleving van) persoonlijke tijd met God en een relatie met God of Jezus. Treffend is dat in de omschrijvingen die de studenten zelf geven van spiritualiteit de drie elementen God, mens, relatie¹¹¹ terugkomen.

Spirituele vorming wordt door drie studenten bestempeld als groei, waarbij één student dit specificeert tot groei in discipelschap. Ook worden genoemd: ontwikkeling en (meer passief) verder

¹¹¹ Zie 1.2.2.3.

geholpen worden in spiritualiteit. Deze omschrijvingen sluiten goed aan bij de door mij gegeven definitie van spirituele vorming.¹¹²

Als één van de *factoren* die van invloed zijn op de spirituele vorming noemen vier studenten de factor tijd. Spirituele vorming kost tijd en dat vraagt om een keuze om tijd apart te zetten. Evenzoveel studenten zien dat mensen in de omgeving van invloed zijn op de spirituele vorming. Dat kan zowel positief als negatief uitwerken. De eigen gesteldheid – hoe zit je in je vel? – wordt eveneens door vier studenten genoemd. Drie studenten vinden een rustige omgeving belangrijk om zich goed kunnen richten op God. Door twee studenten wordt de Bijbel genoemd als factor in de spirituele vorming. Andere factoren zijn hulpmiddelen als het labrynt en het lezen van boeken.

Op de vraag in hoeverre er *verschil* is tussen de *spirituele vorming van mannen en die van vrouwen* antwoorden drie studenten dat er verschil is in die zin dat de emotionele kant, die bij vrouwen meer aanwezig is, invloed heeft op de spirituele vorming. Mannen zijn rationeler en beleven daardoor hun spiritualiteit anders. Drie studenten zien de verschillen vrijwel uitsluitend als verschillen in persoonlijkheid en zien geen verschil in spirituele vorming tussen man en vrouw.

2.3.2. Van beginpunt tot (bijna) eindpunt van de opleiding

Alle geïnterviewde studenten geven aan dat *bij de start van de opleiding* bij hen sprake was van een persoonlijke relatie met God. Eén student geeft aan dat hij een enorme passie voor God had en tegelijkertijd nog erg werd getrokken door de dingen van deze wereld. De ontwikkeling tot dat punt is anders voor elke student. Opvallend is dat vier van de zes studenten relatief kort voor de opleiding (tussen vier maanden en drie jaar ervoor) een bekering hebben meegemaakt.

Wanneer de studenten terugblikken en het *verschil* benoemen tussen hun spiritualiteit aan het begin van de opleiding en die op het punt waar ze nu zijn, dan geven twee studenten aan dat hun relatie met God in de periode van de opleiding meer diepgang heeft gekregen. Ze ervaren meer liefde voor God en vertrouwen meer op God, doordat ze Hem beter hebben leren kennen. Twee andere studenten kijken nu genuanceerder aan tegen geloofszaken (zoals dogma's), door de toename van kennis. Een andere student benoemt als verschil dat zijn relatie met God sterker is geworden, doordat hij beter beseft dat zijn identiteit in Christus is. Tenslotte geeft een student aan dat het belangrijkste verschil is dat zijn leven nu veel meer gericht is op Jezus.

2.3.3. Waardering van de ontwikkeling

Positief van invloed op de spirituele vorming was volgens vier studenten het beter leren kennen van God. Dat gebeurde door het lezen van de Bijbel en de toename van kennis door de opleiding. Daarnaast heeft ook de persoonlijke ontwikkeling in de periode van de opleiding een positieve invloed gehad op de spirituele vorming, geven drie studenten aan.

Een *negatieve invloed op de spirituele vorming* had de drukte, zeggen vijf van de zes studenten. De studiedruk in combinatie met gezin, werk, kerkelijke activiteiten, maakte dat er weinig tijd was of genomen werd om te werken aan de eigen spirituele vorming. Eén student merkt op dat de focus van de opleiding naar zijn mening te veel lag op kennis en te weinig op geestelijke vorming.

Hebben studenten sinds de start van hun opleiding *een positieve of een negatieve ontwikkeling in hun spiritualiteit* doorgemaakt? Vijf van de zes studenten beschouwen deze ontwikkeling als positief, met name doordat ze God beter hebben leren kennen. Eén student

¹¹² Zie 1.2.3.3.

beantwoordt deze vraag met “neutraal”. Hij heeft meer geleerd om beroepsmatig met zijn geloof om te gaan, maar heeft de ontwikkeling in de persoonlijke relatie met God gemist.

Waardering van de spirituele ontwikkeling in de periode van de opleiding:	Totaal	Man	Vrouw	LEVENSFASE 1.: <i>X ≤ 25jr OF X ≤ 35jr ongehuwd</i>	LEVENSFASE 2.: <i>X > 25jr gehuwd OF X > 35jr</i>
<i>Positief</i>	5	4	1	1	4
<i>Neutraal</i>	1	1	-	-	1
<i>Negatief</i>	-	-	-	-	-

Figuur 2: waardering van de spirituele ontwikkeling tijdens de opleiding

2.4. Spirituele vorming als onderdeel van de opleiding

De CHE zet bewust in op spirituele vorming van de studenten in de opleiding.¹¹³ In de interviews vroeg ik de studenten hoe zij zelf terugblikken op de spirituele vorming in de opleiding. Daarbij kwamen vakken ter sprake, maar ook studieonderdelen die los stonden van de vakken. Daarnaast was ik benieuwd naar de verhouding tussen de spirituele vorming in de opleiding en die daarbuiten.

2.4.1. Vakken / curriculum

In de *vakken* kwam spirituele vorming in de beleving van vier van de zes studenten het duidelijkst naar voren in het vak Spiritualiteit II.¹¹⁴ Dat kwam in het bijzonder door de toespitsing op het voorgangerschap. De Bijbelstheologische vakken (Oude Testament, Nieuwe Testament) worden ook door vier studenten genoemd. Door deze vakken leerden ze God beter kennen. Studieloopbaanontwikkeling (SLO) wordt eveneens door vier studenten aangehaald als onderdeel waarin spirituele vorming aan bod kwam. Drie van de vier studenten zeggen evenwel dat ze de spirituele vorming in de SLO-lessen vonden tegenvallen, omdat diepgang ontbrak. Het vak Spiritualiteit I wordt door drie studenten genoemd. Drie studenten noemen de totale minor VG. Twee studenten noemen het vak Hermeneutiek, waarin de uitdaging om buiten eigen kaders te denken bijdroeg aan spirituele vorming. Ook andere vakken, zoals Pastoraat en Toegepaste geloofsbegeleiding, worden genoemd.

Vijf studenten geven aan dat ze door de *stage* in de minor VG spiritueel zijn gevormd. Bij deze studenten droegen in het bijzonder de gesprekken met de stagebegeleider positief bij aan hun spirituele vorming. Eén student zegt weinig spiritueel gevormd te zijn door de stage en schrijft dat vooral toe aan zijn eigen houding (hij benaderde de stage vrij zakelijk).

2.4.2. Buiten het curriculum

Door alle zes de studenten werd de *retraite* genoemd als onderdeel van de opleiding waarin spirituele vorming veel aandacht kreeg. De *retraite* was een tijd van 24 uur op een andere locatie dan in het gebouw van de CHE, waarin de studenten van de minor VG en de coördinator van de minor VG

¹¹³ De GPW-opleiding is gericht op de vorming van studenten tot het beroep. Eén van de competenties die de student ontwikkelt is de persoonlijke competentie. Spiritualiteit vormt hiervan een onderdeel en komt met name in de minor VG expliciet ter sprake. Dit is beschreven in 1.3.

¹¹⁴ Opgemerkt dient te worden dat dit vak in het 5e semester gegeven wordt, zodat dit daardoor mogelijk sneller en helderder dan vakken die eerder in de opleiding werden gevolgd in herinnering komt bij de studenten. Tegelijkertijd wordt door een student opgemerkt dat alle studenten van zijn leerjaar zeiden dat ze dit vak eerder hadden willen hebben, omdat ze het in de jaren daarvoor hadden gemist.

met elkaar in gesprek gingen over het thema roeping. Vijf van de zes studenten merken dat de retraite hen spiritueel heeft gevormd. Eén student zegt in dit opzicht niet veel aan de retraite te hebben gehad. Naast de retraite noemt een student de studieavonden, die eveneens in de minor VG werden verzorgd. Hierin werd het gesprek gevoerd over een thema (zoals pastoraat), waarbij zowel de studenten als de docent deelden vanuit hun persoonlijke ervaringen. Daarnaast vond spirituele vorming buiten de vakken plaats in de gesprekken met medestudenten (in de pauzes).

2.4.3. Buiten de opleiding

Als het gaat om spirituele vorming buiten de opleiding, dan zeggen vijf van de zes studenten dat ze spiritueel zijn gevormd in hun contacten met andere mensen (gemeenteleiders, vrienden, een coach). Vier studenten benoemen het lezen van de Bijbel als een belangrijk onderdeel. Het bezoeken van christelijke conferenties, zoals de Global Leadership Summit (Willow Creek), droeg voor drie studenten bij aan hun spirituele vorming. Twee studenten noemen het lezen van boeken als spiritueel vormend. De studenten zijn daarnaast spiritueel gevormd door moeilijke gebeurtenissen, kerkelijke activiteiten, de stilte zoeken en het beluisteren van preken.

2.4.4. Waardering

Hoe waarderen de studenten de spirituele vorming in de opleiding? Achtereenvolgens geef ik weer hoe de studenten deze vorming in zijn geheel waarderen en bespreek ik verschillende aspecten hiervan, die in de interviews ter sprake kwamen.

2.4.4.1. Nodig, gemist, meer en minder?

Spirituele vorming is *nodig in de periode van de opleiding*, zeggen alle zes de studenten. Vijf van de zes studenten vinden het bovendien nodig dat *spirituele vorming onderdeel is van de opleiding*. Eén student is van mening dat studenten vrij zijn om hun spirituele vorming buiten de opleiding te halen, mits duidelijk is dat spirituele vorming ook bij hen plaatsvindt.

Voor het *beroep* na de opleiding, als hbo-theoloog of meer bijzonder als voorganger, vinden alle zes de studenten het nodig en belangrijk dat de opleiding spirituele vorming biedt die aansluit bij het beroep. Dit is nodig om authentiek te zijn, zegt een student.

Op de vraag in hoeverre *een voorganger andere spirituele vorming nodig heeft* dan andere hbo-theologen, antwoorden twee studenten dat voorgangerschap een andere spirituele vorming vereist. Als voorganger moet je in je spirituele vorming altijd één stap voor zijn ten opzichte van de mensen in je gemeente, zegt een student hierover. Vier andere studenten zien weinig verschil in de spirituele vorming van voorgangers ten opzichte van die van andere hbo-theologen. Wel kan het beroep om specifieke accenten binnen de spirituele vorming vragen.

In de opleiding werd door alle zes de studenten *gemist* dat spirituele vorming door de opleiding heen aandacht kreeg. De studenten misten persoonlijke begeleiding in spirituele vorming door de docenten. Door twee studenten werd het delen van ervaringen als studenten gemist. Zij misten ook de tijd en rust om te werken aan de spirituele vorming. Eén student geeft aan dat hij reflectiemomenten, gericht op het praktisch vormgeven van het geloofsleven, heeft gemist.

Welke bestaande onderdelen van de opleiding zou je *meer* in de opleiding willen zien terugkomen? Deze vraag wordt in het verlengde van de vorige vraag beantwoord met meer aandacht voor spirituele vorming door de opleiding heen, zoals dat wel gebeurde in de minor VG.

Eén student zegt dat het goed zou zijn om ook in de eerste jaren retraites en studieavonden te houden.

Drie studenten geven er de voorkeur aan om *minder* theoretische vakken (zoals Oude Testament) in de opleiding op te nemen. In plaats daarvan ziet één van hen liever dat meer concreet aandacht wordt besteed aan spirituele vorming. Eén student spreekt uit dat hij in het jaar van de minor VG minder onderdelen tegelijkertijd zou willen. Een andere student pleit ervoor om in SLO minder aandacht te geven aan opleidingstechnische zaken en meer aan spirituele vorming.

Heeft de *opleiding* als geheel *positief of negatief bijgedragen aan de spirituele vorming* van deze studenten? Vijf van de zes studenten zien een positieve bijdrage, door de groei in kennis van de Bijbel en (daardoor) het beter leren kennen van God. Eén student beantwoordt deze vraag met “neutraal”, omdat hij enerzijds was gegroeid in kennis en anderzijds door het in zijn ogen tekort aan spirituele vorming in de opleiding in zijn relatie met God niet verder was gegroeid.

Waardering van de bijdrage van de opleiding aan de spirituele ontwikkeling:				LEVENSFASE 1.: $X \leq 25\text{jr}$ OF $X \leq 35\text{jr}$ ongehuwd	LEVENSFASE 2.: $X > 25\text{jr}$ gehuwd OF $X > 35\text{jr}$
	Totaal	Man	Vrouw		
<i>Positief</i>	5	4	1	1	4
<i>Neutraal</i>	1	1	-	-	1
<i>Negatief</i>	-	-	-	-	-

Figuur 3: waardering van de spirituele ontwikkeling in de opleiding

2.4.4.2. *Verskillende aspecten: voldoende/onvoldoende?*

Ten aanzien van een aantal specifieke aspecten vroeg ik de studenten of deze wat hun betreft in de opleiding voldoende aandacht hadden gekregen met betrekking tot de spirituele vorming.

In de opleiding was volgens vier van de zes studenten voldoende aandacht voor de spirituele vorming met het oog op het *beroep van voorganger*. Met name in de minor VG werd hieraan specifiek aandacht besteed. Twee studenten vonden dit onvoldoende, omdat het te weinig aansloot bij hun persoonlijke behoeften.

Ten aanzien van de *levensfase* waarin de studenten zich bevonden geven zij alle zes aan dat deze van grote invloed was op hun spirituele vorming, bijvoorbeeld omdat spiritualiteit ook deels gezamenlijk wordt beleefd met de echtgenoot of echtgenote. In de opleiding was hiervoor volgens drie studenten voldoende aandacht. Eén student zegt hier geen mening over te hebben en twee studenten vinden dat dit aspect te weinig aandacht kreeg. Eén van hen is ongehuwd.

De *docenten* van de CHE hebben invloed op de spirituele vorming, door wat zij vakinhoudelijk brengen, zeggen de studenten. Drie studenten vinden dit voldoende. Eén student vindt dat docenten tussen matig en voldoende invloed hebben en twee studenten vinden het onvoldoende. Zij missen het persoonlijk delen als docent vanuit eigen ervaringen en het begeleiden in spirituele vorming.

De invloed van *medestudenten* op de spirituele vorming is voor alle studenten beperkt geweest tot de gesprekken in de pauzes, in de retraite en op de studieavonden. Vier studenten vinden dit voldoende. Twee studenten vinden het onvoldoende.

Er is verschil tussen *voltijd en deeltijd* de opleiding volgen als het gaat om spirituele vorming, zeggen alle zes de studenten. Drie studenten zien dit verschil vooral in studiedruk, vier studenten noemen (ook) het verschil in leeftijd, levenservaring en levensfase (werkzaam, gezin). Drie studenten vinden dat hiervoor voldoende aandacht was bij de spirituele vorming in de opleiding, één student vindt het noch voldoende noch onvoldoende en twee studenten vinden dit onvoldoende.

Over de huidige *samenleving* zeggen vijf van de zes studenten dat veel mensen op zoek zijn naar zingeving en vier studenten dat sprake is van individualisme en egoïsme. Christenen kunnen hoop bieden door middel van het evangelie. Twee studenten merken op dat er veel eenzaamheid is. In de spirituele vorming in de opleiding was volgens vier studenten voldoende aandacht voor de huidige samenleving. Twee studenten vinden dit onvoldoende, omdat niet genoeg oog was voor bijvoorbeeld verschillen tussen grote steden en andere gebieden.

Er werd in de spirituele vorming in de opleiding voldoende aangesloten bij *mannen of vrouwen*, vinden vier studenten. Twee studenten, onder wie een vrouw, zijn van mening dat dit onvoldoende was, omdat er beter kon worden aangesloten bij de verschillende kwaliteiten.

In de opleiding werd spirituele vorming *concreet* gemaakt in de minor VG, doordat vormen van spiritualiteit, zoals het labyrint, werden aangereikt, zeggen vier studenten. Daarnaast worden het luisteren naar klassieke muziek en het bekijken van schilderijen in het vak Spiritualiteit I genoemd. Spirituele vorming werd hiermee in de ogen van drie studenten voldoende concreet gemaakt. Drie studenten vonden het onvoldoende, omdat het niet aansloot bij hun persoonlijke beleving.

Waardering van de spirituele vorming in de opleiding	Aandacht voor het beroep voorganger	Aandacht voor de levensfase van student	Invloed van docenten	Invloed van mede-studenten	Aandacht voor verschil voltijd- en deeltijd	Aandacht voor de huidige samenleving	Aandacht voor verschillen m/v	Spirituele vorming concreet gemaakt
<i>Voldoende</i>	4	3	3	4	3	4	4	3
<i>Geen oordeel</i>	-	1	1	-	1	-	-	-
<i>Onvoldoende</i>	2	2	2	2	2	2	2	3

Figuur 4: bijdrage van de opleiding aan spirituele vorming: voldoende of onvoldoende?

2.4.4.3. Verantwoordelijkheid, voorwaarden, aanbeveling?

In hoeverre zien de studenten de spirituele vorming tijdens de opleiding als de *verantwoordelijkheid* van de opleiding dan wel als hun eigen verantwoordelijkheid? Volgens alle zes de studenten ligt de verantwoordelijkheid in de eerste plaats bij de student zelf. De rol van de opleiding hierin wordt gezien in het faciliteren, het begeleiden van studenten in hun spirituele vorming en het bewustmaken van studenten van hun eigen verantwoordelijkheid voor hun spirituele vorming.

Vervolgens stelde ik hen de vraag aan welke *voorwaarden* spirituele vorming moet voldoen. Vier studenten zeggen dat spirituele vorming gericht moet zijn op God en op de relatie met Hem. Twee studenten vinden het belangrijk dat ook sprake is van persoonlijke ontwikkeling. Het delen met anderen vanuit persoonlijke ervaringen is volgens twee studenten een voorwaarde. Daarnaast worden uiteenlopende voorwaarden genoemd: tijd, ruimte, rust, het begeleiden van iemand vanuit oprechte interesse en het kunnen kiezen uit verschillende vormen om spiritualiteit te beleven.

Tenslotte vroeg ik de studenten welke *aanbeveling* zij wilden doen aan de opleiding. Vijf studenten moedigen de opleiding aan om op een meer persoonlijke manier de studenten te begeleiden in hun spirituele vorming. Ze noemen verschillende manieren waarop dit kan: docenten kunnen meer delen vanuit hun eigen ervaringen, docenten kunnen zich meer verdiepen in de student en daardoor beter aansluiten bij de behoefte, vanuit de opleiding kan aan elke student een mentor gekoppeld worden, gedurende de gehele opleiding kan een docent dezelfde student begeleiden. Daarnaast wordt aanbevolen om in de opleiding meer ruimte te creëren voor spirituele vorming, bijvoorbeeld door Studieloopbaanbegeleiding (deels) te vervangen door uren waarin spirituele vorming meer aandacht krijgt. Andere aanbevelingen zijn: gebruik maken van bestaande vormen, zoals Taizé-bijeenkomsten en –liederen, en docenten aanmoedigen om te blijven werken aan hun eigen spirituele vorming, zodat ze hieruit kunnen delen met studenten.

2.5. Diepteboringen: bijzondere momenten

Hiervoor werd de gehele lijn bekeken. Daarnaast stelde ik de studenten de vraag: op welke *momenten* werd die spirituele vorming concreet in de periode van de opleiding? Wat gebeurde er op die momenten? Ik ga in op een aantal momenten die door individuele studenten werden benoemd.

2.5.1. Spiritueel geraakt

Eén van de studenten werd innerlijk geraakt op een moment tijdens de stage in de gevangenis, toen zij samen met een gedetineerde een kerstboom optuigde en daarna een goed gesprek met deze persoon had. Ze had het gevoel dat God bezig was en door haar heen werkte op dat moment. Een andere student merkte Gods aanwezigheid tijdens de retraite en ervoer Gods leiding in zijn leven vooral in gesprekken met zijn stagebegeleider. De student zegt dat het belangrijkste verschil met andere momenten tijdens de opleiding was, dat er op deze momenten meer tijd en gelegenheid was. Een student merkte dat hij geraakt werd op momenten tijdens de lessen van de opleiding. Hij noemt in het bijzonder de vakken Oude Testament, Nieuwe Testament, Geloofsleer en Pneumatologie. Hij ontdekte dat God en Zijn Woord groter waren dan hij dacht. Dit, in combinatie met de genadeleer die hij leerde buiten de opleiding, zorgde bij hem voor een spirituele aanraking. Hij kreeg een gevoel van zekerheid. De ervaring van Gods liefde maakte hem blij en enthousiast. Een vierde student ervoer spirituele vorming vooral op verschillende momenten in zijn stage (begeleidingsgesprekken, samenkomsten, onderwijs). Hij leerde hierin om Gods stem te verstaan en Zijn Vaderliefde te ervaren. Dit maakte dat hij zich meer ging verwonderen over God.

2.5.2. Spirituele beroepsvorming

Door het vak Spiritualiteit II en door gesprekken met zijn stagebegeleider merkte een student dat hij als voorganger spirituele vorming nodig heeft om andere mensen te kunnen helpen in hun spirituele vorming. Daarom is het nodig te blijven werken aan de relatie met God. Een andere student merkte in de stage door mee te lopen met een voorganger hoe belangrijk zijn rol als voorganger is in de geestelijke ontwikkeling van de gemeente. Daardoor drong het tot hem door dat openheid naar God en de intieme wandel met Hem cruciaal zijn voor een goed en volledig functioneren als voorganger. Ook zag een student in de stage dat God door zijn preken heen werkte en de harten van mensen aangeraakt werden. Dit maakte hem ervan bewust dat God ook hem wil gebruiken om Zijn liefde te laten zien en Zijn Koninkrijk te vestigen op aarde. In de lessen van het vak Spiritualiteit II kwam een student tot het besef dat God anderen wil bereiken door haar heen. Dit maakte dat ze zich meer wilde openstellen voor de invloed van God. Ook kwam ze tot het inzicht dat ze zelf rustmomenten nodig heeft om zich op te laden voor haar werk.

2.5.3. Spirituele vorming en samenleving

Als er grote nood in de wereld is (zoals natuurrampen of oorlogen), dan raakt dat één van de studenten spiritueel. Hij ervaart op die momenten zeer veel liefde voor de mensen die slachtoffer zijn en begint spontaan voor hen te bidden. Hij kan zich dan enigszins voorstellen wat de woorden “Jezus was met ontferming bewogen” betekenen. Ook ervaart hij dat hij hoop kan brengen in het ‘woestijngebied’ van Nederland (een ‘droog’ gebied omdat het zonder God leeft) en ziet hij dat hij hierin als voorganger een belangrijke rol heeft te vervullen. Een andere student ervaart op de momenten dat ze bezorgdheid ziet bij andere mensen (bijvoorbeeld vanwege de economische crisis)

een diepe bewogenheid voor hen. Ze wil hen vertellen dat ze rust kunnen vinden bij God. Een derde student merkt op momenten dat hij door Amsterdam loopt een enorme bewogenheid voor de mensen in die stad. Vanuit het besef zelf de genade van God ontvangen te hebben en door Hem geliefd te zijn, gunt hij dit iedereen en wil hij iedereen die kans van heil en redding aanreiken.

2.5.4. Spirituele vorming en levensfase

De student uit onderzoeksgroep 1. (25 jaar, ongehuwd) merkt dat zijn levensfase, waarin hij voor veel keuzes kwam te staan (werk, relatie, kerk), veel invloed heeft gehad op zijn spirituele vorming. Hij merkte deze invloed vooral op momenten in de supervisiebijeenkomsten, doordat hij daarin over moeilijke dingen in zijn leven sprak met zijn supervisor en andere studenten. Dat voelde bevrijdend, omdat hij daarmee een stap zette en anderen hem konden helpen. De student die tot het 5e jaar van zijn opleiding tot onderzoeksgroep 1. behoorde, merkte in de gesprekken met zijn stagebegeleider dat hij een dagelijkse intieme wandel met God in zijn leven miste en ging hieraan werken.

Eén van de studenten uit onderzoeksgroep 2. (gehuwd) ziet hoe ze steeds meer afhankelijk van God is gaan leven. Dat is een soort ‘tweede natuur’ geworden. Dat merkt ze in het bijzonder op de momenten dat Gods wensen anders blijken te zijn dan haar eigen wensen. Daar kan ze nu vrede mee hebben, haar opstandigheid verdwijnt steeds meer. Een andere student van deze onderzoeksgroep geeft aan dat de momenten waarop hij spiritueel geraakt werd in de stage en in de retraite hem als persoon raakten en daardoor ook van invloed waren op hoe hij in zijn gezin handelde.

2.6. Onderscheid naar levensfase?

In hoeverre komt het *verschil in levensfasen* tussen de studenten terug in de uitkomsten van dit onderzoek?

In de eerste plaats valt op dat de student die ongehuwd en 25 jaar is als enige aangeeft dat hij aan de retraite weinig heeft gehad voor zijn spirituele vorming. Hij zegt dat de vormen (zoals een gebedstuin) hem minder aanspraken. Dat zegt hij eveneens over de vormen die aangeboden werden in de vakken van de opleiding, zoals het luisteren naar klassieke muziek. Het zou hem helpen wanneer bijvoorbeeld gekozen zou worden voor hedendaagse worship muziek.

Deze student wijst ook op het verschil in leeftijd en levensfase tussen hem en de andere studenten van de minor VG. Zo noemt hij als voorbeeld dat medestudenten spraken over hun kinderen of zelfs kleinkinderen, terwijl hij hiermee nog totaal niet bezig was. Aangezien uit de interviews naar voren komt dat de levensfase van grote invloed is op de spirituele vorming, is goed denkbaar dat grote verschillen in levensfasen ook het delen in spirituele vorming bemoeilijken.

Zowel deze student als de student die tot en met de minor VG ongehuwd was, benoemen meer dan anderen hun persoonlijke ontwikkeling als relevant voor hun spirituele vorming. Zo komt bij hen meer naar voren dat het leren om zelfstandig vorm te geven aan de spiritualiteit positief bijdraagt aan hun spirituele vorming. De ongehuwde student is één van de twee studenten die vindt dat de invloed van de docenten op de spirituele vorming onvoldoende was. Mogelijk hebben de studenten in deze levensfase meer dan de andere studenten ook behoefte aan een grotere rol voor docenten ten aanzien van de spirituele vorming.

Uit wat hiervoor is beschreven blijkt dat er duidelijke verschillen zijn in de manier waarop de spirituele vorming tijdens de opleiding is ervaren tussen de studenten van groep 1. en de studenten van groep 2. zoals onderscheiden in 2.2.2.

2.7. Samenvatting: uitkomsten

In zes diepte-interviews heb ik studenten van de GPW-opleiding, die de minor VG doen, bevraagd over hun spirituele vorming tijdens de opleiding. Dat leidt tot de volgende uitkomsten:

- de spirituele vorming *in de periode van* de opleiding wordt door vijf van de zes studenten positief gewaardeerd en één student waardeert dit neutraal;
- ook de spirituele vorming *in* de opleiding wordt door vijf van de zes studenten positief gewaardeerd en één student waardeert dit neutraal.
- de zes studenten hebben *spirituele vorming zowel binnen als buiten de opleiding ervaren*, maar *misten* in de opleiding vooral *persoonlijke begeleiding* hierbij;
- spirituele vorming wordt door de studenten in de eerste plaats als de *eigen verantwoordelijkheid* gezien, de *opleiding heeft een begeleidende rol* hierin;
- de huidige *samenleving*, die grotendeels zonder God leeft, zien de studenten als *belangrijk werkgebied met een dringende behoefte aan Gods boodschap van liefde*. In hun spirituele vorming ervaren zij momenten van *bewogenheid* voor de mensen die zonder God leven;
- voorzichtig kan geconcludeerd worden dat *studenten die niet ouder dan 25 jaar zijn of ongehuwd en jonger dan 35 jaar zijn spirituele vorming meer ervaren vanuit hun (in die levensfase sterke) persoonlijke ontwikkeling. Studenten die ouder dan 25 jaar en gehuwd zijn of 35 jaar of ouder koppelen hun spirituele vorming meer aan concrete situaties in hun leven op dat moment.*

3. Welke spirituele vorming heeft de student hbo-theologie, minor Voorganger, nodig?

3.1. Inleiding

In de vorige hoofdstukken zijn de kaders van het onderzoek vastgesteld en is duidelijk geworden hoe GPW-studenten die de minor VG doen de spirituele vorming tijdens hun opleiding hebben ervaren. Hieruit destilleer ik de elementen die nodig zijn voor de spirituele vorming deze studenten.

3.2. Behoeft

Om na te gaan welke spirituele vorming vereist is, dient helder te zijn wat de *behoefte* is.

3.2.1. Student

Vanuit de interviews komt de *behoefte van de studenten* naar boven. Zij geven aan dat ze spirituele vorming nodig hebben tijdens de opleiding. Spirituele vorming vereist *tijd*, maar gedurende de opleiding wordt ervaren dat hier te weinig tijd voor is.¹¹⁵ Er is onder studenten behoefte aan spirituele vorming *door de opleiding heen*. Daarnaast hebben de studenten *persoonlijke begeleiding* bij hun spirituele vorming nodig: begeleiding die aansluit bij hun situatie, levensfase en persoonlijkheid.

3.2.2. Samenleving

In hoofdstuk 1 zagen we dat sprake is van een *post-christelijke samenleving*.¹¹⁶ Deze samenleving heeft *behoefte aan sociale cohesie, aan mensen die kunnen omgaan met uiteenlopende levensbeschouwingen en aan (christelijke) cultuur*.¹¹⁷ Deze behoefte van de samenleving is op zichzelf niet een behoefte aan spirituele vorming van de student. Maar wanneer de student na zijn opleiding als hbo-theoloog op deze behoefte wil inspelen¹¹⁸, dan dient hij voor deze taak ook spiritueel toegerust te worden.¹¹⁹ Het 'woestijngebied'¹²⁰ vraagt om voorgangers die *uitdelen vanuit hun relatie met God*. Spirituele vorming werkt *bewogenheid* voor (de individuen in) de samenleving uit, zo bleek uit de interviews.¹²¹

¹¹⁵ Wel wordt de spirituele vorming ervaren in de minor VG, omdat er dan bewust tijd voor is ingepland. Dit wordt het meest ervaren tijdens de retraite, studieavonden, stagebegeleidingsgesprekken en supervisie.

¹¹⁶ Zie 1.4.1.

¹¹⁷ J.M. Praamsma (red.) in Hoek en Paas, p.68. Zie 1.4.2.

¹¹⁸ Praamsma ziet deze taak voor hbo-theologen weggelegd (J.M. Praamsma (red.) in Hoek en Paas, p.68).

¹¹⁹ Ik ben het op dit punt eens met de coördinator van de minor VG, Arthur Snijders, van wie we in 1.3.3.3 zagen dat hij de persoonlijke omgang met God als de basis voor het functioneren als voorganger beschouwt.

¹²⁰ Dit was de benaming die één van de studenten in het interview aan de huidige samenleving gaf.

¹²¹ Overigens is spirituele vorming niet alleen nodig voor het toekomstige beroep: ook tijdens de opleiding ervaart de student invloed van de uitblinkcultuur en de depressie-epidemie (zie 1.4.1).

3.2.3. God

De Bijbel moedigt aan tot het ontwikkelen van een leven met God, zoals we in hoofdstuk 1 zagen.¹²² Er wordt opgeroepen tot *vroomheid, navolging* en *godsvrucht*.¹²³ Jezus zendt Zijn volgelingen met de missie om nieuwe discipelen te *leren onderhouden wat Hij hen bevolen heeft*.¹²⁴ Wanneer God Zijn Geest uitstort, zien we dat dit bij de gelovigen leidt tot het *een leven met God en met elkaar als gemeente*.¹²⁵ Paulus roept de jonge voorganger Timotheüs niet alleen op om anderen te onderwijzen in het evangelie, maar ook om een *voorbeeld te zijn in woord, in wandel, in liefde, in geloof en in reinheid*.¹²⁶ God heeft de spirituele vorming van (aankomende) voorgangers hoog op de agenda staan, tot opbouw van Zijn Koninkrijk.

3.2.4. Drievoudig

Zo komen we tot een *drievoudige behoefte* aan spirituele vorming van GPW-studenten die de minor VG doen: 1. de behoefte die de studenten zelf ervaren, 2. de behoefte die wordt ingegeven door wat in de huidige post-christelijke samenleving nodig is, en 3. de behoefte met het oog op het Koninkrijk. Vanuit drie verschillende perspectieven blijkt behoefte te bestaan aan spirituele vorming, met soms conflicterende uitwerkingen.¹²⁷ Tegelijkertijd is er een grote overlap: uiteindelijk is voor alle drie de perspectieven nodig dat de student put uit zijn relatie met God.

Figuur 5:
de drievoudige behoefte
aan spirituele vorming

3.3. Ingrediënten van spirituele vorming

Ik kom tot een aantal *elementen* die nodig zijn om te voldoen aan de behoefte aan spirituele vorming.

¹²² Zie 1.2.2.1 en de Bijbelteksten en literatuur waarnaar op die plaats verwezen wordt.

¹²³ Idem, alsook 1.2.2.1 en de Bijbelteksten en literatuur waarnaar op die plaats verwezen wordt.

¹²⁴ Mat.28:19.

¹²⁵ Hand.2:41-47.

¹²⁶ 2 Tim.2:2, 1 Tim.4:11.

¹²⁷ Bijvoorbeeld: een student die door spirituele vorming bewogenheid ervaart en daardoor meer wil doen voor de samenleving, terwijl hij tegelijkertijd meer tijd wenst voor rustmomenten met God.

3.3.1. Spiritualiteit: christocentrisch en met de Bijbel

De drie elementen God, mens en relatie¹²⁸ vul ik als volgt aan: God is de God van de Bijbel en de relatie is gebaseerd op de verlossing door Jezus Christus.¹²⁹ Met Douma pleit ik daarom ook voor een *christocentrische spiritualiteit*, leven met God dat Christus als middelpunt heeft.¹³⁰ De *Bijbel* is hierin onmisbaar als bron van kennis en inzicht over de relatie van God en mens.

3.3.2. Vorming: ontwikkeling, toenemend gericht op God

Nodig is groei in spiritualiteit, positieve *ontwikkeling* in de relatie met God. De woorden navolging en godsvrucht in de Bijbel wijzen op een specifieke verandering naar een *toenemende gerichtheid op God*.¹³¹ Deze ontwikkeling heeft God op het oog, maar is ook nodig om als voorganger vanuit Gods wijsheid te kunnen blijven handelen in een continu veranderende samenleving.

3.3.3. Besef: ik heb het nodig

Er moet bij de student een “*sense of urgency*” bestaan of ontstaan, een besef van de noodzaak om zelf aan de spirituele vorming te werken. Het is goed als de opleiding begeleidt in de spirituele vorming, evenals stagebegeleiders en mentors, maar uiteindelijk slaagt spirituele vorming alleen wanneer de student zelf de keuze hiertoe maakt - vanuit een bewustzijn dat deze vorming nodig is.

3.3.4. Ruimte: tijd, energie, aandacht

Spirituele vorming vraagt *tijd*, frequente ruimte in de agenda. Daarnaast kost spirituele vorming *energie*, net als elke relatie en vraagt deze om een actieve houding. Bovendien vraagt deze vorming om het *zichzelf openstellen* voor de invloed van God, volledige focus op Hem. Het is nodig om een tijd en plaats te zoeken of te creëren waarin afleidingen (kunnen) worden genegeerd.

3.3.5. Afstemming: persoonlijk

De studenten hebben behoefte aan *persoonlijke begeleiding*. Spirituele vorming vereist *aansluiting bij de persoon* die spiritueel gevormd wil worden. Dat geldt op tal van gebieden, zoals: persoonlijkheid, leeftijd, geslacht, levensfase, omstandigheden, beleving, gesteldheid.

3.3.6. Integratie: opleiding, werk, privé

Spirituele vorming betreft de *gehele persoon* en niet slechts een deelgebied als opleiding, werk of privé. In de Bijbel wordt de mens holistisch benaderd.¹³² De relatie met God omvat de gehele mens. Hoewel één persoon verschillende rollen vervult (student, werknemer, echtgenoot, vader), blijft deze één persoon die één relatie heeft met God. Voor spirituele vorming betekent dit dat *integratie* nodig is tussen de spiritualiteit en de uitwerking hiervan in de verschillende gebieden van het leven.

¹²⁸ Deze elementen benoemde ik in 1.2.2.3 als minimum om te kunnen spreken van spiritualiteit. In de interviews door de studenten werden deze elementen eveneens genoemd.

¹²⁹ Douma, p.1v. In de Bijbel is deze grondslag helder verwoord in de tweede brief van Petrus: 2 Petr.1:3-8.

¹³⁰ Douma, p.1v. Relevant in dit opzicht is ook de analyse van Richard Lovelace. Als primaire voorwaarden voor spirituele vernieuwing noemt hij de aspecten rechtvaardiging, heiliging, de inwoning van de Heilige Geest en autoriteit in geestelijke strijd (Lovelace, p.74-77). Lovelace ziet deze voorwaarden zowel op lokaal, kerkelijk niveau als op individueel niveau (Lovelace, p.203v., 210v.).

¹³¹ Zie 1.2.2.1 en de Bijbelteksten waarnaar op die plaats verwezen wordt.

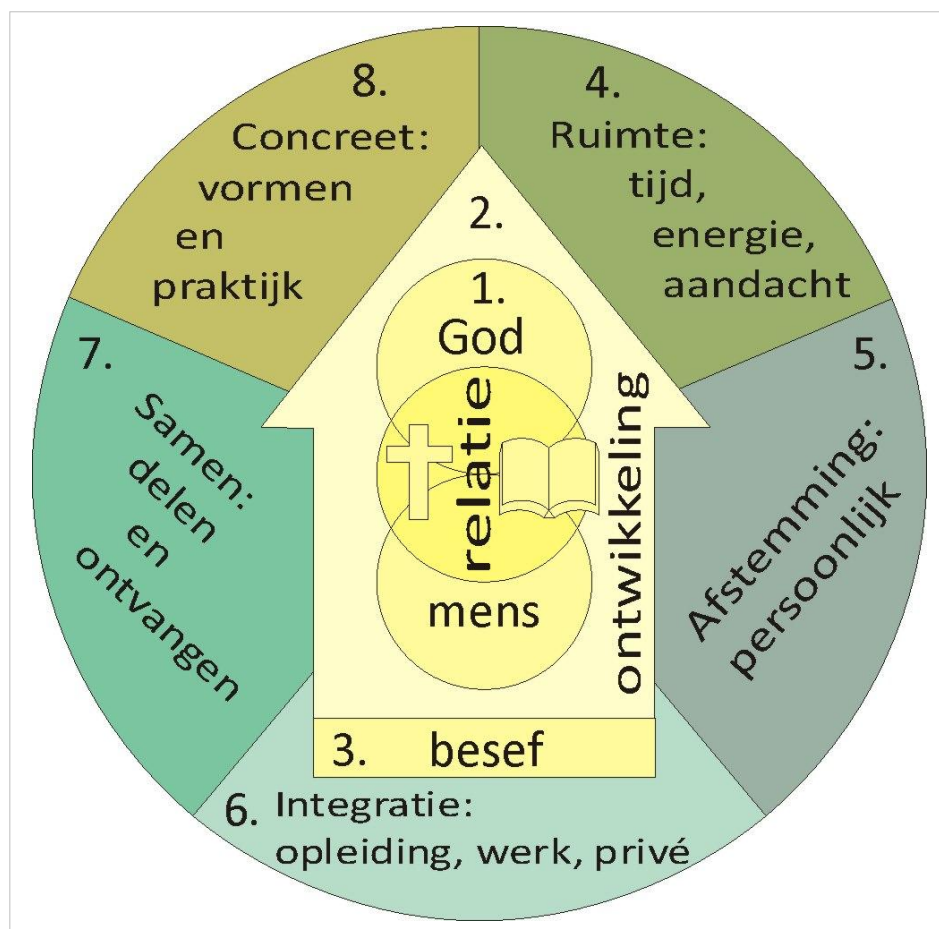
¹³² Bijvoorbeeld in Mat.22:37, waar Jezus zegt “Gij zult de Here, uw God, liefhebben met geheel uw hart en met geheel uw ziel en met geheel uw verstand”. De woorden hart, ziel en verstand worden niet gebruikt om te onderscheiden binnen de mens, maar om de mens als geheel aan te duiden: de mens dient God lief te hebben met alles wat hij is en heeft.

3.3.7. Samen: delen en ontvangen

Hoewel spirituele vorming ten diepste een individueel proces is tussen God en mens, zien we zowel in de Bijbel¹³³ als in de praktijk¹³⁴ dat *mensen elkaar nodig hebben* om te groeien in hun relatie met God. Spirituele vorming van studenten vereist een wisselwerking tussen de student en anderen (docenten, stagebegeleider, medestudenten, echtgenote, coach). Als voorganger zal de student na zijn opleiding anderen begeleiden in hun spirituele vorming, zodat het belangrijk is dat hij op die momenten kan putten uit eigen ervaringen van begeleid worden in spirituele vorming.

3.3.8. Concreet: vormen en praktijk

Spirituele vorming heeft *concrete vormen* nodig, zoals gebed, gesprekken, momenten van stilte of het bestuderen van de Bijbel.¹³⁵ Studenten hebben deze handreikingen nodig, om ook in de praktijk aan hun spirituele vorming te werken. Maar de praktijk is breder dan vormen of oefeningen: ook in het *dagelijks leven* krijgt spirituele vorming praktische uitwerking. Zonder die praktijk wordt spirituele vorming een abstract en leeg begrip. Ook in de Bijbel wordt spirituele vorming gekoppeld aan het dagelijks leven.¹³⁶

Figuur 6:
acht
noodzakelijke
ingrediënten
van spirituele
vorming

¹³³ Bijvoorbeeld: Hand.2:41-47, Ef.4:11-16.

¹³⁴ Dit komt naar voren in de interviews, waarin studenten aangeven dat ze spirituele vorming in het bijzonder ervoeren in gesprekken met onder andere hun stagebegeleider en met medestudenten in de retraite (2.5.1).

¹³⁵ Richard Foster noemt in zijn boek verschillende vormen om spiritualiteit te beoefenen (Foster, p.9).

¹³⁶ Een mooi voorbeeld hiervan zijn de brieven van Paulus, waarin (meer theoretische) lessen met betrekking tot de relatie met God altijd samengaan met oproepen om hieraan in de praktijk uitwerking aan te geven (voorbeelden zijn: Rom.15:7, 1 Cor.1:4-7 en 10-17, Gal.6:6,10 en Ef.4:20-32).

3.4. Samenvatting: nood en noodzakelijk

Spirituele vorming van GPW-studenten, minor VG, is nodig om te voldoen aan een *drievoudige behoefte*:

- de behoefte hieraan *van de studenten*;
- de behoefte voortvloeiend uit de taak van de voorganger in de *huidige samenleving*;
- de behoefte *met het oog op het Koninkrijk*.

Om aan deze behoefte te voldoen zijn in mijn ogen acht elementen *onmisbaar* voor de spirituele vorming van de genoemde studenten. Spirituele vorming vereist:

- *christocentrische* spiritualiteit, met de *Bijbel* als bron van kennis en inzicht;
- *ontwikkeling*, die steeds meer *gericht op God* is;
- *beseft* van de noodzaak van spirituele vorming bij de student;
- *tijd, energie* en *aandacht* van de student;
- *afstemming op de persoon* van de student;
- *integratie van de spiritualiteit en de deelgebieden* in het leven van de student;
- *met anderen optrekken* in de spirituele vorming;
- *concrete toepassing* door middel van vormen en in het dagelijks leven van de student.

4. Evaluatie: in hoeverre is spirituele vorming voldoende onderdeel van de opleiding GPW, minor Voorganger?

4.1. Inleiding

Nu de behoefte aan spirituele vorming en de noodzakelijke elementen om in deze behoefte te voorzien zijn vastgesteld, kom ik tot een korte evaluatie van de opleiding GPW, in het bijzonder de minor VG, voor wat betreft de spirituele vorming van studenten.

4.2. Spirituele vorming in de opleiding GPW, minor VG

4.2.1. Magere jaren, de piek van de minor, afstudeerdroogte

Uit de interviews blijkt dat *spirituele vorming gemist werd tot en met het 4^e semester*. Studenten ervoeren dat de focus vanuit de opleiding vooral op kennis lag, waardoor de spirituele vorming minder aandacht kreeg dan nodig was.¹³⁷ In de SLO-lessen werd volgens studenten te weinig gedaan aan spirituele vorming.¹³⁸ Het vak Spiritualiteit I behandelde spirituele vorming, maar dit sloot niet altijd goed aan.¹³⁹ Ontbrekende elementen zijn met name ruimte (tijd, aandacht) en afstemming op de persoon.

In het 5^e en 6^e semester merkten de studenten dat zij *spiritueel sterk gevormd zijn* in de minor VG.¹⁴⁰ Tijdens de retraite en studieavonden werd spirituele vorming het meest ervaren, daarnaast in de stage(begeleidingsgesprekken) en supervisie. Het succes wordt verklaard door de aanwezigheid van alle ingrediënten voor spirituele vorming.¹⁴¹

Het 7^e en 8^e semester werden ervaren als een periode van *weinig spirituele vorming*, omdat vrijwel alle tijd en aandacht gericht was op het afstuderen.¹⁴² Ruimte (tijd) is het meest gemiste element, daarnaast ook het delen in spirituele vorming en afstemming op de persoon.

4.2.2. Toen het persoonlijk werd

Wat studenten helpt in hun spirituele vorming is *persoonlijke begeleiding*.¹⁴³ In de opleiding gebeurde dit in het 5^e en 6^e semester in de stage(begeleidingsgesprekken), supervisie, retraite en studieavonden. Tijdens de retraite merkten de studenten dat er onderling meer gedeeld werd, omdat daarvoor meer tijd en een betere setting was. Op de studieavonden deelden docenten over hun persoonlijke leven met God. In andere perioden van de opleiding werd dit gemist.

¹³⁷ Daarbij merkten de studenten dat zij zelf in die periode sterk gericht waren op het behalen van de studiepunten.

¹³⁸ Studenten zeggen hierover dat teveel aandacht werd gegeven aan opleidingstechnische aspecten, zoals de planning van de studie(opdrachten) en het bestuderen van lange teksten.

¹³⁹ Zo sloten de vormen (zoals schilderijen bekijken en hierover praten) niet bij iedereen aan. Ook werd gesproken over de geestelijke wereld meer vanuit wat er in de wereld te doen is (occultisme) en hoe je hierop als christen kunt reageren, dan vanuit het persoonlijke proces van spirituele vorming (de ontwikkeling in de relatie met God).

¹⁴⁰ Genoemd werd in het bijzonder het vak Spiritualiteit II, maar ook Toegepaste geloofsbegeleiding en Homiletiek.

¹⁴¹ Zie 3.3.

¹⁴² Daarbij speelt mee dat het aantal ontmoetingsmomenten met medestudenten en docenten dit laatste jaar gering was.

¹⁴³ De studenten geven aan dat het voor hen belangrijk is dat de persoon (docent, stagebegeleider, coach) in zijn begeleiding van de spirituele vorming aansluit bij hun persoonlijkheid en geloofsbeleving.

4.2.3. In de mix

Verder valt op dat de spirituele vorming het sterkst werd ervaren in het 5^e en 6^e semester, doordat *integratie van de verschillende gebieden* plaatsvond. In het bijzonder komt naar voren de integratie van theorie (minorvakken) en praktijk (stage) door onder andere stagebegeleiding, supervisie en het schrijven van een integratieverslag voor het vak Spiritualiteit II.¹⁴⁴

4.3. Samenvatting: meer?

De CHE blijkt in de opleiding GPW en in het bijzonder de minor VG te doen waar ze naar streeft: studenten worden spiritueel gevormd. De ingrediënten voor spirituele vorming zijn goeddeels aanwezig. Gezien het belang van spirituele vorming is dat een mooie constatering!

Toch worden enkele *elementen gemist*. Dit zijn:

- *ruimte (tijd, aandacht)* – in het 1^e tot en met 4^e semester en het 7^e en 8^e semester;
- *afstemming op de persoon* – in het 1^e tot en met 4^e semester en het 7^e en 8^e semester;
- *delen (met medestudenten)* – vooral in het 7^e en 8^e semester.

¹⁴⁴ In de interviews komt naar voren dat de studenten de wisselwerking tussen de theoretische vakken van de minor VG, de stage, de stagebegeleiding en supervisie als bevorderlijk voor hun spirituele vorming hebben ervaren. Op deze manier werd meer dan in andere semesters aangesloten bij hun persoonlijke situatie en persoonlijkheid.

5. Conclusie en aanbevelingen

5.1. Conclusie

In dit onderzoek ben ik aan de hand van zes diepte-interviews nagegaan in hoeverre spirituele vorming onderdeel is van de opleiding GPW, minor VG. Voldoet dit aan de behoefte? Mijn conclusie is dat dit *gedeeltelijk* zo is. De opleiding bevat spirituele vorming, maar vooral in het 5^e en 6^e semester. In de andere jaren worden vooral de elementen ruimte (tijd, aandacht), afstemming op de persoon en het delen (met medestudenten) gemist.

5.2. Wat beter kan

Om de spirituele vorming in de opleiding GPW (minor VG) te verbeteren, kom ik tot een aantal aanbevelingen.

5.2.1. Bewust en bekwaam maken

In de interviews komt naar voren dat studenten zich in deze laatste fase van de opleiding bewust zijn van het belang van spirituele vorming. Dit besef is vooral gegroeid in de minor VG.¹⁴⁵ Ik pleit ervoor om ook in de andere jaren van de opleiding in de vakken of daarbuiten (bijvoorbeeld in retraites of studieavonden) de studenten *meer bewust te maken van het belang van spirituele vorming* en *meer toe te rusten in het praktisch vormgeven van hun leven met God*, door het aanreiken van vormen en door het gesprek hierover.¹⁴⁶

5.2.2. Momenten buiten de lesuren

Studenten hebben in hoge mate spirituele groei ervaren in de retraite en studieavonden. De setting, de tijd, het met elkaar delen als studenten en het delen van persoonlijke ervaringen door een docent worden als bijzonder stimulerend ervaren voor de eigen spirituele vorming.¹⁴⁷ Ik stel daarom voor om ook in het 1^e tot en met het 4^e semester en het 7^e en 8^e semester buiten de lessen *activiteiten te organiseren die gericht zijn op spirituele vorming*. De retraite en studieavonden zijn beproefde concepten, die goed bruikbaar zijn. Daarnaast zijn andere vormen denkbaar.¹⁴⁸

5.2.3. Meer spirituele vorming in SLO

De momenten van *Studieloopbaanontwikkeling* (SLO) hebben voor de meeste studenten weinig bijgedragen aan hun spirituele vorming. Dat wordt verbeterd wanneer er meer diepgang komt in de gesprekken over spirituele vorming en (een deel van) de tijd die nu wordt besteed aan

¹⁴⁵ In de minor VG kwamen zowel de spirituele vorming als het belang hiervan het meest aan de orde.

¹⁴⁶ De minor VG bevat aanknopingspunten om dit te doen, met name het vak Spiritualiteit II. Bewustwording ontstaat door voorbeelden vanuit de praktijk waaruit blijkt hoe belangrijk spirituele vorming is (zoals de druk die vanuit de samenleving op hbo-theologen kan staan nu de kerk een marginale rol speelt, bijvoorbeeld in discussies rondom het homohuwelijk). Bekwaamheid komt tot stand door oefeningen, zoals die beschreven worden door Foster (Foster, p.1v.)

¹⁴⁷ Daarbij blijkt dat de studenten bereid zijn om hiervoor tijd vrij te maken buiten de studie-uren en dat ze beschikbaar zijn om actief bij te dragen aan de organisatie van deze momenten.

¹⁴⁸ Bijvoorbeeld: een forum/discussie over een specifiek onderwerp dat relatie heeft met spirituele vorming (zoals: “is ‘stille tijd’ nog wel van deze tijd?”) of een gespreksavond met een auteur van een boek over spiritualiteit of spirituele vorming (zoals: Mirjam van der Vegt over “Stiltedagboek”, <http://www.mirjamvandervegt.nl/boeken>).

opleidingstechnische aspecten wordt benut voor spirituele vorming. Dat kan bijvoorbeeld door in de SLO-uren individueel of in een kleine groep (twee á drie studenten) *met elkaar te spreken over het persoonlijk leven met God*.¹⁴⁹ De studieloopbaanbegeleider dient meer dan nu het geval is als *mentor* te handelen, door regelmatig de studenten (individueel) te bevragen op hun spiritualiteit.¹⁵⁰

5.2.4. Uitdelen van de schat

De studenten worden aangesproken en gestimuleerd tot spirituele vorming wanneer *docenten delen vanuit hun eigen geloofsleven*.¹⁵¹ In retraites en studieavonden is daar meer tijd en ruimte voor dan in de lessen.¹⁵² Hoewel er verschillende redenen kunnen zijn voor docenten om terughoudend te zijn in het delen vanuit hun geloofsleven, wil ik hen aanmoedigen dit vaker te doen. Ze hebben vaak een schat aan ervaring en inzicht vanuit hun wandel met God. Hiervan uitdelen betekent: studenten beter voorbereiden op hun beroep (als voorganger).

5.3. Verder

Zes diepte-interviews maken mij ervan bewust dat spirituele vorming onmisbaar is voor GPW-studenten (en niet alleen voor hen die de minor VG doen). Deze interviews laten ook zien dat de CHE in de GPW-opleiding en in het bijzonder in de minor VG haar studenten veel meegeeft als het gaat om spirituele vorming. De aanbevelingen in dit laatste hoofdstuk zijn bedoeld om dit proces te verbeteren, zodat studenten worden toegerust tot sterke geestelijk leiders in de samenleving van de 21^e eeuw!

In het besef dat in dit onderzoek vele interessante vragen onbesproken zijn gebleven¹⁵³, kom ik hier tot een afronding.

De persoonlijke weg gaat verder.

¹⁴⁹ In deze gesprekken kunnen bijvoorbeeld deze vragen worden besproken: hoe besteed je persoonlijke tijd met God, welke vormen gebruik je om te bidden en de Bijbel te lezen, hoe versta je de stem van God, wat vind je moeilijk in je dagelijkse momenten met God?

¹⁵⁰ Het is belangrijk dat daarbij wordt aangesloten bij de persoon van de student, maar ook bij wat nodig is in deze tijd - waar loopt de student nu tegenaan in deze samenleving, wat heeft hij straks als voorganger nodig?

¹⁵¹ Docenten kunnen bijvoorbeeld vertellen over momenten waarin ze zelf geraakt zijn door een ervaring van God, pastorale gesprekken waarin ze Gods aanwezigheid hebben ervaren of de manier waarop ze zelf vorm geven aan hun tijd met God.

¹⁵² Toch passen voorbeelden vanuit de eigen geloofspraktijk ook vaak goed in de lessen, ter illustratie of als brug naar de praktijk.

¹⁵³ Ik denk dan bijvoorbeeld aan vragen waarin de invloed van de spirituele vorming tijdens de opleiding op het functioneren als voorganger in de praktijk aan bod komt. Bijvoorbeeld: welke (Bijbel)teksten, woorden en beelden hebben de student geraakt en gebruikt hij later in zijn beroep als voorganger? Welke theologische (christologische, soteriologische) inzichten zijn bij de student ontstaan en helpen hem later als voorganger? Welke vormen van spirituele vorming die hij zelf geleerd heeft tijdens de opleiding zet hij als voorganger in bij de begeleiding van anderen in hun spirituele vorming?

Literatuur

- Aalders, C. *Spiritualiteit. Geestelijk leven vroeger en nu* ('s-Gravenhage: Boekencentrum, 1969) 219 pp.
- Baarda, D.B. e.a. *Basisboek kwalitatief onderzoek* (Groningen: Noordhoff, 2013) 297 pp.
- Boersema, P. en Paas, S. *Onder spanning. Een veelzijdige kijk op veranderingen in kerk en samenleving* (Kampen: Kok, 2011) 373 pp.
- Erwich, R. *Handelen in hoop. Geestelijk leiderschap en christelijke presentie in een post-christelijke samenleving* (Ede: Christelijke Hogeschool Ede, 2011), 43 pp.
- Dam, G. *Dichter bij het onuitsprekelijke. Over geestelijke begeleiding voor en door pastores* (Baarn: Ten Have, 2003) 202 pp.
- Dekker, W. *Marginaal en missionair. Kleine theologie voor een krimpende kerk* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2011) 205 pp.
- Doornenbal, R.J.A. 'De missional-church beweging: teken van een opwekking?', *Profetisch Perspectief* 13/1 (2012), pp.48-54.
- Douma, J. (z.j.), Christelijke spiritualiteit is christocentrisch,
<http://www.josdouma.nl/artikelen/christocentrischespiritualiteit.pdf>
- Foster, R. *Het feest van de navolging. Groeien in spiritualiteit* (Gorinchem: Ekklesia, 2002) 192 pp.
- McGrath, A. *Christelijke Spiritualiteit. Een inleiding* (Kampen: Kok, 2002) 264 pp.
- Hoek, J. Paas, S., e.a. (red.) *Praktijkgericht. Handboek voor de hbo-theoloog* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2010) 176 pp.
- Kamsteeg, A. *De kerk die leeft. Vijf pijlers van de christelijke gemeente* (Barneveld: De Vuurbaak, 2010) 206 pp.
- Lovelace, R. *Dynamics of Spiritual Life. An Evangelical Theology of Renewal* (Downers Grove: InterVarsity Press, 1979) 455 pp.
- Murray, S. *Post-Christendom. Church and Mission in a Strange New World* (Milton Keynes: Paternoster, 2012) 343 pp.
- Osmer, R.R. *Practical Theology. An Introduction* (Grand Rapids: Eerdmans, 2008) 246 pp.
- Ouweneel, W.J. *De Geest van God. Ontwerp van een pneumatologie* (Vaassen: Medema, 2007) 451 pp.

- Peterson, E.H. *Onder de wonderboom. Het boek Jona als een midrasj over pastoraal werk* (Gorinchem: Ekklesia, 1997) 160 pp.
- Schaap-Jonker, H. 'Ik geloof in mezelf: Religie en spiritualiteit in een uitblinkcultuur', *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 66/4 (2012), pp.253-265.
- Sheldrake, P. (red.) *The New SCM Dictionary of Christian Spirituality* (London: SCM Press, 2005) 659 pp.
- Sheldrake, P. *Spirituality. A Very Short Introduction* (Oxford: University Press, 2012) 133 pp.
- Sheldrake, P. *Spirituality. A Brief History* (Chichester: John Wiley & Sons, Ltd, 2013) 248 pp.
- Smit, J. *Tot de kern komen. De kunst van het pastorale gesprek* (Kampen: Kok, 2009) 143 pp.
- Spijker, W. van 't (red.) *Spiritualiteit* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1993) 480 pp.
- Waaijman, K. *Handboek Spiritualiteit. Vormen, grondslagen en methoden* (Kampen: Ten Have, 2010) 954 pp.

Bijlagen

Bijlage 1: Interviewvragen

Bijlage 2: Interviews

Bijlage 3: Overzicht interviewanalyse (boomstructuur)

Bijlage 1: Interviewvragen

<i>Introductie:</i> - Waarom dit interview: afstudeerproject spirituele vorming hbo-theoloog, GPW, minor Voorganger. - Zes diepte-interviews met studenten GPW, minor Voorganger (verschillende levensfasen). - Doel: inzicht krijgen in hoe studenten hun spirituele vorming tijdens de opleiding hebben ervaren.
<i>Achtergrond/situatie van de student:</i> 1. Naam, leeftijd?
2. In welke fase van de opleiding zit je nu?
3. Hoe ben je destijds tot de keuze opleiding GPW gekomen? Hoe vervolgens tot de minor Voorganger?
4. In welke levensfase zit je? (En in welke levensfase zat je tijdens je opleiding?)
5. Wat is je toekomstperspectief als het gaat om werk / wat je doet na deze opleiding?
<i>Afbakening onderwerp: spirituele vorming?</i> 6. Wat versta je onder spiritualiteit?
7. Wat versta je onder spirituele vorming?
<i>Beschrijving: welke spirituele vorming herinner je je?</i> 8. Startpunt studie: spiritualiteit op dat moment? Hoe was deze gevormd tot dat moment?
9. Op welke manier heb je spirituele vorming tijdens je opleiding ontvangen?
9.a. In welke vakken van de opleiding?
9.b. In welke andere onderdelen van de opleiding?
9.c. Buiten je opleiding?
10. Kun je aangeven per jaar/fase van de opleiding welke spirituele vorming je toen ontving?
11. Welke factoren zijn van invloed op je spirituele vorming?
12. In hoeverre was bij deze spirituele vorming aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)?
13. In hoeverre is jouw levensfase hierop van invloed?
14. In hoeverre en op welke manier hadden docenten van de CHE invloed op jouw spirituele vorming?
15. In hoeverre en op welke manier hadden medestudenten invloed op jouw spirituele vorming?
16. In hoeverre maakte was het feit dat je een voltijd- of deeltijdopleiding volgde van invloed op jouw spirituele vorming?
17. Je hebt stage gelopen. Wat hield deze stage in?
18. In hoeverre heeft de stage je spiritueel gevormd?
19. In hoeverre was je spirituele vorming op de stage van invloed?
19.a. Op hoe jij jouw stage deed?
19.b. Op jouw stage-omgeving?
20. In hoeverre maakte het voor jouw spirituele vorming uit of je man of vrouw bent?
21. Hoe zou jij de samenleving van deze tijd omschrijven?
22. In hoeverre is deze samenleving van invloed op je werk als hbo-theoloog?
23. In hoeverre is de spirituele vorming in de opleiding concreet gemaakt?
24. In hoeverre is in de opleiding aandacht besteed aan vormen van spirituele vorming?
<i>Waardering:</i> 25. Wat heeft positief bijgedragen aan je spirituele vorming?

26. Wat heeft negatieve invloed gehad op je spirituele vorming?
27. Wat heb je gemist in de opleiding?
28. Wat zou meer mogen zijn in de opleiding?
29. Wat zou minder mogen zijn in de opleiding?
30. Heeft de opleiding in zijn geheel positieve of negatieve invloed gehad op je spirituele vorming?
31. Hoe zou je het verschil beschrijven tussen je spiritualiteit aan het begin van je opleiding en nu (bijna) aan het einde van je opleiding?
32. In hoeverre vind je jouw spirituele vorming jouw eigen verantwoordelijkheid?
33. Heb je in de periode van de opleiding een positieve of een negatieve ontwikkeling doorgemaakt in je spiritualiteit?
34. In hoeverre zie je een verband tussen jouw spirituele vorming en jouw werk als hbo-theoloog?
35. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen <i>tijdens</i> de opleiding?
36. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen <i>in</i> de opleiding?
37. In hoeverre denk je dat je als voorganger andere spirituele vorming nodig hebt dan andere hbo-theologen?
38. In hoeverre was bij deze spirituele vorming naar jouw mening voldoende aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)?
39. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming tijdens de opleiding voldoende werd aangesloten bij je levensfase?
40. In hoeverre ben je van mening dat docenten van de CHE voldoende invloed op jouw spirituele vorming hadden?
41. In hoeverre ben je van mening dat medestudenten voldoende invloed op jouw spirituele vorming?
42. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming voldoende werd aangesloten bij het feit dat je een voltijd- of deeltijdopleiding volgde?
43. In hoeverre werd naar jouw mening in de spirituele vorming voldoende aangesloten bij het feit dat je man of vrouw bent?
44. In hoeverre vind je dat tijdens de stage voldoende aandacht was voor jouw spirituele vorming?
45. In hoeverre vind je dat bij de spirituele vorming in de opleiding voldoende wordt aangesloten bij de huidige samenleving en jouw rol als (aankomend) hbo-theoloog die hierin werkzaam is?
46. In hoeverre vind je dat in de opleiding de spirituele vorming voldoende concreet is gemaakt?
47. Het geheel bezien: ben je van mening dat je voldoende spirituele vorming hebt ontvangen tijdens de opleiding?
48. Wat vind je van die conclusie?
49. Wanneer is spirituele vorming in jouw ogen goed? Voorwaarden?
<i>Afsluiting:</i> 50. Wat zou je de aan de docenten en het management van de opleiding GPW, minor Voorganger willen meegeven als het gaat om spirituele vorming van studenten van de opleiding GPW, minor Voorganger?

Bijlage 2: Interviews

Interview student 1 | 15-07-2013

Introductie:

- **Waarom dit interview:** afstudeerproject spirituele vorming hbo-theoloog, GPW, minor Voorganger.
- **Zes diepte-interviews met studenten GPW, minor Voorganger (verschillende levensfasen).**
- **Doel:** inzicht krijgen in hoe studenten hun spirituele vorming tijdens de opleiding hebben ervaren.

Achtergrond/situatie van de student:

1. Naam, leeftijd?

Ik heet [student 1]. Ik ben 51 jaar. Ik heb twee kinderen. Eén woont niet meer thuis en die heeft ook een kind, dus ik ben ook oma. En de ander die woont nog thuis en die werkt. Voordat ik de opleiding begon, was ik boekhoudkundig medewerker. Tijdens de opleiding was mijn contract niet verlengd, dus had ik geen werk meer. En de opleiding ben ik de richting ingegaan ook Voorganger, maar dan wel meer de richting naar buiten de kerk. Dus ik ben in het gevangeniswezen betrokken geraakt. En daar wil ik ook verder in gaan. Contact met de directie, nou goed, het hele plaatje.

Wat deed je precies in die gevangenis?

In de gevangenis was ik stagiaire geestelijk verzorger. Dus daar had ik contact met mensen individueel. In groeps gesprekken. Ik deed kerkdiensten. En verder, ja, allemaal van die losse dingen, die daar dan weer bij horen, dus gesprekken van mensen van buiten de gevangenis en binnen om de verbinding te maken naar buiten toe. Vrijwilligers aansturen was ook een heel belangrijke taak.

2. In welke fase van de opleiding zit je nu?

Ik heb net anderhalve week geleden mijn diploma opgehaald. Dus ik ben klaar.

En hoe lang heb je over de opleiding gedaan?

Vijf jaar.

En dat is ook de tijd die ervoor staat?

Ja, dat klopt.

3. Hoe ben je destijds tot de keuze opleiding GPW gekomen? Hoe vervolgens tot de minor Voorganger?

Hoe ik tot de keuze ben gekomen voor GPW? Een onverzadigbaar verlangen om meer over God, Jezus, de Bijbel te willen weten. Op zaterdag zag ik de opleiding niet zo zitten maar toen de vrijdag variant kwam was dat voor mij een prima oplossing om me verder te ontwikkelen in mijn geloof. De minor Voorganger is een breed ingezette minor en dat sprak mij aan. Alle andere minoren vind ik te eenzijdig en met deze minor kon ik heel goed een maximaal aantal uren stage lopen in de gevangenis. Dat gaf voor mij de doorslag.

4. In welke levensfase zit je? (En in welke levensfase zat je tijdens je opleiding?)

Ik ben getrouwd.

5. Wat is je toekomstperspectief als het gaat om werk / wat je doet na deze opleiding?

Dat is voor mij nu nog ontzettend onzeker, waar ik terecht ga komen. Ik heb inmiddels een contract aaneboden gekregen om oproepkracht slaapkracht te worden in een Exodushuis in Rotterdam.

En wat is dat precies?

Dat zijn huizen die ex-gedetineerden of mensen die nog in de laatste fase van hun detentie zitten opvangen en daarin werken ze met vier sleutels: wonen, werken, relaties en zingeving. En met die vier sleutels proberen ze mensen weer terug te krijgen in de maatschappij, zodat ze niet meer terugvallen.

En is dat specifiek op christelijke grondslag?

De basis is christelijk geweest, maar je merkt dat daar eigenlijk niets... qua zingeving maar in een enkel huis wat mee wordt gedaan. En zo ook niet in Rotterdam. Nogmaals, het is oproepkracht, dus ik zal niet heel vaak daar werken.

Wat zal precies jouw werk daarin zijn?

Als ik het heel eenvoudig zeg: oppas in de nacht en de avond en de weekenden.

En in hoeverre heeft dit verband met je opleiding?

Nou, puur dat ik in verbinding blijf met de doelgroep waar ik zo graag mee zou willen werken. Bij Justitie zijn ze aan het bezuinigen, dus daar zijn geen arbeidsplaatsen op dit moment voor mij. En het advies van de hoofdpredikant in Den Haag is gewoon geweest: hou dan op die manier contact met die doelgroep, dan blijf je bij Justitie in beeld. En verder is het voor gewoon heel onzeker, welke kant moet ik opgaan? Die kant moet ik opgaan, maar ja...

Dus qua doelgroep heb je eigenlijk wel helder van ik wil graag met die doelgroep van gedetineerden of ex-gedetineerden werken, maar hoe dat precies vorm zou moeten krijgen is voor jou nu niet duidelijk?

Ja. In ieder geval met de mensen aan de onderkant van de samenleving, dus als je een missionair project zou hebben, daar heb ik ook wel op gesolliciteerd, dan zou dat ook heel mooi zijn. Want daar komen ook die groepen mensen vaak op af.

Afbakening onderwerp: spirituele vorming?

6. Wat versta je onder spiritualiteit?

Bij spiritualiteit denk ik aan vooral in eerste instantie aan de verbinding die je persoonlijk ervaart met God, je heel dicht bij God voelen. Daar zijn allerlei middelen voor om dat te bewerkstelligen. Maar soms ook zonder de middelen kan je heel dicht bij God zijn.

Ik hoor je het woord voelen gebruiken. Is dat belangrijk?

Ja. Ervaren, voelen, ja.

Bewust gebruik je dat woord. Je gebruikt niet het woord denken. Zit daar een verschil in voor spiritualiteit? Moeten we

dan vooral volgens jou denken aan voelen en niet zozeer aan denken?

Nou, het denken dat heeft wel een rol, maar eigenlijk meer in de zin dat je eraan moet denken om tijd te nemen met God. Dus dat denken speelt wel een rol, vooral als je denkt van... inderdaad wel denken aan God. Maar uiteindelijk is het ervaren en voelen dat God dicht bij je is, is voor mij heel erg belangrijk inderdaad in het spirituele.

7. Wat versta je onder spirituele vorming?

Dan denk ik vooral aan de groei die je zelf doormaakt heel je leven door om... ja, de groei waarin voor jou de spiritualiteit een vorm gaat krijgen, die dus bij mij past. Want er zijn zoveel vormen en zoveel manieren waarop je dicht bij God zou kunnen zijn. En daar moet je in je hele leven door gewoon een manier je eigen maken die bij je past. Dus daar denk ik, bij de vorming... ik denk dat die voor iedereen anders is. En bij de één zal die in je jeugd beginnen en bij de ander als je een opleiding gaat beginnen in een bepaalde richting. Maar de vorming is hoe jij gaat ontdekken wat jouw manier is om spiritueel bezig te zijn.

Even terug naar het begrip spiritualiteit, je noemt dat dicht bij God. Kan dat: dicht bij God zijn of je dicht bij God voelen?

Nou, ik heb wel ervaren dat dat kan, absoluut. Ja. Het is heel moeilijk te omschrijven hoe dat gaat en wat er dan gebeurt. Want het is iets wat niet grijpbaar is. Voor een ander niet. Het is echt iets persoonlijks, voor jezelf. Je kunt het wel met mensen delen. Je kunt het wel vertellen van ik heb dat en dat ervaren. Maar uiteindelijk blijft het jouw beleving.

Ik hoor je ook een paar keer zeggen dat spiritualiteit of spirituele vorming wel echt iets persoonlijks is.

Ja, wat mij betreft wel. Dat wil niet zeggen dat al die middelen die er bestaan, die zijn er ook. Maar daarin moet jij zelf persoonlijk je weg zien te vinden hoe je spiritueel kunt bezig zijn.

Beschrijving: welke spirituele vorming herinner je je?

8. Startpunt studie: spiritualiteit op dat moment? Hoe was deze gevormd tot dat moment?

Dat is wel heel mooi, vind ik zelf. Want ik twijfelde eerst of ik naar school kon gaan, of ik het überhaupt zou kunnen? Dat heeft ermee te maken dat mijn vooropleiding huishoudschool is en daarna een mbo-opleiding. En toen moest ik toelatingsexamen doen. En ik had naar God toe uitgesproken als ik... ik wilde heel graag dat toelatingsexamen halen. Dat hoeft niet zo te zijn dat... ik wilde het liefst in één keer halen en dan had ik een kortere tijd genomen als school had geadviseerd om de vakken te leren en daar het examen in te doen. En toen heb ik naar God toe uitgesproken dat dat voor mij een bewijs zou zijn dat God ook wilde dat ik die opleiding zou gaan doen. En toen ik dat tegen God zei, en toen reed ik in de auto en toen zag ik, terwijl ik dat zei, de regenboog in de lucht staan. En toen heb ik ook gezegd van ik wil dat niet omdat ik het dan maar heel makkelijk heb of zo, want dat hoeft voor mij ook niet, maar dat ik bevestiging heb. Nou, en dat heeft hij allebei verhoord. Dat was voor mij een bevestiging dat ik de school moest gaan doen. En tegelijk, daarna kwamen ook wel... want ik haalde dus inderdaad alles in één keer. En tegelijk kwamen er ook heel veel verdrietige dingen op mijn pad, voordat ik de opleiding begon al. En zo ben ik in die opleiding gestart. En dat was voor mij wel heel spiritueel. Want ik voelde me heel dicht bij God, ondanks dat het niet helemaal leuk was.

Je beschrijft al iets over jouw spiritualiteit op dat moment, hoe je daarmee bezig was. Als je dat in een paar woorden zou moeten samenvatten, wat is dan je startpunt in dat opzicht?

Wat voor mij daarin heel belangrijk is, is dat ik Gods wil doe. En daarbij beseft ik heel goed dat ik daarin mijn eigen keuzes heb. Maar die keuze heb ik als het ware ook weer aan God teruggegeven, van die keuze wil ik wel maken, maar ik heb toch bevestiging nodig. En dat is mijn... dat vind ik superbelangrijk dat ik wel bevestiging van God krijg en dat ik me dus op die manier dicht bij Hem voel en zeker weet dat ik de goede kant op ga.

En de moeilijke dingen die je in die periode meemaakte, in hoeverre beïnvloedden die jouw spiritualiteit op dat moment?

Ja, juist – ja dat klinkt misschien raar – misschien juist positief, omdat ik wist van help, dit heb ik ook gevraagd, ik weet niet of ik dat de volgende keer nog ga doen. Maar hij verhoort dus echt. En dat was dus niet alleen het goede wat hij verhoorde, wat ik vroeg, maar ook dat andere. Dat vond ik heel bijzonder. Nou ben ik je vraag even kwijt, hoor.

Nee, je gaf een goed antwoord op de vraag in hoeverre ook de moeilijke dingen van invloed waren op je spiritualiteit.

Dus daar was weer een bevestiging in. Dat is niet leuk en het was heel zwaar, maar op de één of andere manier voelde ik me toch gedragen, van OK, die keuze heb je gemaakt en die heb je met God gemaakt, dus: doorgaan.

Was dat, als je de ontwikkeling ziet naar dat startpunt toe, zie je dan ook nog bepaalde verschillen of een bepaalde groei naar het moment dat je aan de opleiding begint, toe? Of: zou je misschien iets meer kunnen beschrijven over de periode daaraan voorafgaand? Hoe was je spiritualiteit toen?

Voordat ik toelatingsexamen deed?

Ja.

Ja, weet je, ik kan me als kind nog herinneren dat ik – ik moet een jaar of zeven geweest zijn – dat ik in de kerk zat en helemaal gegrepen werd door een preek. En toen die afgelopen was, heb ik heel erg hard gezucht en gezegd van ah, jammer, is het nou al klaar? Dus die mensen, volwassenen, om me heen hebben allemaal gelachen. Dus dat moment heb ik gewoon nooit meer vergeten, omdat ik toen ook heel dicht bij God voelde. Wat er gewoon gezegd werd raakte me. En die groei is eigenlijk heel mijn leven door... heel mijn leven door gebeurd. Er zijn echt wel momenten geweest dat ik... eeh... het zijn echt niet allemaal pieken geweest. Het zijn ook wel dalen geweest waarin ik besepte van: o, help, ik lees de laatste tijd niet meer zo heel veel de Bijbel.

Is dat iets wat je belangrijk vindt voor spiritualiteit?

Ja. Daarin zie je... in de Bijbel lees je veel dingen die ook voor nu belangrijk zijn.

9. Op welke manier heb je spirituele vorming tijdens je opleiding ontvangen?**9.a. In welke vakken van de opleiding?**

Waarin het specifiek benoemd werd, is in mijn beleving, in de eerste jaren vooral in de SLO lessen, Studieloopbaanoriëntatie. En daarin hadden we stiltemomenten met elkaar, hadden we momenten met elkaar dat je ging delen wat je ervoer. En later in de opleiding hebben we een blok Spiritualiteit gehad, dat was van [een docent], waarin ook daarover gesproken werd. En nog weer later in de opleiding hebben we vooral met de minor Voorganger veel gedaan. **Van die Studieloopbaanoriëntatie benoem je het nu. Het waren stiltemomenten, momenten waarin je iets deelt. Hoe was dat bij... volgens mij was dat Spiritualiteit 1. Hoe kwam het daarin aan bod?**

Dat was vooral bekijken wat er allemaal te koop is, om het zo te zeggen, wat er allemaal mogelijk is.

Hoe gebeurde dat concreet?

Ja, dat ben ik even een beetje kwijt. [De docent] benoemde vooral de dingen die hij tegengekomen was. En daar hebben we dan met elkaar over gesproken. Maar ook dat je de verkeerde kant op kunt gaan. Dus dat er heel veel spiritualiteit in de wereld is, maar dat hoeft niet per sé met het geloof te maken te hebben. En daarin hebben we het vooral ook gehad over wat het doet met je kinderen, in televisieprogramma's, dat dat gewoon verkeerd kan zijn. En daar hebben we dan met elkaar over gesproken van ja, hoe kun je weten van wat goed is en wat niet goed is en het ook afbakenen voor je gezin en voor je omgeving. Dan lijkt het of het heel persoonlijk is geweest, maar al die ervaringen met elkaar die kun je wel gebruiken. Ook in je werk. Dus je leert eigenlijk kritisch te zijn om te kijken: wat is nou goed? Wat is voor mij de grens? Waar ik niet meer in mee zou gaan, omdat het misschien wel occult zou kunnen zijn? Dus meer de occulte kant ook belicht. Dat is vooral in zijn lessen aan de orde geweest. Dus je zou kunnen zeggen: het technische, eigenlijk wel. Dus daar kwam de beleving minder... je eigen beleving minder aan bod... ja, toch ook weer wel, maar daar was meer een zoeken. En SLO was meer persoonlijk.

En ten derde noemde je de minor Voorganger. Hoe kwam het daarin ter sprake?

Daarin kwam het vooral er sprake hoe we als voorganger onszelf spiritueel moeten blijven voeden, spiritueel moeten zoeken naar God. Dus dat was ook weer meer persoonlijk gericht van, joh, als je als voorganger aan de gang gaat, dan is de kans dat je zelf dicht bij God komt best... dat kan wel eens op gespannen voet staan met je persoonlijke geloof en het geloof dat je overbrengt naar anderen.

En in welke vormen kwam dat aan de orde? Waren dat specifieke vakken of waren dat bepaalde momenten?

We hebben benoemd met elkaar in de les dat je daar dus mee bezig moet zijn, eigenlijk. We hebben opdrachten gehad en daarbij denk ik even het meest nu eerst aan labyrint, wat we uit konden werken. Het labyrint is een programmaatje op internet van Youth for Christ, waarin we stappen konden zetten in de spiritualiteit van onszelf.

Hoe werkte dat precies?

Ja, stappen zetten... Dus je kon bijvoorbeeld een stap zetten om stenen in het water te gooien en dat betekende dan dat je dingen ging loslaten die je nog steeds bij je hebt en die je in de weg staan om dicht bij God te komen. Of een prullenbak, zulk soort stappen kon je stap voor stap doorwerken.

Was dat een programma of een boek of...?

Nee, dat was op internet een programma, dat je kon... Ja, ik zeg al van Youth for Christ en dan kon je dat aanklikken, labyrint, en dan kon je het hele labyrint door gaan lopen.

En dat kon je dan in een bepaalde tijd doorlopen?

Ja, je kan dat elke keer opnieuw starten als je wil. Ik heb hem een paar keer gedaan, omdat je in het begin, dan kijk je vooral naar de eerste stappen en later, dan denk je van die stappen wil ik nog een keer doornemen en dan ga je er nog een keer door. Met als doel: alle ballast van je afschudden om dicht bij God te zijn. Dat er niets meer in de weg staat en dat vond ik wel heel mooi. En we hebben met elkaar een weekend, of één of twee nachten, dat we in een klooster in Amerongen geweest zijn.

En wat was de insteek daarvan?

Dat was ook om, nou ja, sowieso om met elkaar op een andere manier bezig te zijn. Maar ook, met elkaar ervaren op zo'n locatie, niet op school, met elkaar bezig zijn, zingen, Bijbellesen, Bijbelstudie. Ze hebben daar een prachtige tuin met beelden en ja, waar je langs kan lopen en waar je ook weer jouw momenten bij kunt hebben, stiltemomenten.

Ja, en was dat ook onderdeel van dat minor Voorganger-programma?

Ja, dat was een onderdeel, wel ook pilot. Waar we... en daar hebben we het dus over gehad en gezegd van is dit beter om anders te doen, of... Het was ook wel een beetje de bedoeling, maar ik heb begrepen dat ze dit nu nog steeds doen bij de groepen die na ons komen, daar hebben ze het ook nu mee gedaan.

En wat was jouw rol hierin?

Ik heb het mee georganiseerd, de locatie besproken, het programma in elkaar gezet. Dat was voor mij een opdracht eigenlijk, omdat ik op dat moment bij ons in de kerkenraad geen, hoe heet dat, ik kan even niet op het woord komen, ja voor de kerkenraad om dan... en ook, om dan eventjes op een andere manier met elkaar bezig te zijn. En dat kon ik... op dat moment verschoof dat bij ons in de kerkenraad, dus heb ik die opdracht op school gedaan door het hele programma in elkaar te zetten.

Maar dat betekent dat jij... jij deed dat samen met een andere student?

Ja.

Dat betekent dat jij een doel had eigenlijk, ook met die retraite, dat jullie samen nadachten over wat willen we ermee bereiken. Kun je beschrijven wat dat was, dat doel?

Het doel van die retraite was om van elkaar te leren. Want we hebben heel veel gedeeld met elkaar, ook. Maar van elkaar te leren ook van hoe de ander er in staat, daar kan je gewoon... hoe een ander op dat moment in zijn geloof staat, wat die aan ervaringen heeft gehad in het verleden. En dat ment elkaar delen, dat is al... ja, dat is gewoon heel goed om dat te doen.

Heeft dat ook iets met spiritualiteit te maken?

Eh, ja, want daarin zie je hoe de ander zijn relatie met God is en dat vormgeeft. En dat is natuurlijk heel belangrijk, omdat een beroep als voorganger heel eenzaam is. Het doel was dan ook om dat met elkaar te beleven en niet als eenling, maar juist om van elkaar te leren. Dat we weten van het is een eenzaam... het kan een eenzaam beroep zijn, maar het hoeft niet als we maar wel af en toe bij elkaar komen.

Is dat doel bereikt?

Voor mij wel. Maar voor de anderen... we hebben wel interviews daarna gestuurd. En iedereen was eigenlijk heel enthousiast en ik denk mede daardoor, door de tips en tops die we ook daar weer van gekregen hebben, dat het nu verder is gegaan met de volgende klassen.

9.b. In welke andere onderdelen van de opleiding?

Je noemt al retraite. Zijn er nog andere specifieke, aanwijsbare onderdelen van de studie waarvan je zegt daarin is spirituele vorming ook verder tot stand gekomen of is spiritualiteit ter sprake gekomen?

Ehm, ja, in mijn beleving niet echt in het programma van de opleiding. Het komt wel aan de orde, maar dat is dan in de pauze, als je elkaar spreekt, dat je eens dingen deelt met elkaar. Maar niet... nee, verder niet.

9.c. Buiten je opleiding?

Nou ja, tijdens de opleiding ben je natuurlijk ontzettend druk met je school wel. En ik heb gemerkt dat het goed is dat de school daar aandacht aan geeft, omdat je daar dan toch bij bepaald wordt. Al is het maar in een opdracht die je moet maken. Maar daar buiten probeer ik bijvoorbeeld dit ook te gaan doen met de kerkenraad. En dat lukt niet zo.

Waar ligt dat aan?

Spanning in de gemeente die we op dit moment hebben, waardoor mensen daar geen tijd voor maken. En dan kun je het wel organiseren, maar als dan maar de helft komt, dan mist het zijn doel. En ik ben er vooral mee bezig nu, om het er met mensen over te hebben van hoe kunnen we dat nou vorm gaan geven. Toch wel. Dus in individuele gesprekken heb ik nog wel momenten van o, dit is heel mooi wat hier gebeurt. Dus dan ervaar je het toch ook wel weer met anderen.

Om welke personen gaat het dan? Met welke personen merk je dat?

Ja, vooral wel mensen die daar zelf ook open voor staan, dat is wel heel belangrijk. Mensen bij ons uit de gemeente. Maar het gekke is, ook met gedetineerden. Of gek, nee, dat is eigenlijk helemaal niet gek, natuurlijk. Ook met gedetineerden in mijn stage. En buiten mijn stage verder is het voor mij persoonlijk vooral dat ik alles aan de kant leg en zeg: en nu is het tijd voor God. En dat je dan, ik begin wel eens met zingen of met Bijbellezende of ik ga bidden. Dat zijn mijn persoonlijke momenten buiten de school om, die ik ook wel in de opleiding heb gedaan.

Ik hoor je zeggen dat het momenten zijn dat je alleen bent. Dat zijn vooral momenten waarin je spiritueel gevormd wordt?

Ja.

10. Kun je aangeven per jaar/fase van de opleiding welke spirituele vorming je toen ontving? Denk je dat we zo het hele plaatje wel compleet hebben ten aanzien van wat je in die vijf jaar studie in de opleiding aan spirituele vorming ontvangen hebt?

Ja, ik zeg al, de eerste jaren vooral in het SLO, in de SLO lessen. En het mooie is, want als je op een gegeven moment stage gaat lopen, dan vallen die lessen... ja, dat heb je dan eigenlijk doordat je de minor gaat volgen en die hebben wij dus in de minor Voorganger gehad. Dus dat loopt dan toch wel weer door. En in het afstuderen helemaal niets. Nee, dan moet je het helemaal zelf doen.

11. Welke factoren zijn van invloed op je spirituele vorming?

Rust, ruimte. Die moet je jezelf geven, die ruimte. Want je krijgt het niet vanzelf. Ja, de Bijbel vind ik heel belangrijk. Dat zijn eigenlijk wel de belangrijkste. En gebed, maar ja, dat zit dan in die rust en die ruimte.

En als we daar dan wat nader op ingaan, wat houdt die rust dan specifiek voor jou in?

Dat ik er echt voor ga zitten om tijd te nemen met God. Die rust moet ik gewoon zelf inbouwen. Het kan zijn als je het afsprekt met mensen dat je een gebedskring vormt waarin dat ook naar voren komt. Maar je moet er wel zelf mee aan de gang van en nu is het tijd, bij wijze van spreke, ik heb dat nooit gedaan, maar in je agenda een tijd inplannen. En de rust, ja, soms dan ben ik nog afgeleid, zodat je zo druk bent in je hoofd met allerlei dingen. Dat ik bijvoorbeeld afgeleid wordt door die weg zelfs. En dat ik baal dat er hier een weg achter mijn huis langs loopt. Maar dat zijn de dingen die je eigenlijk juist in die rustmomenten van je af moet laten gaan.

En het aspect ruimte?

Ja, dat is dus de ruimte die je jezelf geeft om dat te gaan doen. Je kan doorrennen met heel veel activiteiten, maar als jij zelf jezelf die ruimte niet geeft om ook die rust te pakken, dan komt het er ook niet.

Bedoel je dan meer innerlijke ruimte?

Ja, eigenlijk wel. Ja, maar ook wel in je agenda de ruimte nemen om daar tijd voor te plannen.

In welk opzicht is die Bijbel zo belangrijk daarin?

Nou ja, in de Bijbel vind ik zo veel teksten en zo veel gedeeltes waarvan ik elke keer verrast bent dat je hem al zo vaak gelezen hebt en dat je er ineens weer hele nieuwe dingen uit haalt. Dus dat is nooit saai en dat is nooit... en als je daar dan... dat hebben we natuurlijk wel met school geleerd, dat het... hoe dat je de Bijbel kan lezen. Dus je leest de Bijbel nu door de opleiding soms op een heel andere manier, je gaat hem op een heel andere manier bekijken. Ja, dat blijft verrassend, want daardoor ga je zelf ook anders tegen teksten aankijken. Die kunnen je helpen om dicht bij God te zijn. Dat is Zijn Woord, dus ja, daar moet je het vandaan halen.

En dat is met de Bijbel anders dan met andere boeken?

Eh... ja, voor mij wel. Ja, absoluut. De Bijbel is voor mij eigenlijk hetgeen waar ik het uit wil halen. En dat daar andere

boeken bij zijn als hulpmiddel, dat vind ik helemaal fijn. Die gebruik ik ook wel. Zoals zo'n labyrint of..., maar de Bijbel is in principe het uitgangspunt.

Je noemde tenslotte ook wel gebed, ook al viel dat bij jou onder die andere elementen. Als we daar toch nog eens even op in gaan, wat maakt dat gebed een factor is die mede bepalend is voor spirituele vorming?

Ehm... ja, gebed is ook zoiets persoonlijks, natuurlijk.

Wat is gebed, als je het zou omschrijven? Wat is gebed voor jou?

Ja, er wordt altijd gezegd gebed is praten met God, maar daar ben ik het dus al niet meer over eens. Gebed is voor mij ook stil zijn met God. Dus gewoon stiltes inlassen en niets tegen God zeggen, maar gewoon stil zijn. En dan zijn dat wel momenten, en dat vind ik zelf heel moeilijk, dat je dus afgeleid kan worden van bijvoorbeeld een weg of een... nou ja, goed, er rijden hier nog wel eens van die hulpdiensten langs, waardoor je nog wel eens afgeleid wordt. En dat maakt dat ik gebed heel waardevol vind als ik bid, maar dat het ook een moment is waarop je gauw afgeleid wordt.

Waarvan word je afgeleid?

Afgeleid van de gedachten waar ik mee bezig ben, de dingen die om mij heen toch gebeuren...

Ja, maar blijkbaar vind jij dat je ergens van afgeleid wordt, dus die weg die leidt jouw af van iets. Wat is dat iets dan?

Zou je dat kunnen benoemen?

Nou, dat leidt mij af om dicht bij God te zijn, om echt helemaal te focussen op Hem.

Het is een gerichtheid op God?

Ja. En dat heeft alles met mij te maken, omdat ik te druk ben. Dus dat is eigenlijk ook wel een signaal dat er meer rust en ruimte ingebouwd moet worden. Het is voor mij in ieder geval een signaal.

Dus spiritualiteit en spirituele vorming zijn ook voor jouw belangrijk om gericht te zijn op God, zeg ik het zo goed?

Ja.

12. In hoeverre was bij deze spirituele vorming aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)?

Ehm, ja, dat vind ik een hele lastige, want er is.. je werkt natuurlijk wel naar een beroep toe, maar ik kan eigenlijk niet zeggen dat ik nou... Ik had mijn eigen richting, misschien is dat het wel. Ik had mijn eigen richting al. Ik heb vanaf het begin af aan gezegd, ik wil helemaal niet in de kerk aan de gang. En ik merk dat daar wel aandacht voor is, maar uiteindelijk moet je het zelf doen. Je moet zelf die richting op gaan, je moet zelf die keuzes maken. Dus ja, ze geven je absoluut op school wel tools aan om verder te gaan en je krijgt er ook ruimte in als je een andere richting op wilt gaan. Maar of daar nou, ja... Nee, niet zo, nee.

Niet heel specifiek dat je zegt van nou heb ik echt een stuk meegemaakt in mijn spirituele vorming wat ik echt kan gebruiken voor het beroep wat ik uiteindelijk mogelijk ga doen?

Nee, nou ja... misschien kan ik er wel niet eens zo goed antwoord op geven, omdat ik het van mezelf al wil en ik het zelf heel belangrijk vind om het beroep op die manier goed uit te oefenen. Nee, ja, dat is voor mijzelf is dat heel belangrijk. De school geeft je tools aan en daar moet je zelf wat mee doen.

13. In hoeverre is jouw levensfase hierop van invloed?

Ja, ik heb in het begin natuurlijk eigenlijk al gezegd, je groeit daarin.

Zie je daar het verband tussen hoe jij je leven hebt ingericht en wat je daarin aan spirituele vorming hebt meegemaakt?

Zo ja, wat is dat verband?

Nou ja, wat ik ook al vertelde is dat ik als klein kind in de kerk me al helemaal aangeraakt voelde door God. Dat heeft mij nooit meer losgelaten. En nogmaals, er zijn ook dips en pieken in geweest. En dat wordt alleen maar intenser eigenlijk, vind ik, als je ouder wordt. Want je mag ook wat je ervaren hebt in je eigen jeugd en in de loop van de jaren, dat geef je ook weer mee aan je kinderen. En dat geef je mee aan de mensen om je heen. En daardoor ervaar je met andere mensen ook weer dat er andere dingen in de relatie met God. Dus ja, daar groei je alleen maar in.

Wat doet dat met jou, als je dat zo bespreekt met anderen?

Ja, ik blijf het gewoon steeds geweldig vinden hoe God werkt in mensenlevens. Als iemand vreselijk depressief is en daar heb je hele gesprekken mee en daar bid je mee en je ziet zo iemand helemaal weer langzamerhand dicht bij God komen... Dat was zo'n persoon dan vooraf ook wel, maar je ziet dat dan weer vorm krijgen, waarbij die persoon dan weer zelf zelfstandig kan gaan werken en dan zelf ook weer dat op kan pakken. Dat jij dat niet meer voor die ander hoeft te bewerken, maar die gaat dat zelf weer doen. En dat soort dingen, dat is gewoon geweldig om mee te maken.

En welke invloed heeft dat dan specifiek op je spirituele vorming?

Nou, dat ik er niet mee moet stoppen, dat ik ermee verder moet gaan, omdat je er anderen ook mee kan dienen. Dat vind ik gewoon heel geweldig om te merken. Dan ben ik zo van dat mag ik niet voor mezelf houden. Het is mooi, ik moet het ook wel zelf persoonlijk blijven ervaren, maar ik deel dat met mensen, ook met mensen waarvan ik denk van ik weet niet of die daar wel echt open voor staat. En toch doe ik het dan delen om iets uit te delen en dan denk ik van probeer maar op die manier ook ermee aan het werk te gaan.

14. In hoeverre en op welke manier hadden docenten van de CHE invloed op jouw spirituele vorming?

Ja, [een docent] die gaf dan het vak Spiritualiteit 1, dus die naam zit dan daaraan gekoppeld. Het zit zo verweven in de opleiding. Als [een docent] allemaal dingen in die minor Voorganger vertelt, dan zit dat er allemaal zo in verweven. Dus dat is dan ook iemand. Maar bijvoorbeeld ook [een docent], die met schilderijen van Van Gogh aan de gang ging. Dus die hebben in die zin invloed op mij gehad, dat ik bijvoorbeeld een programma op TV over Van Gogh wel wilde zien. En daarin leg ik dan weer de verbanden met de lessen die ik heb gehad. Dus de leraren hebben over het algemeen, ja, ik kan zo even niet zeggen allemaal... Maar, ik zeg al, het zit zo verweven in alle lessen. Want als een leraar bij wijze van spreke het niet spiritueel bedoeld of gezegd heeft in zijn beleving, kan het op mij wel spiritueel overkomen, omdat het bij mij ergens een snaar raakt. Dus ja, ik kan wel zeggen door de hele opleiding heen, maar er zijn wel specifieke mensen die zich daar...

zoals [een docent] en... die daarmee bezig zijn, bewust.

15. In hoeverre en op welke manier hadden medestudenten invloed op jouw spirituele vorming?

Wat mij zo het eerste te binnen schiet is de minor Voorganger, waarin we het ook echt heel letterlijk gedeeld hebben in de retraite.

En op welke manier was dan specifiek voor die medestudenten dat die invloed hadden?

Daar was ruimte om spontaan met elkaar te gaan zingen. Daar was ruimte om dus muziek te maken, maar ook ruimte om met elkaar te wandelen, dat hebben we gedaan, waarin je met elkaar in gesprek bent, anders dan even in de pauze op school. En dat zijn hele waardevolle momenten geweest. Met elkaar in die tuin lopen en daarna met elkaar even kort nog benoemd van wat heeft het met je gedaan. En verder op school, ja, nogmaals, in de SLO lessen zijn ook wel dingen aan de orde geweest, maar bij de minor Voorganger was het voor mij heel specifiek. Dat ik denk, kijk, nou komt dit aan de orde. Nou wordt het praktijk, wat je ook wel op school meekrijgt.

Dat was anders dan in de periode daaraan voorafgaand?

Ja, dat vond ik wel. Omdat je toch meer in die schoolse... en dat is ook logisch, je zit meer in die schoolse situatie. Ik bedoel, je moet toch door en je punten halen.

16. In hoeverre maakte was het feit dat je een voltijd- of deeltijdopleiding volgde van invloed op jouw spirituele vorming?

Ik kan natuurlijk niet helemaal zeggen hoe het in voltijd zou zijn geweest. Op mijn leeftijd ook, want dat moet je dan natuurlijk meerekenen. Maar de deeltijd, het werken buiten de deur en de opleiding, dat is vrij pittig. En dan staat dat spirituele wel eventjes in de weg regelmatig, omdat je gewoon door moet. Daar zou je meer tijd voor... dat heb ik regelmatig gehad dat ik dacht, daar zou je veel meer tijd voor moeten hebben om rust te nemen. Maar dat heb ik niet gedaan. Je kan ook zeggen, dan doe je toch tien jaar over de opleiding. Dat kan ook. Daar heb ik dan niet voor gekozen.

17. Je hebt stage gelopen. Wat hield deze stage in?

In die stage was ik dus stagiaire geestelijk verzorger. En geestelijk verzorger houdt in dat je beschikbaar bent voor mensen die met jouw willen praten over geloof, maar ook... Die mensen die in de gevangenis komen staan op een kruispunt in hun leven. En kruispunten in je leven zijn vaak momenten dat je gaat nadenken over God en daar speelt de geestelijke verzorging op in. Ik ging natuurlijk meer voor de protestantse, want je hebt ook humanist, je hebt ook imams of boeddhisten of een pandit heet dat dan, die liepen daar ook rond. Ik ging dan vooral vanuit het christelijk oogpunt daar aan de gang met gedetineerden door in groepsgesprekken dingen aan de orde te brengen. Ik heb een aantal Prison Alpha cursussen gedaan, waarin ook de relatie met God aan de orde komt. Maar ook de gesprekken die je hebt met bijvoorbeeld iemand die graag zijn moeder weer wil spreken. Ik zat dan in een mannengevangenis, dus dan spreek je over hem of over mannen. En die wilde dan bijvoorbeeld zijn moeder spreken en vertellen dat hij in de Alpha cursus toch geloof was gekomen. En dat zou waarschijnlijk zijn moeder niet geloven, maar als één van ons daarbij zou zitten in een gesprek... dus dat heet dan begeleidingsgesprek... Dan heb je die taak ook, om daarin verbinding te leggen met mensen buiten om die relaties weer te helpen om daar weer goede relaties van tot stand te brengen misschien. Maar ook de kerkdiensten. En in de kerkdiensten komen de mensen dan veelal ook omdat ze dan uit hun cel zijn. Maar ook omdat ze op dat kruispunt staan en ineens beseffen van ja, ik ga nu naar de kerk... en er zijn echt verschillende gevangenen die naar de kerk zijn gekomen om uit de cel te zijn en uiteindelijk in de kerkdiensten ervaren hebben van o, wacht even, maar ben ik hier ook echt alleen maar om uit mijn cel te zijn of is er meer en moet ik daar ook eens over na gaan denken? Er zijn mensen uit hun Bijbel gaan lezen. Er zijn mensen geweest die de kerstboom aan het opbouwen waren. Ik liep over de afdeling en vroeg, zal ik meehelpen? En dan ga je spontaan samen de kerstboom optuigen. En dan voel je gewoon iets van hier doe ik iets wat eigenlijk gewoon in een huiselijke situatie moet gebeuren, maar dat is er niet, dus ga ja daarmee helpen. Of iemand die een slecht bericht had gehad vanuit het ziekenhuis, dat hem iets mankeerde. Helemaal over zijn toeren. En dat de gevangenenbewaarders zeggen, zou je alsjeblieft daar even bij die persoon willen bidden of in ieder geval even een gesprek hebben.

En hoe was de begeleiding in die tijd?

Vanuit de school sowieso perfect. Ik heb [een stagedocent] gehad. Dat was geweldig. Ik had aan hem, dat heb ik hem later verteld, ik was heel blij dat hij mijn stagebegeleider werd, want ik wist dat stel, want het is natuurlijk een hele pittige stage geweest... Ik wist dat, stel dat ik dingen niet trek omdat het te moeilijk is, ik wist gewoon dat ik bij [de stagedocent] terecht kon. En dat heb ik hem later ook gezegd. Ik heb hem nooit nodig gehad, maar ik wist dat hij er voor mij zou zijn ook, als dat nodig was. En mijn stagebegeleider vanuit de Justitie-predikant. Dat is eigenlijk heel bijzonder, die heeft mij eigenlijk begeleid maar ook weer niet. Hij heeft me eigenlijk helemaal vrij gelaten en hij liet me een beetje mijn gang gaan. Hij gaf meteen de eerste dag mij al de opdracht, ga jij hem even terugbrengen naar de afdeling. Ik denk help, ik weet helemaal niet waar ik heen moet. Maar goed, daar wordt je wel doorheen geleid en er zijn overal speakertjes waar je met de mensen kunt praten van de wachtpost en die kunnen je gewoon helemaal door dat gebouw heen loodsen waar je dan heen moet. Maar hij heeft me eigenlijk aan mijn lot overgelaten en dat is eigenlijk heel goed voor mij geweest.

Was dat, denk je, een bewuste keuze van hem?

Nee, zo zit hij in elkaar, weet ik inmiddels. Maar dat is voor mij echt een superplek geweest. Juist omdat hij mij losliet, moest ik het alleen doen en ging ik niet achter hem aan blijven sjokken. Ik hing niet aan hem vast, maar hij liet mij meteen gaan.

Je ervaart dat als positief. Wat heeft dat positief gebracht voor jou?

Dat ik het gewoon zelf moest doen en me niet afhankelijk van hem op ging stellen. Dat is natuurlijk heel gevaarlijk in zo'n situatie, of tenminste... de kans is groot dat je in zo'n situatie achter die predikant aan hobbelt en dat je zelf geen initiatief neemt. Maar hij liet mij gewoon gaan en ik moest wel zelf initiatief nemen en daardoor heb ik gemerkt dat dat een

doelgroep is waar ik gewoon heel erg pas, om het zo te zeggen. Dus dat is voor mij heel goed geweest. En als hij mij bij de hand had genomen zoals bij mijn eerste stage, waarbij ik steeds aan de hand genomen werd. Dat was goed in mijn eerste stage, maar ik had het ook niet meer nodig in deze stage, in die grote stage.

Hoe lang duurde de stage?

Ik heb tien maanden... en dan zestien uur in de week.

18. In hoeverre heeft de stage je spiritueel gevormd?

Nou, dat is wel heel bijzonder. Als ik naar de gevangenis toe rijd, dat doe ik nog steeds, want ik kom er nog steeds met enige regelmaat... Als ik alleen in de auto zit, dan ga ik op de heenweg liederen zingen, met CD of met mp3-speler omdat ik ook op andere momenten nog wel eens zing in de kerk, dan ga ik dat oefenen. En op de terugweg had ik alles uit. Dan stond ik ook vaak in de file, met enige regelmaat wel, ja. En dan... alles uit, radio uit, geen muziek aan. En dan ging ik alleen maar praten met God. En eigenlijk was ik dan alleen maar aan het vertellen wat ik die dag had meegemaakt. Dus dan moet je je voorstellen dat ik in de auto zat en ik zei dan gewoon letterlijk tegen de Here van Here, U hebt gezien ik heb met die en die gepraat en U weet wel hoe ik erin sta als hij vraagt om een zegen, want dat vind ik moeilijk, maar ik vind dat ik mag die zegen niet aan die man onthouden als hij daarom vraagt, maar ik vind dat moeilijk. Dat soort dingen ging ik dan allemaal delen met God. En heel die dag nam ik door. En dat was vooral in die periode voor mij heel erg waardevol. Die terugreis, dat was doordeweeks zelfs ruim een uur. Dan voelde ik me heel dicht bij God en dan kreeg ik rust.

En was dat anders dan wanneer je normaal ergens naartoe gaat en weer terug rijdt?

Ja, omdat ik in die stage en juist in die gevangenis met die mensen waar je mee werkte beseftte en ervoer dat ik nu wel heel afhankelijk van God was hoe dat moest.

En hoe duid je dat? Is dat iets geweest wat je ook daarin gevormd heeft? Is dat iets wat je vandaag nog meeneemt? Die manier van terugrijden en dat bij God voorleggen?

Ja, ik heb dat pas ook nog eens een keer gedaan. Niet in mijn stagesituatie, maar ook in momenten... Ik heb meegedaan in een training voor mensen die aan de telefoon nazorgers zijn. Helemaal leuk. Maar je hoort ook heel veel van die mensen. En op de terugweg heb ik ook gewoon alles tegen de Here God verteld van wilt u bij die persoon zijn? De mensen waar ik dan voor verantwoordelijk was in dat groepje, die breng je dan bij God. Ja, dat heeft het wel bewerkt. Waardoor ik de afstanden dus ga waarderen.

19. In hoeverre was je spirituele vorming op de stage van invloed?

19.a. Op hoe jij jouw stage deed?

Nou, ik denk dat ik dat ook wel heb benoemd net. Dat ik me helemaal afhankelijk wist van God. Dus in gesprekken die ik had met mensen... ja, dat zeg ik dan altijd zo, dan trek ik ondertussen ook wel eens een lijntje met God van hier en nu weet ik even niet welke tekst ik aan deze man mee moet geven.

En hoe trek jij dat lijntje precies dan?

Ja, dat is een... ik zeg in mijn gedachten eventjes van Here God, geef me wijsheid. Of dan zeg ik gewoon in mijn hoofd even, ondertussen dat dat gesprek plaatsvindt geef me eventjes richting van wat ik nu moet zeggen of meegeven.

En wat is het effect ervan als je dat zo uitspreekt?

Zeker niet altijd dat ik dan een gedachte krijg van die en die tekst, maar wel dat je merkt dat... Ik merk dan wel dat ik rustiger word in zo'n gesprek omdat ik het niet zelf ga doen. Dat is het eigenlijk. Dus dat heeft zeker invloed op die ander, omdat die ander niet door mij geholpen wordt, maar door God geholpen wordt. Ik ben eigenlijk dan het middel om... ja, dat is wel heel Rooms eigenlijk... dat ik dan het middel ben tussen God en die persoon, maar soms is dat wel nodig. Ik heb daar wel van gemerkt dat dat goed is omdat mensen daarmee terugkomen en zeggen tegen je van je merkt dat jij heel erg betrokken bent op mij. Ik ben wel betrokken als persoon omdat ik daarvoor gekozen heb, maar het is ook God die dan die ander laat zien van Ik ben betrokken bij jouw leven. Dat mocht ik dan doorgeven.

Zijn er ook nog andere aspecten van je stage waarin je merkt van nou, daarin heb ik wel gebruik gemaakt van mijn eigen spiritueel gevormd zijn tot dat moment? Of daarin heb ik daar iets aan gehad? Of is er een andere invloed geweest? Dat kan positief of negatief zijn, natuurlijk.

Ja, heel eenvoudig, tenminste voor mij, en waarvan ik gemerkt heb dat dat belangrijk is... Ik ben sowieso al iemand van als ik iemand zie dan groet ik, van hoi. En dat zijn die mensen daar in de gevangenis dus niet gewend, heb ik gemerkt. Dus iemand zei tegen mij: jij bent altijd zo vriendelijk. Ja, dat is toch normaal, als je iemand ziet, dan groet je toch? Nee, dat is niet normaal. Dat heb ik later in boeken voor mijn afstuderen ook wel teruggelezen dat dat dus inderdaad zo is. Toen ging ik eigenlijk beseffen wat voor mij dus heel normaal is, hoe belangrijk dat is om ook toegang te krijgen tot iemand.

En dat zie jij als verband houdend met jouw spirituele vorming? Wat is dat verband?

Ja, want als je... nou dat verband is vooral dat als je openheid creëert naar de ander toe. Want als jij iemand afkat of gewoon niet groet, geef jij geen gelegenheid om met die ander in gesprek te komen. En dat gaat wat makkelijker als jij gewoon vriendelijk bent en dus blijkbaar is een groeten, gewoon dus vriendelijk groeten, is al iets wat blijkbaar openheid creëert, want dan komen mensen naar je toe.

19.b. Op jouw stage-omgeving?

Of die verandering nu nog doorwerkt dat weet ik niet. Hoewel, er zijn wel een paar mensen die ik dus nu nog wel eens tegenkom en waar je gewoon dan weer een leuke klik mee hebt. Ik stel me natuurlijk afhankelijk op van God en wat ik heel bijzonder vond was dat de hoofdpredikant, die heeft dus eigenlijk gezegd dat ik wel degelijk invloed heb gehad ook op het personeel. Omdat dat voor mij iets heel normaals is om normaal met elkaar om te gaan en als er dingen gebeuren die niet leuk zijn, dan ga ik erop af en dan zeg ik gewoon van joh, hoe kunnen we dit oplossen? Dat is voor mij een natuurlijke reactie. Maar in de gevangenis is dat dus niet zo natuurlijk, heb ik inmiddels begrepen en ontdekt. Waardoor je

dus op personeel dat negatief staat tegenover geestelijke verzorging, want die heb je er zat, heb ik blijkbaar wel bij verschillende opening kunnen krijgen om toch gewoon normaal met elkaar om te gaan. Dus niet vijandig. Dat vijandige weet ik op één of andere manier te doorbreken en dat zal echt niet altijd goed gelukt zijn of... En dat heeft met je spiritualiteit te maken, omdat ik het werk doe vanuit de gedachte dat ik maar een middel ben. Ik ben daar zeker niet naartoe gegaan met het idee van ik ga eens even de gevangenen bekeren. Want, dat wist ik van tevoren al, als je met die gedachte er naartoe gaat, dan ben je gewoon fout bezig, want dan zou het uit jezelf komen.

20. In hoeverre maakte het voor jouw spirituele vorming uit of je man of vrouw bent?

Nou, wat ik wel mooi vond in de minor Voorganger. En dan denk ik dus vooral even nu aan die retraite, dat er weldegelijk overeenkomsten zijn tussen mannen en vrouwen.

Verbaasde dat je?

Ja. En nou weet ik dus niet of dat dan voor iedereen geldt, want je zit natuurlijk maar in één minor. Maar dat verbaasde me inderdaad en tegelijk wist ik het ook wel, want in mijn kerkelijke omgeving zijn er ook mensen die spiritueel willen zijn en daarmee bezig zijn. Maar er zijn ook mensen die dat niet hebben. En die hebben misschien niet in de minor Voorganger gezeten, dat weet ik niet. En dat er verschil is, ja, dat denk ik uiteindelijk wel.

En wat zijn die verschillen?

Ja, ik denk dat een vrouw meer vanuit haar emotie bezig is.

Hoe uit dat zich ten aanzien van spiritualiteit en spirituele vorming?

Nou, dat je niet altijd verstandelijk... Dit vind ik wel mooi, jij zegt van denken... Helemaal in het begin van het interview had je het over denken. Ik denk o ja, dat hoort er ook wel bij, maar dat zet ik op een tweede plan. Ja, dat denk ik wel dat dat in die zin een verschil is. Ik zal eerder in een kerkenraadvergadering ook benoemen van het lijkt mij goed als wij ook eens even rust houden met elkaar. En dat komt niet bij die mannen vandaan.

Nog andere verschillen tussen mannen en vrouwen ten aanzien van spirituele vorming?

Nee, nogmaals dat zakelijke wat in de man zit... en dat heb ik ook wel wat in me, hoor. Dus het is niet zo dat ik het helemaal niet begrijp. Dat is wel sterker aanwezig.

21. Hoe zou jij de samenleving van deze tijd omschrijven?

De samenleving die is hard naar elkaar toe, grimmig, vind ik soms. Individualistisch. Ja, dat vooral. Naast de dingen die ik net genoemd heb merk je ook dat er toch behoefte is aan aandacht en persoonlijke... ja, persoonlijke aandacht voor mensen.

Hoe merk je dat?

De zoektocht die mensen gaan. De mensen willen persoonlijke keuzes maken en niemand mag je in de weg staan om die keuzes te maken. En dan ergens komt er dan dus toch iets naar boven van wat zou die ander ervan vinden? Dat dan toch ook wel belangrijk vinden. Dus dat individualisme is niet helemaal van ikke, ikke, ikke en de rest kan stikken. Aan de andere kant willen we ook wel graag dat die ander het goedkeurt wat we doen.

22. In hoeverre is deze samenleving van invloed op je werk als hbo-theoloog?

Als het even kan heel groot. Ik zou weer graag verbindingen met elkaar gaan maken met mensen. Ik zie mezelf nog wel ergens, dat is dus nog steeds niet helemaal duidelijk waar, ik zou toch wel graag verbindingen willen maken met de mensen onderling. Om te kijken van die is daar goed in en die is daar goed in... als je samenwerkt, dan kun je heel veel bereiken. Daar ben ik heel erg mee bezig.

Dus in feite hoor ik je zeggen, wil je inspelen op de nood die kenmerkend is in deze samenleving, namelijk dat we allemaal individualistisch op zoek zijn? En daarin dan verbindend te zijn.

Ja, en ik-gericht. Dus ik heb de minor Voorganger gekozen, maar misschien is missionair toch ook wel heel belangrijk.

23. In hoeverre is de spirituele vorming in de opleiding concreet gemaakt?

[Vraag niet gesteld.]

24. In hoeverre is in de opleiding aandacht besteed aan vormen van spirituele vorming?

Dat vind je ook wel terug in de vakken Liturgiek, waarin de invulling van de liturgie kan meehelpen aan de beleving.

Hoe werkt dat precies?

Nou ja, hij heeft toen in een les benoemd van, en dat heb ik toen ook wel onderzocht met een student, bijvoorbeeld in de orthodoxe kerk, hoe ze daar spiritueel bezig zijn, hoe ze daar hun liturgie opbouwen. Dat is wel ook iets waardoor je buiten je eigen kerkmuren leert kijken. Dat daar waardevolle elementen zijn, die ook goed zijn. Die kunnen meehelpen om dicht bij God te komen. Een middel. Die liturgie van een dienst kan een heel meewerkend zijn daarin. Dat hebben we ook wel gehad op school.

Nog andere dingen?

Dat schilderijen bekijken.

Dat waren die schilderijen van Van Gogh?

Ja.

Hoe werkte dat precies?

We gingen gewoon eigenlijk dat schilderij bekijken en iedereen ging benoemen wat die daarin zag. En dan werden verschillende schilderijen helemaal levend, omdat je... en wat jij dan ervoer met dat schilderij, waar jij God in zag of... Je kon daar allemaal kanten mee op, wat je zelf wilde.

Wat was dat voor schilderij?

Dat waren meerdere schilderijen, die we in verschillende SLO lessen behandeld hebben. En dat vond ik wel heel verrassend om dan te horen wat een ander in een schilderij ziet en wat ik daarbij bedacht. En dat dat allemaal bij elkaar goed is.

En in hoeverre hield dat verband met spirituele vorming?

Ja, omdat je de schoonheid van zo'n schilderij ziet en daarin elementen kan halen, ook uit de Bijbelse verhalen. Dat hebben we pas dan, dat is niet van school uit, maar dat hebben we pas dan in de gemeente bij ons gedaan met het schilderij van Rembrandt van de verloren zoon. En aan de hand van het boek van Henri Nouwen. Dat is ook zo geweldig. Dus dat zijn wel dingen die je dan leert. En zo'n labyrint is ook mooi, maar dat is al genoemd. In de SLO les hebben we bijvoorbeeld nooit een rooster gehad van lezen, maar gebeurde het ook wel, vooral in het eerste jaar, dat iemand iets had ervaren en dat we dat met elkaar deelden. Heeft zeker allemaal meegeholpen.

Waardering:**25. Wat heeft positief bijgedragen aan je spirituele vorming?**

Dat ik God daarin beter heb leren kennen. Dat ik geleerd heb dat ik het niet zelf hoeft te doen, maar dat Hij je gewoon helpt. Dat is eigenlijk wel de hoofdzaak, ja, absoluut.

Dus dat is dan toch een soort leerproces geweest wat je in die hele spirituele vorming hebt meegemaakt?

Ja. Ik merk dat het heel belangrijk is, en dan praat ik nu natuurlijk vanuit de opleiding, dat, als je die opleiding hebt gehad, dat je meer dingen over God en over de Bijbel hebt geleerd. En dat maakt dat je dichter bij God komt te staan. Je leert Hem beter kennen. Omdat je achtergronden leert kennen, helpt dat zeker.

Je noemt nu dingen die volgens mij niet eens zo heel veel aan de orde kwamen in de vakken waarin de spirituele vorming expliciet langskwam. Dus kan ik zeggen dat ook in andere vakken werd bijgedragen aan jouw spirituele vorming?

Ja, uiteindelijk zeker. Ja, want, dat heb ik altijd al gevonden, kennis van God, kennis van iemand... Als je iemand wil leren kennen, dan ga je die ander steeds beter begrijpen. In het menselijk contact is dat zo, maar dat is in het contact met God net zo. En dat heb ik altijd al wel gevonden. Maar nu weer, door de school zeker ook ervaren.

En wat is het belang van God leren kennen voor je spirituele vorming?

Ja, ehm... wat ook bijdraagt bijvoorbeeld is dat je ook jezelf beter leert kennen. Dus je weet hoe God jou gemaakt heeft. Je gaat steeds dichter komen bij het doel waarvoor Hij je gemaakt heeft. Dan kan je dus ook beter begrijpen wat je moet doen in je taken in iets in de kerk bijvoorbeeld, maar ook in je werk. Dat hoeft nog niet eens met werk van Voorganger of iets te maken te hebben. Maar je gaat steeds beter jezelf leren kennen en daardoor weet je wat God van jou vraagt. En dan, ja... het is een wisselwerking. Je leert jezelf beter kennen, maar je leert God ook beter kennen, want je snapt een beetje beter, steeds beter, hoe Hij jou gemaakt heeft en welk doel je hebt. Dus dat draagt alleen maar bij juist.

En zijn er andere vakken dan die we al noemden misschien waarin je dat specifiek hebt meegemaakt of ervaren? Of waarin je juist merkt wat nou juist iets is dat positief heeft bijgedragen aan jouw spirituele vorming?

Nee, ik kan niet echt één specifiek... het is echt het gehele pakket wat je in al die vijf jaar heb gehad, wat bijdraagt. Dan denk ik bijvoorbeeld aan Geloofsleer, maar ook aan de lessen over het Oude Testament, Missiologie. Ja, nee. Ik kan niet zeggen dat één specifiek vak... nee, dat is echt het gehele plaatje.

26. Wat heeft negatieve invloed gehad op je spirituele vorming?

Ik zou bijna zeggen mijn afstuderen. Je bent helemaal op jezelf aangewezen.

Heb jij alleen afgestudeerd?

Ja, daar heb ik ook heel bewust voor gekozen. Maar dat maakte dat ik ontzettend bezig ben geweest met het hele proces van afstuderen en daarin mezelf weinig tijd heb gegund. Daar was ik me ook van bewust, hoor. Maar dat is ook een keuze geweest, dat ik daar minder tijd voor heb gehad. En daar merk ik dat ik dat nu wel weer moet gaan oppakken.

Waar merk je dat aan?

Je gaat in een flow verder. Nou heb ik dan een nadeel ik toch wel heel erg druk heb, ook al heb ik dan geen werk, met allerlei activiteiten in de kerk, die ik ook wel opgepakt heb weer. En ja, dat is ook wel heel makkelijk om daarin te blijven zitten, zeg maar. Om daar in die flow door te gaan. Je moet wel weer iets doorbreken om die tijd met God op te pakken. En dan helpt het als je een preek moet maken voor een gemeente. Dat helpt zeker weer mee. Je moet dan gewoon met de Bijbel bezig zijn. Je moet gewoon weer met die Bijbel aan de gang. Daar heb je je gewoon de afgelopen maanden niet voldoende de tijd voor gegund.

27. Wat heb je gemist in de opleiding?

Gemist, gemist... Wij hebben door de jaren heen heel vaak tegen elkaar gezegd als we SLO hadden van hier zouden eigenlijk meer uren voor moeten komen om met elkaar te beleven. En tegelijk ben ik ook wel nuchter genoeg om te beseffen dat dat gewoon... dan zou je met andere vakken niet verder komen en dat is ook belangrijk. Dus, ja, de behoefte om naast dat hele drukke bestaan van dat leren ook die rust te hebben was wel heel groot. Nogmaals, dan ben ik ook wel nuchter genoeg om te zeggen van ja, het is gewoon soms even kiezen en dan het één en dan het ander. Maar de behoefte was er zeker.

Het kenmerkende aan die SLO lessen wat je dan vooral meer zou willen zien, wat was dat?

Ehm, ja, meer tijd met elkaar doorbrengen in retraiteachtige setting, zeg maar.

Het is wel grappig, aan de ene kant hoor ik je zeggen van spirituele vorming komt alleen tot stand als ik alleen ben, aan de andere kant hoor ik je zeggen van wat ik in de opleiding vooral mis is dat je die dingen samen doet, dat ik dingen deel.

Ja, want in de opleiding ben je samen. Daar kun je wel individueel gaan doen, maar dat is dan voor thuis.

Maar hoe verhoudt dat zich tot elkaar, dat je aan de ene kant zegt van mijn spirituele vorming komt vooral tot stand als ik alleen ben, tegelijkertijd zeg je van in de opleiding mis ik vooral dat samen doen?

Ja, dat heeft dan te maken met, zoals ik ook al genoemd heb, de schilderijen kijken of de SLO lessen waarin je teksten met elkaar deelt. Dat draagt toch ook zeker bij, omdat je dan ook van anderen hoort hoe zij daarmee aan de gang gaan en dat

kan dan zomaar ineens een tip zijn waar je voor jezelf ook mee aan de gang kunt gaan. Hoe iemand anders het doet. Maar echt dingen waarvan je zegt van dat ontbrak volledig en dat heb ik wel heel nodig gehad in die hele opleiding, zijn die er? Nee. Ik denk dan wel heel praktisch na van OK, je moet gewoon bepaalde lessen volgen, je moet kennis meekrijgen. Dat moeten ze je meegeven in die paar uren dat je op school bent, eens in de zoveel tijd. Dus daar kijk ik dan ook wel naar. Ik bedoel, ik kan wel voor mezelf zeggen van ja, ik had een hele gebedskring willen opzetten of zo, maar dat is niet helemaal reëel en dat heb ik dan persoonlijk wel ook buiten de school gehad. Maar je noemt het wel, dus dat is wel een vorm die je belangrijk vindt? Dat zou zeker... en ik verwacht ook eigenlijk op school wel dat er een gebedskring bestaat, maar voor deeltijd is dat gewoon niet te realiseren. Stel nou dat het wel allemaal mogelijk zou zijn, wat mis je dan? Dan zou ik zeggen van doe iets met een gebedskring. Nog andere dingen waarvan je zegt dat zou ik dan graag willen zien? Nee, dan zou het zijn puur het uitdiepen van wat we nu gehad hebben.
28. Wat zou meer mogen zijn in de opleiding? [Vraag niet gesteld.]
29. Wat zou minder mogen zijn in de opleiding? Nee, ik heb eigenlijk alles in de opleiding en ook spirituele vorming dacht ik van hier wil ik meer van, hier wil ik meer van. Dus minder, absoluut niet. Dat heb ik met heel de opleiding met alles.
30. Heeft de opleiding in zijn geheel positieve of negatieve invloed gehad op je spirituele vorming? Negatief in de zin dat je gewoon door moet werken aan je opdrachten, dat die gewoon klaar moeten. En positief dat je weer wel dingen met elkaar hebt kunnen delen waar je eventueel zelf weer in verder kunt gaan of in je eigen gemeente of op wat voor plek dan ook waar je terecht komt. Onder andere de retraite, dat zou ik zo kunnen gebruiken voor bij ons in de kerkenraad. Ik hoor je nu vooral nadenken over hoe je dat weer zelf kunt uitdelen of inzetten. Als je het wat meer persoonlijk bekijkt. We hebben het over het starpunt gehad. Je zit nu helemaal aan het eind van de opleiding. Als je dat zo bekijkt en de ontwikkeling die je hebt doorgemaakt, in hoeverre heeft daarop de opleiding een positieve of negatieve invloed gehad? Ja, nogmaals, de opleiding heeft eigenlijk positief meegewerkt in de zin van dat je meer tools hebt gekregen waarmee je dichter bij God kan komen, meer ook van God kan leren, handreikingen hebt gekregen, over studeren in de Bijbel. En dat is alleen maar positief. En dat moet je gewoon nu verder uitbouwen. Dat moet je ook zelf doen. En nogmaals, het nadeel is dat je zo druk bent, dat je het niet direct kan toepassen. Niet altijd. En dan zijn dus lessen zoals die van Voorganger heel waardevol geweest. Want dan werd het als opdracht gedaan en dan, ja... beter kan je het niet hebben.
31. Hoe zou je het verschil beschrijven tussen je spiritualiteit aan het begin van je opleiding en nu (bijna) aan het einde van je opleiding? Nou, het verschil is echt heel duidelijk dat je meer diepgang hebt. Hoe zou je die diepgang verder omschrijven? Diepgang in... misschien kan je het ook wel bewustwording noemen van datgene wat... Je hebt nu natuurlijk geleerd om met die Bijbel om te gaan, alles wat er omheen zit aan theorieën en zo, waar je kennis vandaan kan halen. Dat alles helpt mee dat je meer diepgang ervaart in je geloof, in je persoonlijke geloof. En dat heeft dus weer gevolgen, logisch vind ik, op je contact met God. Misschien ook wel door mijn stage dat ik weet van je moet je afhankelijk van Hem opstellen. Dus als er, dat heb ik ook afgelopen weken wel bij ons in de gemeente wel meegemaakt, dat ik zei van: maar jongens, wij moeten het niet doen, wij moeten het bij God neerleggen. Dus daar ben ik me veel meer van bewust dat dat belangrijk is.
32. In hoeverre vind je jouw spirituele vorming jouw eigen verantwoordelijkheid? Ja, die is heel groot. Mijn eigen verantwoordelijkheid is dat ik het nou zeg maar op de agenda's ook zet. En er ook echt wel wat mee doe. Want als ik dat niet doe, dan gebeurt er ook niet. Ik bedoel, een ander is niet verantwoordelijk voor mijn relatie met God. Een ander kan wel meehelpen om je eraan te herinneren van hé, door een opmerking die die ander misschien niet eens bewust zegt. Maar wel door opmerkingen dat je denk: o, wacht even, ik moet inderdaad wel eventjes opletten hoe ik weer bezig ben met God. Ja. Dus het is wel mijn eigen verantwoording om dat te doen, maar dat neemt niet weg dat een buitenstaander en een ander jou wel kan helpen om dat even in herinnering te brengen. Dus ik kan ook niet buiten die ander om. Mijn verantwoordelijkheid is om, en dat heb ik ook kort geleden in de gemeente gezegd, omdat wij een adviescommissie ingeschakeld hebben over hoe wij verder moeten met onze kerk... En toen heb ik ook benoemd van de kant die de kerk op gaat dat is allemaal prima, maar uiteindelijk is het mijn verantwoording om een gelovig kind van God te blijven. En daar kan de kerk, heel zakelijk gezien, niets aan bijdragen. Dat is natuurlijk niet helemaal waar, maar het is mijn verantwoordelijkheid dat ik de goede keuzes maak.
33. Heb je in de periode van de opleiding een positieve of een negatieve ontwikkeling doorgemaakt in je spiritualiteit? [Vraag niet gesteld.]
34. In hoeverre zie je een verband tussen jouw spirituele vorming en jouw werk als hbo-theoloog? [Vraag niet gesteld.]
35. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen tijdens de opleiding? Ja, voor mij is het onmisbaar geweest. Je kan wel met God bezig zijn op een heel zakelijke manier, maar daar dien je de ander niet mee. Wat kom je te kort dan?

Ja, hoe omschrijf je dat? Persoonlijke relatie. Als ik, dat geldt voor de menselijke relaties... Als ik helemaal fan ben van iemand, dan laat ik dat zien. Dan is dat aan mij te merken. Dan zal misschien een ander daar ook door worden aangeraakt: o, is dat zo? Of is die persoon zus? Of weet ik het. En dat is met God net zo. Dat kan je niet zomaar alleen maar een God op papier houden. Dat kan niet. Je hebt een relatie en als je een relatie hebt, dan is dat te merken aan je houding, aan je manier van omgaan met mensen. En dan wil die ander daar hopelijk ook meer van weten.
36. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen in de opleiding? Ja, dat kan je in mijn beleving niet los van elkaar zetten. Absoluut niet. Anders geformuleerd, iemand die die opleiding doet en daarbij vooral de theorie langskomt en helemaal buiten de studiegebeuren om zijn geestelijke voeding haalt of spirituele vorming verzorgt... Nee, dat lijkt mij niet... Dan lijkt het mij dat de opleiding een... Nee, dat kan niet. Dat kan niet los van elkaar. Dan is de opleiding niet goed.
37. In hoeverre denk je dat je als voorganger andere spirituele vorming nodig hebt dan andere hbo-theologen? Nou, ehm... ik denk dat je onderwijzend bezig bent als voorganger en in dat onderwijs moet je dat ook aan de mensen die je onderwijs geeft mee kunnen geven. Dus dan is het niet meer iets van individu tot individu, maar dat is breder. Dus je hebt met een grotere groep mensen te maken. Met een heel diverse groep mensen. Dus ik denk dat dat in die zin zeker anders is, want als je individuen hebt, dan kun je in zekere zin inspelen op die individu. Maar heb je met een grote groep mensen te maken, dan heb je te maken met heel veel meer groeperingen. Dan heb je van rangen... van hoog tot laag moet je kunnen bereiken. En dat valt niet mee. Ik denk dat dat toch wel anders is dan in een pastoraal gesprek. En wat is de rol van spirituele vorming daarop? Is dat dan in zoverre anders voor die voorganger dan voor andere richtingen? Ik weet niet of ik helemaal voor die ander kan praten. Maar als je dat vraagt, dan moet ik denken aan de lessen van de minor Voorganger, waarin we besproken hebben dat de voorganger heel vaak op een voetstuk staat en dat hij ook wel heel hard naar beneden kan vallen als hij God loslaat. Dus in die zin is het anders dan in andere minoren, maar of iemand die de minor Pastoraat heeft gedaan dat niet op een andere manier zou kunnen hebben, dat weet ik niet. Dat verwacht ik eigenlijk van wel. Ik hoor jou zeggen van of dat anders is dat kan ik moeilijk inschatten, maar ik zie in ieder geval dat het voor die minor Voorganger belangrijk is. Ja.
38. In hoeverre was bij deze spirituele vorming naar jouw mening voldoende aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)? Ja, dan kom ik eigenlijk weer op dat punt wat ik al eerder gezegd heb: in alle lessen had ik zoiets van ik wil meer. Ook hierin. En was dat ook op het oog met wat je uiteindelijk met je opleiding wilde gaan doen? Ja. Nou is het wel zo dat ik heb dat gevoel en ik weet dat ik niet de enige ben die wel vaak gedacht heeft van ik wil meer. Tegelijk vind ik het heel sterk van de school dat ze je wel tools meegeven dat als je nu klaar bent, je daar wel mee verder kan. Ik ben iemand... ik wil wel doorleren nog. Hoe en wat weet ik nog niet. Maar als ik dat niet doe, heb ik zat te doen om nog verder te studeren. Dus dat vind ik wel heel sterk. Dus in dat opzicht, als je het toch zou moeten benoemen als wel of niet voldoende? Ja, uiteindelijk kan je het dan voldoende noemen. Want je hebt tools meegekregen om daar verder mee te gaan.
39. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming tijdens de opleiding voldoende werd aangesloten bij je levensfase? Ja, in mijn beleving voldoende. Ja, je hebt voldoende meegekregen om mee verder te gaan. Ook voor jouw levensfase sloot dat aan? Ja.
40. In hoeverre ben je van mening dat docenten van de CHE voldoende invloed op jouw spirituele vorming hadden? Nou, minder niet. Zeker niet. Misschien bij bepaalde docenten wel eens wat meer. Maar nee, zeker niet minder. En als je dan denkt bij een persoon, je hoeft geen namen te noemen, maar waar denk je dan een beetje aan van dat miste ik dan bij mensen ten aanzien van spirituele vorming? Ja, dat komt dan neer op lessen die heel... eh... theoretisch zijn. Maar ja, daar ben ik dan ook wel weer zo nuchter in van ja, maar dat heb je ook nodig. Dus of ik dan moet zeggen van dat mag meer... ja... nogmaals, ik vind eigenlijk dat we het genoeg hebben meegekregen. En de lessen waarin het niet aan de orde kwam, het is misschien wel goed ook dat het niet altijd bovenaan staat. Dus het was eigenlijk ook wel voldoende.
41. In hoeverre ben je van mening dat medestudenten voldoende invloed op jouw spirituele vorming? [Vraag niet gesteld.]
42. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming voldoende werd aangesloten bij het feit dat je een voltijd- of deeltijdsopleiding volgde? Ja, op zich ook voldoende tools aangereikt gekregen. Alleen, ja, ik moet worstelen met mijn tijd. En dat is... ja, kan een docent tegen je zeggen van joh, je hebt niet voldoende tijd. Ja, dat zou je kunnen zeggen, hij houdt er rekening mee. Dat zou misschien iets kunnen zijn wat ze wel eens kunnen vertellen aan je van joh, misschien dat deze opleiding wel meer kennis meebrengt, maar houd in de gaten dat je je spiritualiteit wel weer op peil houdt straks daarna dan bijvoorbeeld. Dat zou een opmerking kunnen zijn. En die opmerking, werd die gemaakt? Nee. Niet in mijn beleving, nee. Absoluut niet. Nee.

En vind je dat dat er wel had moeten zijn?

Ja, nou voor mij persoonlijk niet. Want ik ga er toch wel mee aan de gang. Dat brengt dan ook die opleiding wel met zich mee, dat je je er wel bewust van moet zijn. Dat werd wel benoemd in de minor Voorganger, dat je je bewust moet zijn van hoe je aan het werk bent. Dus in principe is het daar wel benoemd, als ik er zo over nadenk.

In ieder geval zeg je van het is voldoende?

Ja.

43. In hoeverre werd naar jouw mening in de spirituele vorming voldoende aangesloten bij het feit dat je man of vrouw bent?

Nou, ik denk wel dat ik daar mijn ei in kwijt kan, om het zo maar te zeggen. Ja, het is zeker zo dat ik eigenlijk zelfs me bewust was van het feit dat ik misschien daar als vrouw vanuit het vrouw zijn iets in kan betekenen.

En dat is mede aangewakkerd door de opleiding?

Ja, absoluut. Dat ik me bewust ben... Nou dan denk ik vooral nu aan de kerkenraad, waarin ik merk dat... Ja, tot voor kort was ik de enige vrouw in de kerkenraad. Door de opleiding ben ik me bewust, niet alleen van spiritualiteit maar ook van meer dingen, daar moet ik gewoon mijn inbreng inbrengen, want dat is gewoon ook goed. En dan kunnen die mannen daar wel nooit over praten, maar misschien ben ik degene wel die daar iets moet aanwakkeren. Dus dat ben ik me wel bewust. En dat is bij mij in de gemeente vooral heel sterk omdat ik daar één van de weinige vrouwen ben die in de kerkenraad nu werkzaam is.

44. In hoeverre vind je dat tijdens de stage voldoende aandacht was voor jouw spirituele vorming?

Daar was geen ruimte. Ehm, nee.

Hoe merkte je dat?

De stagebegeleider vanuit de gevangenis die had dat wel, maar niet zoals ik. Dus daar wel een eens keer wat mee besproken. Hij werkt samen met... de protestantse en de katholieke werken samen. En de katholieke pastor was ook een vrouw en die bracht dat wel heel erg in. Dus die heeft bijvoorbeeld met les in de Alpha over Bijbellessen heeft ze spiritueel... ja, hoe heet dat ook al weer, meditatief Bijbellessen, Lectio Divina... en dat was wel heel verrassend om te zien wat dat bijvoorbeeld met die gevangenen deed. Dat had ik nooit verwacht. Waardoor ik later dacht van OK, dus dit kun je ook met gedetineerden, of met mannen, doen. En dat deed de begeleider vanuit de protestantse... dus mijn stagebegeleider, die deed daar niet aan.

Dan heb je het nog over hoe dat in het werk uiting had, maar voor jou persoonlijk?

Mijn persoonlijke spiritualiteit heb ik vooral gezocht bij hele goede vrienden.

Niet zozeer dat dat in de stage uitgebreid werd gedaan?

Nee.

Vond je dat onvoldoende?

Ja, dat had van mij meer gemogen.

Wat miste je daarin vooral?

Ik kan niet zeggen dat die stagebegeleider niet spiritueel is, maar wel erg veel uitte hij het in ieder geval niet. En dan voelde ik me toch wel eens een keer leerling, waarbij ik het lastig vond van moet ik dat dan aanzwengelen? Want als ik dan... ik heb wel eens een keer gehad dat er iets speelde bij mijn stagebegeleider persoonlijk in zijn privéleven en dat ik zelf ook heb gezegd van joh, zullen we samen bidden? Dat is voor mij dus ook iets spiritueels, waarbij je... Maar dat kwam eigenlijk... ik weet niet of het nooit is, want dat is natuurlijk een heel heftig woord. Maar ik kan me zo niet één twee drie herinneren dat dat gebeurd is. En bij het eten deed hij ook zachtjes bidden en dan denk ik, o, dat kunnen we mooi hardop doen. Maar ja, dat was dan... vooral in het begin ben je dan zoekende van wat is zijn gewoonte en had ik dat dan misschien moeten...

De begeleiding vindt natuurlijk ook, zij het op een andere manier, vanuit de opleiding plaats. In hoeverre was dat daarbij voldoende aandacht voor jouw spirituele vorming?

Nou, daar heb ik het dus... met de docent heb ik het wel gedeeld, hoe ik erin stond. En dat was gewoon heel mooi om te delen in het tussentijdse gesprek en in het eindgesprek. Want, zoals gezegd, ik had hem verder eigenlijk helemaal niet nodig. En dan is het ook prima. Maar in die twee gesprekken... en trouwens ook, o dat is wel mooi, hij is mee geweest met..., ik heb verschillende sollicitatiegesprekken moeten voeren voordat ik daar terecht kon. En toen hebben we in de auto ook mooie gesprekken gehad. Dus ja, vanuit school, zeker weten. Maar dat had ik al gezegd, dat had ik al aangevoeld dat dat bij de stagedocent wel mogelijk was. En dat bleek dus ook. Dat was heel waardevol.

45. In hoeverre vind je dat bij de spirituele vorming in de opleiding voldoende wordt aangesloten bij de huidige samenleving en jouw rol als (aankomend) hbo-theoloog die hierin werkzaam is?

Dat zou misschien nog wel eens wat meer vorm kunnen krijgen, want het enige wat mij nu te binnen schiet is datgene wat we met een docent hebben gehad over de verschillende spirituele vormen in de wereld om ons heen. Ik ben natuurlijk iemand, ik wil graag werken buiten de kerk. En dat heb ik met het afstuderen ook wel gemerkt, ontzettend veel projecten gericht op de kerk. Dus wat mij betreft mag daar meer in, maar dan moet je gelijk ook daarbij vermelden van sluit je dan aan bij alle leerlingen? Want ik merk dat er niet zo heel veel buiten de kerk wordt gedaan. Ik wil daar meer over weten, omdat je daarmee in aanraking komt als je buiten de kerk aan de gang gaat.

En hoe zou je het dan over het geheel beoordelen? Is dat voldoende geweest of zou dat meer moeten zijn?

Nou, dat had van mij meer mogen zijn. Ja. En dan vooral... waar ik meer over had willen weten is, is wat er in de wereld te koop is. Aan spirituele dingen. We hebben het gehad over Boeddha, we hebben het gehad over noem maar op. Maar er zijn volgens mij heel veel vormen van spiritualiteit die we nog niet kennen. Dat had in ieder geval uitgediept kunnen worden. Ik denk dat ik het toch onvoldoende herken.

Ja, en als je dat dan zou herkennen, wat voegt dat voor jou toe?

Nou, dat voegt voor mij toe dat ik het vanuit een Bijbels perspectief kan gaan insteken en daar een mening over vormen of ik iets... ergens mee in wil gaan of niet. En spiritueel kan je da bijvoorbeeld ook, daar denk ik dan ook aan, de alternatieve geneeswijzen, die ook heel vaak spiritueel ingestoken worden. Daar hebben we helemaal niets over gehad. Tenminste... en anders heb ik het gemist. Ja, dat heb ik zeker gemist. Ik weet nu door school wel welke richting ik op moet gaan om daar studie naar te doen. Dus in die zin is het wel weer goed, maar van school uit hebben we er helemaal geen kaders van gekregen.

46. In hoeverre vind je dat in de opleiding de spirituele vorming voldoende concreet is gemaakt?

Ja, dan kom ik toch bij de minor Voorganger, waarbij we opdrachten hebben gedaan. Dat is in de praktijk. Maar het is geen competentie of zo, dus. Het is geen competentie waaraan we bewust in die zin hebben moeten werken.

Je had het een paar keer over tools. Dat impliceert dat je in ieder geval praktisch iets mee hebt gekregen. Is dat voldoende voor jou?

Ja. Ik weet niet of het voor ieder wat wils is, genoeg is. Maar voor mij zeker. Misschien kan ik het heel even illustreren. Wat ik gedaan heb: aan de hand van de minor Voorganger heb ik een lijstje gemaakt. Inmiddels heb ik die ook even weer weggegooid omdat het nog even niet werkte, maar die zit nog wel in mijn hoofd. Ik heb een lijstje gemaakt met ideeën die we aangereikt hebben gekregen en waarbij ik zelf denk van ik zou voor mezelf een rooster kunnen maken om een spiritueel bezig zijn persoonlijk niet vaag te laten zijn door het maar een beetje te doen wanneer je er tijd voor hebt, maar een rooster te maken van dan zou ik dat kunnen doen, dan zou ik dat kunnen doen. Dan zou ik een schilderij kunnen bekijken, dan zou ik muziek kunnen luisteren. Dat zijn... om het niet saai te maken en om het... maar dat is iets wat ik persoonlijk daarmee in ieder geval heb willen doen. Wat dus een vorm moet krijgen.

Maar dat is ook wel vanuit de opleiding aangewakkerd?

Ja, dat is vanuit de opleiding aangewakkerd bij mij om te denken van hé, als ik niet wil vervallen in gewoonte, dan moet ik daar afwisseling in brengen. Maar dat geldt voor mij persoonlijk.

47. Het geheel bezien: ben je van mening dat je voldoende spirituele vorming hebt ontvangen tijdens de opleiding?

Ja. Ja, absoluut.

Is dit te danken aan de vorming in de opleiding of aan je vorming buiten de opleiding?

Ja, dat staat niet los van elkaar, vind ik. De opleiding heeft er een heel groot aandeel in. Maar het staat niet los van wat je verder in de rest van je leven meemaakt.

Is daar ook een wisselwerking?

Ja, voor mij absoluut.

48. Wat vind je van die conclusie?

Ehm, ja, dan kom ik weer op het punt van dat ik denk nu ik zelf vind dat ik voldoende spirituele vorming heb gehad, kan ik daar anderen ook weer mee dienen? Dat is eigenlijk het belangrijkste. Voor mezelf ook. Ik ben nu bezig om nu naar mijn opleiding even... ja, relaxen is niet helemaal het goede woord, maar wel heel even afstand te nemen. Dat mag ook. En ik ga natuurlijk een reis maken waar je ook naartoe mag leven. Maar wel de wetenschap van door alles heen wat ik doe ben ik daar nog steeds mee bezig. En is dat wel iets wat je gewoon steeds wilt oppakken en aan wilt reiken aan anderen van zo kan het ook. Vergeet dit niet...

Dus jij ziet het ook in het kader van wat kan ik ook weer aan anderen meegeven?

Ja, omdat ik het zelf ervaar als iets heel waardevols. Dus dat wil je graag aan anderen meegeven. En doorgeven van zo kan het ook. Dat kan je helpen. Het geldt vast niet voor iedereen. Maar de mensen waar het wel voor geldt, kunnen we elkaar wel... en dat hoeft niet alleen van mij uit te gaan, maar dat kan een wisselwerking worden. Als je daar zelf over begint.

49. Wanneer is spirituele vorming in jouw ogen goed? Voorwaarden?

Spirituele vorming is voor mij punt één, bovenaan, goed als het gericht is op God.

En over welke God hebben we het dan?

De God in de hemel en Jezus die voor ons gestorven is en de Heilige Geest die daar... de Heilige Geest speelt daar een hele grote rol in.

Dus duidelijk christelijk gekleurd?

Ja, absoluut.

Dat is voor jou absoluut nummer één. Zijn er nog andere voorwaarden?

Voorwaarde is dan ook wel dat je daar de tijd voor neemt.

Een beetje wat je in het begin al noemde met rust, ruimte?

Ja. Je moet er zelf ruimte voor nemen. Je moet zelf de rust zoeken. Wat voor plek dat dan ook is. In de natuur of de volgende keer is het op je zolderkamertje met een kaarsje of zo.

De vorm is minder relevant, het gaat erom dat je...?

Als het maar een plek is of iets, een ruimte is of tijd is, waarbij je God kan zoeken.

Afsluiting:

50. Wat zou je aan de docenten en het management van de opleiding GPW, minor Voorganger willen meegeven als het gaat om spirituele vorming van studenten van de opleiding GPW, minor Voorganger?

Ja, wat ik nu meer... maar ik sta natuurlijk net aan het einde van het hele traject... Geef mogelijkheden aan afstudeerstudenten om ruimte te maken voor spiritualiteit. Omdat je dat juist dan zo nodig hebt.

En dan bedoel je specifiek een periode in die studie?

Ja, je afstudeerperiode. Dan kom je in principe weinig op school, of niet. Je bent heel individueel bezig. Je moet ook je spullen klaar hebben. Maar als daar nou door school eens een rustmoment in gecreëerd zou kunnen worden, en dan

besef ik heel goed dat niet iedereen daar gebruik van zal maken... Maar als dat gecreëerd wordt, wie weet wat daar mogelijk wel van gebruik wordt gemaakt. Daar zou ik wel heel benieuwd naar zijn ook.

Zijn er verder nog dingen waarvan je zegt, als we het hebben over spirituele vorming, dan wil ik dat ook nog kwijt?

Waar ik zelf heel veel aan gehad heb en waar misschien de school helemaal niets aan heeft, dat weet ik niet, waar ik zelf heel veel in mijn leven aan gehad heb, is Taizé.

En wat was de toegevoegde waarde daarvan voor jou?

Daar was rust. Daar is het op gericht om eens na te denken over je leven. Daar leer je stil zijn.

Dat is dan naar Taizé gaan of naar een conferentie van Taizé?

Ja. Daar leer je stil zijn. De eerste keer, dat hoor je iedereen zeggen en ik kan het nazeggen... de eerste keer dat je tien minuten stilte hebt in de dienst, dan heb je zoiets van man, tien minuten... nou dat duurt niet lang, tenminste, bij mij duurde dat niet lang dat ik denk van huh, zijn ze nou al weer voorbij? Daar heb ik stil leren zijn.

Nog andere dingen?

Ja, het delen... weet je wat ik wel heel mooi vind is toch ook dat weer, dat is dan weer individueel, maar het delen met elkaar van... als je in Taizé bent bijvoorbeeld. Nou noem ik even Taizé als voorbeeld, maar... Dat je bijvoorbeeld met elkaar deelt van wat gebeurde er bij jou in die stilte? Omdat je dan de ervaringen deelt en dat een soort... dat werkt dan als getuigenis van hoe groot God is.

Daar bouw je ook elkaar mee?

Ja.

Introductie: - Waarom dit interview: afstudeerproject spirituele vorming hbo-theoloog, GPW, minor Voorganger. - Zes diepte-interviews met studenten GPW, minor Voorganger (verschillende levensfasen). - Doel: inzicht krijgen in hoe studenten hun spirituele vorming tijdens de opleiding hebben ervaren.
<i>Achtergrond/situatie van de student:</i> 1. Naam, leeftijd? Ik ben [student 2], 43 jaar. Getrouwd, drie kinderen. En ik zit in het laatste jaar van de GPW.
2. In welke fase van de opleiding zit je nu? [Zie vraag 1.]
3. Hoe ben je destijds tot de keuze opleiding GPW gekomen? Ik ben hier begonnen twee jaar nadat ik tot geloof gekomen ben. Ik ben christelijk opgevoed. Ik ben mijn hele leven na mijn huwelijk ook bezig geweest met kerk en geloof. En toen ik een jaar of 35 was, ben ik... heb ik een flinke geloofscrisis meegemaakt, waardoor ik eigenlijk helemaal van mijn geloof afgevallen ben. En uiteindelijk heel drastisch tot geloof gekomen ben. En toen me ben gaan afvragen waarom... of wat ik zou ik nou gaan doen de rest van mijn leven. Ik was tot geloof gekomen bij een Alpha cursus. Nou goed, de laatste avond van de Alpha cursus die gaat over de vraag van nou, wat doe ik met de rest van mijn leven? Ik ben me daar heel serieus mee bezig gaan houden van en wat nu? Ik werkte... of ik werk nog steeds. Een commerciële baan. Ja, hoe kan ik daarin God dienen? Dat was eigenlijk een beetje de vraag. En ik kwam tot de conclusie dat ik niet tot mijn 65^e door wilde doen wat ik toen deed. Nou ja, dan komt natuurlijk de vraag van maar wat dan wel? Die was ook niet zo heel erg simpel te beantwoorden en die heeft me ook wel heel veel nachten slaap gekost en heel veel gesprekken en heel veel gebed en noem het allemaal maar op. En uiteindelijk kwam er een moment dat mijn vrouw en ik samen aan het praten waren en toen zei ze van joh, misschien moet je wel theologie gaan studeren. Toen gingen alle belletjes rinkelen, toen viel alles op zijn plek en heb ik de open avonden op de CHE bezocht en gesprekken gevoerd op de CHE. En toen kwam ik tot de conclusie dat ik die studie moest gaan starten. Dat heb ik gedaan. En hoe ben je vervolgens op de minor Voorganger terecht gekomen? Toen ik begon met die studie, begon ik met de studie zonder dat ik wist waar dat naartoe zou gaan. Ik ging er heel open en onbevangen in, zo van ja, ik zie wel a er gebeurt. Ik kijk wel. Ik ga Gods stem volgen, Gods spoor volgen. En... God heeft me hier gebracht in die studie en dan zal God me ook wel verder brengen. Nou, dat... Het is ook de eerste... Toen ik begon met de studie in september 2008 toen wist ik echt niet welke richting het op zou gaan. Ik had gehoord van de minor Voorganger, de minor Jeugdwerk, de minor Pastoraat, Diakonaat, het wetenschappelijk traject. En ik had echt geen flauw idee wat het zou gaan worden. Ik dacht ik ga eerst maar eens drie jaar lang heerlijk studeren en dan zie ik het wel. Twee maanden nadat ik dat gedacht had wist ik dat ik de minor Voorganger ging doen. En dat kwam omdat ik steeds meer een passie kreeg voor het gemeentewerk in de hele breedste zin van het woord. Gemeente leiden. En nou ja, voorganger, predikant, dat... ja, dat zou mij in die richting gaan zetten. Dus dat kwam al redelijk snel.
4. In welke levensfase zit je? (En in welke levensfase zat je tijdens je opleiding?) Je zei al dat je getrouwd bent en drie kinderen hebt. Wonen die kinderen nog thuis? Ja. De oudste is twintig, dat is een meisje, dan een dochter van achttien en een zoon van twaalf.
5. Wat is je toekomstperspectief als het gaat om werk / wat je doet na deze opleiding? Toen ik de keuze maakte voor de minor Voorganger, had ik de gedachte dat ik evangelisch voorganger zou gaan worden. Ik voelde me erg evangelisch en ik was niet evangelisch, want ik was en ik ben christelijk gereformeerd. Op de opleiding wordt je opgeleid tot evangelisch voorganger. Een prachtige minor, waar ik heel enthousiast over ben en was. Alleen ik kwam tot de conclusie dat ik geen evangelisch voorganger ben en zal worden misschien, maar dat weet ik niet. In ieder geval ben ik in de tijd dat ik richting evangelisch voorganger ging studeren steeds meer na gaan denken over een plek als predikant in de christelijk gereformeerde kerk, waar ook nog een heel ander traject voor gevolgd moet gaan worden. Inmiddels is dat wel weer omgedraaid en ga ik een andere kant op. Maar, om een antwoord op jouw vraag te geven van ja, ga je aan het werk... Dat ligt dus wat lastig. Ik wil heel graag. Ik wil heel graag iets missionairs doen. Dat is ook mijn uiteindelijke studierichting, richting het missionaire. Je vroeg mij net naar de leeftijden van mijn kinderen, nou, dan betekent dat een heel dure fase in het gezin. En als ik hier afstudeer, dan is er best wel werk te krijgen, denk ik. Maar ik vermoed dat dat niet genoeg oplevert. Dus ik vermoed dat het eerste jaar een soort combi gaat worden. Huidige werk, gecombineerd met misschien wel een betaalde baan ergens in het veld. Die mogelijkheden zijn er wel. En die mogelijkheden heb ik ook gekregen in mijn huidige werk. Ik zou daar in plaats van de vier dagen die ik nu werk ook drie dagen mogen werken. En dan zou ik één of twee dagen misschien elders kunnen werken, in combinatie met een vervolgstudie. Dat zou het maar zo kunnen gaan worden.
<i>Afbakening onderwerp: spirituele vorming?</i> 6. Wat versta je onder spiritualiteit? Spiritualiteit is voor mij geworden persoonlijke tijd met God. Punt. Daar kan ik een uur over praten, maar dat dekt wel de lading.
7. Wat versta je onder spirituele vorming? Ja, dat is denk ik, dat je gereedschap krijgt, handvatten aangereikt krijgt om je verder te helpen in die spiritualiteit, in die persoonlijke tijd met God. Dat. Dat roept het wel bij mij op.

Beschrijving: welke spirituele vorming herinner je je?

8. Startpunt studie: spiritualiteit op dat moment? Hoe was deze gevormd tot dat moment?

Ik had een hele diepe, innige relatie met God op dat moment. Dus wat ik net omschreef als mijn spiritualiteit, die zat toen op zijn hoogtepunt. En deel twee van je vraag?

Hoe dat tot dat moment was gevormd. Je vertelde al iets over je ontwikkeling en je geloofscrisis op je 35^e.

Nou ja, die was van -30 was die naar +100 gegaan. En dat... nou ja, goed... die vorming... vanuit mijn Nederlands hervormde achtergrond wordt je spiritualiteit ja, wat mij betreft niet gevormd of gevoed. En ga je naar de kerk en doe je je ding en that's it. Ik denk dat dat ook wel mede de oorzaak is geweest van die geloofscrisis, dat het gewoon doodgebloed is. Dus toen ik uiteindelijk tot geloof gekomen was, toen is pas, denk ik, die spiritualiteit gevormd.

En wat maakte specifiek het verschil tussen wat je tot dan toe had meegemaakt en waarom dat nu dan wel tot stand kwam?

Relatie. Voor die tijd was het naar de kerk gaan, na die tijd was het een relatie hebben met God en met Jezus. En dat was voor die tijd niet. Voor die tijd was het de kerk, ik bedoel ik was niet verschrikkelijk orthodox of weet ik veel wat allemaal. Dat was gewoon de kerk. Ik bedoel, zoals mijn vader destijds al zei: geloven doe je op zondag. Nou, dat was het ook. Geloven doe je op zondag en dat deed ik ook op zondag. En de rest van de week deed er niet zo veel toe en deed je dus je ding. En na die omkeer was geloven iets van het hele leven en van vierentwintig uur, zeven dagen per week. En dat was relatie met God. Zoals je de relatie met je vrouw hebt.

9. Op welke manier heb je spirituele vorming tijdens je opleiding ontvangen?

9.a. In welke vakken van de opleiding?

Dat is wel een lastige. Toen ik met de opleiding begon heb ik gebeden tot God of ik niet alsjeblieft een beroepsgelovige zou gaan worden.

Wat versta je daar onder?

Daar versta ik onder dat een beroepsgelovige naar mijn idee iemand is die heel veel weet van de Bijbel en van God en van het leven met God, maar het dan vooral in theorie heel veel doet. In zijn professie daar professioneel mee om gaat. Moet ook, dat hoort erbij. Maar spiritualiteit is natuurlijk iets ook meer van binnen, zal ik maar zeggen. En ik denk dat God mij daar inderdaad voor bewaard heeft in al die jaren. Maar of dat per sé aan de opleiding ligt, dat weet ik niet. Want ik heb in de eerste drie jaar van de opleiding fantastische vakken gehad, hele mooie dingen geleerd. Heel erg bezig geweest met de inhoud van de Bijbel en noem het allemaal maar op. Maar of dat allemaal bezig is geweest heel erg met spiritualiteit, dat denk ik niet zo heel erg. Dus ik heb in die tijd mijn spiritualiteit vooral buiten de opleiding om gezocht en gevonden, ook. Er waren natuurlijk vakken behulpzaam daarbij, echte Bijbelvakken. Oude Testament, Nieuwe Testament, enzovoorts. Ethiek met name ook wel, die me daar ook wel bij geholpen heeft. Dus indirect wel, hebben dat soort vakken me geholpen om dus kennis te krijgen van de Bijbel en daardoor op die manier meer in te duiken voor de spiritualiteit. Ja, dat eigenlijk. Dat was de eerste drie jaar. Het vierde jaar, de minor, is dat veel specifieker geweest. Hadden we ook het vak Spiritualiteit. En in dat vak hebben we heel erg stil gestaan bij het verschijnsel of het fenomeen spiritualiteit. En toen ben ik ook heel bewust mee bezig gegaan. Gewoon heel bewust nagedacht over spiritualiteit en over mijn relatie met God en over het stilstaan bij de weg met God. Dus daar heb ik wel in mijn opleiding het meeste aan gehad, op dat gebied.

Je noemt het vak Spiritualiteit. Waren daar nog andere vakken waarvan je zegt daarin kwam dat aan de orde?

Nee. En het grappige was dat in die fase van de opleiding iedereen zei van dat hadden we eigenlijk een jaar eerder al moeten hebben, zo op deze manier. En dat vind ik wel heel frappant. Dan denk ik van, allemaal missen we het... We hebben toen ook een heel weekend gehad met de hele minorgroep. En in het weekend ook stilgestaan bij spiritualiteit. En iedereen was laaiend enthousiast. Want o, dat hadden we echt in jaar één, twee en drie ook moeten hebben. Dat heb ik in die zin gemist.

9.b. In welke andere onderdelen van de opleiding?

Nou ja, het was geen weekend, maar een vierentwintiguursretraite was het. En in die retraite hebben we stilgestaan bij wie we zijn als persoon en hoe je dan in het leiderschap enzovoort kunt staan, maar ook heel duidelijk spiritueel bezig bent. Een hele tuin daar doorlopen, dat is spiritueel bezig zijn.

Wat voor tuin was dat precies?

Ja, dat is een lastige. Een gebedstuin was het. Een gebedstuin... stond je stil bij beelden, bij teksten, bij gebeurtenissen. En die kun je dan lezen of bekijken, kunstwerken. En nou ja, goed, daar kun je dan dingen in herkennen die iets met God te maken hebben of die iets met God en jou te maken zouden kunnen hebben. Wat ik gewoon heel erg mooi vond in die vierentwintig uur was dat je dus stil stond bij wie jij bent in relatie tot God. En dat met een aantal medestudenten, die in dezelfde fase zitten. En ja, dat vond ik wel heel mooi.

Zijn er nog andere onderdelen die wel bij de opleiding hoorden, maar niet specifiek tot vakken behoorden waarvan je zegt van daarin komt spiritualiteit ook aan bod?

Nee, te weinig. Ja, SLO, studieloopbaanontwikkeling, studieloopbaanbegeleiding, dat zou naar mijn idee daar iets in moeten en kunnen doen. Maar dat heb ik gemist. Dat heb ik in alle drie de jaren, de eerste drie jaren, heb ik dat gemist. Absoluut.

9.c. Buiten je opleiding?

Zoals ik net al zei was ik best wel een beetje beducht op het worden van een beroepsgelovige, een professioneel christen, zal ik maar zeggen. Dus je loopt het risico dat als de opleiding gaat doen dat je met je vakken bezig bent. Je wilt je NT, OT, enzovoort, vakken allemaal halen. Dus dan lees je de Bijbel met een bepaalde bril op. Misschien wel een soort van wetenschappelijke bril of wat dan ook. En dan ga je misschien net dat stukje spiritualiteit eruit halen, want dan wordt het wetenschap. Op zichzelf is daar niet zo veel mis mee, om met een wetenschappelijke bril naar een Bijbel te kijken, heb ik

ook gedaan. Heel in het begin deed ik in mijn stille tijd allemaal dingen voor de opleiding. Dus dan was ik in mijn stille tijd professioneel bezig met de Bijbel. Dus dat was op zich wel aardig, want daardoor kon ik soms vroeg, om half zes, al bezig met mijn studie en scheelde dat weer in de avonduren. Maar wat ik toen miste was dat relationele. Ik was met een wetenschappelijke bril naar het Oude Testament en Nieuwe Testament aan het kijken en niet heel erg bezig met de relatie met God. Dus ik heb dat toch aan de kant geschoven en ben daar ook echt mee gestopt en ben gewoon mijn stille tijd in gaan vullen met andere dingen. En dat is dan gewoon gebed, dat is Bijbellezende. Niet volgens een bepaald rooster maar vaak gewoon... ik sloeg een stuk open waarvan ik denk, dat is wel wat. Of ik laat me ook gewoon echt leiden daarin. Ik ga 's ochtends... dan ben ik in gebed, dan breng ik de dag en het gezin en de wereld bij God. En nou, dan open ik de Bijbel en daar ga ik dan in lezen. En dan schrijf ik eens een keer wat op of ik zit gewoon maar eens een half uur door het raam te kijken. Dat kan ook, dan lees ik twee letters in de Bijbel. Dat gebeurt allemaal. Maar dat is dan het moment... helemaal compleet buiten de studie om, dat ik spiritueel bezig ben.

Nog andere vormen of andere manieren waarop je spiritueel gevormd bent?

Ik heb daar naar gezocht, ooit. En zo van ja, ook na het vak Spiritualiteit, waarin we over allerlei dingen gesproken hebben. Het lopen van een labyrint, naar schilderijen kijken. Hartstikke mooi allemaal, maar voor mij is dat... Ja, ik heb dat wel eens geprobeerd om dat op te pakken die methoden dan. Maar dat lukt niet, dus ik ben teruggekeerd naar mijn oude dingen. Dus inderdaad 's ochtends vroeg in de stilte... Ik ben echt wel iemand van stilte. Dat zou je nu niet zeggen als je me zo hoort ratelen, maar goed, ik houd wel van de stilte. En in die stilte 's ochtends, dan gebeurt er wel wat met me. En heb ik gesprekken met God en ik merk dat het vaak toch wel dialogen zijn op de één of andere manier.

Hoe merk je dat?

Dat is dan... ik ben wel gevoelsmens. En ik voel wel vaak dat God tot mij spreekt. En dat is dan soms echt letterlijk een warm gevoel. En soms ook doordat er dan ineens een tekst binnenkomt, die ik dan kan nalezen. Soms doordat er ineens dan een bepaald lied of een bepaalde gedachte of een bepaald gebedspunt in mij opkomt. Ja, door dat soort momenten ontdek ik van ja, God spreekt ook nu, vandaag nog tegen mij.

Ik hoor jou vooral dingen noemen hoe jij jouw spiritualiteit vormgeeft. Als het gaat om vormen die je daarin helpen of die je daarin aangereikt krijgt van anderen of waarin dat zo ontwikkeld is, zijn er dan dingen die je zo kan aanwijzen in de afgelopen jaren, die jou daarbij geholpen hebben van buiten de studie?

Ja, die zijn er wel. Ik probeer één of twee keer per jaar wel naar conferenties te gaan en zo en ik merk dat ik daar heel erg opgeladen door word. We hadden een conferentie in Lunteren, daar ga ik ieder jaar naartoe. En dat is een grote conferentie... en dat soort conferenties. En die gaan echt heel erg inhoudelijk over thema's, vaak. Ik merk gewoon dat ik daar door opgebouwd wordt. En dat is heel mooi, omdat je met heel veel mensen bij elkaar zit, ben je bezig, twee dagen, heel intensief met Gods Woord en heel erg bezig met ja, die relatie met God ook. En daar kom je vandaan en dan zweef je toch wel een paar dagen daarna. En natuurlijk, je komt ook wel een keer weer terug op aarde. Maar dat is wel zo van ja, dan heb je weer mooi veel stof tot nadenken en... Nou, dan krijg ik soms weer mooie dingen, die je dan ook in je eigen stille tijd weer mee kunt nemen. Dus dat. En dan probeer ik die mannenconferentie sowieso, maar daarnaast nog één of twee andere conferenties af te lopen. In november ben ik in Ede bij een leadership conferentie geweest van Willow Creek. Nou, dat vond ik ook echt heel gaaf. Weer heel specifiek voor leiders in de kerk bedoeld. Dat vond ik gewoon... Dat was echt heel opbouwend, heel erg op het thema leiderschap vanuit de Bijbel. En nou ja goed, daar kom je dan vandaan en daar is verschrikkelijk veel en mooi gezongen en mooie gesprekken gevoerd. Ja, dat stimuleert mij echt heel erg. En daarnaast ben ik nog steeds heel erg betrokken bij een Alpha cursus en ik merk dat ik dat nodig heb om... als stimulans ook om door te gaan.

Je bent betrokken bij... dat wil zeggen dat je leiding geeft aan...?

Ja.

10. Kun je aangeven per jaar/fase van de opleiding welke spirituele vorming je toen ontving?

We hebben zo al wat dingen van de opleiding zelf genoemd. Als we nou die volle vijf jaar nog eens terug gaan, heb je het idee dat we nu nog dingen over het hoofd hebben gezien qua spirituele vorming, waarvan je denkt die had ik ook nog moeten noemen, als we de vijf jaar zo doorlopen?

Nee. Ik heb aangegeven wat er was en aangegeven wat ik denk ik gemist had.

11. Welke factoren zijn van invloed op je spirituele vorming?

De situatie waarin je je bevindt. Je privé situatie is daarop van invloed. Ja, en je eigen hartsgesteldheid. Die ook weer met die privé situatie te maken kan hebben, natuurlijk. Gewoon puur de context waarin jij je bevindt. Ik denk dat dat wel van heel erg van invloed is op jouw spiritualiteit. Kijk, God blijft altijd dezelfde. Dat is het enige vaste gegeven. Maar jijzelf zwabbert nog wel eens heen en weer. En nou ja, goed, dus als jij privé niet lekker in je vel zit, dan heeft dat absoluut invloed bij jou op je spiritualiteit. Dan ben je geneigd denk ik om eerst je privé sores op te ruimen en daarna pas weer met God aan de slag te gaan. Dus ja, dat is, denk ik, het antwoord.

Nog andere factoren?

Ja, heeft daar ook wel mee te maken, met diezelfde privé omstandigheden. Wat ik wilde gaan zeggen van ja, heeft te maken met welke mensen jij om je heen hebt. Dus ook dat is weer van ja, in welke context bevind jij je? Als jij je laat omringen door allemaal foute mensen, dan zal dat niet bevorderlijk zijn voor jouw spiritualiteit. Denk aan Psalm 1. Of je nou te midden van de spotters zit of niet. Nou ja, hè, dus dat. Dus als je je omgeven weet of omringd weet door hele positieve mensen die heel enthousiast met God bezig zijn, dan heeft dat invloed op jouw spiritualiteit. En als je de andere kant op gaat, dan heeft dat ook invloed op jouw spiritualiteit, want dan is er bijna geen spiritualiteit meer. Dan dwaal je af. Dus ja, dat zijn denk ik de belangrijkste oorzaken van heel spiritueel bezig zijn of niet.

12. In hoeverre was bij deze spirituele vorming aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)?

Als ik dan in de minor het vak Spiritualiteit bekijk, dan stond dat onder procent in het teken van het beroep. Dus waar we het toen heel sterk over hadden, was van hoe belangrijk is het is voor een geestelijk leider, voorganger is tenslotte geestelijk leider, om te denken of te werken aan zijn eigen spiritualiteit. Dus dat stond honderd procent in het teken van het beroep dat je eventueel uit zou oefenen.

En hoe kreeg dat vorm daarin?

We hebben gesproken over situaties die zich voordoen bij het uitoefenen van dat beroep. Situaties van eventueel een burn-out of burn-out-achtige verschijnselen. Hoe je dat kunt voorkomen als voorganger door te werken aan je eigen spiritualiteit. Hè, dus door te werken aan jouw relatie met God, door te zorgen dat die relatie goed is, fris is, daardoor wordt je weer gevoed en opgeladen voor jouw werk. En dat... En zo hebben we het over allerlei beroepssituaties gehad, die je op je pad tegen zou kunnen komen.

13. In hoeverre is jouw levensfase hierop van invloed?

Nou ja, zoals ik net al zei, jouw eigen privé context is van invloed op jouw eigen spiritualiteit, spirituele vorming. Als, wat ik net zeg, je privé allerlei problemen hebt, ben je geneigd om minder bezig te zijn met spirituele vorming, met spiritualiteit. Dus ja, ik heb in mijn gezin, als het fantastisch gaat, dan zeg ik ook, ja, prijs de Heer, en ben ik daar volop mee bezig. Als het minder fantastisch gaat, dan kost het ook energie en als je weinig energie hebt, dan denk ik dat het heel menselijk is om niet de meeste aandacht aan spirituele zaken te besteden, want dan ben je eerst bezig met brandjes blussen en dan komt het daarna wel. En ik realiseer me ook dat dat niet goed is, want juist... en wat ik net ook zeg... in beroepsvorming ook... om te voorkomen dat je eruit klapt, moet je juist bezig zijn met God en met zaken, die... spirituele zaken. Het is wel... ik denk wel dat het gebeurt. Ook in mijn leven gebeurt dat en is dat gebeurd dat ik druk doende was met allerlei privé brandjes blussen en daardoor minder aandacht had voor zaken die met God te maken hadden. Terwijl het juist zo goed is om dat wel te doen.

14. In hoeverre en op welke manier hadden docenten van de CHE invloed op jouw spirituele vorming?

Ehm, in... kijk, als je... wat ik net zei natuurlijk, van die eerste drie jaar, die heel erg in het teken stonden van de vakken. Dat betekent natuurlijk niet dat daar niets spiritueels zich afgespeeld heeft. Ik heb heel veel geleerd van die vakken, in die tijd. En die vakken hebben mij spiritueel op een hoger plan gebracht. Dus de docenten die die vakken gedoceerd hebben, die zijn daar zeker op van invloed geweest. Ik heb les gehad van hele kundige, inspirerende mensen. En die hebben me soms aan het nadenken gezet. De dingen die ze me aangereikt hebben, inhoudelijk over de Bijbel bijvoorbeeld, die heb ik weer meegenomen in de stille tijd, waar ik het net over had. Dus dat heeft indirect zeker dan wel met elkaar te maken, dan.

15. In hoeverre en op welke manier hadden medestudenten invloed op jouw spirituele vorming?

Je begint met een opleiding met een hele grote groep. Die groep is wel wat uitgedund in de loop van de tijd. Maar een behoorlijk deel van die club is bij elkaar gebleven. En je hebt wel eens goede gesprekken met medestudenten. Te weinig, want ja, druk en de vrijdag is maar kort en noem het allemaal maar op. Maar toch, zo af en toe wel ook wel hele boeiende, diepe gesprekken met elkaar over de dingen van het leven. Waar je gewoon tegenaan loopt in jouw relatie met God.

En zijn dat gesprekken die plaatsvinden binnen de vakken die daarvoor zijn? Of juist informeel, daarbuiten?

Nou ja, met het vak spiritualiteit is daar ruimte voor. Met die retraite waar ik het net over had was daar ruimte voor. Verder is daar binnen de vakken weinig ruimte voor, want ja, we hebben wel vijf colleges te gaan en we hebben wel dat programma.

En de gesprekken die je net noemde, waarvan je zegt van nou, daar merkte je echt wel dat dat wel eens de diepte in ging, was dat dan binnen de vakken of daarbuiten?

Dat was vooral daarbuiten. Ja, de pauzes. Behalve dan dus in de lessen van spiritualiteit.

Dat was eigenlijk een positieve uitzondering in dat opzicht, dus?

Ja.

16. In hoeverre maakte was het feit dat je een voltijd- of deeltijdopleiding volgde van invloed op jouw spirituele vorming?

Ik denk dat het een wezenlijk verschil is. Als je een deeltijdopleiding doet, dan zit je eens in de week of eens in de twee weken daar op school. Daar moet alles ingeperst worden, in die acht of negen lesuren. Kijk en dat de opleiding in mijn geval vijf jaar geduurd heeft... normaal, een voltijd opleiding is vier jaar. Maar goed, in vier jaar gaan veel meer uren fulltime dan in vijf jaar parttime. Dus ik denk dat er in die voltijd opleiding veel meer ruimte is voor dat soort voor dat soort momenten samen en met docenten en zelfs misschien ook wel met een SLB-er of wat dan ook. Waarin je dus dan ruimte hebt voor diepgaande gesprekken die buiten de vakken om gaan, maar die veel meer met spiritualiteit te maken hebben. Dus ik denk dat dat het grote nadeel van een deeltijdopleiding is.

17. Je hebt stage gelopen. Wat hield deze stage in?

Ik heb stage gelopen in de Christelijk-Gereformeerde Kerk. In het kader van de minor was die stage. De bedoeling was dat ik in die stage zo veel mogelijk taken van de voorganger zou gaan doen. Dat heb ik ook gedaan. Ik heb daar de predikant van de gemeente gevolgd, de dingen gedaan die hij ook doet, zoals voorgaan in diensten zoals catechisaties geven, maar ook het bijwonen van vergaderingen, dat soort zaken. Echt van die dingen gedaan die een leider van een gemeente doet.

Hoe lang duurde die stage?

Ik moest vijfhonderd uur maken, dus ja, ik heb daar het hele schooljaar over gedaan.

18. In hoeverre heeft de stage je spiritueel gevormd?

Ik erg. Ik heb daar... heel inhoudelijk ben ik met dat vak bezig geweest en ik heb ontdekt, samen met de praktijkbegeleider van de stageplek, dat het dus heel nodig en belangrijk is om dus te werken aan je eigen spiritualiteit. Dus dat je... Als je

wilt uitdelen als geestelijk leider, dan moet je ook eerst zelf gevoed worden. Dat is precies wat hij mij voorleefde en wat ik ook zelf wel ontdekt heb, dat dat goed is. Dus ik denk dat dat bijna wel de belangrijkste les van de stage is geweest.

19. In hoeverre was je spirituele vorming op de stage van invloed?

19.a. Op hoe jij jouw stage deed?

Ja, natuurlijk was het daarop van invloed. De taken die ik deed tijdens de stage... dan kom ik weer op hetzelfde als wat ik al een paar keer gezegd heb... als je voorganger bent of predikant of gemeentelider of hoe je het zo ook allemaal wilt noemen, dan kun je dus je werk doen en dat kun je proberen te doen zonder dat je zelf en relatie hebt met God, maar dus dat je weer die beroepsgelovige bent waar ik het al een paar keer over had. Ik denk dat je dan prima je taken kunt uitvoeren, maar dan ontbreekt er een geestelijke lading. En zo werkt het dus ook voor een stagiair. Als je als een stagiair in een gemeente werkt en je doet dus de dingen omdat je ze moet doen, dan ontbreekt er dus een geestelijke lading. Dus ik heb die stage gedaan, onder andere natuurlijk in gesprekken die ik gevoerd heb, maar ook heel duidelijk bijvoorbeeld in het voorgaan in diensten... als jouw eigen relatie met God dan op de een of andere manier niet deugt, dan... ik kan wel een preek van internet halen en die daar afsteken... maar dan mist daar dus die geestelijke dimensie, die het verschil maakt tussen een verhaal en een preek.

Wat is dat verschil?

Het verschil is dat de geestelijke laag ontbreekt. Ja, dat klinkt natuurlijk redelijk abstract nog wel. Het verschil... in de Bijbel staat ergens in Handelingen... dan komt Paulus volgens mij een paar leerlingen van Johannes tegen en die leerlingen van Johannes die zijn christen geworden. En dan vraagt Paulus aan hun of ze de Heilige Geest al ontvangen hebben. Dat blijkt dan niet zo te zijn. En dan krijgen ze de Heilige Geest en dan gebeurt er wat. Dan gaat er ineens heel veel duidelijk worden hoe het allemaal zit en dan komt er dus een geestelijke diepere laag in hun geloof. Als je dat doorvertaalt naar het werk in de gemeente, in die stage dan... als je dingen doet zonder dat de Heilige Geest daarbij betrokken is, dan kun je de dingen wel doen, maar dan mist er dus wat, dan mist er een stuk vuur. En op het moment dat je dat vuur mist, kun je het ook niet overbrengen. Als ik het vuur niet heb, dan kan ik het niet aan jou geven, want dan is er niets te geven. En als ik dus het vuur van de Heilige Geest niet heb, als ik dus, met andere woorden, mijn spiritualiteit niet beleef... als ik de relatie met God niet kan meemaken, dan kan ik daar ook niets van uitdelen. Dus als ik niet geestelijk gevoed wordt, kan ik ook niet geestelijk uitdelen. Dus dat... Volgens mij is dat het verschil tussen een eikenhouten plank van honderd jaar oud die je tegen de muur hebt staan en waar een kast van gemaakt wordt of een MDF-plaatje dat je bij de IKEA vandaan hebt gehaald.

Verskil in kwaliteit?

Ja, het is niet doorleefd... ik vind het lastig uit te leggen, maar...

Er is een wezenlijk verschil in ieder geval?

Ja.

19.b. Op jouw stage-omgeving?

Ik heb wel ideeën over leiding van een gemeente. Ik mis wel eens in kerken... dat zie je gewoon in Nederland heel sterk gebeuren, dat je kerken hebt waar je dat geestelijke vuur mist. En ik ben vol van de Heilige Geest en dat wil ik ook overbrengen, ik wil ook heel graag dat mensen daar iets van meemaken, dat ze ook dat vuur doorkrijgen. Dus in alles wat ik doe, niet alleen in de stage, maar ook in mijn normale gemeenteleven en ook in mijn normale leven als christen, probeer ik om dat door te geven. Wat ik krijg van God in mijn spirituele vorming wil ik niet voor mijzelf houden, dat wil ik ook uitdelen. En dat heb ik ook geprobeerd in die stage uit te delen. Dus gewoon door inhoudelijk met bepaalde zaken bezig te gaan, door ook de preken die ik gemaakt heb om die dus ook die richting in te laten gaan van ja, het gaat niet om een zo droog mogelijk verhaal te vertellen uit de Bijbel, dat het een stuk geschiedenis is... Nee, het gaat erom van hoe kan ik datgene wat er in de Bijbel staat brengen naar vandaag, zodat jij er ook iets aan hebt... en niet zozeer iets eraan hebt, maar dat jouw relatie met God daardoor verdiept wordt. Dus ja, dat zit in je genen en dat wil je ook doorgeven dan. Dat heb ik wel geprobeerd tijdens die stage.

20. In hoeverre maakte het voor jouw spirituele vorming uit of je man of vrouw bent?

Ja, er zit wel verschil tussen mannen en vrouwen. Ze zeggen wel eens... er wordt wel eens over empathisch vermogen gesproken en ja, ik denk dat vrouwen een groter empathisch vermogen hebben, heel vaak, dan mannen... althans wordt mij wel eens verweten dat ik het niet zo heel erg heb. Dus ik denk... ik kan op zich met heel veel vrouwen echt heel goed praten. Ik denk dat ik als man onbewust misschien toch een soort van autoriteit uitstraal, of zo, waardoor mensen misschien wel eerder geneigd zijn om te luisteren naar mij dan naar iemand die dat niet heeft. En ik denk, misschien dat dat aan mijn mannelijkheid ligt of misschien gewoon aan mijn karakter, dat weet ik niet precies. Ehm, ja, ik denk wel dat het uitmaakt in welke setting je je bevindt. Ik denk dat vrouwen pastoraal ijersterk kunnen zijn. Vaak sterker dan mannen vanwege het empathische vermogen dan.

Als we even specifiek inzoomen op spirituele vorming en spiritualiteit, zit daar nog verschil in?

Nee... andere vormen, andere manieren, maar ik zou niet durven zeggen dat vrouwen spiritueler zijn dan mannen. Nee, daar geloof ik niets van. Alleen mannen vinden het misschien een beetje gek om erover te praten. Maar in hun hart zijn ze, denk ik, net zo spiritueel als vrouwen.

21. Hoe zou jij de samenleving van deze tijd omschrijven?

Poeh... solistisch, iedereen doet wat hem zelf het beste uitkomt. Droog.

Wat bedoel je daarmee?

Geestelijk droog. Ik denk dat mensen het niet beseffen, maar ik denk dat ze God heel erg missen. Ja, een razende trein. Het dendert maar door en mensen zijn vooral bezig met de waan van de dag en nemen niet de tijd om waar dan ook bij stil te staan. Het gaat om genieten. Het gaat om nu, eventueel nog morgen. Ja, en je pensioen, dat is ook heel erg

belangrijk. Maar voor de rest moet je niet te veel nadenken en zeker niet terugkijken of zo. Dat slaat helemaal nergens op. Gisteren is echt antiek. Ja, dat. Heel erg 'selfish', heel erg egoïstisch. Beschouw je de samenleving van vandaag als positief of negatief? Zoals ik dat nu zeg is dat natuurlijk allemaal heel negatief. Mar er zijn wel lichtpuntjes. Kijk, de maatschappij waarvan ik net zeg dat die gortdroog is, dat kan alleen maar beter worden. Ik heb een essay geschreven over delen van mijn onderzoek en het onderzoek speelt zich af in de Betuwe. En de Betuwe is een fantastisch mooi gebied qua natuur en de boomgaarden. Het ziet er allemaal in april, mei, juni dit jaar dan, fantastisch uit met allemaal bloeiende dingen. Het ziet er geweldig uit en toch heb ik het in mijn essay en in mijn onderzoek ook omschreven als woestijndroog. Toen ben ik eens gaan lezen en kenmerkend van een woestijn is... en als je in de Bijbel leest dan is een woestijn een gebied wat heel droog is, maar waar profeten en waar Jezus zelf ook kwam om uiteindelijk vervuld van de Heilige Geest weer uit te gaan en zijn werk te doen. Dus woestijn is ook een gebied van hoop. Als Nederland een woestijngebied is, dan is er ook hoop, dan is er... moet je maar voorstellen dat je een periode van veertig jaar of veertig dagen in de woestijn zit, dan is er ook op een gegeven moment plek, ruimte, om God te laten spreken. Dus ja, er is hoop. Ik denk dat de maatschappij klaar is om... want dieper dan dit kan het niet zijn volgens mij... dan is de maatschappij volgens mij klaar om terug te keren naar God. Alleen, dat weet de maatschappij zelf nog niet. Maar ik denk wel dat het zo is.
22. In hoeverre is deze samenleving van invloed op je werk als hbo-theoloog? Er is een verschrikkelijk groot werkgebied. Het vervolg van mijn studie zal een missionaire opleiding zijn. Daar heb ik niet geheel toevallig voor gekozen. Want ik denk dat het nodig is dat er noem het maar zendingen zijn die opstaan om Gods Woord weer terug te brengen in deze maatschappij. Dus is er werk voor een hbo-theoloog? Absoluut. Ik bedoel, het evangelie moet verkondigd worden en niet morgen maar vandaag.
23. In hoeverre is de spirituele vorming in de opleiding concreet gemaakt? Ja, volgens mij heb ik het inderdaad wel genoemd al. Dus concreet echt pas wat mij betreft in de minor. En indirect natuurlijk wel, dat heb ik ook wel genoemd... indirect zit het natuurlijk wel door die hele opleiding heen verweven. Ik merk gewoon in de vakken... het zit er gewoon wel in. Alleen wordt er niet zo expliciet over gesproken, maar het zit er gewoon wel in.
24. In hoeverre is in de opleiding aandacht besteed aan vormen van spirituele vorming? Puur in die minor, in het vak Spiritualiteit, dat was Spiritualiteit II, dus ik realiseer me dat we ergens in de opleiding ook Spiritualiteit I hebben gehad. Kennelijk heeft dat niet superveel indruk op me gemaakt, want het komt nu pas bij me bovendien. Dus in Spiritualiteit II met name is gesproken over vormen van spiritualiteit. En daar is dat ook wel concreet uitgewerkt. Dat was wat mij betreft de eerste kennismaking met andere vormen dan die ik straks zelf beschreven heb. En welke vormen waren dat? Dus inderdaad het labyrint, het kijken naar kunst, het lezen van bepaalde boeken, het luisteren naar en maken van muziek, dat soort zaken.
<i>Waardering:</i> 25. Wat heeft positief bijgedragen aan je spirituele vorming? Ehm, alle theologische vakken binnen de opleiding hebben daar positief toe bijgedragen. Heel speciaal heeft het vak Spiritualiteit in de minor daartoe bijgedragen, zoals ik straks al aangaf. Dus ja, dat vak dat had wat mij betreft door de hele opleiding gegeven moeten worden.
26. Wat heeft negatieve invloed gehad op je spirituele vorming? Binnen de opleiding helemaal niets, al zou... misschien alleen de studiedruk, eventueel. Inhoudelijk sowieso niets, nee, dus er is niets negatiefs wat dat betreft aan. Dus de angst die mensen hebben wanneer je zegt dat je theologie gaat studeren, zo van oe, dan zul je wel van je geloof afvallen, die is in deze opleiding in ieder geval ongegrond. Buiten de opleiding... ja, wat ik net al zei, het feit dat je in je privé leven wel eens dingen meemaakt... of alle privé omstandigheden kunnen of positief of negatief bijdrage leveren aan spiritualiteit. Dus negatief, ja in mijn privé leven gebeuren er dingen die niet altijd even positief zijn voor mijn spiritualiteit.
27. Wat heb je gemist in de opleiding? Tijd... dat is eigenlijk een goed antwoord, ja, tijd. Tijd voor echt inhoudelijke, diepe gesprekken. Dus zowel klassikaal als daarbuiten. In het vak Spiritualiteit in de minor was er tijd... is er tijd gemaakt voor spreken over spiritualiteit. Dus dan kon je de ervaring met elkaar delen. Nou, dat was mooi. En dat is iets, dat had binnen de hele opleiding wat mij betreft iets meer ruimte voor mogen zijn. Dan realiseer ik me ook aan de andere kant dat die ruimte er gewoon niet is, want alles is natuurlijk in een dag geperst, maar dan ligt de focus op het halen van de vakken. Maar in een theologische opleiding is het denk ik wel super belangrijk dat er gewoon echt tijd genomen wordt voor wat mij betreft doorlopend een vak als Spiritualiteit.
28. Wat zou meer mogen zijn in de opleiding? Volgens mij is dat dezelfde vraag. Of in ieder geval hetzelfde antwoord? Ja. Ik denk dat het zo belangrijk is om bezig te zijn met spiritualiteit. Kijk, het is geen HEAO, hè? Het is een theologische opleiding. Op eens school die het begrip identiteit hoog in het vaandel heeft staan... we worden op de CHE, theologieafdeling, opgeleid tot hbo-theologen en we worden opgeleid door Bijbelgetrouwe, christelijke docenten. Dat zeg ik bewust zo nadrukkelijk, omdat denk ik op de CHE de identiteit gewoon superbelangrijk is. En elke student die daar komt die weet dat. Die weet waar hij aan toe is. Die weet, dit is de lijn van de opleiding. Dus daar kun je je thuis voelen of niet, maar dit is wel de lijn van de opleiding. Dan denk ik dat het dan zo belangrijk is voor het opleidingsinstituut dat er ook heel veel aandacht zou moeten zijn voor de vorming op spiritueel gebied daarin. Dus niet alleen maar de wetenschap of de

wetenschappelijke benadering van de Bijbelvakken, maar gewoon ook echt wel voor het spirituele, zoals we dat dus inderdaad in de minor gekregen hebben. En ja, ik denk dat dat gewoon door de hele opleiding heen vast onderdeel zou moeten zijn.
29. Wat zou minder mogen zijn in de opleiding? Nou, ik heb in de afgelopen jaren, met name in die eerste drie jaar, elk blok wel wat studieloopbaanbegeleiding gehad. Heel eerlijk gezegd vond ik dat meestal niet heel interessant. Waar lag dat aan? Aan de inhoud van dat vak of dat uur of weet ik veel wat en omdat het dan heel vaak over hele praktische dingen ging die iedereen op intranet zou kunnen lezen. Ik denk dat dat de ruimte zou kunnen zijn voor een vak als spiritualiteit. Een studieloopbaanbegeleider is prettig dat je die hebt, dat je een vast aanspreekpunt hebt voor als er vragen of opmerkingen of dingen zijn. Maar de invulling daarvan zou anders kunnen door ik denk meer aandacht te besteden aan spiritualiteit.
30. Heeft de opleiding in zijn geheel positieve of negatieve invloed gehad op je spirituele vorming? Een positieve, absoluut. Dat klinkt overtuigend. Ja, ja, nee, ik heb vijf jaar lang gestudeerd op deze opleiding en met name de eerste vier jaar... dat zijn de jaren waarin je lessen krijgt. Bijvoorbeeld het laatste jaar is een lastig jaar omdat je heel erg op jezelf teruggeworpen wordt. Dan moet je gaan afstuderen en zo en dat is allemaal wat individueler. Maar die eerste vier jaren die hebben gewoon in het teken gestaan van het beroep van GPW-er of voorganger of welke richting je ook uit gegaan bent en alle vakken die doen iets met je. Dus direct of indirect heeft het allemaal met je eigen spiritualiteit te maken. Je kunt erop afknappen in theorie, dat je denkt na het derde blok Nieuwe Testament, nou ik vind... het is echt niets, ik geloof er geen klap meer van. Maar de manier waarop die lessen gegeven zijn, dat heeft ervoor gezorgd dat dat niet gebeurd is in ieder geval. En ook niet gaat gebeuren, want het is allemaal... het wordt zo integer gedaan allemaal en zo Bijbelvast en ja, fantastisch.
31. Hoe zou je het verschil beschrijven tussen je spiritualiteit aan het begin van je opleiding en nu (bijna) aan het einde van je opleiding? In het begin van de opleiding was het voor een heel groot gedeelte gebaseerd op gevoel, denk ik. Dus ik had wel kennis, kennis van de Bijbel, kennis van God. En ik had een relatie met God, die heel mooi was, heel puur, heel groeiend. Maar het was vooral gebaseerd op ervaring. En nu, vijf jaar later, is dat nog steeds zo, is dat alleen verdiept door de kennis die ik erbij gekregen heb. En dat maakt het wat mij betreft veel mooier, veel voller, veel dieper en ook gewoon veel meer ergens op gebaseerd. En als je een relatie met je vrouw hebt of je krijgt een relatie met degene die later je vrouw wordt, dan ben je in het begin verschrikkelijk verliefd en allemaal geweldig en mooi, maar je kent je elkaar niet. Dus dan ga je eigenlijk uit vooral op de eerste indruk of wat dan ook en na verloop van tijd leer je elkaar kennen en dan wordt het alleen maar... het wordt eerst in ieder geval anders, je leert elkaar natuurlijk op allerlei manieren kennen, hè, je leert ook de minder leuke kanten van elkaar kennen. Maar als het goed is, na verloop van tijd, dan ken je elkaar zo door en door, en dan heb je echt gewoon én het gevoel van ook nog van het begin... maar er zit veel meer bij, ook nog van het weten van hoe die ander is en wat je aan die ander hebt. God, zoals ik toen net heb leren kennen. Ik was net, toen ik met de opleiding begon, twee jaar daarvoor opnieuw geboren, en ik was verliefd op God. Maar ik kende Hem niet zoals ik Hem nu ken. Nu weet ik veel meer en tegelijkertijd weet ik helemaal niets en kan er nog veel meer geleerd worden. Maar de liefde die ik voor God heb is gewoon veel dieper geworden doordat ik veel meer over Hem te weten ben gekomen.
32. In hoeverre vind je jouw spirituele vorming jouw eigen verantwoordelijkheid? Ja, dat is jouw eigen verantwoordelijkheid. Ten opzichte van wat de opleiding biedt, hoe is die verhouding ongeveer? De opleiding is natuurlijk... alhoewel op dit moment een veel te groot onderdeel van mijn leven, maar in ieder geval... is wel een heel belangrijk deel van datgene... of tenminste van mijn vorming. Dus ja, binnen de opleiding ligt heel veel verantwoordelijkheid, wat ik net al aangaf, om dat te faciliteren, die spiritualiteit. Aar het is aan jou als student of als christen in zijn algemeenheid om er iets mee te doen. Ik bedoel als ik zeg van ja, ik heb dat hele concrete de eerste drie jaar een beetje gemist en dus heb ik niet aan mijn spirituele vorming gedaan, dan ben ik niet goed bezig geweest. Ik heb net gezegd dat dat niet zo is. Dus ik denk dat het in eerste instantie jouw eigen verantwoordelijkheid is om voor jouw spirituele groei of spirituele vorming te zorgen. Als je dat dan niet binnen de opleiding krijgt... ik zeg niet dat dat niet zo is... maar stel dat je dat niet binnen de opleiding krijgt, dan moet je dat dus ergens anders gaan zoeken. Dat zeg ik ook vaak tegen mensen in de kerk, als je niet gevoed wordt hier, dan moet je dus zorgen dat je je voeding dus dan ergens anders krijgt. En dat ontnemt de plek waar je zit niet van de verantwoordelijkheid om er iets in te doen. Maar als ze dat gewoon eenmaal niet doen, dan kun je zeggen van ja, we hebben het niet gekregen, sorry, het is niets. Ja, dan... Dus ja, er ligt een hele grote verantwoordelijkheid bij jezelf.
33. Heb je in de periode van de opleiding een positieve of een negatieve ontwikkeling doorgemaakt in je spiritualiteit? Ja, in principe wel. Je bent wel heel gericht bezig. Ja, met de Bijbel, met de kerk, met het geloof. Niet per sé altijd met je eigen geloof, maar ook zeer zeker het geloof van anderen. Dat is uiteindelijk één van je kerntaken natuurlijk straks, om het evangelie te verkondigen en zo... Dus... in principe wel positief, omdat je meer weet en meer kennis hebt gekregen en dingen dus soms wat beter kunt plaatsen. Aan de andere kant is dat... dat sluit dan aan bij wat ik net zei... Ik zou soms nog wel een keer net tot geloof gekomen willen zijn. Gewoon... min of meer onwetend, onbevangen, bam, erin knallen. En super radicaal, dat is de weg. Een soort van heilige tunnelvisie of zo. Waarom wil je dat? Eigenlijk een beetje om misschien wel... het voorbeeld dat ik net noemde, als je je toenmalige vriendin... toen je die ontmoette was je helemaal verliefd en je kon niet eten en niet slapen en weet ik wat allemaal. En op een gegeven

moment normaliseert dat zich allemaal. Gelukkig maar, want dat hou je geen twintig jaar vol, natuurlijk. Maar dat is natuurlijk in de relatie met God een beetje vergelijkbaar. Dat onbevengene, dat gevoel van die vlinders en zo, dat is er natuurlijk niet altijd, omdat je... je bent zo veel gaan weten. Er zijn zo veel dingen ook wel verklaard in de opleiding, die ik vroeger niet wist, die ik nu wel weet, waardoor soms een stukje 'romantiek' van het geloof verdwenen is. En dat is ook goed, hoor, want dat geeft je gewoon een basis. Maar aan de andere kant, dat stukje romantiek, dat mis je dan. Dat komt dan wel door de opleiding. Uiteindelijk is dat prima, want dat zorgt weer voor een bepaalde nuchterheid. Dus ik denk dat het ook wel goed is. Maar een beetje dubbel gevoel soms.

34. In hoeverre zie je een verband tussen jouw spirituele vorming en jouw werk als hbo-theoloog?

Nuttig en nodig. Hetzelfde van wat jij straks vroeg van hoe gebeurde dat in de stage, geldt dat ook voor het beroep dat je hebt. Als het goed is... nou ja, ik heb het al een paar keer gezegd... je kunt alleen wat uitdelen als je wat hebt. En als je niets hebt, kun je niets uitdelen. Dat klinkt toch hartstikke opendeurderig, maar als jij niet spiritueel gevormd bent en gevoed wordt, dan droog je op en kun je dus niets meer uitdelen in jouw werk. Dus als jij voorganger, pastor of kan mij het schelen wat allemaal bent en je hebt niet constant die lijn met jouw Heer, dan kun je niet geven wat er van je verwacht wordt. Dan kun je dus niet andere mensen helpen in hun spirituele vorming.

Je zegt 'jij', maar je bedoelt 'ik'?

Ja.

Dat zie je ook zeker voor jezelf als noodzakelijk?

Zeker, ja.

35. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen tijdens de opleiding?

Ja, dat is extreem belangrijk, want als je opgeleid wordt voor die taak, dan is dus die... Dat beroep van voorganger dat bestaat niet alleen uit het overdragen van de kennis. Dus dat betekent, als dat zo is, dan betekent dat dat hetgeen dat jij aangereikt krijgt als aanstaand voorganger moet dus ook niet alleen kennis zijn. Ik bedoel, de kennis die ik aangereikt hebt gekregen in die opleiding kan ik doorgeven. Als het daarbij blijft, dan blijft het dus inderdaad bij kennisoverdracht. Ja, dan kan ik ook wel docent worden, met alle respect, trouwens. Maar er zit meer dus. Dus er zit een stukje spiritualiteit in, een stukje geestelijke onderlaag, die ook vanuit de opleiding doorgegeven zou moeten worden naar de studenten, naar mij dan, zodat ik dat ook weer door kan geven naar degenen die straks aan mij toevertrouwd worden.

Dus zeker vanuit de opleiding ook. En vind je het belangrijk dat je dat als GPW-student ook nog buiten je opleiding om doet

Nou ja, je bent als het goed is... kijk, ik ben niet schizofreen, dus ik ben één mens. Ik ben in die opleiding bezig. Ik heb ook nog, je zou het bijna niet meer denken, maar ik heb een leven naast de opleiding. Dus ja, dat moet in alles zitten. En de opleiding moet daarin voorzien, denk ik. Maar daarnaast zijn er ook, wat ik straks al zei, conferenties of dingen, of gewoon je eigen stille tijd, waarin je dus daarmee bezig bent. Dat kun je niet splitsen van elkaar. Dat kan niet.

36. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen in de opleiding?

[Vraag niet gesteld.]

37. In hoeverre denk je dat je als voorganger andere spirituele vorming nodig hebt dan andere hbo-theologen?

Ik denk niet dat daar heel veel verschil in zit, nee. Ik denk dat welke taak jij ook hebt in het Koninkrijk van God... die heeft namelijk altijd iets met geestelijk leiderschap te maken. Of je nou inderdaad in het pastoraat zit of in het diaconaat of in het jeugdwerk of als voorganger, je bent op de een of andere manier bezig met geestelijk leidinggeven. Of met dienen... en al die verschillende komen allemaal op één ding neer en dat is Gods boodschap of Gods liefde of Gods Wezen doorgeven aan anderen. En dat kun je alleen maar op het moment dat je zelf spiritueel gevormd en gevoed bent. En dan maakt het, denk ik, wat mij betreft niet uit welke kant je daarin opgegaan bent. Je bent iets aan het doen in het Koninkrijk, wat belangrijk is. Als je leest in de Bijbel over de gaven en over de taken en over het Lichaam van Christus, dan zijn het allemaal onderdelen die ertoe bijdragen dat. Dus die moeten allemaal op de een of andere manier gevoed worden. Dat kan op allemaal verschillende manieren zijn, maar de essentie blijft hetzelfde.

38. In hoeverre was bij deze spirituele vorming naar jouw mening voldoende aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)?

In het specifieke geval van Spiritualiteit in de minor was dat voldoende, maar drie jaar te laat begonnen.

39. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming tijdens de opleiding voldoende werd aangesloten bij je levensfase?

Dat is wel lastig, omdat iedereen in een andere levensfase zit en... niet dus zozeer, omdat we in dat ene vak dan met name allemaal dezelfde opdrachten kregen, die je natuurlijk op allerlei manieren kunt uitwerken, omdat je allemaal in een andere levensfase zit. Maar de basis van die opdrachten die was allemaal wel hetzelfde. Dus nee, daar wordt geen rekening mee gehouden.

En vond je het voldoende zoals dat nu gebeurde?

Nee, want... Nee, zeker niet, want dat had veel meer toegespitst kunnen worden op je eigen situatie. Ik denk dat dat ook gewoon goed zou zijn. Maar daar was die ruimte niet voor, omdat je met een groep met een vak bezig bent. Dus dat zou heel goed in die SLB-tijden kunnen plaatsvinden, denk ik. Want dan kun je veel meer in die één-op-één-gesprekken met de SLB-er, dan zou daar wel ruimte voor kunnen zijn, denk ik.

40. In hoeverre ben je van mening dat docenten van de CHE voldoende invloed op jouw spirituele vorming hadden?

Ja, de één meer dan de ander. Kijk, ik heb goede gesprekken gehad met mensen, met docenten, die me echt stappen verder geholpen hebben. Die gesprekken die vonden plaats op mijn initiatief. In principe is daar ruimte voor binnen het opleidingsinstituut. Maar je moet daar zelf achteraan. De één doet dat, de ander niet. Dat heeft dan weer met die verantwoordelijkheden te maken waar we het net over hadden. Op het moment dat je er zelf achteraan gaat, dan kies jij

een docent uit waarvan je denkt, die heeft dat. En die zijn er, die zijn er zeker. En er zijn ook anderen, die hebben dat niet. Dat is ook prima, niet iedereen hoeft dezelfde taak te vervullen. Dat is ook prima. Als een docent uitstekend zijn vak beheerst en gewoon onwijs veel over de inhoud van zijn vak weet, dan is dat een prima docent en als hij niet heel erg kan zorgen voor mijn spirituele vorming of voeding, dan is dat prima. Als er maar mensen zijn binnen zo'n opleiding... binnen deze opleiding, die dat wel hebben.

En zoals dat nu ging, vond je dat docenten daarin voldoende invloed hadden?

Ja, maar op het moment dat ik daarom vroeg. En nee... dan kom ik weer bij SLB... daar had meer in moeten. Dus ik denk dat ze veel sterker moeten kijken naar wat is dat nou, studieloopbaanbegeleiding? Waar is dat voor? Is dat dus om... kijk, en zeker in de deeltijddopleiding denk ik dat dat niet is om mensen studiewijs te maken of zo. Ik denk dat deeltijdersop zichzelf wel genoeg gemotiveerd zijn en ervaring hebben in het studeren of weet ik veel wat allemaal om zelf daar een weg in te zoeken. Ik denk dat juist in een deeltijddopleiding een SLB-uur, die één-op-één vormgeeft met een docent, dat dan ruimte moet zijn voor iets als spiritualiteit. En dat is niet geweest.

41. In hoeverre ben je van mening dat medestudenten voldoende invloed op jouw spirituele vorming?

O ja, dat zeker. Kijk, het mooie is van deze opleiding dat je, zeker na het eerste jaar, waarna toch wel een soort van... hoe vervelend dat ook klinkt... maar een soort van natuurlijke selectie heeft plaatsgevonden... Ja, dan klinkt het toch een beetje vervelend, maar zo is het wel... dan hou je mensen over die het kunnen en die gewoon doorgaan, die ook gewoon vast van plan zijn om de opleiding te gaan halen. En je zit allemaal met hetzelfde doel en je zit eigenlijk allemaal bij elkaar in dezelfde soort situatie in de les in ieder geval. En je leert elkaar dan kennen. Je kent elkaar dan een tijdje. En je kunt dan wel goede gesprekken met elkaar hebben, die soms heel diep gaan. En dat is ook gebeurd. Of dat voldoende... Ja, dat is voldoende.

42. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming voldoende werd aangesloten bij het feit dat je een voltijd- of deeltijddopleiding volgde?

[Vraag niet gesteld.]

43. In hoeverre werd naar jouw mening in de spirituele vorming voldoende aangesloten bij het feit dat je man of vrouw bent?

Ja, voldoende. Ja. Ja hoor, ik... Ja, prima. Ik bedoel, man, vrouw, ik vind dat niet zo spannend. Ja, er zijn verschillen, gaf ik straks al aan, en daar wordt binnen de opleiding prima mee omgegaan. Ja.

44. In hoeverre vind je dat tijdens de stage voldoende aandacht was voor jouw spirituele vorming?

Ik heb zeer intensieve, fantastische gesprekken met mijn praktijkbegeleider gehad, die heel erg over de inhoud gingen. Dat heeft me absoluut goed gedaan. Ik bedoel, we zijn echt spiritueel bezig geweest. Heel diepe gesprekken met hem gevoerd, waarin wederzijds ook ruimte was voor gevoelens en waarin we ook wel echt ontboezemingen gedaan hebben. Ik vond dat echt een hele goede manier van begeleiden. Echt spiritueel.

45. In hoeverre vind je dat bij de spirituele vorming in de opleiding voldoende wordt aangesloten bij de huidige samenleving en jouw rol als (aankomend) hbo-theoloog die hierin werkzaam is?

Ja, in deze opleiding, wat een hele praktische opleiding is, is vanaf het begin af aan, ruimte en aandacht voor de hele breedte van de maatschappij. In alles, wat er... Kijk, in alle vakken merk je... meestal wordt rekening gehouden met de realiteit van de maatschappij. Ik bedoel, met name ook als je naar de minor Voorganger kijkt, dan denk ik dat er gewoon echt goed gekeken wordt naar van ja, we leven in 2013 en 2013 heeft zo zijn eigen problematieken en we kunnen wel net alsof we in 1945 zitten, maar dat werkt niet. En dat is ook niet gebeurd in die opleiding. Dus het is gewoon... deze opleiding houdt zeker rekening met de maatschappij van vandaag.

In hoeverre zag je dat ook in de spirituele vorming terugkomen?

Nou ja, kijk, als je het hebt over spiritualiteit, dan is dat ook iets van beleving. We zijn nou eenmaal ook producten van deze tijd, zal ik maar zeggen. Dus beleving, dat is ook iets waar de gemiddelde GPW-student anno 2013 iets mee heeft, dus ook in spiritualiteit... of spiritualiteit is ook een manier van beleven van je geloof. Ja, in dat vak komt de maatschappij ook binnen en wordt ook aan het aspect gevoel ook binnen dat vak aandacht hieraan besteed. Dat dus geloven ook iets met gevoel te maken heeft. Dat is goed, denk ik. We leven vandaag en ik denk God is ook de Schepper van het gevoel. Dat is makkelijk.

46. In hoeverre vind je dat in de opleiding de spirituele vorming voldoende concreet is gemaakt?

In dat ene vak Spiritualiteit zeker. Tussendoor, ja, hoe concreet... ja, zeer concreet, omdat alle vakken die we gehad hebben die zijn concreet. En als ik zeg dat alle vakken ertoe bijgedragen hebben dat mijn spiritualiteit verbeterd of vergroot of wat dan ook is, dan is dat heel concreet. Alleen is het dan niet altijd zo benoemd, maar...

Terugkijkend...?

Terugkijkend merk ik gewoon dat het in mijn dagelijkse praktijk zeker invloed heeft gehad, dus ja, hoe concreet wil je het dan hebben.

47. Het geheel gezien: ben je van mening dat je voldoende spirituele vorming hebt ontvangen tijdens de opleiding?

Ja, wat is voldoende? Ja, ik denk het wel. Ja, die heb ik al aangegeven, die dingen... het kan altijd meer... en ik denk dat je soort van, zonder ontevreden te zijn, maar ik denk dat je gewoon moet streven... moet blijven streven naar meer. Kijk, in het bedrijf waar ik werk wordt al vijfendertig jaar lang ieder jaar geplust, met de gedachte stilstand is achteruitgang. Dat is ook hierin, je moet ook hierin denk ik een soort van streven naar meer. En daarin is je eigen verantwoordelijkheid van groot belang. Dus ja, het kan meer, maar het is ook gewoon... het is ook goed.

En als je dat alles zo beschouwd, is dat dan vooral te danken aan de spirituele vorming in de opleiding of buiten de opleiding?

Nou, ik denk toch dat je dat niet helemaal los kunt zien van elkaar. Ik denk dat ik niet zou zijn waar ik nu ben zonder de

opleiding. Dus dat betekent dat het een goede mix is geweest. Ik denk dat dat gewoon te maken heeft met het feit dat ik heel erg gemotiveerd ben om op zoek te gaan naar spiritualiteit. Ik kan me dan ook voorstellen daarin, dat als iemand minder gemotiveerd is, dat hij het in die opleiding dan minder oppakt of zo, omdat het juist zo tussen de regels door verweven zit. Dus ik zou toch willen pleiten voor meer in die opleiding, zodat ook de wat minder gemotiveerde mensen daar dan iets meer van meekrijgen of zo. Snap je wat ik bedoel?

Ja, ik begrijp wat je bedoelt.

Wat explicieter...

Wat meer op de voorgrond misschien, zodat mensen die misschien niet uit eigen beweging dat zouden doen dat toch sneller zouden oppakken, dat bedoel je?

Ja.

48. Wat vind je van die conclusie?

Nou ja, ik gaf net al aan dat ik de opleiding... het geestelijk gehalte van de opleiding ook zeer waardeer. Dat is gewoon echt goed. Maar een beetje meer ruimte voor beleving zou op zijn plek zijn. Dus als ik het dan in een cijfer uit zou drukken, van 0 tot 10, dan zou ik op een zes en half wat dat betreft komen. Ik zou er een zes en half of misschien nog wel een zeven voor geven. Nou, volgens mij drukt dat wel uit wat ik steeds zeg van ja, het zit er ergens wel, maar het zou iets explicieter kunnen. Dus ik denk dat Je zou moeten streven, ook als opleiding naar een acht, zodat je dus ook echt ook daarmee de boodschap of het signaal afgeeft van ja, dit is belangrijk voor ons als opleiding. Binnen deze opleiding specifiek.

49. Wanneer is spirituele vorming in jouw ogen goed? Voorwaarden?

Ja, spiritualiteit is goed op het moment dat het jou een stap hoger zet in de relatie die je met God hebt. Daar is het volgens mij eigenlijk voor bedoeld. Dus spiritualiteit is niet primair bedoeld om mij een lekker gevoel te geven, maar spiritualiteit is bedoeld om mijn relatie met God te verdiepen. En spirituele vorming moet daartoe bijdragen. Alles wat daartoe bijdraagt is wat mij betreft goed. Want dat is het namelijk tot eer van God. En als iets tot eer van God is, dan is het altijd goed. En al gaan we dan een hele middag in het bos wandelen en tegen bomen aan leunen, als dat ertoe bijdraagt dat mijn verhouding met God verbetert, dan is het goed.

Afsluiting:

50. Wat zou je de aan de docenten en het management van de opleiding GPW, minor Voorganger willen meegeven als het gaat om spirituele vorming van studenten van de opleiding GPW, minor Voorganger?

Zorgt dat je werkt... blijft werken aan je eigen spirituele vorming, zodat je het door kan geven.

Introductie:

- **Waarom dit interview:** afstudeerproject spirituele vorming hbo-theoloog, GPW, minor Voorganger.
- **Zes diepte-interviews met studenten GPW, minor Voorganger (verschillende levensfasen).**
- **Doel:** inzicht krijgen in hoe studenten hun spirituele vorming tijdens de opleiding hebben ervaren.

Achtergrond/situatie van de student:**1. Naam, leeftijd?**

Ik ben [student 3] en ik ben 25. Op dit moment ben ik hard aan het solliciteren voor een vaste job ergens. Ik werk nu twee dagen in de week op het moment op markten, gewoon producten verkopen. Maar vanwege de crisis en dat soort dingen is het van vier dagen naar twee dagen gegaan. Dat is tijdens de studie ook al gebeurd. Dus tijdens de studie heb ik ook best wel een periode naar werk gezocht. Ik werk één dag in de week op het kantoor van de kerk waar ik heenga in Amsterdam. Waar ik heel veel dingen doe als productie dingen organiseren. Licht, geluid, beeld en dan vooral ook die teams opbouwen, dus wij gebruiken die middelen om mensen verder op te bouwen, discipelschap. Het gaat niet alleen om het praktische, maar heel veel juist in mensen investeren. Kijken hoe je mensen verder kunt laten groeien. Met mensen afspreken, dat soort dingen. Dus dat is op dit moment waar ik druk mee bezig mee ben en mijn studie afronden.

En je woont nog thuis?

Ja, op dit moment nog wel. Ik ben wel op zoek naar een woning, maar dat is gewoon even lastig nu, omdat ik maar twee dagen werk. Ik wil in Amsterdam wonen en dat is gewoon financieel even te duur.

2. In welke fase van de opleiding zit je nu?

In het laatste jaar, het vijfde jaar dus van de deeltijd variant.

3. Hoe ben je destijds tot de keuze opleiding GPW gekomen? Hoe vervolgens tot de minor Voorganger?

Dat is alweer een paar jaar geleden natuurlijk. Vlak voordat ik deze opleiding ging doen, moet ik even goed denken hoor. Twee jaar daarvoor ben ik ook echt tot geloof gekomen. En op dat moment studeerde ik SPW en wilde ik misschien PABO gaan doen, want ik vond het heel leuk om met mensen te werken, mensen iets te leren. Maar ik vond die opleiding gewoon niets aan, dat knutselen en liedjes zingen tijdens de normale lessen. Dat trok me gewoon helemaal niet. Toen heb ik een vaste baan gekregen, ben ik bedrijfsleider geworden ergens in een bedrijfje en ben ik gewoon daar een jaar aan het werk gegaan. Ik heb me in dat jaar ook georiënteerd van wat wil ik nou verder gaan doen. Nou, ondertussen was mijn passie voor de kerk en voor Jezus echt super groot geworden. En ik kreeg ook een bepaald verlangen: ik zou daar wat mee willen doen voor de toekomst. En ik deed op dat moment ook best wel veel in de kerk waar ik toen kwam. Jeugdgroep leiden, activiteiten organiseren en dat soort dingen. En dat was best wel bizar eigenlijk, ik was in Frankrijk op vakantie en ik sprak een Nederlands gezin op het strand. En we raakten aan de praat en die zeiden tegen mij: waarom ga je geen GPW doen? Toen dacht ik, o cool. Dus daar zat ik wel over na te denken. En diezelfde vakantie sprak ik een dag later nog een ander stel. En dat ging eigenlijk precies hetzelfde. Dat was een stel uit Ede en die zeiden: waarom ga je geen GPW doen in Ede, dat lijkt echt goed bij jou te passen? Toen ben ik ervoor gaan bidden. Toen heb ik God een soort van uitgedaagd: ik zeg van, nou als dat echt de bedoeling zou zijn, laat dan nog iemand komen die dat gaat zeggen. En toen in diezelfde vakantie kwam ik nog een ander gezin tegen en die vertelden ook gewoon uit zichzelf van waarom ga je geen GPW doen in Ede? En toen ben ik dus naar Ede gegaan. Toen heb ik dat uit zitten zoeken van wat is dat nou voor opleiding en het sloot bij me aan. En toen ben ik dat gaan doen. Deeltijd, wat ik misschien achteraf niet had moeten doen. Want voor mijn gevoel heb ik veel minder uit de opleiding en uit de behandelde vakken kunnen halen dan dat je zou kunnen doen als voltijder, omdat je gewoon beperkt in je tijd bent door je werk en je probeert het hoog nodige te leren om een goed cijfer te halen. Terwijl ik achteraf dacht van ja, het Nieuwe Testament het Oude Testament, dat had veel leuker geweest als ik alles had geleerd, zodat je er echt veel aan hebt. Dus achteraf had ik misschien wel voltijd moeten doen.

Hoe ben je uiteindelijk daar binnen bij de minor Voorganger gekomen?

Ja, ik heb echt een passie om mensen iets te leren, om te spreken. En ik denk dat ik dat ook wel, ja, gewoon aardig goed kan. Op een podium voor een grote groep iets vertellen en de mensen ook daadwerkelijk iets meegeven. En ik dacht van voorganger past daar het mooiste bij. Dus dat is eigenlijk de reden geweest om die richting te kiezen.

4. In welke levensfase zit je? (En in welke levensfase zat je tijdens je opleiding?)

[Vraag niet gesteld.]

5. Wat is je toekomstperspectief als het gaat om werk / wat je doet na deze opleiding?

Ik heb echt een hele duidelijke visie op dit moment om de kerk te bouwen in Amsterdam. Op dit moment doen we dat ook en onze kerk groeit echt super hard. En ik zie gewoon elke week komen er tientallen mensen tot geloof. Ik zie ook dat we de laatste tijd een impact hebben echt ook op de armoede in Amsterdam. Dat we mensen kunnen verder helpen. Een tijdje geleden liep ik met twee vrienden over het red light district, want zij woonden daar. Dat was voor het eerst dat ik daar liep en echt geraakt werd door wat ik daar zag, want ja, je komt daar gewoon natuurlijk wel als je vrienden hebt om te laten zien, dat is gewoon een toeristische plek. Dat was voor het eerst dat ik ook echt geraakt werd, van wat ik hier zie dat is echt een gebroken schepping en dat is echt niet zoals God de mens bedoeld heeft. En ik kreeg enorm het gevoel van wow, hoe vet zou het zijn als we als kerk hier iets kunnen doen? En onze kerk is ook actief in andere landen betreft vrouwenhandel. Dus echt vrouwen redden uit de prostitutie. Ja, ik heb echt ook het idee dat onze kerk daar een grote invloed in gaat hebben. Dus voor mezelf, ik wil gewoon die kerk wil ik gewoon bouwen en daar wil ik in betrokken zijn en ik wil daarin mijn invloed hebben. Dat we Gods liefde kunnen laten zien op allerlei gebieden, betreft gewoon het evangelie verkondigen, maar ook misschien qua vrouwenhandel. Of armoede in de stad dat we daar gewoon een duidelijk verschil kunnen maken. En dat is mijn toekomstperspectief wat ik nu heb. En ik weet niet, op dit moment kan ik dat niet als vaste baan of iets, wellicht in de toekomst wel. Maar dan ga ik nu gewoon kijken of ik ergens een baan kan vinden waar ik van kan leven en waar ik ook de

kerk mee kan bouwen.
<i>Afbakening onderwerp: spirituele vorming?</i> 6. Wat versta je onder spiritualiteit? Dat is heel stom, maar als ik het woord 'spiritualiteit' lees dan denk ik aan, dan zie ik symbolen en dan zie ik wierook stokjes en een beetje oosterse religie en ja precies en tussen hemel en aarde in of zo? Maar als ik voor mezelf echt goed ga nadenken van wat is spiritualiteit dan denk ik dat dat gewoon ook jouw beleving en jouw uitleving van je relatie met Jezus is. Hoe ervaar je en hoe beleef je dat wat er in de Bijbel staat en dat wat God je te bieden heeft en hoe is jouw relatie met God en hoe onderhoud je dat. Dat is van God aanbidden met muziek tot aan bidden en Bijbel lezen. Dat is denk ik jouw spiritualiteit die je hebt.
7. Wat versta je onder spirituele vorming? Dat is denk ik dan ook hoe je je ontwikkelt in de spiritualiteit die je beleeft. En dat verandert per persoon en per situatie. Er kan iets gebeuren in je omgeving of je kan op een goede manier met je spiritualiteit bezig zijn, denk ik. Maar er kan iets gebeuren waardoor je in ene de dingen anders gaat zien. Waardoor je ook de spiritualiteit anders gaat beleven.
<i>Beschrijving: welke spirituele vorming herinner je je?</i> 8. Startpunt studie: spiritualiteit op dat moment? Hoe was deze gevormd tot dat moment? In het begin van mijn studie, denk ik dat mijn spiritualiteit heel laag was. Ik had wel een enthousiasme voor God en een enorme passie voor God. Maar aan de andere kant was ik ook nog heel erg getrokken door de dingen die de wereld te bieden had. Dat je net eigenlijk die beslissing hebt gemaakt van ik ga een omwenteling maken, ik ga voor God kiezen. Dus dat is één van de hoofdrekenen waarom mijn spiritualiteit op dat moment op een redelijk laag pitje stond. Ik was echt nog een beetje zoekende. En hoe merkte je bij jezelf dat dat laag was? Gewoon, heel praktisch in de handelingen die ik deed. En de manier van denken die ik had. Ik heb af en toe wel eens op vrijdagochtend met hoofdpijn in de klas gezeten om dat ik nog tot 4 uur 's nachts aan het feesten was en dat soort dingen. En dat zou je nu anders doen? O maar dat heb ik nu totaal niet meer, maar ik moest gewoon zelf ervaren... dat is niet iets wat .. nou niet zozeer iets wat niet van God is, maar het is iets dat als je je echt richt op God en je bent daarmee bezig en met Zijn plan dan wil je dat niet meer doen. Maar die openbaring had ik nog niet gehad. En hoe was je spiritualiteit tot dat moment gevormd, je was ongeveer 2 jaar daarvoor tot geloof gekomen? Kun je daar iets over vertellen? Ik denk dat mijn spiritualiteit, die ik op dat moment beleefde, dat dat iets is wat ik niet zelf had ontwikkeld, maar iets dat ik had meegekregen van de kerk uit. Dus ik ging op zondag naar de kerk, daar leerde ik bepaalde dingen, leerde ik bepaalde manieren van kijken naar Jezus en wat Hij had gedaan. Dat is gewoon echt iets meegekregen, aangeleerd van mensen, maar niet iets wat ik zelf ontwikkeld had, door er zelf over na te denken, of...
9. Op welke manier heb je spirituele vorming tijdens je opleiding ontvangen? 9.a. In welke vakken van de opleiding? Nou heel grappig, ik denk juist misschien wel de vakken, waarin niet zozeer het doel was om je spiritueel te vormen, maar waarbij het doel was om je theologisch op te bouwen. En dan denk ik bijvoorbeeld gewoon aan Bijbelse vakken, zoals Oude Testament, Nieuwe Testament, systematische theologie, dat soort dingen. En dat komt, omdat op dat moment ga je dieper in dat wat er in de Bijbel staat. Op dat moment ga je een vers uit elkaar halen en kijken van wat zegt een vers nou en wat kunnen we daarvan leren? En toen ben ik alleen maar meer onder de indruk geraakt van hoe groot God is en hoe groot Zijn Woord eigenlijk is en dat dat ook betekenis heeft voor ons. Het feit dat je bij het Oude Testament een geslachtsregister pakt, daar kan je gewoon een hele preek uit schrijven, dat vond ik super bijzonder. En doordat je dan een groter beeld nog krijgt van wie God is, je raakt steeds meer onder de indruk van wie Hij is, dan wekt dat ook weer meer je interesse op om er weer meer mee bezig te gaan, waardoor je ook in je eigen vrije tijd meer in de Bijbel gaat lezen en meer gaat bidden en meer God ook gaat vertrouwen. Dus juist in dat soort vakken, heb ik me denk ik heel erg gevormd. En je zei: er waren wel vakken waarbij het wel meer specifiek werd benoemd. Welke vakken waren dat? Afgelopen jaar was dat natuurlijk, toen hebben we gewoon het hele vak spiritualiteit, waarin we een retraite hadden, waarin we Psalmen gingen bidden, waarin we een labyrint gingen volgen met allerlei spirituele dingen, als zijnde van, bewustwording van je zonde en vergeving vragen daarvoor. Maar daar heb ik voor mijn gevoel veel minder aan gehad.
9.b. In welke andere onderdelen van de opleiding? Sowieso boeken die je moet lezen, maar je wordt ook uitgedaagd als je een preek moet schrijven, wordt je ook uitgedaagd om je ergens in te verdiepen. En in welke context moest je een preek schrijven? Bijvoorbeeld in mijn stage heb ik echt regelmatig moeten spreken. En wat ik wel steeds deed was een nieuw gedeelte pakken, zodat ik er zelf ook van kon leren. En omdat je het moet gaan uitleggen op een redelijk makkelijk niveau voor de hordes, moet je het ook praktisch maken. En dan wordt je wel uitgedaagd om ook het spirituele eruit te pakken van, hé, wat kun je hier praktisch mee en wat ik hiermee in een relatie met God. En hetzelfde geldt voor Bijbelstudies die je moest organiseren, maar ook een vergadering waarbij je een inleiding moest doen. Dus dat zijn niet echt vakken die we op school kregen, maar wel dankzij school gebeurd. En dan noemde je vooral dingen uit je stage? Ja.

9.c. Buiten je opleiding?

Jazeker, ik denk juist dat mijn grootste journey, mijn grootste omslagpunt, mijn reis, is vooral de afgelopen twee jaar buiten de school geweest. Dat in mijn oude kerk, zonder negatief over die kerk te praten, maar kwam het niet echt dichtbij of zo. Ik kreeg wel de theorie, van zo staat het er en het was allemaal wel mooi omschreven en op school krijg je natuurlijk ook wel heel erg veel theorie. Je leert in theorie hoe groot God is, je leert in theorie het heilsplan. Wat er is gebeurd, dat God zijn enige Zoon heeft gegeven, dat soort dingen. Maar ik miste af en toe nog het gevoel van ja, dat is ook voor mij, dat is echt iets wat ik voor wil gaan. En het omslagpunt de afgelopen twee jaar is wel geweest dat ik naar een andere kerk ben gegaan. Waar juist heel erg, iedereen juist heel erg gericht is op de boodschap van genade. Van, hé, het is gewoon voor jou en je hebt het gekregen. Je hoeft je ook niet druk te maken over de positie met God, want dat is gewoon oké nu. Maar je kunt je nu juist richten op Zijn liefde te verkondigen en dat uit te dragen en te zorgen dat ander mensen dat weten. Dat heeft mij echt een heel erg sterk persoon gemaakt, denk ik. Qua persoonlijkheid ben ik echt de afgelopen anderhalf jaar enorm gegroeid. Ook hoe je omgaat met strijd of dingen die je moeilijk vind, dat wat je eerst heel erg kon beetpakken, waar je eerst enorm aan onderdoor kon gaan, daar heb ik echt bij geleerd juist ook van mensen buiten school om van hé, hoe ga je daar nou mee om, hoe zorg je dat je daar juist niet aan onderdoor gaat? Dat maakt je gewoon tot een heel sterk persoon, waardoor je ook op een andere manier met je spiritualiteit omgaat.

Dus juist jouw betrokkenheid bij de kerk heeft er voor gezorgd dat je ook meer spiritueel bent gevormd? Zijn er nog andere dingen waar je aan denkt als je buiten je opleiding denkt aan spirituele vorming?

Ja, wat mij ook goed heeft gedaan is dat ik bewust in een kerk heb stage gelopen die heel anders is als de kerk waar ik normaal kom. Waardoor je ook ziet dat mensen op een andere manier hun geloof beleven en andere elementen uit de Bijbel belangrijk zijn en hun aanspreken.

Wat deed dat precies met je spirituele vorming?

Je ziet dat de beleving bij geloof anders kan zijn dan je denkt, het is niet voor iedereen hetzelfde. Ja er zijn wel dingetjes die dan interessant worden. Ik denk niet dat het mij uiteindelijk heel veel verder heeft geholpen, maar zaken zoals symbolen in de kerk, bijvoorbeeld. Daar had ik voorheen heel weinig mee. Nu kan ik daar wel van onder de indruk zijn. Het is niet zo belangrijk dat ik denk van, hé, ik heb dat nodig om te kunnen geloven of zo. Maar dan denk ik echt aan beelden en kaarsen en dat soort dingen. Maar het is nu wel dat ik daarvan onder de indruk kan raken.

10. Kun je aangeven per jaar/fase van de opleiding welke spirituele vorming je toen ontving?

Zo, dat is een lastige.

Misschien dingen die als eerste te binnen schieten, of dat kan ook niet zijn.

Het eerste jaar weet ik dat je heel erg bezig bent geweest met wie ben ik nou zelf en waar sta ik op dit moment, hoe kijkt ik tegen zaken aan. Toen werd je al best wel uitgedaagd om je echt te gaan verdiepen in de Bijbel. Een beetje de basics, denk ik. Toen op gegeven moment in jaar twee ben je ook dieper in gegaan op bepaalde zaken. Dieper ingegaan op theologie, hermeneutiek en dat soort zaken. En wat ik al aangaf, daarvan ben ik echt onder de indruk geraakt, van hé, de Bijbel heeft echt heel veel te bieden, heel veel te zeggen. Dat kun je in alle opzichten op je leven toepassen. Ook al denk je dat een Bijbelvers, ach dat heeft niets te zeggen voor mij, weet ik eigenlijk wel zeker, dat je er toch wel wat mee kan. Jaar drie, weet ik niet precies eigenlijk, volgens mij was dat gewoon best wel een redelijk rustig jaar. Je had gewoon de dingen die je moest leren, de boeken die je moest lezen. Daar heb ik niet echt geweldige herinneringen aan, of zo. En ik merkte dat jaar 4 en 5 was best wel een beetje rommelig soms. Je bent weinig op school, de stage. Jaar 5, dan ben je bezig met je scriptie, je onderzoek. Dat is denk ik ook de reden, die twee jaar, dat ik heel veel buiten de school ontwikkeld ben. En dat school op dat moment niet veel aan te bieden had. Ik denk dat jaar heb je heel duidelijk laten zien van wie ben ik en waar sta ik. En nu dit jaar kun je heel duidelijk zien van waar sta ik nu en hoe heb ik me ontwikkeld. Ook in je spiritualiteit.

11. Welke factoren zijn van invloed op je spirituele vorming?

Voor mij is een hele belangrijke factor, denk ik, dat je gewoon weet wie je bent in Christus. Op het moment dat mijn relatie met God super sterk is en dat ik echt weet van God houd van me, het maakt niet uit wanneer of onder wat voor omstandigheden. Dan kan alles nog zo tegen zitten, maar zolang ik dat weet, van God is er voor je en God houd van je, dan ook in slechte omstandigheden kan ik Hem evengoed aanbidden, kan ik evengoed in Zijn Woord lezen en zeggen van o, wow, dat deed Hij voor mij. Dus dat is kennis van wie je bent in je relatie met God, maar ook de openbaring daarvan dat is voor mij het allerbelangrijkste, denk ik. Een hele belangrijke factor is ook echt je persoonlijke tijd met God. Ik heb gemerkt dat ook in onze studie ben je gewoon heel veel bezig met preken voorbereiden, pastoraal werk, probeer je andere mensen teksten mee te geven en te bemoedigen vanuit Gods Woord. En op gegeven moment is denk ik de valkuil, dat je denkt van ik ben bezig met Gods Woord en dat is wel oké. Maar ook je eigen relatie met God en je eigen spiritualiteit is heel belangrijk. Dus daar moet je ook echt tijd voor vrijmaken. Dat is ook echt super belangrijk. En ik heb ook wel een periode gehad dat ik merkte dat ik dat niet deed. Maar dat ga je wel merken. Dat ga je wel merken als zijnde van als er iets wel moeizaam gaat of iets tegen zit of dat soort dingen. Dan raak je best wel snel een beetje in een soort van depressie of een teleurstelling of dan heb je het idee van God ziet me niet en ik loop hier maar wat aan te modderen. Terwijl het probleem niet bij God ligt, maar het probleem ligt gewoon bij mezelf, doordat ik niet genoeg tijd investeer in Zijn Woord bijvoorbeeld.

En als je dat wel doet, dan ervaar je dat anders?

Ja, dan zie je ook continue van hier kan ik wat mee en dit is voor mij bedoeld en ook de persoonlijke omstandigheden. En ik denk dat daar best wel een spanningsveld tussen zit, want aan de ene kant wil je professioneel zijn als zijnde in je stage een pastor of in mijn geval in de kerk als leiderschap wil je professioneel zijn en andere mensen helpen groeien. Maar je hebt ook inderdaad je eigen persoonlijke spiritualiteit die je ook moet opbouwen. En dat ga je niet redden door alleen maar coole preken te horen in kerken en stoere boeken te lezen over de Bijbel. Maar je moet de Bijbel zelf gaan lezen, denk ik. En als je dat niet doet dan, ja voor mij persoonlijk heb ik wel ervaren, dat zodra ik dat niet deed dan merkte ik gewoon dat de

behoefte die raakte ook weg dan of zo. Op gegeven moment heb je er dan ook geen behoefte meer aan. Dat je denkt dat het niet belangrijk is, dat is gewoon een hele negatieve spiraal, denk ik.

Hebben we zo de belangrijkste factoren te pakken, denk je?

Ja, dat is voor mij persoonlijk. En ik begrijp wel dat andere mensen hebben dat op een andere manier. Andere mensen hebben het veel meer met symbolen of rituelen of zo, maar dat spreekt mij persoonlijk gewoon niet zo aan.

12. In hoeverre was bij deze spirituele vorming aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)?

Nou ja, heel veel. Want wat ik net vertelde werd ook wel steeds benadrukt. Denk ook aan je eigen spirituele vorming. Maar de SLB daar werd ook benadrukt van ja en hoe gaat het nou met jezelf? Jouw relatie met God. En dat had je ook bij supervisie bijvoorbeeld. Dus er

werd wel aandacht aan gegeven. Ik denk wel dat de aandacht een beetje uit één bepaalde hoek kwam. We hebben dus best wel veel met rituelen gedaan en zo. Wat ik al aangaf dat het mij niet echt aansprak, er waren wel verschillende onderdelen en dat was gaaf en dat was leuk om mee te maken, maar het heeft mij niet echt opgebouwd.

De hoek van de rituelen of die vormen? Aan welke andere dingen denk je dan dat je daarin miste?

Ik denk dat bepaalde rituelen, zoals het bidden van Psalmen, zoals dat labyrint waar je je bewust werd van je zonden, waar je je zonden neerlegde bij Jezus. Dat allemaal met symbolen, met een steentje neerleggen ergens bij een kruis en zo, dat soort dingen. Ik denk dat voor veel mensen met een bepaalde kerkelijke achtergrond waar dat misschien niet zo gewoon is, kan dat een enorme indruk op je hebben. Maar met dat labyrint dat is voor mij heel vanzelfsprekend eigenlijk. We hebben iedere zondag een moment dat iemand tot inkeer kan komen en voor Jezus kan kiezen en je zonden kan laten vergeven. Dus dat sprak mij niet aan. Maar vanuit mijn kerkelijke achtergrond hebben wij nooit aandacht gevestigd aan de Psalmen en gezangen en zo. Dat is wel een onderdeel in de Bijbel, maar we zongen het niet in de kerk. En dat werd ook niet extra sterk benadrukt of zo. Dus op het moment dat ik Psalmen moest gaan bidden, was ik nog zo bezig met wat staat er nou in die tekst eigenlijk, dat heeft mij niet echt opgebouwd of zo. En ik denk dat dat wel, het kan zijn dat ik dat helemaal verkeerd, hoor, want ik heb me daar niet op gericht of daar niet goed over nagedacht. Maar ik denk dat je daarbij wel duidelijk ziet dat het uit een bepaalde kerkelijke achtergrond kwam, van hé, dit is gaaf, dit moeten we doen, dit kan je verder helpen en dat ik dacht van nou, het heeft mij weinig...

Het sloot bij jou niet altijd evengoed aan?

Nee, en die retraite is echt super mooi, hoor. Maar ik ben niet echt enorm gegroeid in geloof door uren in stilte te gaan zitten kijken en luisteren en dat soort dingen. Wat ik daar wel van geleerd heb is, dat het goed is om de stilte op te zoeken. Maar, snap je, dan wordt je op een andere manier gevormd.

13. In hoeverre is jouw levensfase hierop van invloed?

Ja, enorm. Als ik kijk naar de vorming van de afgelopen jaren. Omdat ik vrij jong bent, was ik gewoon mezelf enorm aan het ontwikkelen nog. Iedereen maakt in zijn leven de keuze, van hé, de kerk waar ik in opgegroeid ben en waar ik kom met mijn ouders, blijft dat mijn kerk, of ga ik ergens anders heen? Dat zijn gewoon keuzes die bij mij in de ontwikkeling in mijn leven hebben plaatsgevonden. Die hebben gewoon enorme invloed gehad op mijn spiritualiteit. Maar dat heeft denk ik ieder jong persoon. Je komt voor bepaalde keuzes te staan, want op het moment dat je een relatie krijgt en dat wel of niet te werken of je komt op een moment dat je zegt, ik ga het huis uit of niet. Dat heeft allemaal best wel, misschien wel onbewust, maar dat heeft best wel invloed op wie je bent en hoe je leeft en hoe je denkt en hoe je spiritualiteit met God is. Als je dan ontslagen wordt op een baan, omdat het niet werkt of zo, dat heeft allemaal onbewust invloed, maar waardoor je wel ontwikkeld wordt. Ook in je spiritualiteit met God denk ik. En dat is gewoon, denk ik, omdat ik in deze levensfase zit. Daarin ontwikkel je je gewoon.

14. In hoeverre en op welke manier hadden docenten van de CHE invloed op jouw spirituele vorming?

Ja, bepaalde docenten daar heb ik echt heel veel aan gehad. En bepaalde docenten had ik ook gewoon weer weinig aan. Van sommige docenten een enthousiasme voor de Bijbel en een enthousiasme, maar ook hun kennis over de Bijbel en hoe ze dat overdragen, ja, daar kon ik enorm van genieten. Als ik dan bijvoorbeeld praktische zaken, we hadden dat vak geestelijke strijd, geloof ik. Daar wordt het allemaal heel praktisch in, van hoe wordt het allemaal zichtbaar in deze wereld? En als je dan de verhalen van [een docent] hoort, hoe hij dat beleeft en hoe hij dat meemaakt en dat soort dingen. Ja, daar kan ik enorm van groeien, maar als ik dan bijvoorbeeld. Ik hou echt super van het Nieuwe Testament, sowieso, en als je dan hoort hoe [een docent] spreekt over bepaalde zaken en ook lijnen van het Oude Testament naar het Nieuwe Testament en dat het Oude Testament al voorbereidend bezig is op wat Jezus gaat doen. Ja, daar groei ik echt als persoon door, waardoor je ook weer meer ontzag krijgt voor God en dat heeft mij echt gevormd. Ja, natuurlijk, er zijn ook gewoon bepaalde docenten, en het ligt niet aan de docent, maar misschien wel aan het vak dat zij moeten geven. Dat je gewoon niet, we hadden het vak Liturgiek, maar dat vak sprak me gewoon niet aan. Dat heeft niets met de docent te maken, denk ik, maar meer met het vak dat gegeven moet worden.

15. In hoeverre en op welke manier hadden medestudenten invloed op jouw spirituele vorming?

Nou ja, je hoort mooie verhalen van studenten hoe zij zich vormen, wat voor reis zij doormaken, wat zij meemaken of meegemaakt hebben. Dat kijk je af van ze, daar kan je van leren. Wat ik wel lastig vond soms is dat ik best wel een groot leeftijdsverschil zag, vooral de eerste paar jaren. Later is er wat veranderd met de nieuwe voorganger en zo. Dan komen ook gasten als jij erbij, maar in het begin is er echt best wel een groot leeftijdsverschil tussen mij en de klas. Ik merkte ook echt, zij zaten soms over kinderen en soms al bijna over kleinkinderen te praten, terwijl ik dacht van ja, daar ben ik nog helemaal niet mee bezig. Dus ik zag hen ook niet als personen, van hé, van jou wil ik iets aannemen, van jou wil ik op dit moment leren, want je zit in een hele andere fase. In een hele andere plek in je hoofd, dan waar ik ben. Maar de laatste paar jaar met de wat jongere studenten erbij en zo, ja, leer ik wel veel en leer ik vooral veel door het enthousiasme wat mensen hebben. Als ik bijvoorbeeld kijk naar [een student] die gewoon een leuke baan heeft nu en die gewoon super cool werk doet

daar in de kerk. Dan denk ik van ja cool. Hij doet dat op zijn eigen manier, dat zou niet misschien de manier zijn die bij me past, ik zou het anders doen, maar ik kan er wel van leren. Ja, hoe mensen met bepaalde situaties omgaan als het wel eens tegen zit en dat soort dingen, daar leer ik van en dat beïnvloedt mijn spiritualiteit. Ik denk niet dat wij in de klas heel veel gesprekken hebben gehad over hoe lees jij je Bijbel of hoe bid jij of echt, op het diepteniveau van hoe is je relatie met God. Ik denk niet echt dat we daar veel gesprekken over gehad hebben. Dat zal waarschijnlijk ook komen, omdat je maar eens in de week of eens in de paar weken bij elkaar komt. Maar ik moet ook zeggen, ik heb dat niet echt gemist, omdat ik wel thuis mensen om mee heen had, waar dat wel mee kon.

16. In hoeverre maakte was het feit dat je een voltijd- of deeltijdopleiding volgde van invloed op jouw spirituele vorming?
Sowieso dus het leeftijdsverschil.

Zijn er meer oudere studenten bij een deeltijd opleiding?

Ja. Gewoon ook veel mensen die al een universitaire studie hebben gedaan en die dit nog eens erbij doen of zo. Nou, ik ben altijd de jongste in de klas geweest. En op gegeven moment, het eerste jaar of zo was het echt een heel groot verschil, ik was bijna de enige zonder kinderen volgens mij. En wat ik daarnet al zei, als je op vrijdag een toets had en je werkt op dinsdag, woensdag en donderdag en je kan alleen 's avonds wat studeren, ja dan mis je gewoon heel veel. Dan studeer je gewoon datgene waarvan je denkt, dat moet ik leren om een voldoende te kunnen halen. Dus ik heb me nu wel voorgenomen, alle boeken die ik boven heb staan van school, die ga ik de komende paar jaar nog wel een keer doorlezen... het is nog maar de vraag of dat ook gaat gebeuren natuurlijk... Omdat ik denk dat ik wel veel gemist heb.

17. Je hebt stage gelopen. Wat hield deze stage in?

De eerste keer een half jaartje of zo of nog korter, 20 weken of zo. Toen liep je echt mee met een voorganger, toen deed je echt weinig. Dat is gewoon kijken, wat doet 'ie en vergaderingen bekijken en Bijbelstudies. En de tweede keer afgelopen jaar, toen mocht ik wel heel veel doen. Ik mocht spreken, ik mocht Bijbelstudies leiden, catechisatie geven.

Was dat bij dezelfde voorganger?

Ja. Bij dezelfde kerk, dat is een christelijk gereformeerde kerk. Wat ik wel leuk vond, wat ik al aangaf, het is gewoon heel anders als waar ik in ben opgegroeid, een vrij evangelische gemeente en ook heel anders dan de kerk waar ik nu kom, meer pinkstergemeente. En ik dacht, ja is wel cool, eens kijken hoe dat anders is, een beetje uit je veilige zone stappen en kijken hoe dat gaat. En daar heb ik wel gewoon heel veel geleerd, van hoe breng je iets over naar mensen die iets op een andere manier beleven. Er zijn heel veel oudere mensen, hoe bemoedig je een oudere dame in een pastoraal gesprek op haar niveau, hoe pas je je aan aan haar niveau? En ook als je spreekt vanaf de kansel. Ja, hoe breng je jouw boodschap als 25 jarige, zodat iemand van 80 jarige er ook door opgebouwd wordt? En daar heb ik gewoon heel veel van geleerd.

18. In hoeverre heeft de stage je spiritueel gevormd?

Nou, heel stom, maar ik denk dat er niet heel veel gebeurd is met mij als persoon. Ik had gewoon de activiteit in de andere kerk er gewoon bij, waar ik gewoon bezig was voor mij persoonlijk. En ik zag stage eigenlijk wel redelijk zakelijk, als hé dit doe ik voor mijn studie. Dit is niet mijn gemeente, dus hier geef ik wat ik moet geven. En ik probeer ook nog iets moois mee te geven aan die mensen. Wat ik wel heb geleerd is hoe je bepaalde dingen als je die niet zou willen zien, bepaalde dingen in het geloof.

En waar denk je dan aan?

Ja, vooral bij de traditionelere mensen dan een bepaalde soberheid. Een voorbeeldje is, als je de maaltijd van Jezus viert, of avondmaal of communie. Daar was best wel de sfeer van, het was stil, het was iets intiemst, maar je lachte niet, er werd niet gesproken. Je ging gewoon je broodje halen en nam een slokje druivensap en je ging op je stoel zitten en erover nadenken. Terwijl ik dacht juist van, hé, maar dat is helemaal niet, het moet toch een feest zijn? Je bent toch dankbaar voor wat Jezus heeft gedaan en dat moet niet sober zijn, maar juist uitbundig zijn, vrolijk en dat soort dingen. Dus ik heb wel heel veel dingen geleerd, van hé, zo wil ik niet mijn geloof beleven. Zo wil ik dingen niet zien. Ja, wat ik al aangaf. Ik ben op dit moment best wel bezig met hé cool, het gaat om genade en het gaat om wat Jezus heeft gedaan. Ik ben nu in het Nieuwe Testament bezig met Johannes en dan zie je ook gewoon een rode lijn, denk ik, door het boek heen lopen, van God geeft leven en door Jezus krijg je dat. En dat heeft me dus wel gevormd, want ik zag best wel veel, ook mijn stagegemeente, mensen die echt zeiden van ja, dit mag wel dit mag niet, je moet goed leven.

Een bepaalde ingetogen houding. En dat heb ik nu absoluut niet. En dat heb ik wel geleerd, van hé dat zou ik niet willen. Zo zou ik niet willen worden, zo zou ik niet willen zijn. Dus zo vormt het je wel.

19. In hoeverre was je spirituele vorming op de stage van invloed?

19.a. Op hoe jij jouw stage deed?

Door mijn reis die ik heb gemaakt in mijn spiritualiteit, door mijn vorming, kon ik denk ik wel goed aansluiten op de doelgroep die er was. Dan ga je wel met een bepaalde zekere houding, ga je je stage in. Van hé, die jongeren, ik weet waar ze nu staan, ik heb daar ook gestaan, dus ik kan ze daarin helpen. Dus dat geeft je zelf ook wel rust en vertrouwen en ook motivatie om mensen verder te kunnen helpen. Dus wat dat betreft heeft mijn spirituele vorming, die ik de afgelopen jaren heb meegemaakt wel op mij invloed gehad hoe ik de stage inging.

19.b. Op jouw stage-omgeving?

Nou, ik denk dat ik wel, hoe ik dingen zag, hoe ik dingen geleerd heb uit de Bijbel en in mijn spiritualiteit, dat bracht ik wel in preken naar voren en dat was voor veel mensen wel een openbaring, iets wat nieuw is. En daar krijg je heel veel reacties op, ook ver na de stage nog. Dat mensen zeiden van hé, wat je toen en toen zei, daar heb ik echt heel lang over nagedacht en dat heeft me echt verder geholpen. Maar ook in pastoraal contact wat je met mensen hebt. Naast het luisteren wat je doet, kun je ook vertellen hoe jij dingen beleeft, hoe je dingen ziet. En daar heb ik ook heel veel reacties op gehad van mensen, van wauw, dat is wel heel mooi, dat komt wel heel dichtbij, omdat je toch een stukje van jezelf geeft natuurlijk.

20. In hoeverre maakte het voor jouw spirituele vorming uit of je man of vrouw bent?

Nou ja, ik denk dat mannen en vrouwen sowieso anders met emoties omgaan, hoe je emotioneel reageert op iets. Ik denk dat je spirituele vorming gaat ook heel erg gepaard met je emotie, hoe je dingen beleeft. Het feit dat ik van een beeld of een filmpje of een muziekstuk, het feit dat het mij niet raakt kan ook zijn dat het in het genen verschillen zit, van hé, mannen reageren minder snel emotioneel, terwijl een vrouw daar wel enorm door geraakt zou kunnen worden. Dus wat dat betreft, mannen en vrouwen reageren emotioneel anders op zaken. En wat ik bij ons in de studie wel terug zag komen in de afgelopen jaren is dat je ook wel zag dat in kerken of kerken waar mensen uit onze klas kwamen, daar werd best wel anders gekeken naar mannen en vrouwen. Er waren gewoon meiden die studeerden, maar die mochten niet in de kerk werken, dat zou best wel negatieve invloed kunnen hebben op je spiritualiteit denk ik. Dus wat dat betreft..

Ja, dat is wel een boeiende insteek hoe verschillende kerken omgaan met mannen of vrouwen.

21. Hoe zou jij de samenleving van deze tijd omschrijven?

Qua spirituele vorming?

Nee, in zijn algemeenheid. Het is ook een beetje in het licht van de werkomgeving waar je straks aan het werk bent. Als hbo-theoloog ga je aan het werk in deze samenleving, nou hoe zou je deze samenleving dan kenschetsen?

Ik zie onze samenleving als een supergrote uitdaging. Ik denk dat er een enorme honger is naar spiritualiteit en religie, naar zingeving. Ik denk dat er nog nooit zoveel mensen zich eenzaam gevoelt hebben als op dit moment. Als ik gewoon kijk naar mensen om me heen. Mensen zijn eenzaam, mensen zijn gebroken, ik zie gebroken relaties. Ik zie, het lijkt wel, maar dat kan ook door media invloed komen, dat ik veel meer ziekte zie als voorheen. Gewoon mensen om me heen, dat iemand in het gezin ernstig ziek is, of iemand in de familie. Maar aan de andere kant zie ik dat God enorm hard aan het werk is. Het feit, wat ik al zei, dat onze kerk 2 jaar geleden midden in Amsterdam is geplant en dat het zo vruchtbaar is en dat het zo hard groeit. En dat we zo'n positieve invloed hebben op de mensen in de omgeving. Dan denk ik, o ja, voor mij, ik ervaar echt dat we midden in een opwekking zitten. En een opwekking hoeft denk ik niet te zijn, dat er honderdduizend mensen tot geloof komen, maar er zijn mensen van vroeger uit de opwekkingen, uit de jaren 20 en 30, dat 6 of 7 mensen tot geloof kwamen en dan werd er ook al van opwekking gesproken. Dus ik denk dat we op dit moment, ja ik weet eigenlijk wel zeker, als ik gewoon kijk wat er gebeurt in mijn omgeving dan zitten we midden in een opwekking.

En wat zijn de kenmerken daarvan?

De kenmerken van die opwekking is dat mensen, die bekeren zich gewoon. Een heel stom voorbeeldje, maar ik zat een hele tijd geleden samen met een vriend van me samen in de tram in Amsterdam en die tramconducteur zei, hé, ik ben die en die. Wie zijn jullie en ik zie jullie zo vaak. En hij ziet die vriend van me elke zondagochtend om 5 uur met de tram, om 6 uur, ik weet niet, de eerste tram pakt 'ie, naar de kerk gaan om daar op te bouwen. Hij zegt wat is dat nou? Nou kerk, blabla en zus en zo en we gaven het kaartje. Die man die kwam een paar weken later in de kerk. Een man die eenzaam is, die gebroken is en die vond daar de plek, van hé, dit is de plak waar ik hoor. En die zag mensen die om hem gaven en ja, ik zie gewoon super veel mensen die daar een plek vinden van hé, hier wordt om me gegeven en hier wordt ik gezien. En zodra dat soort dingen gebeuren, zodra dat soort mensen een keuze maken voor Jezus, dan denk ik dat je kan spreken van een opwekking. Dan kunnen dat 2 mensen zijn of 6 of 7, maar ook in ons geval wel honderd mensen. Dus aan de ene kant zie ik een enorme gebroken samenleving, maar ik zie daarin juist super veel uitdaging voor ons als hbo-theoloog ook om juist een verschil te kunnen maken en juist een positieve invloed te kunnen hebben. Dat klink heel stom, maar ik wordt er alleen maar blij van. Als ik aan de ene kant over het red-light district loop en je wordt op een negatieve manier als het ware geraakt. Dan denk ik van God, maak wel mijn hart zacht, zodat ik dit zie en dat je iets wil gaan doen.

Waarom zou dat stom zijn?

Nou, ik liep gisteravond even door Amsterdam en ik keek naar de mensen om me heen. Ja er lopen gewoon super veel rare mensen natuurlijk rond, als je dat gewoon ziet. Mensen gebruiken drugs op straat, mensen zijn dronken, dat soort dingen. Dan aan de ene kant kan je daar heel bang van worden of heel verdrietig van worden, maar ik werd gewoon blij van hoe vet is het dat al deze verschillende mensen hier zijn. En met die mensen kunnen we iets, die kunnen we verder helpen en die hebben we iets te bieden. En daar wordt ik blij van.

Je bedoelt stom in het opzicht van, als je het gewoon zo bekijkt dan denk je soms van waar moet dat heen? En tegelijkertijd ... zie ik de uitdaging.

22. In hoeverre is deze samenleving van invloed op je werk als hbo-theoloog?

Wat ik wel jammer vind, ik heb best wel de afgelopen paar maanden ook wel gezocht naar banen in kerken en christelijke organisaties en dat soort dingen. Ik denk dat wij niet zozeer de samenleving, maar ook als Nederlandse kerk en Nederlandse organisaties hebben we denk ik een bepaald beeld geschetst van, als je in de kerk werkt mag je geen geld verdienen. Of als je in een christelijke organisatie werkt, mag je geen mooie auto rijden. En ik zie gewoon dat er enorm veel werk is als vrijwilliger als op vriendenbasis en dat soort dingen en dat vind ik wel heel erg jammer. Daardoor maak je het niet uitdagend of aantrekkelijk voor een hbo-theoloog om voor je te werken. Dat is denk ik ook de reden dat ik heel veel mensen van onze school zie, maar vooral jonge mensen dan de laatste tijd, die wel die opleiding hebben gedaan, maar die een normale baan krijgen. Die veel minder datgene doen dan wat ze kunnen of waar ze misschien wel toe geroepen zijn. Dus dat is niet zo zeer de samenleving in het algemeen, maar de kerken in de samenleving.

23. In hoeverre is de spirituele vorming in de opleiding concreet gemaakt?

Ik zag wel heel duidelijk dat er wat aangeboden werd, maar ik denk ook doordat je deeltijd doet, komt het ook niet helemaal volledig tot uiting. Dan wordt het ook niet maximaal benut. Net zoals andere vakken, ik denk puur dat dat is omdat het deeltijd is. En het hangt ook heel erg, denk ik, af met welke houding je er in zit. Zoek je echt je spiritualiteit in de opleiding of zeg je, zoals ik eigenlijk deed, van nou, ik heb mijn spiritualiteit en de ontwikkeling van mijn spiritualiteit ook buiten mijn opleiding? En ik kom hier gewoon om te leren over theologie en het werkveld zelf. Ik wil niet zeggen dat er niet

genoeg werd aangeboden, ik zeg wel van hé, ik heb er zelf niet zoveel aan gehad, maar dat heeft ook veel meer, misschien, met mijn houding te maken. En hoe ik ertegen aan keek.
24. In hoeverre is in de opleiding aandacht besteed aan vormen van spirituele vorming? Ja, ik denk dat het wel een tikkeltje eenzijdig is bekeken. Ik weet niet welk vak het was, maar een gegeven moment gingen we naar muziek luisteren. Er werd een stuk klassieke muziek aangezet en ik zag dat heel veel mensen uit de klas daar echt van konden genieten, echt de voeten op tafel en die gingen onderuit liggen. Toen dacht ik van ja, ik heb hier weinig mee. Terwijl ik veel meer echt met worship heb, zoals wat steviger met een band, waar je echt God beleid als groot, machtig, krachtig. En daardoor wordt ik enorm opgebouwd, maar dat kwam niet echt naar voren of zo. Die vorm die werd niet aangeboden? Nee, maar dat komt ook gewoon door mijn persoonlijkheid en de kringen waar ik uit kom. Dus wat dat betreft, dat miste ik voor mezelf wel een beetje dat ik dacht van, hé, misschien heb ik niet zoveel aansluiting met wat er aangeboden wordt als de andere mensen uit de klas hebben, die wel uit andere kerkelijke achtergronden komen.
<i>Waardering:</i> 25. Wat heeft positief bijgedragen aan je spirituele vorming? Zelfstandigheid. Ik heb wel geleerd dat als je echt veel dingen samen met mensen doet en je wordt echt afhankelijk ook van mensen dat belemmert mij in mijn relatie met God. Omdat je steeds ook terugvalt op mensen, doordat je in de opleiding zelfstandig wordt, maar ook gewoon in mijn privéleven en zo, ben ik heel veel dingen zelfstandig gaan doen. Dat heeft me heel erg geholpen in mijn spiritualiteit. Het is Jezus en ik, het gaat om ons. En niet om Jezus even en die andere persoon. Zelfstandigheid heeft me enorm geholpen. Wat ik al aangaf eerder, gewoon de Bijbelse kennis, dan weet ik dat je kennis en kennis over de Bijbel en datgene wat de Bijbel jou te zeggen heeft, dat zijn twee andere zaken. Maar doordat ik meer kennis kreeg van de Bijbel, zag ik dat de Bijbel mij ook meer te zeggen had, waardoor ik verder groeide. Dat heeft me enorm geholpen.
26. Wat heeft negatieve invloed gehad op je spirituele vorming? Doordat het soms echt superdruk was met school, naast je vaste baan en je stage en je minoropdrachten, werd het soms super chaotisch en zo druk in mijn hoofd, dat ik gewoon door de bomen het bos niet meer zag. Toen merkte ik ook dat mijn spiritualiteit echt op een heel laag pitje ging staan, omdat ik gewoon geen zin meer erin had en dat soort dingen. Gewoon geen tijd daarvoor misschien? Ja, maar ook echt geen zin. Dat ik dacht ik ben echt klaar nu, ik ga liever nu naar een terrasje een biertje drinken. Want die rust moet je ook pakken. Dus dat hectische, dat drukke, dat kwam ook omdat ik gewoon heel veel nog deed in mijn privéleven. Dat zorgde heel veel voor dat mijn spiritualiteit op dat moment van negatieve invloed werd, dat was meer iets tijdelijks, hoor. Dat is niet iets, denk ik, waar ik nu nog last van heb.
27. Wat heb je gemist in de opleiding? Ik heb wel een bepaalde aansluiting bij mijn context gemist. Ik heb wel een bepaalde switch gemaakt in hoe ik mijn geloof beleef en hoe ik dingen zie. En ik merk wel dat dat wat werd aangeboden dat zo sloot niet zo goed aan bij hoe ik dingen zie en hoe ik dingen beleef. Zoals ik al eerder aangaf, retraite bijvoorbeeld, waren we in een tuin met beelden, gingen we in een beeld stilstaan en een stukje Bijbel lezen en overdenken en zo. Het idee vond ik heel mooi en zag ook dat heel veel mensen uit mijn klas werden aangesproken en daardoor verder groeiden, maar ik had daar persoonlijk weinig mee. Dus dat miste ik wel een beetje van hé, ik kom uit een andere hoek en ik beleef dingen anders en daar vond ik niet zo heel veel aansluiting bij.
28. Wat zou meer mogen zijn in de opleiding? Wat voor mij wel meer had gemogen is, vooral in dat laatste jaar waar stage en alles tegelijk komt, er mag wel op de een of andere manier meer ruimte gecreëerd worden dat je je volledig kan richten op iets. Als je je volledig op je stage kan richten en volledig kan nadenken van hé, wat leer ik hier wat doe ik hier, dan heb je er meer aan als dat je in je stage ook nog tien andere vakken ernaast moet doen. Wat bij mij het resultaat was dat ik die tien vakken gewoon zei, dat ga ik gewoon niet doen meer, ik heb daar gewoon echt geen tijd voor. Daar ga ik ook geen tijd voor maken. Als jij je beter kan focussen op één bepaald iets dan kan je daar meer uithalen, waardoor je ook zelf meer kunt leren en verder groeien. Dus dat is iets, dat mag echt anders, denk ik.
29. Wat zou minder mogen zijn in de opleiding? Wat ik zei, dat de vakken tegelijk, dat was deeltijd, maar ik merk gewoon als je 4 dagen werkt dan op een gegeven moment ben ik 3 dagen gaan werken. Als je 4 dagen werkt en 1 dag school, dan red je dat gewoon niet. Dat is gewoon teveel.
30. Heeft de opleiding in zijn geheel positieve of negatieve invloed gehad op je spirituele vorming? Zeker wel heel positief. Enorm veel Bijbel kennis gekregen, ik heb kennis over theologie gekregen, waardoor ik gevormd ben. Ik heb heel veel mensen gesproken en van mensen geleerd uit een andere context, hoe zij zaken anders zien. Waardoor ik ook een beeld heb gevormd van hé, zo zie ik dingen misschien ook wel, sommige dingen zie ik ook juist misschien helemaal niet zo. Dus je hebt wel gewoon heel veel input gekregen van alle kanten. En heel veel ruimte gekregen om over zaken na te denken over wie ben ik en hoe zie ik dingen? Hoe denk ik zelf over de kerk? Over het werk dat Jezus heeft gedaan? Over hoe belangrijk vind ik eigenlijk dopen, de discussies die daar omheen zitten en dat soort dingen. Daar heb ik gewoon heel erg over na moeten denken, want je moet alle kanten benaderen in de studie. Dus dat heb ik wel echt daar heb ik heel veel aan gehad.

31. Hoe zou je het verschil beschrijven tussen je spiritualiteit aan het begin van je opleiding en nu (bijna) aan het einde van je opleiding? Het grootste verschil is dat eerst sprak ik bijna nooit over Jezus en nu hou ik bijna niet op. Ja, dat is de hele dag door in alles wat ik doe ben je er wel mee bezig en denk je eraan. Omdat het niet meer deel is van je leven, maar het is gewoon je leven. Dus, ja ik ben gewoon een totaal ander persoon geworden, denk ik. Daardoor heb ik wel veel vrienden misschien, veel vriendschappen moeten beëindigen. Of mensen die ik niet meer spreek of dat soort dingen, die niet passen bij het leven dat ik nu leid. Maar er zijn gewoon heel veel mooie, nieuwe dingen bijgekomen wat ik 5 jaar geleden weer niet had. Ik probeer het soms in mijn gedacht een beetje uit te beelden van ja, hoe ziet dat er nou uit. Eerst was ik iemand die in een situatie stond, of misschien soms wel onder situaties. Dingen overvallen je of hoe ga ik ermee om. En nu heb ik het idee dat ik meestal, 9 van de 10 keer, boven situaties uitkijk. Van hé, dit en dit gebeurt er, ik ben deze persoon en ik kan zo op die manier een invloed hebben op de situatie. Dus ik ben gewoon een sterker persoon geworden, ik ben gewoon gegroeid, zeg maar.
32. In hoeverre vind je jouw spirituele vorming jouw eigen verantwoordelijkheid? Ja, groot. Ik heb nooit van school eigenlijk verwacht, dat ik denk om mezelf spiritueel te vormen. Ik vind het mooi dat ze het aanbieden, want ik denk dat er veel mensen zijn die het wel nodig hebben. Ik heb eigenlijk altijd gezien dat school is gewoon een kenniscentrum. Waar je je voedt met kennis en waar je klaargestoomd wordt om het beroep in te gaan. Maar je spirituele vorming, of je het zelf doet of je doet het in de gemeente waar je komt, dat is ook nog je eigen verantwoordelijkheid, denk ik, maar dat is gewoon echt je eigen verantwoordelijkheid, zo zie ik het. Dat is primair echt je eigen verantwoordelijkheid en niet zo zeer van school? Nee, zeker niet.
33. Heb je in de periode van de opleiding een positieve of een negatieve ontwikkeling doorgemaakt in je spiritualiteit? Nou, zeer positief. Zowel van school uit, maar ook dingen uit mijn eigen leven en wat ik heb geleerd uit de kerk en dat soort dingen. Nee, heel positief.
34. In hoeverre zie je een verband tussen jouw spirituele vorming en jouw werk als hbo-theoloog? Een groot verband wel, ik heb nu wel ervaren dat ik denk, natuurlijk wordt er ook naar diploma's gekeken en zo, maar ik denk dat jouw werk als hbo-theoloog niet een zozeer gaat om het feit wat jij qua kennis weet, maar meer wie je bent als persoon. En begrijp me niet verkeerd, natuurlijk moet je Bijbel kennis hebben en dat soort dingen, verstand hebben van theologie en kerk bouwen en gemeente stichten en alles wat we geleerd hebben, maar ik denk dat je vaardigheden zijn makkelijker te vormen dan wie je als persoon bent en je spiritualiteit, dat vormt je denk ik als persoon, wie je bent. En dat is denk ik heel belangrijk als hbo-theoloog. Dus je eigen spiritualiteit is heel belangrijk. Misschien niet eens zo zeer in het krijgen van een baan, maar wel de invloed die je op andere mensen kunt uitoefenen. Je kan nog zoveel kennis hebben, maar als mensen aan je zien dat je niet spiritueel bent, dat je niet een relatie met God hebt, dat je zelf onzeker bent in wie je bent in Christus dan nemen mensen ook niets van je aan. Dan zien ze jou niet als voorbeeld. En ik denk, voor mij is dat belangrijker als een baan. Natuurlijk, mijn droom is uiteindelijk dat ik betaald kerk kan bouwen. Maar als ik kijk naar de opdracht die Jezus ons geeft, is dat niet: zoek een vast betaalde baan in een kerk. Nee, maar dat is dat je Zijn Koninkrijk verkondigt. Dat kan je veel beter doen door spiritueel sterk te zijn en een goede invloed te hebben op mensen dan dat je per sé een vaste baan krijgt of zo.
35. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen tijdens de opleiding? Ja, wel belangrijk. Want naast alle positieve en leuke dingen die je leert over de Bijbel, leer je ook het een en ander over dwaalleren, de goddelijkheid van Jezus wordt ten twijfel gebracht en dat soort dingen, je wordt van alle kanten belaagd als het ware. Wat ook moet om uiteindelijk een goed standpunt te krijgen over de Bijbel en over het geloof en je ziet ook heel veel mensen die theologie studeren, die juist op dat moment af stappen van hun geloof. Het is juist denk ik belangrijk om extra veel aan je spiritualiteit te werken. Zodat je gewoon zelf een sterk persoon blijft en ook sterk in je geloof. Je noemt nu een aantal dingen vanuit de opleiding, maar dat bedoel je ook in de brede zin, dus tijdens de opleiding, in die hele periode? Ja.
36. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen in de opleiding? [Vraag niet gesteld.]
37. In hoeverre denk je dat je als voorganger andere spirituele vorming nodig hebt dan andere hbo-theologen? Ik denk dat je als pastor of voorganger, dat het jouw verantwoordelijkheid is dat je één stap voor bent op de mensen die jou volgen. Hoe bedoel je dat precies? Dat het jouw taak is, jouw verantwoordelijkheid om mensen te begeleiden, om mensen verder te kunnen helpen. En het is gezond denk ik, dat, mensen volgen jou tot een bepaalde hoogte. Als jij 100 procent bent, als ik het even in percentages uitdruk, de mensen die jou volgen, de gemeente waar ze werken of de mensen die je leidt, die zullen ook nooit die volle 100 procent gaan halen, want ze luisteren maar naar een bepaald gedeelte wat je zegt of ze zien maar een bepaald gedeelte van wat je doet. Dus gaan voor 80 procent. Dan is het wel belangrijk dat je boven die 80 procent staat, als je zelf maar op 60 procent staat of zo, kun je nooit verwachten van mensen dat zij op 80 procent komen te staan, want ze volgen jou, ze nemen dingen van je aan. Dus ik denk dat als voorganger of pastor heb je een enorm grote verantwoordelijkheid. Ook in je spiritualiteit, ook als voorbeeld naar andere mensen toe.
38. In hoeverre was bij deze spirituele vorming naar jouw mening voldoende aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)? Ja, wel veel. Er werd continue gefocust op het beroep zelf. Nee, juist heel veel.

39. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming tijdens de opleiding voldoende werd aangesloten bij je levensfase? Ja, voor mij persoonlijk dan denk ik niet genoeg, want ik was mezelf enorm nog aan het ontwikkelen en ik was nog aan het nadenken van hoe kijk ik tegen relaties aan, hoe ga ik daar mee om. Terwijl andere mensen al getrouwd waren en kinderen hadden. Wat dat betreft sloot het niet echt mooi bij mij aan, maar ik denk ook dat dat te maken heeft met als ik voltijd was gaan doen, en ik zat met mensen van alleen maar mijn leeftijd in de klas dan had die spiritualiteit ook anders aangeboden geweest van de school uit. Maar je weet niet of dat zo is geweest bij de voltijders? Nee.
40. In hoeverre ben je van mening dat docenten van de CHE voldoende invloed op jouw spirituele vorming hadden? Ze hadden wel invloed, maar ik denk niet genoeg en dat komt ook, denk ik, omdat we deeltijd doen en die contacten die heb je gemist. Je hebt heel weinig SLB gehad uiteindelijk. Het idee van SLB was leuk, maar de praktijk was dat je twee keer in het jaar een gesprek had met je SLB-er. Waardoor die relatie ook niet met je SLB-er zo gezond is, dat je alles met die persoon gaat delen. Dat is gewoon redelijk oppervlakkig, hoe gaat het met je, goed, wat gaat er niet goed? En na 20 minuten ga je weer. En dat was onvoldoende voor jou? Nou, ik heb het niet ervaren als dat ik het nodig had. Maar als je het stelt vanuit de vraag van in hoeverre heeft de opleiding daar invloed op gehad, nou niet veel. Ik heb het niet gemist. Het zal ook vast wel zo zijn dat als ik het echt had gemist, dan had ik het op kunnen zoeken en ik denk ook wel dat er dan aandacht voor was, maar ik heb er niet echt gebruik van gemaakt.
41. In hoeverre ben je van mening dat medestudenten voldoende invloed op jouw spirituele vorming? Ja, ook wel gewoon goed. Als ik het nodig zou hebben, zou ik het krijgen denk ik. En die sfeer was er wel en die veilige omgeving was er wel. En ik heb ook weleens gehad, dat als ik het moeilijk had, dat ik het voorlegde en dat we erover konden praten. Natuurlijk dat wel, maar ik heb er gewoon niet zo heel veel gebruik van gemaakt. Omdat je gewoon in je privé-leven andere mensen om heen hebt staan, waar je dat soort dingen mee doet. Dus in dat opzicht, was dat voldoende of onvoldoende? Nee, dat was gewoon voldoende.
42. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming voldoende werd aangesloten bij het feit dat je een voltijd- of deeltijdopleiding volgde? Dat wat er werd aangeboden, dat past wel bij een deeltijd opleiding. Dat was prima te doen. De reden dat er niet meer werd aangeboden is denk ik, omdat we een deeltijd opleiding zaten.
43. In hoeverre werd naar jouw mening in de spirituele vorming voldoende aangesloten bij het feit dat je man of vrouw bent? We kregen gewoon al man en vrouw allemaal hetzelfde. Er was geen verschil tussen wat er werd aangeboden. En hoe duidt je dat, had dat wel nodig geweest, denk je? Nee.
44. In hoeverre vind je dat tijdens de stage voldoende aandacht was voor jouw spirituele vorming? Juist heel veel, want toen hadden we supervisie en dat heb ik juist als een moment ervaren dat je juist het meeste had aan spirituele vorming van school uit. Ja, hoe merkte je dat? Van mij mochten we 5 jaar lang supervisie hebben, of zo. Als je niet al die stomme verslagen moest schrijven steeds, waardoor het heel veel tijd kostte. Maar supervisie was echt met z'n vieren, met een docent en 3 studenten. Na een jaar supervisie bouw je ook een relatie met elkaar en is er ook een veilige omgeving, waar je dingen deelt met elkaar. Dus tijdens de stage heb ik het juist heel goed ervaren, echt heel veel. En dan niet zozeer vanuit rituelen en symbolen en dat soort dingen, maar gewoon echt door te praten en te kijken, hoe beleef je het persoonlijk? Dat was dan in het kader van supervisie, en daarbuiten, hoe was dat? Darbuiten waren we wel bezig met het vak spiritualiteit. En de stage zelf? Ja, ik heb wel eens af en toe met mijn stagebegeleider gesprekken gehad, of zo, als ik het ergens lastig of moeilijk mee had. Maar wat ik al zei, ik zag stage wel als iets professioneels. Ik kwam daar stage lopen om te leren en ik kwam daar niet om mijn spiritualiteit verder op te bouwen of zo. Dus met die houding kwam ik daar ook niet.
45. In hoeverre vind je dat bij de spirituele vorming in de opleiding voldoende wordt aangesloten bij de huidige samenleving en jouw rol als (aankomend) hbo-theoloog die hierin werkzaam is? Ik zag enorme grote verschillen tussen mensen uit onze klas uit Friesland en Groningen, die totaal dingen in hun omgeving anders zagen als ik in Amsterdam. Wat waren die verschillen vooral? Ik zag dat daar, mensen gaan gewoon naar de kerk want ze horen gewoon bij de kerk. En de kerken zitten vol, omdat mensen komen. We hoeven ons niet aan te passen aan de jongeren of dat soort dingen. En dat is echt een wereld van verschil dat ik zei, nou, bij ons is er echt wel hard iets nodig. Kom een middagje in Amsterdam rondlopen en je weet niet wat je ziet, denk ik. En ik denk dat je in zo'n klein landje als waar wij leven dat je echt enorme verschillen ziet. Als zo goed als in Veenendaal of Ede is of in hartje Rotterdam, Den Haag of Amsterdam. Dat verschil werd niet heel goed benadrukt, of zo. Ik denk dat er best wel mensen bij ons op school waren die totaal geen idee had hoe het is om in de stad te wonen of zo. Kijk alleen al naar de verhouding allochtonen mensen autochtone mensen, maar ook religies. Ik woon hier een kilometer van

een mega grote moskee, waarvan sommige mensen uit onze klas misschien nog nooit een idee hadden dat die hier zou kunnen staan.
46. In hoeverre vind je dat in de opleiding de spirituele vorming voldoende concreet is gemaakt? Het is best wel concreet gemaakt, we hebben er best wel veel aandacht en tijd aan besteed. Wat ik een beetje heb met die spirituele vorming, want dat is ook de opleiding, doordat je weer reflectie verslagen moest doen, doordat je verplicht de lessen moest bezoeken, dan wordt het een beetje als een last gezien. Van weer een extra vak waar ik zoveel tijd in moet steken. Ik denk dat spirituele vorming iets is, waar mensen juist door aangetrokken worden van hé, dat is belangrijk voor mijn ontwikkeling. Dat wil ik aanpakken, daar wil ik verder mee groeien. Dus dat werd wel goed aangeboden, dat werd wel goed uitgelicht. Maar ik zag het meer als weer een vak, die je moet halen en weer 6 reflectieverslagen of zo. Dus het was wel concreet genoeg? Ja, naast dan dat het feit of de vraag aansluit. Dat is wel heel concreet en er werd wel heel veel aandacht aan besteed, maar best wel veel theorie weer. Dat je gewoon best wel weer een paar uur achter je computer zit, dingen uit te werken.
47. Het geheel bezien: ben je van mening dat je voldoende spirituele vorming hebt ontvangen tijdens de opleiding? Ja. Ik heb het idee dat het me wel aangereikt werd, maar dan kun je het allemaal pakken of niet. Maar het werd zeker wel voldoende aangereikt, maar de vakken die gericht waren op spirituele vorming dat was echt gewoon genoeg. Daarvoor heb ik misschien niet alles gepakt, zoals ik het had moeten pakken. Maar daarnaast, zoals ik het al aangaf, is het ook in andere vakken heel belangrijk geweest. Ik heb mezelf enorm gevormd door gewoon het Nieuwe Testament, het Oude Testament, Hermeneutiek, Filosofie. Zoals al die vakken, dus ja dat werd super goed aangeboden. En als jij gewoon naar jezelf kijkt, hoe heb jij je ontwikkeld hebt in de afgelopen jaren. Heb je het idee dat je voldoende spiritueel gevormd ben, zeg maar? Niet alleen van school uit, maar ook ... ja zeker.
48. Wat vind je van die conclusie? Ik heb me de afgelopen vijf jaar enorm ontwikkeld en qua spiritualiteit ook gevormd. Vanuit twee hoeken. Van school uit heel veel kennis en theorie, wat mij heeft gevormd, waardoor mijn Godsbeeld ook is veranderd. En vanuit de andere hoek, gewoon mijn privéleven, vrienden, de kerk en dat soort dingen, heel erg in de praktische uitwerking daarvan, van hoe zie ik mezelf dan daarin? En die twee samen is gewoon een hele mooie mix geweest. Even een wat meer out-of-the-box vraag, dat is de een na laatste vraag.
49. Wanneer is spirituele vorming in jouw ogen goed? Voorwaarden? Spirituele vorming is goed als je zelf als persoon daardoor groeit. Als je zelf als persoon groeit in jouw relatie met Jezus. In hoe jij je ziet in relatie met God, maar ook de invloed daarvan die jij vervolgens op je omgeving kan hebben daardoor. Dan is het wel goed. Ik heb geen mooi stellig antwoord, natuurlijk, omdat ik daar niet over nagedacht heb. Spirituele vorming is niet, denk ik, iets wat je op een bepaalde manier kunt aanbieden, wat bij alle mensen past. Psalmen bidden kan bij drie mensen super mooi passen, maar bij twee andere mensen totaal niet. Dus ik denk dat het enorm per persoon afhangt, waar kom je vandaan, waar zit je op dit moment in. Spirituele vorming is niet een bepaald iets dat bij iedereen past.
<i>Afsluiting:</i> 50. Wat zou je de aan de docenten en het management van de opleiding GPW, minor Voorganger willen meegeven als het gaat om spirituele vorming van studenten van de opleiding GPW, minor Voorganger? Nou, ik zou eens kijken, als je een nieuwe klas krijgt of zo, waar komen mensen vandaan, hoe staan mensen in het leven. In wat voor levensfase staan mensen überhaupt. Waar zijn ze mee bezig, waar denken mensen aan, wat gaat er in iemands hoofd om? Hoe kan je zorgen dat dat wat je aanbiedt, aansluiting heeft op al die mensen. Ik heb soms wel het idee gehad dat ik bij gesprekken of bij discussies zat en dat de klas gewoon een discussie had en dat ik en nog een paar andere mensen als toeschouwer erbij zaten, omdat het niet aansloot waar ik mee bezig was. Dan denk ik van, hoe kan je er nou voor zorgen dat het bij iedereen op die manier ... En kun je ook handreikingen doen voor de CHE, hoe ze daar achter kunnen komen, hoe ze dat kunnen peilen? Hoe ze weten wat voor mensen er in zo'n groep zitten? Toch af en toe peilen hoe iemands persoonlijke reis is. Heb je er ook ideeën bij hoe je dat het beste kunt doen? Misschien wel meer tijd voor SLB en gesprekken gewoon in kleine groepen, zoals supervisie of zo. Gewoon peilen waar staat iemand en waar gaat iemand heen en hoe ontwikkelt iemand zich. En hoe kunnen we aansluiten bij die persoon op dat moment?

Introductie:

- **Waarom dit interview:** afstudeerproject spirituele vorming hbo-theoloog, GPW, minor Voorganger.
- **Zes diepte-interviews met studenten GPW, minor Voorganger (verschillende levensfasen).**
- **Doel:** inzicht krijgen in hoe studenten hun spirituele vorming tijdens de opleiding hebben ervaren.

Achtergrond/situatie van de student:**1. Naam, leeftijd?**

Ja. Ik ben [student 4], woon op dit moment in Ede. Ben de opleiding vier jaar geleden begonnen in 2009. Uiteindelijk kom ik vanuit mijn jeugd uit de traditioneel behoudende gemeenschappen, dus de gereformeerde gemeente, hervormd en zo op die manier heb ik daar een lijn in meegemaakt. Door verschillende negatieve ervaring vanuit de familie dat ook losgelaten, dus in principe van de kerk af, 6/7 jaar en toen door een specifieke gebeurtenis dat mijn opa en oma in de tussentijd overleden, achter elkaar, dat was in 2008, en op dat moment kreeg ik wel opnieuw vragen over het geloof. Toen kwam ik in aanraking met toentertijd een collega, die nu een goede vriend en geestelijk vader voor mij is geworden. Die kon mij toen antwoorden vanuit de Bijbel geven. En daarmee kreeg ik antwoorden die ik nog nooit eerder had gehoord. En toen begon er wat te leven, toen nam hij mij mee naar de David Maasbach zendingsorganisatie. Daar speelden ze de complete levenswandel van Jezus op aarde na. En dat raakte me toen zo sterk, dat ik zei, als dit waar is dan wil ik daar gewoon veel meer over weten. Toen kwam ik in aanraking met een evangelische gemeenschap, toen proefde ik daar zoveel liefde van God. Toen ben ik daar naar de kerk gegaan en in 2009 ook laten dopen, april. En vanuit daaruit had ik ook zoiets van daar wil ik veel meer mensen mee bereiken. Vanuit daar ben ik toen ook de opleiding gaan volgen. Ondertussen wel gewoon ook werkzaam geweest, ook bijna 5 jaar gewoon in loondienst. Daarna als zelfstandig ondernemer, in 2008 begonnen, als zzp-er en nu ook veel meer binnen de consultatie, die vraag en aanbod bij elkaar brengt. En dat tijdens de opleiding er steeds ook bij gehouden, wel op een laag pitje. Opleiding heeft prioriteit, maar daarnaast toch wel ondernemen.

Had je je leeftijd al genoemd, of niet?

Nee, ik ben op dit moment 29.

2. In welke fase van de opleiding zit je nu?

In het laatste jaar, ik heb eerst 2 jaar voltijd gedaan. Puur vanuit praktisch oog punt, ben ik in het derde jaar overgegaan naar de deeltijd opleiding.

En wat was de reden daarvan?

Nou omdat bij de deeltijd opleiding zijn de lessen veel meer gecentreerd op een dag. En omdat ik daarnaast ook nog gewoon wilde werken, is de combi daarin veel makkelijker. En qua onderwijsniveau en inhoud ging je er niet op achteruit, alles was wel hetzelfde. Dus vandaar de keuze voor deeltijd, omdat het praktisch gewoon beter geregeld was.

3. Hoe ben je destijds tot de keuze opleiding GPW gekomen? Hoe vervolgens tot de minor Voorganger?

Omdat ik vooral een passie heb om veel mensen te bereiken. En daarin het spreken voor groepen sprak me sowieso wel aan, dat vind ik leuk, dat vind ik gaaf. En dan ligt voorgangerschap sneller in het verlengde, want je gaat dan ook praktisch pastoraal werken, ik vind mensen helpen, dat vind ik leuk om dat echt voor langere tijd te doen. En dat was ook met die andere richtingen en voorganger sprak mij dan gewoon het meeste aan. Om gewoon misschien een kerkgemeenschap te leiden, maar vooral de grote groep bereiken.

4. In welke levensfase zit je? (En in welke levensfase zat je tijdens je opleiding?)

Ja, toen ik net de opleiding begon, woonde ik nog bij mijn ouders thuis. In het hotel 'ouder'. Dat heb ik bijna de hele opleiding, tot in het derde leerjaar. Ondertussen ben ik mijn vrouw tegengekomen tijdens de opleiding in het eerste jaar. In het derde jaar van de opleiding zijn we gaan trouwen. Dat is nu tien maanden geleden, in september 2012. Nu dus getrouwd.

5. Wat is je toekomstperspectief als het gaat om werk / wat je doet na deze opleiding?

Kerkleiders inspireren om weer bloeiende gemeenschappen te krijgen, zodat God werkelijk aanwezig is. Ik wil niet zeggen dat Hij nu niet aanwezig is, maar ik geloof dat het meer kan. Maar ook vanuit daar dat er weer sterke christenen zijn en ze weten wie ze zijn, omdat ze vanuit die identiteit leven. Dat is op dit moment wel het hoofdperspectief wat ik daarin heb.

En hoe zou je dat concreet willen maken?

Concreet in de zin van?

Hoe zie je dat beroepsmatig, want een hbo-opleiding is natuurlijk sterk op een beroep gericht?

Ja, en dan is het grappig dat ik helemaal niet zo beroepsmatig denk. Omdat ik daarin, enerzijds spreekt het voorgangerschap mij aan, maar het is niet zo dat ik daar alleen maar op gefocust ben. Ik zie het vooral van hoe God mij daarin leidt uiteindelijk, maar ook zo van dat inkomen voor mij niet mijn eerste lust is. Dan heb ik niet per se een vaste aanstelling nodig, waardoor ik het ook gewoon mooi vind om het liefst mij eerst als vrijwilliger overal in te zetten. En dan concreet gezegd, ik zie het denk ik het mooiste voor me als 50 procent voorganger, en daarnaast nog binnen andere gebieden mensen te inspireren. En mogelijk via Men United om me sterk op mannen te richten.

Wat is Men United?

Men United is een mannenbeweging wat focust op de man, op een 'new kind of men', zoals ze dat noemen. Het is een beweging wat uit Engeland komt, van CUVM. En het werkt daar al voor meer dan 200.000 man om sterke mannen te worden, mannen die hun verantwoording nemen. Want veel dingen gaan er in de samenleving mis, doordat er een gebrek aan vaderschap is. Daardoor kinderen geen goede vaders hebben en daardoor gaan er veel dingen mis. Nou, als we daar gewoon juist christenen gewoon sterk kunnen maken, om krachtige vaders te zijn die hun kinderen opvoeden, dat heeft ontzettend veel impact op het geloof en uiteindelijk weer op de samenleving. Dat lijkt me ook heel gaaf om daar van betekenis te zijn.

Afbakening onderwerp: spirituele vorming?

6. Wat versta je onder spiritualiteit?

Spiritualiteit dat is de tijd en de omgang met God. Dus het bij God zijn of dingen over God lezen, maar dat je, eigenlijk simpel gezegd, met God bezig bent. Dat kan ook door te lezen, van de Bijbel of van andere boeken of door te wandelen in de natuur, met allemaal mensen erover te spreken.

Dat kan op verschillende manieren?

Ja. of gewoon simpel tijdens een kerkdienst.

Dus omgang hebben met God, heb je dan het hele begrip te pakken voor je gevoel?

Ja.

7. Wat versta je onder spirituele vorming?

Dat je daarin leert, dus dat je daarin kunt groeien en als ik dat dan op mezelf betrek, op het moment dat ik terugdenk tot de tijd dat ik net tot bekering kwam, hoe dat je dan in het geloof staat en ook gewoon de hoeveelheid kennis die je überhaupt over het geloof hebt en over God naar tot waar ik nu sta, dan heb ik daar wel een spirituele vorming in gehad en dat ik daarin ben gegroeid.

Beschrijving: welke spirituele vorming herinner je je?

8. Startpunt studie: spiritualiteit op dat moment? Hoe was deze gevormd tot dat moment?

Voornamelijk echt enthousiast, van ik wil meer weten van. Uiteindelijk met die grote vraag eigenlijk. Het meer weten van God en om dat ook praktische handvaten te gaan geven. Maar vooral ook in eerste instantie het leren. Dus vooral het meer willen leren over God zelf. Vanuit de opvoeding veel al basisingen meegekregen, maar toen boeide het mij eigenlijk gewoon niet. En juist door de doop is dat verlangen sterk gegroeid en op die manier ben ik ook de opleiding begonnen. Van ik wil zelf gewoon veel weten, zodat ik daarna mogelijk veel kan uitdelen.

En als je dan even iets verder terug gaat in de tijd, je noemde al specifiek het moment van de doop als een moment waarop dat verder is ontwikkeld. Als je dat nou iets breder bekijkt in het kader van de afgelopen jaren? Misschien wel vanuit je jeugd, hoe was je spiritualiteit verder gevormd tot het moment dat je begon aan die opleiding? Hoe is dat een beetje gegaan?

Dat is voornamelijk bij mij gegaan echt vanuit mijn jeugd kreeg ik gewoon, ja je gaat standaard mee naar de kerk toe iedere zondag, je leest aan tafel, je bid aan tafel, maar 'that's it'. Ik merkte bij mijn ouders geen levend geloof. Dat ze er enthousiast voor waren, dat ze ons daarin mee wilde nemen. Dus dat heeft ook effect gehad op mijn vorming daarin. Je doet je dingen omdat het gewoon is, het is een traditie daar in vormen, je gaat naar die kerkgemeenschappen. Catechisatie sprak mij daarin niet zo, uiteindelijk niet aan. Dus dat heb ik ook niet gevolgd, dus ik heb vanuit mijn jeugd qua basis weinig meegekregen, gewoon inhoudelijk. Met die kinderverhalen, zoals van Jozef, van David, allemaal die grote Oudtestamentische verhalen. En natuurlijk ook in het Nieuwe Testament daarin verder. Maar daar bleef het eigenlijk bij. Dus daarin heb ik uiteindelijk gewoon qua kennis en ook qua overlevering weinig meegekregen. En de momenten dat ik bad, was voornamelijk dat ik ziek was en op de bank lag, gewoon met griep of wat dan ook. Als je je niet goed voelt, dan lag ik op de bank en dan ging ik bidden. En de rest was gewoonte. Gewoon tijdens het eten en noem maar op.

En hoe is dat verder ontwikkeld tot het moment van het begin van je opleiding?

Dat is uiteindelijk door die gebeurtenis van het overlijden van mijn opa en oma. Dat heeft wel een soort keerpunt gebracht.

Wat was precies het effect daarvan op je spiritualiteit?

Dat ik uiteindelijk meer vragen kreeg van waar zijn ze nu? En wat gebeurt er nu, hebben ze gelijk gehad of hebben ze bekrompig geleefd, want ze kwamen uit de oud gereformeerde kerk, de behoudende gemeenschappen. Ik denk van en waar ligt nu dan de waarheid en wat is dan het plan hier zo, hier op aarde maar ook voor de toekomst? Stel dat je overlijdt en dan? En daar kon ik voor mezelf niet goed antwoord op vinden en dat zocht ik ook niet direct bij mijn ouders. Die had ik het idee, die konden mij daar ook niet verder in helpen. En ik wist toentertijd van mijn collega dat die een Bijbelschool aan het doen was of een Bijbelstudie aan het doen was van een aantal jaar. En daar informeerde ik toen naar en die wist me zoveel dingen over de Bijbel te vertellen, die ik in al die jaren nooit had gehoord, of misschien wel had gehoord, maar nooit had begrepen. En toen kwam het wel binnen en vanuit daaruit is toen het verlangen geboren van hé, daar wil ik eigenlijk wel meer van weten. En aangezien hij gewoon zoveel wist en ik had een leuke klik met hem, trok ik eigenlijk met hem op. Toen heeft hij mij ook bij de hand genomen en toen zijn we ook naar de musical toe gegaan. En toen werd het echt visueel, want ik ben ook wel echt iemand die houdt van het visuele. Ik ben ook wat meer een beelddenker. En ik zag dat toen gewoon voor me gebeuren, ja, dat was heel bijzonder en dat raakte me echt. En toen had ik zoiets van hé, maar vertel me meer, ik wil meer weten. Als ik iets wil weten, dan duik ik er echt gewoon midden in, dus niet alleen vanaf de zijkant, maar toen dook ik er ook middenin. Ik heb toen ook maar drie dagen per week gewerkt, de rest was ik aan het Bijbel lezen om uiteindelijk schade in te halen vanuit het verleden.

Toen heb je de keuze gemaakt om je te laten dopen?

Ja, omdat ik dat toen ervoer vanuit de Bijbel, op het moment dat je Mij wilt volgen, dan moet je je laten dopen, als een keerpunt, maar ook als een 'statement' naar je omgeving toe. Maar dat was voor toen ook nog lastig, want vooral mijn familie, die komt uit de behoudende gemeenschap, de traditionele gemeenschappen. Dus die waren eigenlijk bijna allemaal tegen. Maar gelukkig heeft God me toch sterk gemaakt om toch de keuze te maken me wel te laten dopen en dat was voor toen moeilijk, maar gaandeweg de jaren tot enorme zegen geweest en je ziet nu gewoon dat mensen nu zeggen van hé, dat ze nu weer vragen beginnen te krijgen i.p.v. dat ze zien dat het gewoon een grote opwelling is geweest misschien.

Dezelfde mensen die toen tegen waren die komen nu met vragen?

Ja. van hoe zie je dat of hoe beleef je dat?

Bijzonder. En hoeveel tijd zat er toen nog tussen je doop en de opleiding?

April tot september. 12 april 2009 laten dopen en in september de cursus.

Vrij snel de keuze gemaakt om

Ja, vrij radicaal toen.

9. Op welke manier heb je spirituele vorming tijdens je opleiding ontvangen?

9.a. In welke vakken van de opleiding?

Als je puur specifiek inzoomt op de opleiding dan is dat voornamelijk met het vak spiritualiteit. Maar dan weet ik niet meer of we dat in eerste jaar kregen of dat dat het tweede jaar was. Dus daar zit voor mij die vertwijfeling. Toen hadden we les van [een docent] en die wist op een hele persoonlijke manier uiteindelijk je beleving te vormen of God meer te leren ontdekken.

Hoe ging dat precies?

Uiteindelijk nam hij je mee aan de hand van zijn eigen ervaringen. Van waar of dat hij zelf dan heen ging, ook gewoon met muziek, maar ook met het lezen van Gods Woord zelf. Op het moment dat je dan een tekst leest, door het niet alleen te lezen, maar door gewoon even te gaan herkauwen op een tekst, wat doet nu een tekst met je? Door echt de tekst te laten spreken tot jou zelf. Op het moment van dat je iets leest van Heer wat wilt U nu tegen mij zeggen? En dat je op die manier dat meer gaat beleven. Op die manier. Ik denk dat dat het sterkste heeft bijgedragen. Verder als je kijkt naar de vakken Oude Testament en Nieuw Testament, dat was vooral inhoudelijk, dus echt kennisenwerk. Maar dat heeft er wel aan bijgedragen dat ik daardoor wel meer van God wist en Hem daarin wel beter leerde begrijpen, omdat ik het Oude Testament met de verschillende verhalen, maar ook de grote vraagstukken die je altijd snel op je af krijgt, van wat is er nu met lijden hier in de wereld, oorlogen, noem maar op. Door God beter te leren kennen, leer je dat ook beter begrijpen en vorm te geven. Dus dat bouwde daarin ook mee. Dus het van Oude Testament heeft daaraan bijgedragen, maar hoofdzakelijk spiritualiteit.

Nog andere vakken die je te binnen schieten?

Nee, althans niet in de eerste jaren, als je kijkt naar verdere jaren, als je kijkt naar bijvoorbeeld het derde leerjaar, dan heeft voornamelijk mijn stage, de stageplaats voornamelijk ook. Dus ja, de stage valt binnen de opleiding alleen de kennis of de vorming die hen ik gedaan daarbuiten, maar dan wel binnen de stage ontvangen, binnen de stage gemeente. Daar heb ik heel veel geleerd over de Heilige Geest en de werking daarvan. Dat was voor mij echt, wow, dat vond ik heel gaaf. Gewoon omdat dat iets was wat ik nog helemaal niet kende, maar dat wisten ze wel op een goede manier vorm te geven binnen de Bijbelse kaders, zal ik maar zeggen. Daar heb ik heel veel geleerd, daar ben ik ook sterker geworden. En te weten wie ik ben in God.

We gaan straks nog even specifiek bij de stage stilstaan. Zijn er verder nog vakken van de laatste jaren misschien waarbij je zegt, daarin in de spirituele vorming wel verder gekomen?

Nee, dat is juist het opmerkelijke, dat ik hoofdzakelijk bijna niet uit de opleiding heb gehad, van de laatste jaren niet eigenlijk. Vooral kennis heb je daar opgedaan om bepaalde praktische vormgeving, zoals met visie. Dan moet je over dingen nadenken en dan, zoals met het Oude Testament of de Messiaanse verwachting. Dan ga je op een bepaalde manier naar een tekst kijken en dan, weet je, alles vormt je wel op een bepaalde manier, maar niet zoiets van hé, dat heeft me sterk verder geholpen. Dat niet.

9.b. In welke andere onderdelen van de opleiding?

Net zoals dat weekend weg, of die 2 dagen weg, die we toen in Amerongen hebben gehad, als groep zijnde.

Wat was dat voor...?

Toen gingen we als voorganger groep, gingen we daarheen om over een bepaald onderwerp verder na te denken. Maar gewoon puur door daarin het samenzijn, het verhalen delen met elkaar, van hé, maar hoe ervaar je dingen, hoe ervaar jij God zelf. Hoe heb je je daarin zelf geleerd en gevormd. Puur door dat te delen met elkaar. Maar ook om te leren van hoe of dat de ander daarmee omging met bepaalde situatie.

Met welke groep was je daar?

Met de voorganger groep van het derde leerjaar, studenten, mannetje of 8, 9, 10. Toen zaten we in Amerongen in het Diaconessenhuis. En die hadden ook een hele mooi tuin, met allerlei kunst beeldvormingen. Met bepaalde teksten daarbij, dat je uiteindelijk een soort wandeltocht, ontdekkingstocht daardoor eigenlijk hebt. En middels die verschillende teksten ging je bij de verschillende symbolen stilstaan en dan ging je daarover nadenken, maar daar zocht je ook actief God bij. Van wat heeft God uiteindelijk daarin of daarover te zeggen. En dat was een mooie ervaring.

Dus dat heeft wel invloed gehad op je spirituele vorming?

Ja.

zijn er nog andere onderdelen van de opleiding die eraan hebben bijgedragen?

Ja, misschien ook wel Pastoraat. Juist door te denken vanuit een ander, de ander leren begrijpen hoe of wat hij denkt of wat hij meemaakt en daarin had ik voor mezelf zoiets van, omdat ik heel positief ben ingesteld is het daardoor moeilijker om andere mensen die dat niet zijn of die moeite ervaring in dingen om die te begrijpen.

Dat vak Pastoraat?

Ja, dat vak Pastoraat. Daarin heb ik absoluut Gods Geest nodig gehad, om dat te leren begrijpen. Om vanuit hun echt mee te gaan voelen in plaats van erboven te gaan staan van kom op, even positief, niet lopen ouwehoeren, kom. Maar nee, juist mee te voelen en daarin ben ik wel gevormd eigenlijk.

9.c. Buiten je opleiding?

Dat is in eerste instantie mijn thuisgemeente. Daar heb ik veel geleerd, maar juist ook door mijn geestelijk vader. De weet en wist toen ook ontzettend veel over de Bijbel. Die wist dat heel praktisch vorm te geven. Maar ook heel simpel van zoek overall God in.

Dat is iemand uit je gemeente?

Nee, dat is iemand, die ben ik tegengekomen uiteindelijk op een netwerk bijeenkomst. En we werken samen in dezelfde franchise omgeving, formule en daarom ben ik met hem in contact gekomen. Vandaar dat ik eerst vanuit een zakelijk contact en dat is overgegaan naar een vriendschappelijk en zelfs geestelijk bijdrage of vriendschap. En dat is wel heel erg gaaf. En die heeft me daar absoluut ook in verder geholpen. Gewoon omdat hij zoveel weet en hij wist dat gewoon praktisch vorm te geven.

Dat is ook iemand die daarin met je mee gewandeld is?

Ja, een soort bij de hand genomen, want als ik vragen had kon ik ook gewoon altijd bij hem terecht. Maar daarnaast ook door zelf de Bijbel te lezen of boeken te lezen zoals het boek 'het wonder van het kruis' van Wilkin van der Kamp, dat die specifiek omschrijft van de lijdensweg van Jezus en welke impact en welke kracht dat heeft. Dat was heel erg bijzonder. En zoals nu tegenwoordig heb je podcast van verschillende sprekers, zoals Joyce Meyer, Craig Groeschel, City Life Church of TV Life Church. Dat soort dingen, maar ook de conferenties, zeker in het begin van de opleiding de opwekkingsconferentie met daarin de verschillende sprekers. Want zeker aan het begin van de opleiding wist ik gewoon heel erg weinig, dus ik wilde alleen heel veel leren. Dus ik ging eigenlijk naar bijna ieder christelijke bijeenkomst die er was daar wilde ik wel heen, omdat ik wilde leren. En dat is nu iets minder geworden, zagezegd, omdat je ander prioriteiten soms maakt in... maar nu is het voornamelijk door die boeken te lezen of die podcast te luisteren.

10. Kun je aangeven per jaar/fase van de opleiding welke spirituele vorming je toen ontving? We hebben zo al de hele opleiding een beetje doorlopen, als je die 4 jaar zo in totaal bekijkt, zijn er dan nog dingen die, waarvan je zegt, die heb ik nog niet genoemd qua spirituele vorming? Of die had ik er eigenlijk ook nog even bij moeten noemen? Of hebben we nu het totale plaatje al?

Ja, dat denk ik wel.

11. Welke factoren zijn van invloed op je spirituele vorming?

De mensen waar je mee omgaat. Op het moment dat je je eigen begeeft in groepen, die niets of weinig met God hebben, dan wordt je daar ook niet gestimuleerd om meer te doen. Op het moment dat je in groepen bent waar dat wel zo is, dan groei je daarin automatisch mee, je wordt eigenlijk een soort van met meegezogen. Dus daarin geloof ik dat mensen hebben een absolute impact daarop, je eigen gemeente. In hoeverre dat die, even simpel gezegd, een bepaald stappenplan hebben voor beginnend gelovigen tot volwassen gelovigen en daarin natuurlijk doorgroeïend. Dus je eigen gemeente, maar uiteindelijk de meeste impact hebben de mensen in je omgeving. Maar ook hoe je daar dan weer zelf die verhoging aan geeft, want je kunt daarin leidend zijn zonder zelf een keuze te maken, maar uiteindelijk ben je natuurlijk zelf verantwoordelijk om keuzes te maken, waardoor je zelf ook door blijft groeien. Maar de omgeving die kan heel bepalend zijn.

12. In hoeverre was bij deze spirituele vorming aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)?

Je bedoelt om daar de ervaring in te delen?

In hoeverre was dat mede gericht op wat jij mogelijk straks in de praktijk gaat doen? In hoeverre zag je dat aspect terugkomen bij je spirituele vorming?

Een klein beetje uiteindelijk in het maken van preken, zoals het vak homiletiek en liturgiek, daar zie je dat wel naar voren toe komen. Ook op het moment dat we gingen kijken naar andere sprekers of videobeelden van elkaar gingen bestuderen van hé, wat ging goed of wat kon beter.

Op welke manier had dat invloed op je spirituele vorming?

Om vooral ook te kijken en te luisteren van hé, op welke manieren hebben zij zich ook voorbereid daarin? En op welke manier kun je je ook voorbereiden om überhaupt een preek te maken of een liturgie te maken. Om te weten dat je dienend bent aan de gemeenschap zelf. Maar ook om de tekst vanuit de Bijbel vol recht te doen. En daar niet een eigen vrije verhaal van te laten maken. Op die manier, vooral wat wil God daarin en daar doorheen zeggen. Dat heeft me daarin geholpen. Of dat heeft me nog meer gevormd, laten we het zo zeggen. Verder in de andere vakken eigenlijk niet, was het vooral over kennis eigenlijk.

Dus meer indirect eigenlijk?

Ja, het schaaft en het schuurt, want je hebt bepaalde denkbeelden over teksten uit het Oude Testament die je altijd op een bepaalde manier hebt gehoord en dan tijdens de opleiding hoor dat dat altijd corrigerend is geweest en dan denk je, o ja, er zit ook een andere uitleg aan vast.

13. In hoeverre is jouw levensfase hierop van invloed?

Vanuit mijn thuis, toen ik thuis woonde, werd ik daarin niet gestimuleerd, omdat mijn ouders daarin niet actief of enthousiast gelovig zijn. Dus kwam het echt vanuit mezelf. En dan was mijn eigen kamer gewoon het prettigste plekje, want dan had je gewoon je eigen muziek en daar kon je zingen en bidden en ja, dus op die manier. En nu, ik merk dat we gewoon samen zijn en dat we getrouwd zijn dan heb je daarin veel meer ruimte omdat je daarin dingen samen deelt, je hebt je eigen huis en dan je daar veel meer vorm aan geven. Om gewoon tijdens het eten gewoon meer te bidden. En met elkaar te bidden of gewoon heerlijk te zingen. Een natuur wandeling te maken. Toen ik thuis woonde was het echt veel meer op mezelf, moest het echt vanuit mezelf komen. En nu wordt je wat meer met elkaar meegenomen. Dan kun je mekaar daarin prikkelen of stimuleren. Zullen we dit eens gaan doen of zullen we hier een voor gaan bidden? Dat je daar ook wel aan denkt, maar soms die stap niet zet, en die ander maakt de stap dan wel en dan ga je mee en dan heb je een heel gaaf moment met elkaar.

Dus je ziet ook wel duidelijk verschil tussen de momenten dat je thuis woonde en dat je getrouwd bent?

Ja, en daar komt ook weer sterk naar voren, vandaar die omgeving, die kan daarin bepalend zijn. Ik was uiteindelijk voor mijn familie en voor mijn ouders gewoon een buitenbeentje. Ik ben de enige op dit moment nog, ik zeg expres nog, de enige evangelische richting gelovige. Terwijl de anderen allemaal uit de traditioneel behoudende gemeenschappen komen. Dus

dat is wel grappig, maar daarom waren mijn ouders ook minder enthousiast met dingen om je daarin mee te nemen of je actief voor te lezen. Dat heb ik daarin gemist.

14. In hoeverre en op welke manier hadden docenten van de CHE invloed op jouw spirituele vorming?

[Een docent] had wel doordat hij aan de hand van zijn eigen verhaal ons meenam, had hij mij ook wel snel gewonnen eigenlijk.

Waar zat dat in?

Vooraf omdat hij deelde vanuit zichzelf. En bij andere docenten, [een docent] die kon dat ook goed, door gewoon vanuit ervaring, vanuit zichzelf. Maar toch wel een aantal docenten die probeerden dat toch wat meer op afstand te houden om eigen ervaringen of moeilijkheden waar ze doorheen waren gegaan om dat misschien gewoon even kort te benoemen, maar niet specifiek zo zeer hoe ze daar ook met God mee om zijn gegaan. Waar ze tegenaan zijn gelopen. En ik had toen ook heel sterk en dat heb ik denk ik nog wel, dat je wel kritisch bent op welk onderwijs je aanneemt. Als mensen wat te vertellen hebben, vind ik dat zelf wel zo? Of klopt het wel, past het wel? En [een docent] had mij snel gewonnen, anderen hebben daar wat minder impact gehad, omdat ik gewoon zelf daar minder open voor stond, omdat ze het ook zelf wat meer op afstand brachten. Dus daar zie ik wel die samenwerking, dat docenten echt vanuit hun hart delen, dan ben ik ook sneller geneigd daarin mee te gaan, voor open te staan. Als het meer een theoretisch verhaal is dan heb ik snel zelf ergens een visie op. Waardoor ik automatisch minder open sta.

15. In hoeverre en op welke manier hadden medestudenten invloed op jouw spirituele vorming?

Ik denk vooral door het samen te delen waar je doorheen gaat. Of als je vraagstukken behandelt door daar eens samen over door te praten, om gewoon eens te horen hoe zij daar zelf tegenaan kijken. We hebben het dan wel gehoord van zo'n docent, en die weet er natuurlijk heel veel van, die heeft een hele studie over gedaan, maar wat kunnen we daar nu dan nog mee?

En wat voor vraagstukken denk je dan vooral aan?

Er was bijvoorbeeld een vraagstuk over vrouwen in het ambt, over seksualiteit, over homoseksualiteit dan ook, specifiek. Dat zijn allemaal van die onderwerpen en 'hot issues' voor de afgelopen jaren ook, dat ze vertelden hoe we daar als christenen mee om moesten gaan. En dan hoor je wel het verhaal vanuit de docent en dan ben je wel benieuwd van hé, hoe staan die anderen daarin? En slik je dan gewoon alles wat die docent zegt of zou je ook nog wat anders kunnen aanbrengen of kun je het juist versterken?

En hoe heeft dat invloed op je spirituele vorming?

Althans dat heeft mij meer geholpen om daar ook een eigen mening daarover te vormen. Ik met met name ervaren dat de docenten over dat soort issue's vooral een breed perspectief hebben proberen te schetsen, maar daar moest je uiteindelijk zelf nog invulling aangeven, waar je uiteindelijk voor stond of achter stond. Juist om het er dan met medestudenten over te hebben, vormt je dat, doordat de anderen ook hun zienswijze daarop geven, vormt dat ook weer jouw zienswijze. Waardoor je zegt van hé, dat vind ik wel een scherp punt, wat je zegt, dus dat pak ik mee. Of van nou, dat vind ik dan weer niet. Op die manier heeft je dat wel gevormd over die onderwerpen.

16. In hoeverre maakte was het feit dat je een voltijd- of deeltijdopleiding volgde van invloed op jouw spirituele vorming?

Dat heeft ook veel met mezelf te maken gehad uiteraard. Maar vooral tijdens de voltijd was ik de oudste van de klas. Ik moest toen mezelf ook nog sterk leren kennen, maar ik was toen, je bent zelfstandig ondernemer, je bent eigenlijk gestopt met werken, maar je hebt wel gewoon je bedrijf ernaast. Je bent de oudste en je bent enthousiast. En je bent dan ook een beetje popiejopie eigenlijk, plat gezegd in de klas. Daardoor stond ik voor mijn gevoel eigenlijk wel een beetje boven de groep. Waardoor ik minder heb geleerd van anderen. Ook omdat hun allemaal een beetje rond de 20 zaten, iets jonger, de eerste daarbij 21, geloof ik. En ik zat op 25, 26. Dus daarom hadden we allemaal hele verschillende ervaringen. Dus daarin heb ik dat eigenlijk gewoon minder sterk meegemaakt. Veel meer toen ik naar de deeltijd opleiding ging. Dat was minder intensief, omdat je elkaar maar 1 keer in de 14 dagen ziet. Maar doordat je wel met leeftijdsgenoten of ouderen te maken hebt met ook hun ervaringen en belevingen. Maar met name dat ik daardoor merkte dat je als deeltijder toch anders in het leven staat. Juist bijvoorbeeld doordat je ergens al in loondienst hebt gewerkt, puur doordat je werkervaring hebt. Door met andere mensen samen te werken en noem maar op.

En hoe is dat anders voor je spirituele vorming?

Omdat ik zelf altijd het idee heb dat ik meer van oudere mensen kan leren als dat ik van jongeren kan leren. Omdat die verder zijn en meer ervaring hebben. Daardoor was ik meer geneigd om open te staan voor de leringen daaruit. Plus ik was ook niet meer de oudste van de klas en de anderen hadden ook hun onderneming of topposities of weet ik veel wat, waardoor ik niet meer die bijzondere gast was om het zo te zeggen. Dus dat was tevens ook niet meer mijn masker. Waardoor ik zelf ook gewoon meer open stond om te leren.

17. Je hebt stage gelopen. Wat hield deze stage in?

Ik heb stage gelopen in Rotterdam in een evangelische pinkstergemeenschap. Onder leiding van een bekende leider. Daar heb ik veel geleerd, met name ook in de vorming van leiderschap. Leiderschap spreekt natuurlijk heel erg aan en daar ze zichzelf ook sterk op, maar ook op de werking van de Geest en dat heeft voor mij spiritueel bijgedragen. Omdat ook vanuit mijn jeugd werd er eigenlijk nooit over de Heilige Geest gesproken. Ja, die heb je wel nodig, maar wat het is, geen idee. Tijdens de opleiding kom je er wel meer mee in aanraking, maar ook nog maar mondjesmaat eigenlijk, maar juist daar toen ik daar in meeging eigenlijk. Ik stond helemaal open, ik wilde zoveel mogelijk leren en dat heb ik daar toen ook echt gedaan. Om juist door Gods Geest God zelf beter te leren kennen. Door de werking, maar ook voor eerst gewoon Zijn liefde echt te ervaren in mijn hart. Dat had ik ook met mijn dopen, maar daarna maak je toch snel weer wat meer rationelere keuzes. En juist daar kwam gewoon meer de diepgang met God zelf.

Wat hielp je daar vooral bij? Waren dat concrete dingen vanuit je stage die je meemaakte? Op welke manier werkte dat?

Sowieso ook door de zondagse samenkomsten, waarin je gewoon een hele mooie aanbidding had, maar waarin je werd geholpen om jezelf te focussen op God. Juist doordat je dat doet in en tijdens de aanbidding, merk je ook meer van God zelf. Je bent zelf snel geneigd om te tijdens de aanbidding te letten op andere mensen, hoe of dat die bewegen of doen en dat werkt afleidend. En daarin werd je echt meegenomen om je op God te richten. Dus daarin, dat heeft mij geholpen. Ook gewoon door de oudstenraad vergaderingen, daar zat ik dan ook bij, een groep van 6 man. Daar werd eerst gewoon vanuit ons hart gedeeld, waar staan we en wat maken we mee. Daar werd actief God bij gezocht. En vanuit daaruit merkte je zo een eenwording, er konden zo gemakkelijk beslissingen gemaakt worden, hele belangrijke beslissingen ook, dat was daarna gewoon een peulenschilletje. Doordat je eerst zorgde dat je samen met de Geest één was eigenlijk en vanuit daaruit pas de keuzes ging maken. Uiteindelijk heeft [de voorganger] mij daarin echt helemaal meegenomen om gewoon veel te leren. En door de zondagssamenkomsten, door de verschillende vergaderingen heen en ook door het persoonlijke contact. De vragen die ik überhaupt kreeg, ook van in hoeverre kun je ook op het podium in klanktaal bidden of niet. Omdat daarin ook wel de meningen in kerkgemeenschappen over verdeeld zijn. Van daaruit waren er ook veel vragen over, daar kon ik overal met [de voorganger] over spreken, die heeft me daarin gevormd. Ik heb ook lessen bij hem gevolgd. Hij geeft ook les op de private school Christ Formation. En over gemeenteopbouw, over leiderschap. Maar daar nam die allemaal Bijbelse lessen mee door, die allemaal keihard met jezelf ook te maken hadden. Jezelf als leider zijnde, ben je gewoon een belangrijk iemand daarin. Ook weer daarin heeft hij me heel veel geleerd. Gewoon weer meegenomen eigenlijk. Dus door veel mensen werd ik eigenlijk meegenomen, of ja, door veel mensen, maar dat eigenlijk, ja.

18. In hoeverre heeft de stage je spiritueel gevormd?

Al vanaf het begin af aan heb ik een sterk of eigenlijk rotsvast geloof in God gehad en dat is toen alleen maar sterker geworden, van dat Hij daarin zou leiden en dat Hij daarin mij ook de juiste dingen zou leren. Dus uiteindelijk met een open, verwachtingsvolle blik ben ik daar in gegaan. Om vooral te kijken van hoe doen hun het gemeentezijn, gemeentelven, maar ook over de werking van de Heilige Geest, want daar was ik wel heel erg benieuwd naar. Dus de huidige spirituele vorming heeft me tot zo ver, wel een bepaalde kennis, maar toen ik daar kwam dacht ik van hé, maar zoveel weet ik eigenlijk nog helemaal niet. Ik wil eigenlijk nog veel meer weten. Dus die huidige vorming heeft me vooral kritisch leren kijken. Kritisch naar alle dingen, naar uitingen van de Geest of hoe de mensen daarmee omgaan of woorden aan geven. Daar op een kritische manier naar te kijken.

19. In hoeverre was je spirituele vorming op de stage van invloed?

19.a. Op hoe jij jouw stage deed?

Ik denk ook door onbevangenheid en het enthousiasme dat dat invloed heeft gehad op de omgeving, maar ook op de 'altijd 'ik wil leren houding'. Waardoor hun ook sneller geneigd waren om dingen uit te leggen of mij daarin mee te nemen. Tijd voor vrij te maken.

19.b. Op jouw stage-omgeving?

[Vraag niet gesteld.]

20. In hoeverre maakte het voor jouw spirituele vorming uit of je man of vrouw bent?

Dat denk ik wel. Want als ik alleen al naar mijn vrouw kijk, dan is zij gevoelsmatiger, dus uiteindelijk veel gevoeliger, emotioneel gevoeliger voor Gods Geest.

Hoe merk je dat?

Dingen die, hoe zeg je dat? Ze weet soms gewoon dingen zo goed te benoemen of te bewoorden, ja dat is een goeie. Als man zijnde denk je snel wat rationeler. En vrouwen laten dingen snel op gevoel binnen komen. Die denken ook wat meer vanuit het gevoel. En Gods Geest die werkt door het verstand heen, maar ook door het gevoel heen en zeker als je daar ook open voor staat is het bijvoorbeeld in. Simpel, op het moment van dat we een boswandeling aan het maken zijn, dan kan ze zo lekker prompt komen van we gaan nu hiervoor bidden. En dan denk je van ja, dat is eigenlijk wel heel goed dat we dat nu gedaan hebben.

En jij zou niet zo snel op dat idee zijn gekomen?

Nee, soms niet, en daar merk ik wel steeds meer dat we daarin een aanvulling naar elkaar hebben. Maar ook in het aanvoelen van een sfeer, op het moment dat je een kamer binnen komt wandelen, of een gemeenschap binnen komt wandelen, dat je heel snel aanvoelt of dat er een negatieve sfeer hangt of een positieve sfeer. Of dat daar de sfeer van God aanwezig is of niet. Ja dat en dat ook te benoemen. Daarin denk ik dat vrouwen daar gevoelig voor zijn en daar ook sneller in kunnen groeien als een man. Dat een man snel door zijn rationaliteit kan worden tegengehouden.

21. Hoe zou jij de samenleving van deze tijd omschrijven?

Samenleving, het eerste wat naar boven komt is vaderloos. Dat is een item wat bij mij ook veel speelt, omdat ik daar mee bezig ben. Maar ook identiteitsloos, dus het niet weten wie ze daadwerkelijk zijn. Waardoor ze de bevestiging zoeken in allerlei verschillende uitingsvormen om aandacht te krijgen van mensen uit hun omgeving, zoals van vrienden, familie of wat dan ook. Dat dan weer sterk groepsgerelateerd is. Vooral door een gebrek aan dat zijn mensen ook sneller egoïstisch ingesteld, om maar te zorgen dat ze aan hun behoeftes komen. Waardoor ze uiteindelijk ook hele harde keuzes maken waarin ze ander mensen pijn doen.

Zoals wat voor keuzes denk je dan aan?

Als het voor mij maar goed is. Dan hoeft het niet per se voor een ander goed te zijn, als het voor mij maar goed is. Het voelt voor mij nu goed, dus dat moet ik het ook gewoon doen. Want het is toch belangrijk dat ik gelukkig wordt? Of dat die ander gelukkig wordt dat maakt niet uit, dat moet die ander kijken, daar moet hij zelf maar voor vechten. Ik ben er voor mijn geluk en ik vind het belangrijk dat ik gelukkig ben. Dat, en dat zegt alles over de manier van bevestiging die ze misschien nooit hebben gehad of die ze maar heel mondjesmaat hebben gehad in wie ze zijn. Dat zie ik uiteindelijk wel gewoon veel gebeuren bij mensen om je heen, bij familie, vrienden. De zoektocht daarnaar eigenlijk.

Nog andere kenmerken die je kan noemen van deze samenleving?

Doordat dit plaatsvindt, de gedachte daarvoor is dat ze ook van God los zijn. Van God los dat klinkt heel zwaar, er zijn gelukkig veel mensen die dicht bij God zijn. Maar er zijn ook heel veel mensen die God überhaupt niet kennen. En Hem iedere minuut vervloeken. En dat is gewoon schrijnend, dat God bij alle dingen gewoon buiten wordt gesloten. Terwijl het zoveel makkelijker zou worden op het moment dat je dingen met God gaat doen. Waardoor je simpel de natuur gewoon al en andere mensen gewoon beter leert begrijpen wanneer je God leert begrijpen. Maar ook qua moraliteit, met de omgang met elkaar, iedereen denkt zijn eigen waarheid te hebben, waardoor er geen waarheid meer is. Dat soort dingen zie je nu gewoon veel gebeuren. Dat is jammer.

Dat duidt je negatief?

Ja.

22. In hoeverre is deze samenleving van invloed op je werk als hbo-theoloog?

Dat heeft invloed, omdat je vaak sterk onderbouwd naar buiten toe moet komen, mensen verwachten ook authenticiteit van je. Dus hetgeen wat je zegt ook overeen komt met je daden. De meeste mensen hebben de buik vol van mensen die alleen maar lopen te roepen en te wijzen. Door het juist te laten zien, dat heeft veel meer impact. Vanaf dat moment staan de mensen wat meer open. Zie bijvoorbeeld op Schiphol, dinsdag hebben we twee mannen, twee voorgangers uit Engeland op Schiphol onthaald, welkom geheten hier in Nederland. Die dan met een kruis lopen vanuit Amsterdam naar Brussel, lopens, puur door het kruis lopen ze dwars door de stad heen. Dat is wel confronterend, maar puur vanuit overgave, want ze nemen niets mee. God voorziet ook daadwerkelijk in alles. Puur door zo'n groot vertrouwen te hebben, het geloof erin te hebben en het evangelie te verkondigen dat spreekt mensen toch op een bepaalde manier aan. Van hé, die mensen doen echt wat ze geloven eigenlijk. En op die manier ontstaat er soms een openheid waarin ze het evangelie kunnen delen. Ik dank dat dat misschien wel de hardste les is die we als kerk zijnde hebben te leren. Om meer authentiek te worden in hetgeen dat we geloven.

23. In hoeverre is de spirituele vorming in de opleiding concreet gemaakt?

Dat was voor mij uiteindelijk, tegenvallend is misschien een groot woord. Voor zover, ik heb het veel meer buiten de opleiding eigenlijk geleerd, dan binnen de opleiding. En in het begin tijdens de opleiding wel met het vak spiritualiteit, maar dat is was gewoon maar 1 uur per week. En dan denk ik, wat zou het gaaf zijn als we meer hiervan hadden. Omdat je dan zoveel sterker wordt. Omdat je dat zoveel dichterbij God brengt. En de omgang met God, daar leer je gewoon heel veel van.

24. In hoeverre is in de opleiding aandacht besteed aan vormen van spirituele vorming?

Ik denk doordat we ook zo'n doolhof moesten maken, hoe heet dat ook al weer?

Labyrint.

Labyrint inderdaad. Op die manier was je meer met symboliek ook bezig. En dan moest je daar ook bewust over nadenken, omdat je hem zelf moest maken.

In welk kader moest je dat doen?

Het was toen met het vak geloofsbegeleiding, geloofstoerusting. Geloofsbegeleiding volgens mij, hoe je andere mensen kunt helpen in hun geloofsontwikkeling en daarin werken symbolen vaak heel erg sterk. Door ook symbolen te benoemen, soms tijdens gesprekken. Maar dan moet je zelf ook eerst de waarde daarvan kennen. En door daar ook zelf eerst op in te gaan, op die manier heb ik wel ook meer geleerd van de symboliek, maar ook meer waardering ervoor gekregen.

Bijvoorbeeld puur de symboliek van het kruis of van de wijn.

Naast dat labyrint zijn er ook nog andere vormen aan de orde geweest?

Dat is moeilijk, dat niet 1,2,3 zo naar boven toe vanuit de opleiding.

Waardering:**25. Wat heeft positief bijgedragen aan je spirituele vorming?**

Mijn stage, ja mijn stage heeft daar absoluut een heel belangrijke rol daarin gespeeld. Waarin ik gewoon sterk ben gegroeid.

En binnen die stage dan vooral?

Vooraf op het gebied van de Heilige Geest, maar ook wie jij bent als leider zijnde. En op het moment dat je leider bent is het zo belangrijk om een goede wandel met God te hebben.

En zeg ik het dan goed als ik zeg, het was ook een stuk bewustwording op die vlakken?

Ja, ook dat, omdat ik gewoon van heel veel dingen ook gewoon niets wist. Dus dat was het ook gewoon vooral, maar ook gewoon de waarde daarin herkennen, van hé, op het moment dat je dat zo doet heeft het zoveel positieve meerwaarde voor je leven. Dus bijvoorbeeld als leider zijnde, als je altijd een intieme wandel met God hebt, dan zegt dat automatisch wat over jouw hart. Dat je daar dan ook gewoon mee bezig bent, maar ook in hetgeen dat je uitstraalt. Al je handelingen, hoe of dat je ment andere mensen omgaat. In jouw spreken, weet je, dat heeft zoveel impact.

Naast jouw stage, nog andere dingen dat je zegt van dat heeft positief bijgedragen?

De eerste aanzet voor het dieper en bewuster lezen van de Bijbel door [een docent]. Het vak spiritualiteit zelf. Maar ook gewoon je eigen levenswandel met God zelf. Door gewoon zelf de natuur in te duiken en daar kilometers te gaan lopen en te gaan praten met God.

26. Wat heeft negatieve invloed gehad op je spirituele vorming?

Uiteindelijk ik geloof niet dat iets echt negatief geeft bijgedragen. Ik zou meer praten in een tekort. Op het moment van dat het meer was gegeven dan kunnen ze nog een sterkere vorming meegeven. En dat met name op het vak spiritualiteit. Dus hoe ga je nou, waar ik in het begin ook vaak mee zat was de praktische vormgeving van je wandel met God. Hoe doe je dat en op welke manier? En hoe geef je daar uiting aan? Dat werd wel een klein beetje benoemd, maar op het moment dat je mee daarover zou krijgen of dat je daarin mee genomen zou worden dat was het absoluut sterker geworden. Dus dan maak je daarmee sterkere studenten die denk ik nog beter bekwaam zijn dan. Maar ook uiteindelijk een gebrek aan de vorming

en de lering met en over de Heilige Geest. Het wordt heel sterk en snel ook kennis benoemd en geleerd en het geestelijke aspect wordt er snel ook buiten gelaten. En dat zie je ook snel in de groep samenkomsten terug. Bijvoorbeeld heel simpel met een dagafsluiting of een dagopening. Het wordt sneller geneigd te vergeten, dan daar actief op te zijn, van hé, we zijn hier om te leren, maar laten we daar alsjeblieft ook God bij betrekken.

En wat wordt er dan precies vergeten in zo'n dagafsluiting bijvoorbeeld?

Om überhaupt te danken of voor elkaar te bidden of misschien nog een stukje te lezen of in ieder geval iets, maar dat je daarin nog wat samenvoegt. Vaak was het einde van de les, volgende dag, doeg. Zonder dat je mekaar daarin nog extra bemoedigde of even weer teruggaan naar God. Want je bid wel 's morgens, maar als je aan het einde van de dag de dingen niet teruggeeft, dat is ook zo ondankbaar. Op die manier kwam dat bij mij over.

27. Wat heb je gemist in de opleiding?

Ik denk dat dit uiteindelijk wel het meest sterke punt is. Omdat dat zo bepalend is voor de richting, maar ook voor je preekvoorbereiding. Je kunt de 'know-how' hebben om te weten welke commentaren je moet pakken en de achtergrond om dat goed te beschrijven, daar vorm aan te geven, je kunt er lijn in brengen. Maar op het moment dat je daar Gods Geest niet doorheen hebt laten lopen, zogezegd, of erbij hebt betrokken, dan kan het nog een doods stukje taal worden. Dus dat is uiteindelijk wel het hoofdpunt, dat is het grootste gemis geweest.

Dus meer momenten om te delen vanuit het geloof en daarin God te zoeken?

Ja, maar ook om daarin begeleiding te geven, zogezegd.

28. Wat zou meer mogen zijn in de opleiding?

Vanuit de eerste 2 jaar het vak spiritualiteit. Dat dat gewoon veel meer wordt gegeven. Dat je überhaupt praktisch weet vorm te geven aan je tijd met God.

Bedoel je dan qua inhoud dat je meer variatie zou willen of wil je gewoon wat er ook gegeven wordt meer tijd voor vrij is?

Precies dat ja, dat er veel meer tijd voor is, ja. Nu werd het allemaal snel gewoon gedaan. Dan was je net lekker bezig en dan moest je al weer afbreken, dan moest je naar de volgende les en dan was het einde van de dag. Dus dat daar meer tijd voor is. En daarna leerjaar 3 en 4, dat je dat ook praktisch door je vakken kunt laten meewerken, dus hetgeen wat je in principe in je wandel met God hebt geleerd, hoe kun je dat samenvoegen in de kennis die je hebt. Als je een preek aan het voorbereiden bent of als je een tekst hebt, hoe ga je daarmee om om God daarin te betrekken en te weten wat Hij daarmee wil zeggen tot de groep waartegen je gaat spreken.

Dus meer de samenhang tussen dat geestelijke aspect en wat je delen wilt?

Ja, maar ook gewoon dat de docenten wat meer richting durven te geven in plaats van dat het altijd maar in het o zo grote open te houden. Zoek het gewoon lekker zelf uit, werd er uiteindelijk gezegd. Maar soms is het ook gewoon prettig om te weten waar iemand staat. Ik geloof dit of dat en dat, daarmee kun je juist wel een discussie op gang brengen misschien wat je weer verder helpt.

29. Wat zou minder mogen zijn in de opleiding?

Nee, ik denk niet minder. Alle lesuren worden ingekort en heb ik niet direct als overbodig ervaren. Dus ik zou eerder zeggen van meer dan dat ik zeg, ga het nog meer snijden, of zo. Omdat ik denk dat begeleiding juist in dit soort facetten van essentieel belang kan zijn.

30. Heeft de opleiding in zijn geheel positieve of negatieve invloed gehad op je spirituele vorming?

Positief, ook al heb ik dan veel dingen buiten de opleiding gezocht, maar uiteindelijk geloof ik ook dat de opleiding daaraan heeft bijgedragen, misschien juist wel gestimuleerd om het juist ergens anders te zoeken.

In welk opzicht?

Dat je uiteindelijk ook zelf verantwoordelijk bent voor je vorming. Dus dat je daarin zelf de dingen naar je toe moet trekken of gewoon moet gaan bijwonen, bijvoorbeeld met conferenties of trainingen gaat luisteren. Maar sowieso zelf ook de Bijbel gaat lezen.

Dat is iets wat je in je opleiding ontdekt hebt?

Doordat ik dat miste uiteindelijk weer, heb ik zoiets van dat heb ik toch nodig. Dan ga je automatisch dat zelf zoeken. Er wordt wel veel gezegd dat je het nodig hebt, maar er wordt niet praktisch vorm aan gegeven. Dus vanuit het weten dat je het nodig hebt, je ervaart dat je het nodig hebt. Vanuit daaruit ga je het ook daadwerkelijk zelf doen.

31. Hoe zou je het verschil beschrijven tussen je spiritualiteit aan het begin van je opleiding en nu (bijna) aan het einde van je opleiding?

Dat ik van groot enthousiast gelovige naar sterkere nog steeds enthousiast gelovige ben gegaan. Dat het toen zoiets van hé, laat maar komen, en na die 4 jaar door al die ontwikkelingen heen, door alles wat je hebt gevolgd, weet ik ook gewoon veel meer wie ik ben in Christus. Waardoor je ook stabielere ook je boodschap kunt uitdragen, je geloof kunt uitleven, met mensen over het geloof spreken. Dus in die 4 jaar heeft alles bij elkaar heeft me een sterker christen gemaakt.

32. In hoeverre vind je jouw spirituele vorming jouw eigen verantwoordelijkheid?

Ik vind het sowieso je eigen verantwoordelijkheid.

In de eerste plaats?

Ja, in de eerste plaats. Er is namelijk niet makkelijker dan eerst te wijzen naar een ander en daar geloof ik niet in. Je moet eerst zorgen dat je eerst zelf kijkt, van wat heb ik er zelf aan kunnen doen? En vanuit daaruit kun je kijken van het zou mooi zijn geweest als... dus op die manier sta ik daar ook in. Dus ik zie dat echt als eerste verantwoordelijkheid dat je daar zelf zorg voor moet dragen. En dan is het mooi als de opleiding daarin voorziet en ik denk dat het waardevol is, ik denk dat het beter zou zijn. Maar dat ontnemt mij niet van door daar maar niet in te leren.

33. Heb je in de periode van de opleiding een positieve of een negatieve ontwikkeling doorgemaakt in je spiritualiteit? Positief. Ja. En wat is dat positieve vooral? Dat ik uiteindelijk door al die jaren heen God steeds beter heb leren kennen, maar ook meer van Hem heb gezien in wie Hij is en dat heeft een absoluut positief effect. Hoe zag je dat? Door als je, hoe zeg je dat... als ik gewoon kijk naar de afgelopen 4 jaar, ik kom van de MTS vandaan en ik doe nu HBO gaan doen. Dat was voor mij de afgelopen tijd ook gewoon blokken gewoon. Dat ik meer praktisch ben ingericht dan dat ik dingen op papier ga voeren. Dat ik zie hoe God daarin heeft geholpen mij uiteindelijk overal doorheen. Daarin is mijn geloof en vertrouwen sterk gegroeid. In de persoonlijke wandel, door in de natuur bijvoorbeeld te wandelen. Gewoon het contact, maar ook gewoon door te horen en te zien, door wonderen te zien, dat zieken genezen. Dat is een hele praktische uiting. Maar ook om te horen van andere mensen hoe God door hun leven heen werkt. Dat Hij van essentieel belang is geweest in een moeilijke situatie. Of een getuigenis als iemand is overleden, van wat God allemaal heeft gedaan.
34. In hoeverre zie je een verband tussen jouw spirituele vorming en jouw werk als hbo-theoloog? Dat dat enorm belangrijk is, omdat je daarmee... op het moment dat je daarin nog niet sterk genoeg bent ontwikkeld, kom je automatisch ook minder krachtig over. Op het moment van dat je daarin wel een krachtige ontwikkeld mee hebt gemaakt, is het iets van jezelf geworden. Waardoor je meer vanuit je hart kunt spreken. En vanuit daaruit raak je automatisch ook meer mensen dan als je gewoon een geleerd verhaaltje af staat te steken. Vanuit daaruit is spirituele vorming van absolute noodzaak. Ook dat je daarin blijft groeien. Niet dat je denkt, ik heb nu zoveel meegemaakt, ik kan nu even pauze houden, nee, ik geloof dat dat nooit ophoudt, ik geloof dat dat altijd door blijft gaan. Dat je altijd door blijft leren, omdat God zoveel groter is dan dat wij zijn, kunnen we altijd blijven leren.
35. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen tijdens de opleiding? Ik denk dat dat juist nodig is, omdat spirituele vorming heeft alles met jou als persoon zijnde te maken. Dus je maakt dingen dan sneller persoonlijk. Zeker ook voor de vorming als voorganger, ben je als leider zijnde van een gemeenschap, maar hoe geef je als leider zijnde vorm aan jou spiritualiteit? Als je überhaupt al een gemeente moet leiden, waarin kun je zelf dan nog groeien en hoe ga je dat vormgeven? Maar dat je daar dan ook gewoon mee wordt genomen door de ervaring van docenten en zo. Dus dan zie ik ook omdat je daar dan weer kunt leren. Dus dat is dan specifiek op wat er in de opleiding gebeurt? Ja.
36. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen in de opleiding? [Vraag niet gesteld.]
37. In hoeverre denk je dat je als voorganger andere spirituele vorming nodig hebt dan andere hbo-theologen? Ik zou het niet zozeer anders benoemen. Ik geloof niet dat dat anders is eigenlijk. Want ik geloof dat we daar allemaal maximaal voor moeten gaan. Dus dat je dat niet op iets hoeft toe te spitsen. Maar ik geloof wel als je daar dan maximaal mee bezig bent dat God je wel toespitst of leert op een bepaald gebied. Dat daarin wel dingen naar voren komen van hé, ja. Waardoor juist voor een bepaald gebied leert, maar niet dat je daar zelf invulling aan moet geven van ik wil nu meer specifiek daarop leren, nee. Ik geloof dat je breed en zo maximaal mogelijk in moet zetten.
38. In hoeverre was bij deze spirituele vorming naar jouw mening voldoende aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)? Minimaal tot tekort. Kun je dat iets nader uitleggen? In de eerste jaren had ik gewoon meer het gevoel dat we meer de tijd daarvoor hadden. En de laatste jaren is die vorming om daarin door te blijven groeien is eigenlijk gewoon vanuit begeleidend oogpunt in de opleiding is gewoon volledig achterwege gebleven eigenlijk. Daar zijn wel wat dingen door de vakken of door het labirint heen, dat zijn dan wat dingen die je zelf eruit pakt, maar je wordt daarin niet actief meegenomen. Van nou, gezien nu je leerstadia, dan is het ook belangrijk om in je spiritualiteit op die manier verder te groeien. Wat je in de eerste twee jaar hebt meegekregen, hoe ga je daar steeds verdiepend mee om? Waardoor je gestimuleerd wordt om juist in die relatie met God te staan. Maar juist ook om Zijn stem te verstaan. En in hoeverre vond je dat dan vooral een tekort ten aanzien van wat je uiteindelijk als in je beroep als HBO-theoloog daarmee zou gaan doen? Nou, ik heb uiteindelijk juist mede door mijn stage geleerd om Gods Stem te leren verstaan. En uiteindelijk is dat het meest belangrijke punt die je in je opleiding nodig hebt. Om te weten wat God zegt, om te weten wat God wil. Op het moment dat je daarin niet meegenomen wordt, of onderwezen wordt, of in geholpen wordt, dan zie ik dat wel als een manco. Dat heb je ook nodig, zeg je, voor je beroep? Ja, juist, want onder toezicht van Hem, krijg je een groep mensen aan je toebedeeld of onder je verantwoording. Maar God weet uiteindelijk wat het beste voor die groep is. En hoe kun je die groep nou verder helpen op het moment dat je niet weet wat God daarmee wil?
39. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming tijdens de opleiding voldoende werd aangesloten bij je levensfase? Ik denk dat dat goed is geweest. Merk je dat daar onderscheid was, dat er werd gekeken naar in welke levensfase je zat? Ik merkte bijvoorbeeld wel dat bij deeltijd naar verhouding met voltijd, dat het bij voltijd wat sneller oppervlakkig was. En

bij deeltijd, mensen hebben hun eigen gezin, mensen hebben hun werk, noem maar op, dat soort dingen. Dat heeft gevolg, waardoor je automatisch sneller over dingen praat. Over wat je bezig houdt, wat er met je gebeurt. In plaats van op school zorgen dat je je opdrachten haalt en dan is het klaar. Echt veel meer inhoudelijk. En daarin merkte ik dat de docenten gaan dan daar ook in mee. Dus daarin zie je wel een kleine toespitsing.
40. In hoeverre ben je van mening dat docenten van de CHE voldoende invloed op jouw spirituele vorming hadden? Voldoende, maar dat had meer gekund. Ik denk dat gewoon, het had meer gekund.
41. In hoeverre ben je van mening dat medestudenten voldoende invloed op jouw spirituele vorming? Dat is naar mijn mening voldoende geweest, uiteraard had dat ook meer gekund, maar daar is niet een absoluut tekort in geweest. Ik denk dat het goed is geweest. Juist ook door de samenkomst om ergens een nacht ook met elkaar te blijven, merk je toch dat je meer met elkaar spreekt, maar ook dat je meer 'one-lined' met dingen raakt. Dat is absoluut een meerwaarde.
42. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming voldoende werd aangesloten bij het feit dat je een voltijd- of deeltijdopleiding volgde? Daarin werd geen onderscheid gemaakt. En was dat voldoende of onvoldoende in jouw opzicht? Eigenlijk dan denk ik onvoldoende omdat als je voltijd bent dan ben je er veel meer mee bezig en dan heb je meer mogelijkheden dan als je het deeltijd doet. Deeltijd heb je nog gewoon je werkomstandigheden en zo. En misschien was het dan wel mooi geweest om een bepaalde splitsing te maken om ook geestelijk gezien op een goede manier je tijdskeuzes te maken, maar ook om er op je werk ook al wat mee te kunnen of te doen of... dat was ik nu gewoon zo aan het bedenken. En je noemde ook dat je bij jezelf ervoer van ik was toch een beetje de oudste van die voltijd groep, waarbij je het idee had van ik leer meer bij deeltijd omdat dat mensen zijn die ook deels ouder zijn, levenservaring hebben, enzovoorts, dan bij die andere groep. Denk je dat daarin voldoende geboden werd voor die voltijd groep die ook gewoon een stuk levenservaring minder had, bijvoorbeeld, ten opzichte van die deeltijd groep? Ehm, ik denk juist dat de voltijd groep, omdat je met jongere mensen te maken hebt, dat ze nog meer begeleiding daarin nodig hebben dan dat je dat in deeltijd hebt, omdat je in deeltijd... Door de vorming, doordat je ouder bent, heb je al geleerd om meer je dingen zelf te "regelen" of je hebt over het algemeen ook bewuster een keuze gemaakt voor de opleiding. In plaats van een logisch gevolg op... ik ben klaar met HAVO, ik moet toch iets doen, dus ik ga GPW doen, bij wijze van. Je staat anders in de opleiding. Dus van daaruit al sneller van als ik het hier niet krijg dan zorg ik dat ik het gewoon vanuit daar breng, waardoor ik alsnog die aanvulling heb. En bij voltijd is dat denk ik nog minder.
43. In hoeverre werd naar jouw mening in de spirituele vorming voldoende aangesloten bij het feit dat je man of vrouw bent? Door hetgeen ik nu allemaal geleerd heb, denk ik, onvoldoende. Gezien gewoon de verantwoording die de man heeft. In de samenleving, in het gezin, maar juist ook welke impact dat heeft, welke verantwoording, hoe je dat tevens dan ook meeneemt. Er zijn wel onderzoekcijfers naar gedaan bijvoorbeeld in Engeland, binnen die mannenbeweging. En dan zien ze op het moment dat een man binnen het gezin tot geloof komt, komt in 95% van de gevallen komt het hele gezin tot geloof. Op het moment dat dat een vrouw is, is dat percentage een heel stuk lager. Dus gewoon puur door dat verschil, te weten welke impact je als man zijnde hebt, welke verantwoording dat dan ook weer met zich meebrengt. Dat had sterker benoemd kunnen worden. Maar ook uitgemeten, waardoor je als man zijnde gewoon sterker zou komen te staan. En als het gaat om verschil beleving, waar je het eerder over had, mannen die wat meer vanuit denken gericht zijn en vrouwen meer vanuit gevoel, even heel gechargeerd, maar denk je dat daarin voldoende werd aangesloten bij ofwel mannen ofwel vrouwen? Ja, uiteindelijk werd daar niet sterk het onderscheid tussen gemaakt, omdat de vorming daar uiteindelijk ook niet zo veel in is geweest, is automatisch dat onderscheid daarin ook niet geweest. En dan op het moment dat je kijkt van nou, mannen, vrouwen en over gevoel en meer vanuit denken, of dat de Geest daar doorheen kan werken... op het moment dat je het dan ook weinig over de Geest hebt, dan heb je ook niet dat onderscheid. Dus dat is dan ook eigenlijk niet geweest.
44. In hoeverre vind je dat tijdens de stage voldoende aandacht was voor jouw spirituele vorming? Juist, want die hielden mij sterk de spiegel voor van als je dan leider bent, dan heb je deze verantwoordelijkheid. En dan moet je daar... dan is je eerste prioriteit je persoonlijke levenswandel met God. Daar moet je tijd voor vrijmaken en als je dat niet doet, dan kun je nooit een goede leider zijn. Gewoon alleen dat al. Ja, dat hield voor mij toen wel goed de spiegel voor dat ik dacht van zo, als ik dat dus wil worden, dan moet dat dus echt een prioriteit zijn. Ook weer aan de hand van de verschillende Bijbelse figuren en voorbeelden daarin. En hoe werkte dat concreet uit? Nou, dat was voor toen enerzijds wel confronterend, omdat je gewoon vanuit je opleiding, dan ben je er veel mee bezig voor je gevoel. Uiteindelijk, maar dat is dan veelal ook op ratio. En juist doordat je daar zo veel mee bezig bent, schiet het persoonlijke stukje er nog wel eens bij in, dan. Zo van ik ben er al zo veel mee bezig geweest, nu even wat anders, bij wijze van. Of dat je denkt van weet je, het is nu wel even goed zo. Maar juist doordat zij dat zo benoemden van juist jouw persoonlijke wandel, die is zo belangrijk. Dus ik denk ja, daar moet ik ook concreet aan werken en tot het laatste toe ben ik dat dus ook gaan doen. En ik zit nog even te denken van misschien nog wel meer punten, maar vooral dat was voor mij van hé, daar moet ik dus... het is een persoonlijke en dagelijkse levenswandel. En als je dat hoog hebt, dan volgt de rest. Ja, je geeft zelf aan van er zijn misschien nog wel meer punten. Welke andere punten denk je aan? Ehm, ook gewoon... ook in het benaderen van andere mensen, juist het eren van de andere mensen... dus ook op het moment dat je leider bent en dan van de mensen die in je team zitten, door mensen niet op hun persoon af te geven, te beoordelen, maar puur alleen op de daden. Om dat te splitsen. Jezus keek naar het hart van mensen. Daardoor kon Hij

iedereen omarmen, maar Hij keurde niet alle daden goed. Dus Die maakte daarin een duidelijk onderscheid. En dat was ook iets dat ik zeg van ja, hoe snel koppel je een daad aan een persoonlijkheid? En keur je daarbij soms die hele persoon af? Terwijl Jezus dat niet deed.
45. In hoeverre vind je dat bij de spirituele vorming in de opleiding voldoende wordt aangesloten bij de huidige samenleving en jouw rol als (aankomend) hbo-theoloog die hierin werkzaam is? Ehm. Ja, ik vond het wel mooi dat je door de Week van Multiculturaliteit, dat je daardoor met verschillende godsdiensten en met religies te maken. En dat zie je ook steeds meer hier in Nederland, dat dat ook steeds meer opkomt, dus daarin leer je. Dus daarin werd aangesloten. Daarin werd dan ook weer benoemd van op het moment dat je weet wie jij bent in het geloof, hoef je dus geen angst te hebben voor anders gelovigen. Dan weet je gewoon... dat maakt dan niet uit. Dus daar sloten ze wel bij aan. En ook gewoon van het occultisme wat dan toentertijd sterk leefde, daar kregen we ook onderwijs over, over wat je daarin ziet, hoe daar nu mee om te gaan. En wanneer is iets occult? En wanneer is het niet? Een soort bewustwording van eigenlijk. Zoals toen ook mensen werden omgebracht nadat ze aan het glaasje draaien waren geweest of televisie van Uri Geller, dat soort dingen allemaal. Die wisten ze dan wel weer in de opleiding mee te nemen. Het gaf daarin ook wel weer een vorming, denk ik. Dat je dingen sneller leerde herkennen, van dingen kunnen soms ook gewoon psychisch zijn. Als mensen gewoon in hun denken ergens mee vast zitten, maar het kan ook een demonisch effect hebben. Nou dat, om daar gewoon even een ander licht te laten schijnen. En vond je dat dat in de opleiding voldoende aan bod kwam? Ja, voor toen wel. Toen hebben we er redelijk wat aandacht voor gehad. Ja, wat mij betreft kan altijd alles meer. Maar gewoon wel, voor toen was het voldoende.
46. In hoeverre vind je dat in de opleiding de spirituele vorming voldoende concreet is gemaakt? Uiteindelijk niet voldoende concreet. Nee. In het begin werd je wel even meegenomen, maar daarna werd je losgelaten, zo gezegd. Dus uiteindelijk de echte concretisering na het simpele voorbeeld van net, om puur alleen maar Gods stem te leren verstaan, om daarin meegenomen te worden, dat werd niet gedaan. Nee. Dat werd meer zo iets van kijk maar even.
47. Het geheel bezien: ben je van mening dat je voldoende spirituele vorming hebt ontvangen tijdens de opleiding? Tijdens de opleiding niet. En in de hele periode, even niet specifiek opleiding of niet opleiding, maar gewoon die vier jaar? Daar wel, ja. Daarin gewoon ook door actief met andere dingen... dus niet alleen maar het van je docenten te verwachten, maar ook het ergens anders vandaan te halen, dat heeft me absoluut sterk gevormd. Jij geeft aan van in de opleiding eigenlijk onvoldoende? Ja. Maar buiten de opleiding dus wel? Ja, buiten de opleiding wel voldoende. Ja.
48. Wat vind je van die conclusie? Eigenlijk teleurstellend. Omdat juist zo'n opleiding daar is de spirituele vorming juist van essentieel belang. De basis is voor een toekomstige voorganger, pastoraal werker of whatever... dus die vorming is juist enorm belangrijk. En dan zie je uiteindelijk dat daar zo weinig tot niet in wordt gedaan.
49. Wanneer is spirituele vorming in jouw ogen goed? Voorwaarden? Ehm... Dat je andere helpt om op zijn eigen tempo daarin te leren. Maar dat je hem daarin ook de tools geeft. Dus dat je hem ook wel laat zien van nou, weet je, het heeft mij geholpen toen ik dat of dat ben gaan doen. Of dat of dat ben gaan lezen... Of dat of dat ben gaan volgen. Dat je in principe mensen op die manier daarin verder helpt. Dus uiteindelijk helpt, zoals ze dat ook in de Bijbel zo mooi zeggen, ze helpt te grazen. Dus je brengt ze steeds naar een nieuw grasveldje eigenlijk. Maar iedereen eet wel op zijn eigen snelheid. En wat zijn de voorwaarden om tot die manier van spirituele vorming te komen? Door het delen vanuit persoonlijke beleving, maar ook door dat überhaupt zelf ook dat meegemaakt te hebben. Dus dat je überhaupt wel zelf een hele leercurve daarin hebt meegemaakt en dat je gewoon zelf sterk gegroeid en ontwikkeld daarin bent, dan pas kun je andere mensen daarin meenemen. Maar daarin ook de openheid hebben om daarin ook te delen van wat je meemaakte, wat goed ging. En waarvan je denkt van nou, dat vond ik toen echt wel een hele lastige periode.
<i>Afsluiting:</i> 50. Wat zou je de aan de docenten en het management van de opleiding GPW, minor Voorganger willen meegeven als het gaat om spirituele vorming van studenten van de opleiding GPW, minor Voorganger? Wat ik mee zou willen geven is van help de studenten meer van God ontdekken, zodat ze meer geleid kunnen worden door Gods Geest. Dus dat docenten uiteindelijk ook een bijdrage leveren aan dat je dichter bij God gaat komen. En dat lukt doordat studenten God meer gaan ontdekken? Ja. Ja. En hoe kunnen ze God verder ontdekken? Juist doordat ze meegenomen worden in die spiritualiteit. Dus vanuit de persoonlijke ervaring. Maar ook dat ze daarin bijvoorbeeld boeken, tapes, whatever, misschien een wandeling met elkaar door een bos heen. Of laten we nu gewoon eens lekker stil worden, lekker gaan wandelen of gaan praten tegen God. Eens zien wat er dan gebeurt. Wat merk je dan of wat voel je dan? Meer daarin echt ook het praktische. Dus niet zo van nou, weet je, vanuit theorie weet je we hebben God nodig en je moet daarin groeien, amen, maar dan? Hoe ga je dan... hoe neem je hen daarin mee, zodat ze echt sterk worden? Ja, dus ook heel praktisch? Ja, juist dat praktische.

Introductie:

- **Waarom dit interview:** afstudeerproject spirituele vorming hbo-theoloog, GPW, minor Voorganger.
- **Zes diepte-interviews met studenten GPW, minor Voorganger (verschillende levensfasen).**
- **Doel:** inzicht krijgen in hoe studenten hun spirituele vorming tijdens de opleiding hebben ervaren.

Achtergrond/situatie van de student:**1. Naam, leeftijd?**

Nou, ik ben 31 jaar. Mijn naam is [student 4]. Ik ben nu twee en half jaar werkzaam bij deze Baptistengemeente. Ik ben net afgestudeerd aan de Christelijke Hogeschool in Ede. En ik ben daar begonnen op mijn zesentwintigste en heb daar dus vijf jaar over gedaan. En in die periode is er ook wel een hoop veranderd in mijn leven. Maar ja, dat is... wat zal ik over mijzelf vertellen? Ik heb een tijdje in deeltijd gewerkt bij een grote bouwmarkt. Ondanks dat het niets met theologie te maken heeft, heeft het mij ook wel enorm gevormd. Ik ben getrouwd, twee zonen. Een jongetje van vier en een jongetje van twee. Van oorsprong ben ik niet baptist. Van oorsprong ben ik vrijgemaakt opgegroeid. En ik heb later een beslissing genomen om naar een andere kerk over te stappen en dat heeft ook een grote invloed gehad op mijn spiritualiteit en hoe ik tegen het leven aankijk, mijn levensbeschouwing. Bijzondere is dat ik begon met mijn opleiding vlak nadat dat gebeurd is en dat ik dus ook enorm moest zoeken van wie ben ik en wie is God voor mij en wat betekent God voor mij? Wat is dan persoonlijke relatie met God? En de opleiding heeft daar dus ook bijdrage aan gehad om daarin een weg te vinden.

2. In welke fase van de opleiding zit je nu?

Ik ben net afgestudeerd.

3. Hoe ben je destijds tot de keuze opleiding GPW gekomen? Hoe vervolgens tot de minor Voorganger?

Ja, dat is een lang verhaal. Maar... waar zal ik eens beginnen. Ik ben... ik denk dat dat een belangrijke reden is dat ik deze opleiding heb gedaan, is dat ik betrokken ben geweest bij het werk van Athletes in Action. En ik heb daar ervaren hoe mooi het is om te werken in Gods Koninkrijk, hoe je opgebouwd wordt, hoe je anderen kunt dienen en helpen. En ik weet nog heel goed hoe ik in Hongkong een keer een soort van getuigenis hield voor een groep tienermeisjes en ik stond daar te vertellen en eigenlijk legde ik gewoon het evangelie uit... en soms heb je dat wel eens in je leven dat je denkt van hé, er gebeurt iets. Nou, op dat moment had ik echt het gevoel van hé, dit is het. Hier wil ik gewoon de rest van mijn leven mee bezig. Niet zo zeer voor tienermeisjes, maar gewoon puur in Gods Koninkrijk aan het werk. En dat was gewoon een heel bijzonder moment voor mij. En zodoende heb ik mij uiteindelijk aangemeld in Ede, omdat ik dus ook een degelijke opleiding wilde volgen daarvoor.

Toen ben je begonnen. Uiteindelijk ben je de minor Voorganger gaan doen. Hoe ben je tot die keuze gekomen?

Ja, dat is ook wel een beetje gek gegaan. Ik had eigenlijk ook een... Een probleem van mij was dat ik ook niet zo heel veel zelfvertrouwen had. En ik zag mezelf geen voorganger worden. Absoluut niet, dat zag ik mezelf... dat leek mij niet haalbaar voor mijn kwaliteiten die ik had en de gaven die ik op dat moment bezat en de kijk die ik op mezelf had. Dus ik ben gewoon open de opleiding begonnen en ik dacht nou, misschien zal het pastoraal werk worden of iets anders. Maar ja... in de loop van de opleiding kwam ik er steeds meer achter dat het voorgangerschap toch wel een mogelijkheid was en dat het best wel goed bij mijn kwaliteiten paste. En ik zie daar dus ook in dat ik steeds meer een beter beeld van mezelf kreeg en dat ik ook steeds meer zelfvertrouwen kreeg en van een negatief zelfbeeld gewoon een normaal zelfbeeld kreeg. Vanuit vroeger heb ik heel erg de neiging om mezelf te onderschatten en ik heb daar nu veel meer een realistisch beeld van gekregen. En het was eigenlijk ook gewoon een logische keuze. Ik keek naar mijn eigen talenten en naar mijn eigen gaven en naar mijn passie, wat ik wilde, en dan vond ik de minor Voorganger logische keuze. Ik heb wel getwijfeld over pastoraat, omdat dat ook echt in mijn hart zit om mensen persoonlijk te helpen, dus niet in grote groepen... Maar ik denk dat kun je... ik vond het toch heel mooi om deze periode te investeren in het voorgangerschap, in het preken en in aspecten die met dat voorgangerschap te maken hebben. Dat vond ik op dat moment belangrijker.

4. In welke levensfase zit je? (En in welke levensfase zat je tijdens je opleiding?)

Nou dat heeft wel invloed op hoe je in het leven staat, natuurlijk. Belangrijk vind ik dat ik wat ik hier in de kerk doe dat dat niet ten koste gaat van mijn gezin en van mijn relatie met God. En zo heb ik de studie ook altijd bekeken van ja, er zijn andere dingen belangrijker in het leven. En het blijft natuurlijk ook een zoektocht van hoe kun je daar een balans in vinden. Zoals de afgelopen week, dan is het gewoon heel erg druk voor mij, hier in de kerk. En ik probeer dat dan te compenseren door andere dagen dat ik dan vrij neem, bijvoorbeeld woensdag. Dan zou ik normaalgesproken werken, maar dan blijf ik bewust thuis.

Want voor hoeveel uur ben je hier momenteel in dienst?

Ik ben nu voor vierentwintig uur in dienst. Alleen, ik werk gemiddeld dertig uur in de week. Dat zit er wel in.

Dat combineer je nog met wat anders?

Nou, hiervoor dus met mijn studie. En vanaf komend jaar dus met een nieuwe studie. Ik heb ook contractuitbreiding aangevraagd. En dan ga ik naar 28 uur, als alles doorgaat. En op die manier proberen wij iets meer geld binnen te krijgen, zodat ik ook op lange termijn deze studie kan volgen. En ook, hoe gek het ook klinkt, maar de universiteit... ik hoef maar vijfentwintig studiepunten per jaar te halen... en in Ede moesten we veertig studiepunten per jaar halen... dus ondanks dat het niveau hoger is, is het minder intensief.

Maar de universiteit is ook wel weer duurder, kan ik me voorstellen, of niet?

Nee, is net zo duur.

5. Wat is je toekomstperspectief als het gaat om werk / wat je doet na deze opleiding?

Het perspectief of mijn droom, wat wil je horen?

Noem ze allebei dan maar.

Nou, ik hoop dat het samenvalt. Ik wil heel graag werken als voorganger in een baptistengemeente. Dat is goed haalbaar. Daar ben ik al bijna klaar mee, met een kerkelijke opleiding. Daar is ook gewoon vraag naar, dus dat komt wel goed. En daarnaast wil ik werken in een verzorgingsinstelling voor ouderen. En ik zou heel graag dat willen combineren, dus én een baan als voorganger én een baan als geestelijk verzorger. En ik kan me ook best voorstellen dat ik een periode in mijn leven werk als voorganger, fulltime, en dat ik een periode werk als geestelijk verzorger, fulltime. Het lijkt me juist goed dat je beiden kan en dat je niet gevangen zit in één baan, snap je? Dat, mocht je een keer vastlopen in een gemeente of bij een kerk of dat je het even niet ziet zitten, dat je ook wat anders kan.

Dus dat is ook gewoon realistisch kijken naar waar de vraag is?

Zeker weten, ja.

Je zegt qua voorganger zou ik vrij snel aan de slag kunnen, hoe zit dat qua geestelijk verzorger?

Nou, daar heb je dus een universitaire opleiding voor nodig.

Maar qua arbeidsperspectief, is daar werk in?

Uhm... nou, het is wel moeilijker te vinden. En ik maak me wel zorgen over de toekomst van de geestelijke verzorging. Ik heb steeds meer het idee dat het een soort van humanistisch sausje gaat worden. En ik zie niet zoveel toekomst in een christelijke geestelijke verzorging. Wel op korte termijn. Er blijven... de meeste ouderen die zijn gewoon christelijk. Maar op lange termijn zie ik ook dat deze functie en deze rol gaat veranderen. En aan de ene kant vind ik het jammer, maar aan de andere kant denk ik van joh, het lijkt me juist interessant als je ook iedereen zou kunnen helpen. Dus dat je niet per sé vanuit je eigen christelijke kaders het gesprek aangaat, maar dat je gewoon kijkt van joh, waar kan ik jou mee helpen? Dat vind ik ook wel boeiend en interessant.

Afbakening onderwerp: spirituele vorming?

6. Wat versta je onder spiritualiteit?

Ja, dat vind ik een hele lastige. Ik heb daar ook over nagedacht voor dit interview. Ik vind dat... dat is net zoals discipelschap. Dat zijn zulke brede begrippen, waar zoveel persoonlijke invulling ook zit.

Als je het voor jou zelf benadert?

Spiritualiteit is voor mij toch denk ik een persoonlijke relatie hebben met een hemelse Vader. En alles wat daarmee te maken heeft. De intimiteit, de beleving, maar ook de kennis. Dat vind ik spiritualiteit, maar ik snap ook dat je dat breder kan zien, maar dit is het voor mij, inderdaad. Ja.

7. Wat versta je onder spirituele vorming?

Nou, dan kom ik toch wel terug bij het begrip discipelschap. Want daar zie ik dus wel... spirituele vorming zie ik als groeien in discipelschap, dus meer een volgeling worden van Jezus Christus. En dat zit dus ook in heel veel aspecten. Aan de ene kant dat je meer weet van God en Jezus, dat je Hem meer kan volgen, dat je je meer kan toewijden aan Hem, nou noem maar op. Dat is heel breed. Dus zo zie ik wel spirituele vorming. Dus dat groeien in discipelschap. Dus niet wat wel of niet kan, maar gewoon meer en meer een volgeling zijn, een discipel, een volgeling zijn van Jezus in deze tijd.

Beschrijving: welke spirituele vorming herinner je je?

8. Startpunt studie: spiritualiteit op dat moment? Hoe was deze gevormd tot dat moment?

Nou, ik had, toen ik begon met mijn opleiding... op dat moment vond ik, voor mezelf dat ik een hele goede spiritualiteit had, een hele gegroeide spiritualiteit had, die misschien niet zo gebaseerd was op kennis of op vaardigheden, maar wel oprecht. En ook met echt een toewijding en een wil en een overtuiging van joh, ik wil God in alles volgen en ook Hem meenemen in de beslissingen die ik neem. Dus op dat moment had ik voor mezelf echt heel duidelijk het gevoel van ik heb een hele intieme, persoonlijke relatie met God.

En waar bleek dat uit?

Nou, ook bijvoorbeeld de activiteiten naast mijn studie. Ik was heel betrokken in de kerk, maar ook ik las heel veel boeken, geloofsopbouwende boeken. Ik nam ook heel veel tijd om bijvoorbeeld te luisteren naar God of te bidden, bezocht heel veel conferenties. Dat waren voor mij echt momenten dat ik die intimiteit voelde en ook dat ik mijn geloof opbouwde. En ik stond heel erg open. Alles... ik had gewoon honger, dus alles nam ik op. Ik had ook niet een vooroordeel over bijvoorbeeld een charismatische stroming of een hele reformatorische stroming, daar had ik misschien nog wel een beetje een vooroordeel over, maar in ieder geval niet naar het charismatische gedeelte. Daar stond ik lekker open naar en veel naar evangelische. Dus het was gewoon heel erg zoeken voor mij van joh, wat is dat, wat houdt dat precies in en... Ik heb bijvoorbeeld ook heel lang getwijfeld of ik deze opleiding wel wilde doen of dat ik de Asuza zou doen. Omdat ik toch wel het gevoel had dat dat toch wel iets meer een charismatische, evangelische opleiding was. En een jaar nadat ik begonnen ben met mijn opleiding, toen is die naar Zwolle gekomen. Als dat een jaar eerder was gebeurd, dan had ik in Zwolle gezeten, daar ben ik echt van overtuigd.

En als je kijkt hoe je tot dat punt van spiritualiteit bent gekomen in de jaren daaraan voorafgaand, hoe is die ontwikkeling dan geweest?

Nou, ik heb echt een bekering meegemaakt in mijn leven. Dus ik ben christelijk opgegroeid, ik dacht dat ik alles wel gezien had in het christelijk geloof. En ik ontdekte dus dat er nog veel meer is in het geloof. En dat er sprake moet zijn van een bepaalde geestelijke geboorte, dat er dus een geestelijke geboorte plaats moet vinden in mijn leven, waar bijvoorbeeld Johannes 3 het over heeft, waardoor je dus echt afgestemd wordt op de Heilige Geest en een relatie kunt hebben met Jezus Christus, maar ook inzicht kunt hebben in de Bijbel. En daarvoor geloofde ik wel, maar was het gewoon puur vanuit mezelf, was het gewoon een traditioneel geloof, wat eigenlijk heel erg gebaseerd was op uiterlijkheden en niet zozeer van binnen. En die wedergeboorte had dus heel erg duidelijk te maken met een stukje toewijding, met een overgave. Van nou, ik wil mij overgeven aan God, aan Jezus en aan de Heilige Geest en ik wil niet meer zelf mijn leven in de hand hebben, maar ik wil dat God dat doet. En dat is... het is nu achteraf een beetje moeilijk om dat terug te kijken, maar in die tijd was dat een enorme

verandering.

En hoe ver voor je opleiding was dat ongeveer?

Dat was op mijn drieëntwintigste. Ik ben op mijn zesentwintigste begonnen, dus drie jaar. En op zich... Nu je terugkijkt, dan zit er drie jaar tussen, maar voor mijn gevoel was dat heel kort achter elkaar. Ik had maar drie jaar... En ik had heel veel... Ik ging toen ook naar een andere kerk. Met best wel een predikant die op het randje durft te preken en geen blad voor de mond neemt. En ik vond het heerlijk om naar hem te luisteren. En ik heb heel veel geleerd in die tijd.

9. Op welke manier heb je spirituele vorming tijdens je opleiding ontvangen?

9.a. In welke vakken van de opleiding?

Nou, voordat ik daar begin... want ik wil niet te negatief beginnen, maar ik heb wel als ik terugkijk op mijn opleiding, ben ik wel gegroeid in kennis, maar ben ik wat teleurgesteld over het feit dat ik de relatie waar ik mee begon, dat ik die niet helemaal heb kunnen vasthouden tijdens de opleiding. Dus daar wil ik even mee beginnen. Dat is niet per sé een groei geweest. Natuurlijk zijn er ook momenten geweest dat er sprake is van groei. En dan vooral kennis. En ik vind dat echt onderdeel van spiritualiteit. Ik heb een veel genuanceerder beeld bijvoorbeeld van de Bijbel gekregen, een veel genuanceerder beeld van de Heilige Geest, veel genuanceerder beeld over ga al die onderwerpen maar na. En kom ze hier ook in de kerk wel eens tegen, dan prik je er zo doorheen van nou, het is mooi wat je zegt, maar het is niet genuanceerd, het is niet in balans. Je pakt maar een paar gedeeltes uit de Bijbel. Dus dat is gewoon ook voor mij wel een stukje spirituele groei voor mij ook geweest. Maar echt vakken waarin ik uitgedaagd ben om ook te groeien in discipelschap, ook vorming in geloof, ja, dat zijn er maar heel weinig, eerlijk gezegd. En dan kijk ik toch terug naar mijn Voorgangersminor. Daar vond ik het wel het beste naar voren komen. Dat er ook echt aandacht was voor je persoonlijke ontwikkeling en voor je geloofsbeleving. Ik moet bijvoorbeeld denken aan het kamp, dat vond ik gewoon prettig.

Wat was dat voor kamp?

We hebben een retraite gehad. Dat vond ik mooi. En we hebben twee avonden gehad met de Voorgangersminor. Daar merkte ik van het komt even los van al de kennis en dan is er even tijd om van hart tot hart met elkaar te spreken, dus ook met een docent. Dat vond ik heel waardevol en dat heeft mij ook gevormd. En daarin zie ik een stukje spirituele vorming. En ook spirituele groei.

Nu noem je twee dingen die eigenlijk los stonden van specifieke vakken. Zijn er vakken waarin dat toch ook gebeurde?

Nou ja, dat vak geloofsbegeleiding, dat is wel een vak waar ik dat in mee heb gemaakt, waarin je ook wel met jezelf bezig bent en ook met je relatie met God. En ik moet eerlijk zeggen, ook het eerste jaar heeft heel veel met me gedaan.

Het eerste jaar van de opleiding?

Het eerste jaar van de opleiding, ja. Toch heel veel reflecteren op jezelf, psychologisch ook naar jezelf kijken. Wat zijn je gaven, wat zijn je talenten? En ik moet eerlijk zeggen dat dat ook mij heeft doen groeien in spiritualiteit.

En zaten die reflectiemomenten nog aan specifieke vakken gekoppeld?

Nou, het vak... ik weet niet meer hoe dat vak heet... daar moesten we toen een interview houden met mijn ouders. Je kreeg dan een heel boek met allemaal psychologische analyses en zo. Ik weet niet hoe dat vak heet... iets met psychologie. En dat heeft me ook wel... want ik moest daardoor inderdaad in mijn verleden wroeten en de gesprekken aangaan met mijn ouders. Ja, dat lag natuurlijk ook wel wat gevoelig, omdat ik een bepaalde keuze had gemaakt voor mijn geloof. Ik weet niet hoe dat vak meer heet, maar iets met psychologie.

En wat was daarvan de invloed op jouw spirituele vorming?

Je moet ook weten waar je vandaan komt, dat is heel belangrijk van wie ben je? En waardoor loop ik nu tegen dingen aan? Waar komt dat vandaan? En ik denk wel van je groeit spiritueel gezien ook als je weet wie je bent. En als je weet waardoor bepaalde dingen mis gaan in je leven of waarom je worstelt met bepaalde dingen. Dat is dus ook iets wat je in je relatie met God meeneemt en... Dus in die zin... Ja, het is een beetje... het is niet zo... je kunt er soms niet helemaal goed je vinger op leggen, maar ik denk wel dat er sprake is van een spirituele groei in die zin. Dus ik wil... aan de ene kant ben ik ook niet te negatief, want alles heeft natuurlijk bijgedragen aan wie ik nu ben. Maar het was anders dan ik verwacht had. Dat is het misschien meer. Ik ben wel spiritueel gegroeid, maar minder in een persoonlijke, intieme relatie met God. Ja, zo kun je het het beste misschien wel samenvatten.

Dan nog even terug naar vakken specifiek. Je zegt die minor Voorganger, dat is eigenlijk een heel blok, natuurlijk, van vakken. Specifiek noem je dan toegepaste geloofsbegeleiding en meer de onderdelen retraite en studievonden. Zijn daar binnen die minor of daarbuiten nog concrete vakken waarvan je zegt daarin zie ik daar ook wel iets van terug?

Nou ja, toegepaste geloofsbegeleiding vond ik een mooi vak, ook waarin je... nou, dat ligt er heel duidelijk bovenop, dat je daarin met jezelf bezig gaat. Een vak wat ook heel veel met mij gedaan heeft is Hermeneutiek II, waarin ook gewoon wat heilige huisjes van jezelf weggeschopt worden en ja, je moet gewoon daar een weg in vinden. Maar hoe eng het ook is, het is wel goed geweest. Het is wel goed dat je daarmee bezig gaat en ook daarin weer een genuanceerder beeld krijgt van wie God is en wat de Bijbel is. Dat is ook een heel vormend vak voor mij geweest.

9.b. In welke andere onderdelen van de opleiding?

Ik moet denken aan een vak SLB, studieloopbaanbegeleiding. Dat is iets waar ik nooit echt wat aan gehad heb voor mijn gevoel. Daar stekt de school best wel veel tijd in, maar eigenlijk te weinig tijd om er echt wat aan te hebben.

Wat hield dat vak in?

Ja, dan heb je eigenlijk je hele studieperiode volg je één keer in de twee weken of één keer in de drie weken heb je lesje studieloopbaanbegeleiding. En ik vond het altijd wel weer interessant om daar naartoe te gaan, maar het heeft me niet zo heel veel opgeleverd voor mijn gevoel.

Wat werd er inhoudelijk in zo'n les gedaan?

Nou, bijvoorbeeld... ja, poeh, wat werd inhoudelijk... nou, dat is wel tekenend dat ik dat niet meer zo goed weet. Maar dat

gevoel had ik wel, dat het net nergens over ging. Er werd wel even een groepsgesprek gehouden van hoe gaat het nu met jullie? En de meeste mensen hadden het gewoon heel druk en daar werd dan over doorgepraat. Hoe je beter je planning kan houden. Maar er werd ook wel eens gepraat over geestelijke ontwikkeling. Ik heb een keer een boekpresentatie gedaan. Uhm, nou ik vond het wel leuk, maar het was ook niet zo dat het mij geestelijk heeft opgebouwd of zo, spiritueel, dat het mij gevormd heeft. En dan denk ik wel van ja, die tijd, die je daaraan hebt besteed, had je misschien anders kunnen besteden. Wat ik misschien wel gemist heb in de opleiding... misschien loop ik wat vooruit, hoor... Ik heb gewoon wat gemist... Je krijgt wel een SLB-er toegewezen, maar ik had niet het idee dat zij echt tijd voor je hebben en dat zij echt ook... ja, ik zeg wel heel zware woorden, maar... sommige docenten hebben zoveel nevenactiviteiten, ook op school... soms had je niet het idee van er wordt echt even naar je geluisterd of er wordt echt naar je om gekeken. Iets waar de opleiding wel pretendeert waar ze goed in zijn. Dat gevoel heb ik eigenlijk de hele opleiding wel een beetje gehad. Er is wel een SLB-er, maar niet hoe het eigenlijk zou horen, iemand die even de tijd neemt of jou eens een keer uitnodigt voor een gesprek of de juiste vragen stelt. Ik heb wel eens meegemaakt dat een SLB-er... nou, dan zat je in gesprek en vertelde je je verhaal en hij zat constant op zijn horloge te kijken... Ja, dat is gewoon... dan denk je laat maar. Ik zoek wel iemand anders.

9.c. Buiten je opleiding?

Nou, gewoon ook mijn... ik probeerde ook mezelf te ontwikkelen. Door het blijven lezen van boeken, ook het blijven lezen van de Bijbel. Doordat ik ook veel spreek in andere gemeenten ben je gewoon heel veel bezig met God en met Zijn Woord en het zoeken naar zijn wil voor je leven. Ik ben wel veel minder conferenties gaan bezoeken wat ik vroeger wel veel meer deed. Veel minder... ja, je hebt ook veel minder tijd, hè? Dat is het grote nadeel.

Dat ben je sinds het begin van de opleiding minder gaan doen?

Ja, ook omdat je je handen vol hebt om alle deadlines te halen. En ook omdat je natuurlijk nu een tijd uitgetrokken hebt om deze opleiding te doen. Daar zit ook een stukje groei in, ontwikkeling in. Ik heb altijd wel geprobeerd om er boeken bij te blijven lezen.

Dus niet alleen studieboeken maar ook boeken waarvan je zelf het idee had van ik groei erdoor?

Ja.

Nog andere dingen buiten je opleiding die je daarin gevormd hebben?

Ik ben ook tijdens mijn stage gecoacht door iemand vanuit de gemeente, ook door... nog meerdere mensen zelfs.

Dat was niet zozeer de specifieke stagebegeleiding, maar coaching daarbuiten?

Ja, beiden. Dus stagebegeleiding en coaching daarbuiten. En dat heeft mij... ja, die gesprekken hebben me goed gedaan. Dus hoe je toch omgaat met bepaalde problemen in het leven. Of ook vooral met die hermeneutiek. Nou, daar heb ik het ook wel met veel mensen over gehad. Ook hoe moet ik daarmee omgaan? In de kerk geloven ze dit en op school hoor ik dat, wat moet ik dan? Hoe vind je daar je weg in? Dat is gewoon fijn dat je dat met mensen kan bespreken. Maar dat zijn ook mensen die mij durven te bevragen over mijn persoonlijk leven of over mijn innerlijk leven. Nou, dat is gewoon heel waardevol en dat loopt nog steeds door.

10. Kun je aangeven per jaar/fase van de opleiding welke spirituele vorming je toen ontving?

Het eerste jaar vooral dus ook naar jezelf kijken, reflecteren, dat was heel waardevol. Ik heb wel eens gezegd van eigenlijk zou iedereen dat een keer moeten doen. Tegenwoordig heb je daar dan hele goede Bijbelscholen voor en andere mogelijkheden. Het tweede jaar, als ik me goed herinner, ging meer over inhoudelijk.. was wat kennis opdoen. Dus het tweede en derde jaar was qua spirituele vorming lag het gewoon op een ander accent, was het meer kennis vergaren. Het vierde jaar vond ik dus wel weer dat er ook weer veel meer betrokkenheid was bij je innerlijk leven. De vakken die je daar deed, dat had ook veel meer te maken met je persoonlijk geloof en je relatie met God. En het vijfde jaar, ja, een beetje vreemd jaar, natuurlijk.

Ja, waarom?

Weinig op school geweest, heel weinig vakken gevolgd. Ik heb maar vier lesdagen gehad. En het was een mooi jaar, maar qua spirituele vorming werd er vanuit de opleiding in ieder geval niet zo heel veel aan toegevoegd. Nee.

11. Welke factoren zijn van invloed op je spirituele vorming?

Tijd, heel belangrijk onderdeel.

In welk opzicht?

Nou, als ik het druk heb, dan kom ik er niet aan toe om ook nog bezig te zijn met spirituele vorming. Dan bezuinig ik daarop, wat ik wel jammer vind, want het is een heel belangrijk onderdeel voor mij. Tevens... dus dat is zeg maar blokkades om niet spiritueel te groeien. Verder... ja, voor mij is belangrijk om alleen te zijn. Dat is voor mij heel belangrijk. Ik heb dat ontdekt, dat is mijn spirituele voelspriet, of hoe je het ook wil noemen, hoe jij spiritueel groeit. Als ik alleen ben, dan kom ik achter... dan echt... laatst was ik op Texel en ik heb even alleen een hele avond in de duinen gelopen. En je wilt niet weten hoe goed dat mij doet. Ik kom achter nieuwe ideeën, ik reflecteer op mijn leven, ik bedenken nieuwe plannen voor het komend seizoen. Het is heel vruchtbaar als ik gewoon alleen ben. En in deze wereld is dat heel moeilijk om alleen te zijn, ik heb een mobiel die vierentwintig uur per dag aan staat, waar ik veel op gebeld word. Een agenda, ik heb heel veel mensen die dingen van mij vragen en verwachten. En voor mij is het dus belangrijk dat ik tijd opzij zet om alleen te zijn en om ook te luisteren naar God en met Hem te praten. En ook met mezelf bezig te zijn, te reflecteren, vooruit te kijken en to rust te komen. Dus de huidige tijdgeest is niet gunstig voor mij voor mijn spirituele ontwikkeling. En dat is natuurlijk ook wel moeilijk voor de opleiding. Hoe kun je dat nou begeleiden? En daardoor heb ik dus ook behoefte aan mensen die dus af en toe even aan de bel trekken bij mij van joh, waar ben je nou helemaal mee bezig? Wat gebeurt er nu in je leven? En bereik je de doelen die je wil bereiken? Hoe komt dat en wat houdt dat tegen? Dus ik heb dan wel behoefte aan coaching. Mensen die echt ervaring hebben in het leven en ook af en toe de vinger op de zere plek kunnen leggen in mijn leven. En verder, naast stil zijn, groei ik enorm van dingen te lezen. Dat hoeven helemaal niet christelijke boeken te zijn. Meestal wel. Maar ik vind het ook heerlijk

om bijvoorbeeld gewoon boeken te lezen die in de christelijke wereld als “spannend” bekend staan.

Wat voor boeken zijn dat dan?

Ja, bijvoorbeeld... ik heb laatst een boek gelezen van Joseph Prince. In de christelijke wereld wordt dat een beetje verguisd, dat is de theorie. En ik vind het leuk om gewoon je scherp te houden en na te denken. En voor hermeneutiek moesten we ok boeken lezen die gewoon compleet haaks staan op wat ik geloof. En ik vind dat leuk gewoon. Bijvoorbeeld, ik heb boeken van mijn nieuwe opleiding gekregen en één boek heet van The Reason Of Belief, oftewel hoe psychologen naar geloof kijken. Dat staat haaks op wat ik geloof, maar dat vind ik wel leuk.

Wat is dan de invloed van het lezen van dat soort boeken op jouw spirituele vorming?

Nou, dat je dus zoekt naar waarheid, zoekt naar God, zoekt naar hoe Hij dingen heeft bedacht en kennis vergaart, kennis van Hem, maar ook... Ik merk als ik een zijweg neem om eens even wat te onderzoeken, even buiten mijn kaders ga, daar groei ik gewoon enorm van, merk ik. Omdat je moet nadenken. Je wordt gedwongen om gewoon met God bezig te zijn, om daarover na te denken, met Hem te worstelen en daar groei ik gewoon enorm van. En dat zou ik ook aanraden aan iedereen. Ik merk ook wel eens dat mensen oogkleppen opzetten en gewoon simpel geloven. Ik denk, ik vind... het lijkt mij niet goed.

Je hebt het nodig om af en toe een zijspoortje te nemen?

Ja, ik denk iedereen. Van joh, je moet gewoon alles open laten, niet gelijk dingen dicht timmeren. Ik ben nu bijvoorbeeld bezig met wetenschap en geloof. Dat is ook gewoon een spannend onderwerp. Bijvoorbeeld, er zijn bepaalde wetenschappers die geloven in een big bang, maar ook christelijke wetenschappers die daarin geloven. Die zeggen alle bewijzen komen uit bij de big bang. En dat vind ik leuk om daarover na te denken. En daar ook een mening over te vormen. Om daar ook een weg in te gaan, zonder dat gelijk van o, dat kan niet... ja, daar hou ik wel van.

12. In hoeverre was bij deze spirituele vorming aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)?

Ja, dat is een goede. Ehm... nou, ik moet eerlijk zeggen dat daar... ik kan me herinneren dat dat wel eens ter sprake kwam, vooral ook de balans zoeken tussen je privé, je werk en de kerk. Ja, dat is hetzelfde natuurlijk, werk en kerk. Maar privé, werk en er was er nog één, God. Relatie met God, denk ik. Daar werd wel veel over gesproken. Daar heb ik ook veel van geleerd. En daar werd je dus ook op voorbereid. Toch zijn er ook onderdelen waar ik nu tegenaan loop, waar je dan niet zo goed op voorbereid wordt, bijvoorbeeld van beroepsmatig omgaan met het geloof. Dat is best lastig. Bijvoorbeeld hoeveel pastorale gesprekken heb ik jaar, elke keer gebruik ik de Bijbel, elke keer probeer ik de mensen wat mee te geven. En soms heb ik wel eens gedacht van joh, je persoonlijk geloof is compleet wat anders dan je professionele handelen.

Ja? Waarin proefde je dan verschil? Wat was dat verschil dan?

Nou, ik zal een voorbeeldje vertellen. Ik zat op een gegeven moment bij een man en die man die had een beroerte meegemaakt. En op de een of andere manier klikte het niet tussen mij en hem. Ik bleef hem wel bezoeken. En hij was emotioneel en ik merkte professioneel kon ik precies doen om... ik kon precies professioneel handelen zodat hij het gevoel had dat ik bewogen met hem was en dat ik dus ook samen met hem zocht. Maar innerlijk gezien was ik helemaal koud. Dus je merkt dat je soms professioneel gewoon wat foefjes kan inzetten en wat ook gewoon het geloof raakt. Ja, en dat voelt dan niet authentiek en dat voelt dan niet echt. Maar je doet het wel, omdat je gewoon ook weet dat dat beter is en dat je... nou, daar worstel ik wel eens mee. Dat soort dingen, daar ben ik niet echt klaar voor gestoomd. Daar werd niet echt veel tijd aan besteed van nou, hoe ga je dan om, om authentiek te blijven. Ook in dit soort ethische kwesties van... ik maak het ook wel vaker mee, ook met begrafenisdiensten en dat je bijvoorbeeld... Wat je ook wel eens meemaakt is dat je bijvoorbeeld gekwetst wordt in een pastorale relatie. Ja, hoe ga je dan daarmee om? Moet je alles maar pikken of...? Ik zie heel veel mensen om me heen gewoon oneindig dingen pikken met het oog op joh, we zijn professioneel. Maar dan denk ik van ja, het komt wel van twee kanten, de pastorale relatie. En als mensen over jouw grenzen heen gaan, dan moet je daar ook wat van zeggen. En dat... ik heb wel een paar keer meegemaakt dat je dus inderdaad situaties meemaakt, die je dus niet alleen op je op werk raakt, maar die je dus ook meeneemt naar huis en waar je wakker van ligt soms. Nou, dat soort dingen. Dus ik merk wel, de opleiding heeft heel erg zijn best gedaan om te voorkomen dat studenten als een gek aan het werk gingen en zichzelf verloren. Daar werd heel veel aandacht aan besteed. Maar echt een beetje broeden in ethische kwesties die je tegenkomt in je toekomstige werk als pastorale werker of als hbo-theoloog en de innerlijke conflicten en zo, daar zou je dan weer die coach voor moeten hebben, waar je... Ja, dat heb ik dan toch wel een beetje gemist. Ook omdat ik werkte, net zoals jou, we werkten naast onze studie, en dan kom je gewoon tegen dingen aan en hoe mooi zou het zijn als je daar op school gewoon mee aan de gang kan. De ruimte was er niet altijd, had ik het idee.

En in hoeverre, er is al iets behandeld rondom een stukje balans inderdaad, welke vakken of onderdelen denk je dan specifiek aan dat dat aan de orde is geweest?

Ja, die toegepaste geloofsbegeleiding. Ik wil het ook niet ophemelen, hoor. Ik bedoel het is niet dat dat altijd helemaal goed was. Dat is wel een stukje persoonlijke ontwikkeling, waar misschien de theorie minder belangrijk is dan de vorming, snap je? En daar zoek ik een beetje naar. Want soms dan merk ik van joh, het gaat alleen maar om de theorieën en maar een paar procent om de vorming? En nu merk ik gewoon dat je veel meer hebt aan de vorming dan aan de theorie. Ik heb commentaren vol geschreven. Ik heb vakken gehad... Oude Testament, ik had het gevoel alsof ik commentaren aan het leren was. Daar heb je helemaal niets aan, echt niet. Je kunt dat allemaal naslaan, er zijn allemaal naslagwerken voor. Maar je hebt juist wat aan die vorming.

13. In hoeverre is jouw levensfase hierop van invloed?

Nou, heel belangrijk natuurlijk. Als ik zestig was geweest, dan had ik dat weer anders beleefd. Ik geloof dat je natuurlijk gezien niet ouder kan zijn dan je geestelijke ontwikkeling. Dus ik kan niet ouder zijn dan eenendertig jaar in mijn geloof.

En wat is dan bijvoorbeeld het verschil tussen jou van eenendertig en iemand van zestig?

Die heeft veel meer meegemaakt in zijn geloof. Die heeft ook een ander geloof, geloof ik. Ik heb zelf onderzoek gedaan

daarnaar. Dan zie je bijvoorbeeld een onderzoek van Fowler. Die ziet spirituele groei, geestelijke groei, in vijf of zes delen. Dus je hebt een kinderfase, je hebt een tienerfase, je hebt een jongerenfase, een volwassenfase en uiteindelijk een ouderenfase. Mijn onderzoek ging vooral over... omdat heel veel ouderen die ouderenfase in het geloof niet bereiken, omdat ze niet aangemoedigd worden om te blijven groeien. In spiritualiteit, in geloof. Interessant. En wat de onderzoeken allemaal zeiden is, iemand die nu dertig is die kan geen oudere in het geloof zijn. Dus je kunt niet geestelijk verder groeien dan je natuurlijke staat. Andersom kan wel, je kunt dus wel oud zijn en nog een baby'tje in geloof. Dat kan wel. En als je dan kijkt naar een volwassene in het geloof, dat zijn mensen die dus, ondanks de vragen die ze hebben, toch geloven. Die, ondanks de moeilijkheden die ze meemaken in het leven, toch blijven vertrouwen op God. Zo kun je dat allemaal onderverdelen. Dus ik hoop dat ik nu jongvolwassen in het geloof ben. En dat heeft dus invloed op de manier waarop ik spiritualiteit beleef. Een beetje theoretisch antwoord, maar...

Je noemt nu leeftijd, maar er zit ook iets aan van je hebt nu een gezin, jonge kinderen. In hoeverre is dat van invloed op jouw spirituele vorming?

Ehm... aan de ene kant werkt dat mee en aan de andere kant werkt dat tegen, ja, natuurlijk. Je hebt ook... kijk, al mijn tijd stop ik in het gezin en niet in de ontwikkeling van je geestelijke identiteit. Dus in die zin zou ik misschien veel verder kunnen zijn in mijn geloof en in waar ik sta en in discipelschap, als ik geen gezin had. Maar ik zou het er nooit voor willen inruilen, daar niet van. Maar toch is dat wel... vrijgezellen hebben gewoon veel meer tijd, zo is dat gewoon. En het is niet voor niets dat Paulus dat zelfs een beetje aanmoedigt van als je niet getrouwd bent, misschien is het beter om alleen te blijven. En je ziet dat ook in de vroege kerk terugkomen, dat ze echt niet happig waren om te trouwen. Maar aan de andere kant verrijkt het je leven enorm, natuurlijk. Ik leer wat vaderschap is, ik leer dus ook wat liefde is voor kinderen. En daarmee leer ik bijvoorbeeld ook hoe God naar mij kijkt. Maar wat ik ook belangrijk... ik denk dat groeien in spiritualiteit dat dat ook is dat je verantwoordelijk kunt zijn voor dingen en voor anderen. En dat heb ik ook wel geleerd in mijn gezin, dat je ook verantwoordelijk bent voor drie mensen. Je moet ze onderhouden, ze moeten tijd voor mij hebben en noem maar op. Dus in die zin leer ik... groei ik dus spiritueel, daar ben ik van overtuigd, doordat ik vader ben. Ja, daar ben ik wel van overtuigd.

Dus het heeft duidelijk twee kanten?

Twee kanten heeft het, ja.

14. In hoeverre en op welke manier hadden docenten van de CHE invloed op jouw spirituele vorming?

Ja, ik vind het moeilijk om te zeggen. Ik wil ze niet... Ik had er meer van verwacht. Ondanks dat ik de docenten echt hele bekwame mensen vind in hun vakgebied. En dat is ook echt een pluspunt voor de CHE de docenten die ze hebben. Maar wat ik zei, ik heb het idee dat ze te veel nevenactiviteiten hebben. Ik leverde mijn Visieopdracht in en ik zei, volgens het programaboek moeten we nu een afspraak maken om er even over te praten, zodat ik ook weet wat ik verkeerd doe en... Hij zei ja, ik heb daar geen tijd voor. Ik regel wel even dat je een cijfer krijgt. Ik ben afstuderen, of aan het promoveren daar en ik zit in commissie die. Hij had het veel te druk. Nou, dat vind ik jammer. Zo moet dat gewoon niet. Dat gevoel had ik bij heel veel docenten. Die hebben er allemaal dingen bij, allemaal onderzoeken en weet ik veel wat niet. En op een gegeven moment denk je van joh, laat maar. Ik bedoel, ik doe mijn ding wel en ik haal mijn cijfer wel en...

Dus op een gegeven moment heeft dat ook gevolgen voor jouw houding ten opzichte van de invloed die zij kunnen hebben?

Natuurlijk, ja. Je gaat gewoon je cijfer halen en het scheelt mij vierhonderd kilometer rijden, omdat ik niet naar Ede hoeft te komen. Ik vond het prima, maar ik vond het ook wel weer jammer. Ik weet nog niet wat ik... ik heb een 7½ op mijn Visiestuk, maar ik kon bij mijn eindgesprek niet vertellen wat ik goed of verkeerd had gedaan. Hij had ook niet eens een formulier ingevuld. Ik had gewoon een 7½ gekregen. Nou, dat zijn dan kleine voorbeeldjes. Maar dat merkte in wel vaker in de opleiding. Er is niet echt tijd of... er is wel betrokkenheid, maar oppervlakkig. Niet echt de betrokkenheid in jou, in wie je bent en wat je doet en dat je zegt van wat zijn nou jouw kwaliteiten, wat zijn nou jouw passies? Van dat ze je helpen om even verder te kijken dan de opleiding. Misschien als je echt vastloopt in je opleiding dat dat wel gebeurt, hoor. Maar in ieder geval als je niet vastloopt, zoals ik, dan kom je dat niet meer tegen.

15. In hoeverre en op welke manier hadden medestudenten invloed op jouw spirituele vorming?

Ja, dat vind ik ook een moeilijke vraag. Ehm, nou ik merkte hoe langer ik op school zat... dus de eerste jaren had ik zeg maar ook oppervlakkig contact met studenten. En ik merkte wel hoe langer ik op school zat, hoe beter dat werd. Maar het bleef wel in zekere zin oppervlakkig. En in mijn geval had ik ook altijd het gevoel dat ik het meest evangelisch denkend was van de klas. En de mensen die dus ook evangelisch waren, die waren allemaal afgevallen. Ik had altijd wel een beetje het gevoel dat ik heel anders dacht en was dan alle anderen in de klas. Niet dat dat je relatie ondermijnt met anderen, maar toch... inhoudelijk is het dan ook wel moeilijk om echt ook een spirituele band op te bouwen en om ook door anderen te groeien. Snap je? Dus dat.. ik heb altijd wel het gevoel gehad dat ik een beetje een vreemde eend in de bijt was, dus dat werkte niet mee met... ik was natuurlijk ook een... ja, de regio speelt dan ook niet mee. Je komt allemaal uit een ander gebied. Andere waarden en normen, andere gebruiken. Dus dat... ik heb niet... ik had wel een goede band met klasgenoten, maar het is niet zo dat we elkaar nog regelmatig bellen en dat ik echt diepe gesprekken heb gehad. Wel trouwens op de retraite. Dat was wel heel leuk. Dan zie je ook wel dat er meer uit komt. Maar je zit ook van het eerste tot het achtste op school. Er is ook nauwelijks tijd. Echt niet, nee.

Dus ook in de lessen zelf was er eigenlijk weinig tijd om echt dingen in dat opzicht te delen?

Nou, dat ook. Maar ook... ja, weet je, soms dan... bijvoorbeeld dan was een onderwerp als tongentaal. Ja, niet dat dat geestelijke of spirituele groei is of zo, maar dan bleven we echt soms wel drie kwartier praten over wat nou tongentaal precies is. Weet je wel? En ja, ik heb daar gewoon heel weinig mee, of aan. Omdat je... niet dat ik heel vaak in tongentaal spreek, maar in onze kerk is dat dan vrij normaal als je dat kunt of als je dat niet kunt. Daar wordt gewoon heel normaal over gedaan. Dus soms miste ik een bepaalde... dat ik bepaalde dingen wel wist of dat dat bleef hangen op een bepaalde

oppervlakkigheid. Dit is dan een klein voorbeeldje. Soms had je het idee dat je gewoon een compleet andere geloofsbeleving had. Dat is dan een klein voorbeeldje daarvan.
16. In hoeverre maakte was het feit dat je een voltijd- of deeltijddopleiding volgde van invloed op jouw spirituele vorming? Het maakt sowieso uit. Kijk, in mijn geval werkte ik dus vierentwintig uur bij deze gemeente en maak je dingen mee die voltijdstudenten niet meemaken en dat vormt je hoe dan ook. En ik heb ook samengewerkt met een voltijdstudent voor mijn afstuderen. Ja, die staat gewoon heel anders in het leven en die heeft... Ik denk dat als ik deze opleiding op mijn achttiende gedaan had, dan was het een heel andere opleiding voor mij geweest. Dus ook het feit dat je al wat ervaring hebt, in de kerk en met werken, daardoor beleef je de opleiding anders dan een voltijdstudent. En wat is dan vooral het verschil, denk je? Nou, leeftijd. Voltijdstudenten zijn vaak achttienjarigen en ervaring dus. En dat je daarnaast nog werkt. En wat is de invloed daarvan dan op je spirituele vorming? Ehm, nou wat ik zeg, het raakt gewoon veel meer. Dus je maakt dingen mee op het werk en je maakt dingen mee op school. Voorbeeldje van Hermeneutiek, dat is wel een mooi voorbeeld. Dus je krijgt nieuwe kennis op school en het raakt je direct in je werk, in je kerk, hoe je naar dingen kijkt. Dat is anders dan voor een voltijdstudent die eigenlijk al zijn tijd in zijn studie steekt en daarnaast niet...? Nou, ik neem aan dat zij daarnaast niet een ja, misschien wel een verantwoordelijke taak hebben, maar ik sta hier op de preekstoel te spreken en heb bepaalde invloed op mensen. Dus dat is toch anders, denk ik dan, in die zin. Dat je een andere verantwoordelijkheid hebt. Ik denk dat het veel gemakkelijker is als je een voltijdstudent bent, omdat je dan nog niet verantwoordelijkheden hebt. Je kunt gewoon veel makkelijker dingen zeggen of vinden of... je bent wat vrijer.
17. Je hebt stage gelopen. Wat hield deze stage in? Dat was wel uniek, want ik heb gewoon mijn werk gedaan. Dus ik heb ook voorgesteld van... ik werkte nog maar net voor deze gemeente en dat was raar omdat... de taak die ik doe in deze gemeente die... dat past precies in de competenties die gevraagd worden. Ik heb dus gewoon voorgesteld van ik wil gewoon mijn werk doen en daarop reflecteren samen met mijn stagebegeleider, om te groeien in de dingen die ik nu wil doen. En dat mocht. En ik heb dus heel duidelijk mijn competenties gehaald daarmee. Als je je werk beschrijft, wat houdt dat dan in grote lijnen in? Ik geef dus leiding aan twee taakgroepen, de taakgroep ouderen en de taakgroep zieken. Dat houdt in dat dus binnen de taakgroep allemaal teams zijn met leiders. Bijvoorbeeld bezoekerwerk, daar zit dan een teamleider op. Bezoekerwerk voor chronische zieken, bezoekerwerk voor ouderen, ga maar door. Dus daar geef ik leiding aan. Daarnaast bezoek ik zelf de hoogbejaarden en alle ernstig zieken, dus de terminaal zieken. En als er een crisis is, dus als mensen te horen krijgen dat ze kanker hebben of wat dan ook, dan ga ik daar naartoe. Meestal probeer ik dat na een aantal gesprekken over te dragen aan een oudste. Ik ga dus voor in begrafenisdiensten vooral en ik doe de nazorg van begrafenisdiensten. Dus dat was ook mijn stage.
18. In hoeverre heeft de stage je spiritueel gevormd? Spirituele vorming binnen mijn stage was vooral de gesprekken die ik heb gehad met mijn stagebegeleider. Eén keer in de twee weken hadden we een gesprek. En daar heb ik dus een stukje spirituele vorming ervaren en dat hield gewoon in dat ik dus inderdaad sprak met hem over mijn leven en over mijn doelen en over mijn gaven en talenten. Maar ook over de dingen die ik tegenkwam in... de problemen die ik tegenkwam. Hij heeft vooral ten doel gehad in mijn leven om gewoon, dat ik meer mezelf kon worden. Ook binnen de gemeente en dat ik daarin zou groeien. Dat heeft natuurlijk enorm veel invloed op jouw spiritualiteit. Dat je dus ook daarin verandert in je relatie met God. Maar ook bijvoorbeeld vragen over het lijden van waarom is er lijden en hoe kun je daarmee omgaan? En hoe kan ik mensen daarmee begeleiden? En wat is Gods rol daarin? Dat soort vragen, daar ben je mee wezen worstelen. Het is niet... wat we ook wel eens wilden is ook tijd met elkaar door te brengen bijvoorbeeld in een retraite, als collega's. Maar daar is het nooit toe gekomen. Het is ook best wel lastig om dat te organiseren. Dat is wel jammer.
19. In hoeverre was je spirituele vorming op de stage van invloed? 19.a. Op hoe jij jouw stage deed? Ik vind het moeilijke vragen. Ehm... ik kan zeggen van ik ben gegroeid omdat ik dus gewoon geleerd heb om meer mezelf te kunnen zijn in allerlei situaties. Maar in hoeverre is dan sprake van spirituele groei? Wat ik dus net ook zei, in principe zie ik dat wel als spirituele groei. Kijk in die zin ben ik wel spiritueel gegroeid, ik binnen mijn stage. Maar, als je dan kijkt gewoon puur in de persoonlijke relatie met God, dan is daar niet heel veel aandacht aan besteed.
19.b. Op jouw stage-omgeving? Dat dat doorgewerkt heeft dan in... Wat ik wel gemerkt heb, dat was een persoonlijk initiatief... is dat ik elke morgen ben begonnen met een half uur eerder te beginnen. Dan was ik helemaal alleen in mijn werk en dan ging ik gewoon de Bijbel lezen of een boek lezen en bidden. Omdat ik er thuis sowieso... was het onrustig en had ik de tijd daar niet voor. Dat heb ik een tijdje volgehouden en dat vond ik heel prettig. En later druppelden de collega's binnen en dan zat ik hier. En ik vond het wel grappig, want ik zat altijd in een bepaalde ruimte en ik merkte dat ik ook wel collega's inspireerde daarmee, omdat ze me altijd zagen zitten. En dat er ook wel een bepaalde behoefte kwam om dat te doen. Nou ja, ik merk toch dat ik het uiteindelijk niet heb kunnen volhouden, omdat je het gewoon druk hebt en met de kinderen en... Dus ik heb... het komt dan meer uit mij persoonlijk dat ik dat verlangen heb en dat ik dus middelen zoek om daarin te groeien. Nou, ja, is dat spirituele groei? Kijk, wat ik wel probeer in pastorale gesprekken, daar ben ik dus wel in gegroeid, is om niet technisch bezig te zijn, maar om een half oor open te hebben voor... Vroeger bereidde ik het hele gesprek voor. Dan had ik een bepaalde tekst en daar wilde ik dan met mensen mee behandelen. Nu ga ik gewoon naar mensen toe en ik probeer gewoon een lijntje met God te hebben tijdens het gesprek met mensen. En vaak merk ik ook wel, ja, of dat nou mijn eigen gedachte is of dat ik zelf

inzicht heb of God dat in mijn hart legt. Dat je dan tijdens dat gesprek veel flexibeler bent. En ja, in die zin kun je wel zeggen van dat is wel een spirituele ontwikkeling geweest, dat je dus ook minder bezig bent geweest met technisch handelen, maar meer ook Gods handelen in je werk te zien. En dat heb ik trouwens wel ook een beetje geleerd op school. Ja, nu ik eraan denk. Over preken, ook de boeken die ik erover heb gelezen. Ik ben heel bewust eerst zelf aan het luisteren. Echt van joh, wat zegt God door deze tekst, wat zegt Hij tot mij? Twee weken gelden heb ik gepreekt. Ik ben ervan overtuigd dat heel veel mensen het heeft aangesproken puur omdat ze hetzelfde proefden als ik. Waarin die preek mij heeft aangesproken of waarin die tekst mij heeft aangesproken, dat proefden mensen ook. En dat is denk ik het geheim waarom heel veel mensen het gewoon mooi vonden en niet zozeer om mijn goede Bijbelexegese of wat dan ook, maar ik kwam dicht bij hun hart. Wat ik dus zelf ook voelde. Dat heb ik wel geleerd op school moet ik zeggen, ja. Ook van dat boekje trouwens van Ron van der Spoel, waarvan ik trouwens niet snap dat ze dat niet op school behandelen. Dat we een zwaar Engels boek hebben gelezen en eigenlijk zouden we dat boek... dat is gewoon een super hbo boek. Ik snap dat echt niet, maar goed.

20. In hoeverre maakte het voor jouw spirituele vorming uit of je man of vrouw bent?

Mannen zijn anders dan vrouwen en mannen hebben andere valkuilen dan vrouwen. Mannen die hebben misschien een wat andere rol dan vrouwen, zeg ik heel voorzichtig. Dus ja, natuurlijk, vrouwen hebben een andere band ook, een andere relatie met God de Vader dan mannen, denk ik. Ik zie de rol van mannen toch veel meer in... ik heb wel eens een boek gelezen van Eldridge... en De ongetemde man heet het of zo... maar er zit wel een bepaalde waarheid in, in wat hij zegt van mannen hebben bepaalde eigenschappen van God. En daarin groei je natuurlijk ook. Vrouwen hebben ook bepaalde eigenschappen van God, waarin zij groeien. Bepaalde eigenschappen van God die echt in de man gelegd zijn vind ik bijvoorbeeld het avontuur aangaan, of zo. Of... avontuurlijk. En je merkt dus ook dat God altijd een stapje vooruit loopt bij mij. Dat ik nog niet ergens aan toe ben, bijvoorbeeld preken op het grote podium en dan word ik alweer gevraagd. Ik weet niet... ja, ik geloof wel dat daar leiding in zit van God. Voor je gevoel ben je er nog niet aan toe en het doet het dan toch en dan lukt het ook nog, weet je. En zo gaat het mijn hele leven.

En dat werkt anders bij mannen dan bij vrouwen?

Ja, dat durf ik niet zo hard te zeggen als je het zo wilt concluderen. Maar ik denk wel dat vrouwen... ja, dat God gewoon anders met hun is. Ja, maar je moet altijd heel voorzichtig zijn met dit onderwerp, want... Ik bedoel dat niet denigrerend naar vrouwen. Absoluut niet. En zeker, ik zie vrouwen en mannen echt volledig gelijkwaardig. Ook, God heeft ze gelijkwaardig geschapen. Maar toch zijn mannen anders geschapen dan vrouwen, zo is hoe ik dat zie.

21. Hoe zou jij de samenleving van deze tijd omschrijven?

Poe, een samenleving die multicultureel is, die soms wel een negatief staat ten opzichte van christenen. Ik heb daar dus ook over gepreekt, maar... wat ik dus merk is dat heel veel christenen het moeilijk vinden om te laten zien wie ze zijn en waar ze in geloven. Een wereld waarin ook gewoon heel veel gebrokenheid is, heel veel ellende is, heel veel onrecht is. En waar gewoon ook een heel bescheiden kerk is, die het Koninkrijk van God zichtbaar wil maken. En... zo kijk ik een beetje naar de samenleving. En de andere kant... kijk ik... dat is dus iets wat je geleerd is, ook van... ook in de samenleving is God, snap je. Dus daar is ook spiritualiteit en God gaat ook met mensen buiten de kerk Zijn weg. En soms dan zijn we als kerk wel eens geneigd om heel erg naar onszelf te kijken en van zo moet je het allemaal doen. Maar ook in de samenleving kom ik naast de gebrokenheid ook God tegen.

Hoe werkt dat dan? Hoe zie je dat?

Ja, God is met iedereen bezig. God houdt van iedereen en heeft met iedereen een plan. Ondanks dat niet iedereen God kent, geloof ik wel dat God aan het werk is in iedereen zijn leven. Dus dat is niet alleen in de kerk te vinden. Dat is ook bij de buurman en de buurvrouw. Het is juist de uitdaging om dat te zien en daar ook mensen op te wijzen.

22. In hoeverre is deze samenleving van invloed op je werk als hbo-theoloog?

Het heeft hele grote invloed. Kijk, wij als baptisten... dat is al zo lang als er baptisten zijn... Baptisten zijn gewoon... die kijken heel erg naar de cultuur en proberen zich daaraan aan te passen. En veel minder naar de traditie. Dat brengt ook valkuilen met zich mee, dus dat we nu in een belevenissencultuur leven, dat zie je dus ook terug in onze kerkdiensten. Dat wij op die manier de wereld willen bereiken. Wij zijn als kerk heel erg bezig met hoe kunnen wij ze aanspreken? Of liever als kerk veel meer... wij hebben nog best wel in de kerk van in de kerk is het te vinden en daarbuiten niet. En dat zou ik wel heel graag willen veranderen. Maar als ik dan heel praktisch kijk naar mijn werk... morgen heb ik een begrafenisdienst. Tachtig procent is randkerkelijk of niet gelovig. Dus in die zin heb ik heel veel te maken met niet-gelovigen en moet ik dus ook mijn weg vinden met mijn spiritualiteit en hun levensbeschouwing en probeer ik daar een brug te slaan. Ik ga morgen een hele andere preek houden dan dat ik afgelopen zondag gedaan heb. Het blijft veel simpeler, veel duidelijker en dat je gewoon één boodschap geeft. Je probeert te beginnen waar mensen staan. Dat is het idee, ja.

23. In hoeverre is de spirituele vorming in de opleiding concreet gemaakt?

Weinig, ja. Echt weinig. Om dat toe te lichten... ja, hoe moet je dat toelichten? De nadruk ligt gewoon op kennis. En heel weinig op spirituele vorming. Ja, dat is gewoon zo.

24. In hoeverre is in de opleiding aandacht besteed aan vormen van spirituele vorming?

Nou, daar is wel aandacht aan besteed, maar ook weinig. Op honderd procent zeg ik drie procent. Dus dat is wel naar voren gekomen af en toe...

En kun je voorbeelden noemen van hoe dat dan wel naar voren is gekomen?

Ehm, ja, de Voorgangersminor daar zat het wel in. Dus de gebedswandelingen en... Nou heb ik het weer over die, hoe noem je dat, extra... buiten de opleiding om. Daar hadden ze wat dingen toegevoegd. En daar zie je het dan heel duidelijk in. Dat is jammer, want eigenlijk zou dat gewoon binnen de opleiding moeten zijn.

Waardering:

25. Wat heeft positief bijgedragen aan je spirituele vorming?

Toch wel de minor Voorganger, daar zat wel het meeste in. En het eerste jaar. 26. Wat heeft negatieve invloed gehad op je spirituele vorming? Vooraf ook de drukte, dus dat het gewoon heel druk was. En gewoon ook misschien wel een beetje de focus op kennis en niet op vorming, ja. 27. Wat heb je gemist in de opleiding? Persoonlijke betrokkenheid, coaching, mensen die echt tijd voor je hebben. En ja... misschien kun je beter gewoon elke maand een gesprek hebben met een SLB-er en dan de rest gewoon laten zitten. En ook iemand vast aanstellen en niet elk jaar weer een nieuwe. Daar heb je gewoon helemaal niets aan. En proberen te zoeken naar een docent die ook een beetje in jouw richting... Ik had ook wel eens met docenten, ja, die... Kijk, het kan met iedereen goed worden, maar soms dan heb je gewoon een compleet andere spiritualiteit. Ik heb ook wel eens een tijdje een SLB-er gehad en we spraken elkaars taal gewoon niet. Dat merkte je aan alles. Dan ben je wel beleefd, maar je hebt er niets aan. Dat... Dus gewoon meer erop inzetten op persoonlijke betrokkenheid, persoonlijke gesprekken. En ook een coaching, een soort van mentoraatschap vanaf het begin tot het eind. 28. Wat zou meer mogen zijn in de opleiding? Ehm, nou misschien wat ik net zei... of het vorige antwoord wat ik zei. Dus een stukje persoonlijke betrokkenheid? Dat was er wel, maar dat zou meer mogen zijn? Ja, op zich kennis is helemaal niet verkeerd, maar het moet wel... ja, je was ook wel weer een individu daar... en het is... En misschien wat... misschien dat ze... Kijk, het was echt van 's morgens vroeg tot 's avonds laat bezig en je had helemaal geen tijd om even na te denken, om je kont te krabben, om het zo maar even plastisch uit te drukken. Maar dat... ja, dat... reflectietijd, of zo... maar hoe dat weet ik ook niet zo goed. 29. Wat zou minder mogen zijn in de opleiding? Nou, wat ik zei, je hebt gewoon bepaalde vakken... ja, dat is misschien een beetje flauw, maar ik zie daar gewoon geen meerwaarde van. En aan welke vakken denk je dan? Oude Testament, een heleboel vakken gehad dat ik denk van joh, dit is gewoon een commentaar leren. Ik heb ook wel vakken... dan moet ik even over nadenken... ja, een vak als Sociologie. Misschien dat ik dat onderschat, maar ik vond het toen niet zo bereninteressant. Of... Kijk, minder theorie leren en meer... Ik had meer gewild dat er vakken waren waarin je de diepgang in ging. Van... OK, we leren je preken. Dan had er ook een vak moeten zijn van waar de diepgang van het preken bijvoorbeeld... van hoe... waar loop je tegenaan. Wat gebeurt er? Niet de oppervlakte, meer... nou, dat soort vakken, dat bedoel ik dan meer. 30. Heeft de opleiding in zijn geheel positieve of negatieve invloed gehad op je spirituele vorming? Ja, ik zit even te twijfelen tussen neutraal en licht negatief. Ik wil neutraal houden, ja. Omdat aan de ene kant is het ook wel gegroeid. Aan de andere kant is het ook wel op een andere manier uitgeblust, dus ja. En ik heb natuurlijk zelf ook zelf gedeeltelijk mijn eigen verantwoordelijkheid. 31. Hoe zou je het verschil beschrijven tussen je spiritualiteit aan het begin van je opleiding en nu (bijna) aan het einde van je opleiding? Die vraag heb ik al beantwoord, dus dat ik dus nu meer kennis heb en genuanceerd naar dingen kan kijken en misschien is het wel een professionele ontwikkeling, hoor. Misschien zijn juist de docenten er blij mee dat ik dit zo zeg, dat zou kunnen. Maar qua intieme relatie is het gewoon minder geworden. 32. In hoeverre vind je jouw spirituele vorming jouw eigen verantwoordelijkheid? Ja, dat vind ik heel... Dat is uiteindelijk je eigen verantwoordelijkheid. Helemaal en uiteindelijk... Kijk, het is ook niet zo dat ik... het gaat nu over dit onderwerp, maar het is niet zo dat ik dit zie als een enorme gemiste kans van de opleiding. Dat is het aan de ene kant ook wel, maar kijk, ik geleerd wat ik daar moest leren en... ja, geestelijke ontwikkeling en spiritualiteit dat is ook een onderdeel van de opleiding, maar natuurlijk ook daarnaast. Dus ja... dus het is een grote verantwoordelijkheid voor jezelf, maar de opleiding zou het misschien kunnen begeleiden. 33. Heb je in de periode van de opleiding een positieve of een negatieve ontwikkeling doorgemaakt in je spiritualiteit? Weer neutraal. Daar kun je niet zo veel mee, maar het is... Ja, het is gewoon veranderd. Dat is misschien het goede woord. En ik weet niet of het positief veranderd is of negatief veranderd. Het is in ieder geval professioneel geworden. Maar of ik er blij mee ben dat weet ik niet. Ik denk het niet. 34. In hoeverre zie je een verband tussen jouw spirituele vorming en jouw werk als hbo-theoloog? Het is dus heel belangrijk. Je wilt authentiek zijn en je wilt geen... ik kom er ook steeds meer achter hoe belangrijk dat is om gewoon eerlijk te zijn, ook als er dingen niet klikken of niet lopen. Ja, je kunt wel professioneel doen, maar ja, daar zit toch niemand op te wachten? En daar prikken mensen ook doorheen in de kerk. Ik merk heel erg, ook in pastorale gesprekken, als ik bepaalde Bijbelgedeeltes hanteer... Waar je zelf doorheen bent gegaan... dat is wat ze op school ook leren, hoor, daar niet van... maar dat raakt anderen ook. Dus je moet anderen inspireren. Dat doe je door zelf geïnspireerd te worden. Dat is dus het probleem van hoe doe je dat? Hoe ga je dus spiritueel groeien zodat je anderen ook spiritueel kunt laten groeien? Dus dat is je rol als hbo-theoloog, vind ik. Het probleem is dat je het zo druk hebt met allerlei dingen dat je daar niet aan toekomt, dus ga je een soort professioneel sausje uitgooien in je werk om maar te verbloemen dat je zelf niet spiritueel groeit. En dat is dus een hele rare situatie die er ontstaat. Liefst zou ik dus, net zoals... we hebben een boek gelezen over Jona. Ja, zo zie ik het voor me. Zo zou ik het... Dat heb ik voor ogen hoe ik pastor wil zijn. En dat is...? Dat ik dus niet mensen vertel hoe ze het zouden moeten doen, maar dat ik gewoon gids ben. Dat ik voorga. En voorga niet in die zin dat ik hier op de preekstoel sta, maar dat ik voorga in spiritualiteit, voorga in dat ik mezelf kwetsbaar durf op te
--

stellen, dat ik voorga om hulp te vragen als ik vastloop. Dat je altijd in het leven voorgaat en dat je daarmee anderen inspireert en helpt en gidst en leidt. Zo zou ik pastor willen zijn.
35. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen tijdens de opleiding? Ja, het hoort zo bij elkaar. Elk vak wat je krijgt, dat heeft... ook je kijk op de Bijbel, dat heeft gewoon raakvlakken met hoe je naar God kijkt en hoe je op Hem vertrouwt. Dus ook in de vakken zelf, zeg je van moet dat eigenlijk wel aan de orde komen? Een stukje verwerking of zo. En je bent er zelf thuis mee bezig. En dat is ook goed. Ja en in hoeverre moet de school dat faciliteren, hè? Want wat ik zeg, ze moeten daar gewoon een vorm vinden en mijzelf lijkt zo'n soort van mentorschap een hele goede vorm. Maar wel mensen die daar ook echt tijd voor krijgen en daar ook... niet dat het er weer even bij gedaan wordt. Wat dan heeft het helemaal geen zin. En daar ben je dan wel bang voor, dat dat gaat gebeuren.
36. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen in de opleiding? [Vraag niet gesteld.]
37. In hoeverre denk je dat je als voorganger andere spirituele vorming nodig hebt dan andere hbo-theologen? Nou ja, kijk, als voorganger ben je vaak ook de leider van de gemeente in de evangelische wereld. En als leider komen er andere aspecten op je af en andere problemen op je af en heb je ook veel valkuilen, die misschien een jeugdwerker niet zal hebben. Dus aan de ene kant niet... is het niet anders, want iedereen die groeit op zijn eigen manier. Maar aan de andere kant heeft het weer met die rol te maken dat je ook in je professionaliteit spiritueel moet blijven groeien.
38. In hoeverre was bij deze spirituele vorming naar jouw mening voldoende aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)? Niet voldoende, nee. Matig.
39. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming tijdens de opleiding voldoende werd aangesloten bij je levensfase? Neutraal. Nou, daar waren ze wel goed in. Gewoon een stukje balans tussen tijd en privé, daar hamerden ze continu op. En ook in de gesprekken die je wel had. Dus het ging altijd meer over de praktische kant van het verhaal. Dus in die zin snapten zij heel goed dat ik een gezin had. Maar spiritueel gezien, ja... het heeft er natuurlijk wel raakvlakken mee, maar ze behandelen dat heel praktisch. Laat ik maar zeggen, neutraal.
40. In hoeverre ben je van mening dat docenten van de CHE voldoende invloed op jouw spirituele vorming hadden? Ja, dit vind ik ook weer zo lastig, want qua kennis natuurlijk. Maar qua innerlijk geloofsleven nauwelijks. Ja, nauwelijks, echt. Dat kan ik niet mooier maken. Onvoldoende dan wat jou betreft? Nou, daar tussenin, tussen matig en voldoende. Natuurlijk hebben ze wel invloed, maar ja.
41. In hoeverre ben je van mening dat medestudenten voldoende invloed op jouw spirituele vorming? Niets, niet... bijna niet. Nee.
42. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming voldoende werd aangesloten bij het feit dat je een voltijd- of deeltijdopleiding volgde? Ja, hetzelfde weer. Praktisch gezien wel. Geestelijk, innerlijk gezien niet. Daar zie je, praktisch zijn ze heel goed in. Heel concreet en... Ook wel betrokkenheid bij gaat het goed thuis, met je gezin? En lukt het allemaal nog wel? Maar dat was het dan. Daar bleef het dan bij. Dus ook daar miste je eigenlijk de diepgang naar het laagje spiritualiteit? Maar ook... ik weet bijvoorbeeld onze klas, die heeft heel veel moeite gehad met Hermeneutiek. Dat was een veel gehoorde klacht. En misschien hebben ze dat bewust open gelaten. Aan de andere kant, als je dat dan proeft... ik weet dat een docent er op een openbaar gesprek wel eens iets over heeft gezegd... Maar dan denk ik, als zo'n grote groep daarmee worstelt, dan zou je daar wat mee moeten doen. Snap je? En iedereen is eruit gekomen en dat is ook goed dat je even worstelt, maar misschien dat je daar ook eens een keer gezamenlijk met elkaar over kunt praten. Het is niet niets wat je daar hoort, weet je wel.
43. In hoeverre werd naar jouw mening in de spirituele vorming voldoende aangesloten bij het feit dat je man of vrouw bent? Tja... nou, ik heb daar geen onderscheid in gezien. Nee. Gewoon allebei werden... Kijk, over het algemeen in de christelijke wereld vind ik dat het heel vrouwelijk allemaal is. De diensten en alles wat er gebeurt. Daarom zijn er ook speciale mannendagen, waarop we mannendingen doen en... De 4 ^e Muskietier is daar een belangrijk voorbeeld van. Het is jammer dat de kerken dat blijkbaar niet... dat er dus iets gemist wordt. En dat mannen dus niet het gevoel hebben dat zij samen met de kerk de strijd aangaan tegen wat dan ook. Nou, dat merk ik ook wel een beetje in de opleiding, natuurlijk. Dat vrouwelijke zit er wel in. Het is niet zo dat ik me daaraan gestoord heb, maar het is niet zo dat ze mij aangemoedigd hebben om mijn mannelijke eigenschappen daarin te benutten of zo. Nee. Dat vind ik wel een goede, De 4 ^e Muskietier. Als je het hebt over mannelijke spiritualiteit... Als je vrouwen erheen zou sturen, die zouden daar niets aan vinden. Snap je? Dat bedoel ik met dat verschil tussen mannelijke en vrouwelijke spiritualiteit. En dat onderscheid werd in de opleiding eigenlijk niet gemaakt? Nee, dat werd niet gemaakt. Dus je moest je gewoon een beetje aanpassen. Het is niet zo dat ik het erg vind, maar er is gewoon geen onderscheid gemaakt.
44. In hoeverre vind je dat tijdens de stage voldoende aandacht was voor jouw spirituele vorming? Nou, voldoende. Ja. En dat zat dan vooral in de coaching? Ja, maar ook mijn praktijkbegeleider. Ja, het was niet dat hij heel vaak er was, maar ik vond het wel een prettige... gewoon

een paar keer. Nou, wel een prettige begeleiding.
45. In hoeverre vind je dat bij de spirituele vorming in de opleiding voldoende wordt aangesloten bij de huidige samenleving en jouw rol als (aankomend) hbo-theoloog die hierin werkzaam is? Nou, dat vind ik wel voldoende. Ja. Daar wordt wel heel veel nadruk op gelegd in de opleiding van... Je leert gewoon een bepaald beeld te krijgen van de samenleving en je leert gewoon heel goed aan de sluiten bij de behoeften van de samenleving en bij de wereld van de samenleving.
46. In hoeverre vind je dat in de opleiding de spirituele vorming voldoende concreet is gemaakt? Niet, nee.
47. Het geheel bezien: ben je van mening dat je voldoende spirituele vorming hebt ontvangen tijdens de opleiding? Nee, te weinig. En zie je dan nog een onderscheid tussen wat je in je opleiding en daarbuiten hebt ontvangen? Nou, ook... dat heeft altijd een wisselwerking met elkaar. Er was gewoon te weinig tijd en als je een boek leest, dan lees je liever een boek dat je moet lezen dan dat je nog een keer een ander boek leest. En als je tijd vrij hebt, dan ga je liever met je gezin wat doen dan dat je nog een keer met God weet ik veel het bos in gaat. Ja.
48. Wat vind je van die conclusie? Nou, ik vind het wel een gemiste kans, wat je net zei. Dat is het. En kijk, het is gewoon een hele moeilijke fase van je leven, omdat je dus aan het studeren bent. Ja, je hoeft niet altijd iedereen te beschermen tegen alles, maar... weet je, soms dan zou gewoon een... Kijk, wat ik... als ik het dan toch samen zou vatten, dat heb ik het meest gemist van... de betrokkenheid van docenten. Dat is samengevat, die hadden het verschil kunnen maken. Het bleef bij hun op een oppervlakkig niveau qua kennis overdragen. En niet een passie om te zeggen van nou, jij staat daar en ik help jou om nog verder te komen dan je zelf kan. Dat mis je gewoon.
49. Wanneer is spirituele vorming in jouw ogen goed? Voorwaarden? Nou, ehm... als het aansluit op jouw persoonlijke situatie. Daar begint het. Spirituele vorming moet ook out of the box kunnen denken. Je moet ook, denk ik, ook als docent... als een student een bepaalde richting op gaat of wat dan ook... je moet niet te bekrompen zijn. En je moet... de docent moet zelf ook spiritualiteit hebben. Dat is ook niet altijd vanzelfsprekend. Ik kan het, hier in de kerk ook... ik kan zo de mensen uitkiezen waarvan ik denk van daar zou ik wel heel veel van kunnen leren. I ken ook mensen waarvan ik denk van joh, leuk, maar... Wat maakt dan vooral het verschil, als je één of twee dingen moet noemen tussen die mensen waarvan je zegt daar kan ik wat van leren en daar juist niet? Die twee dingen inderdaad, dus mensen die out of the box durven te denken en mensen die echt ook een daadwerkelijk toegewijd leven hebben met God, werkelijk ook dingen hebben meegemaakt en daarin hebben bewezen dat zij overeind zijn gebleven. En ook mensen die oprecht geïnteresseerd zijn in jou. Ja, ik ben daar zelf... misschien zegt dat ook wel iets over mij... ik ben daar zelf ook wel gevoelig voor... ik proef dat direct als mensen oprecht geïnteresseerd zijn of niet. En als een mentor dat niet is, dan houdt het voor mij op. Ja, want dan...
<i>Afsluiting:</i> 50. Wat zou je de aan de docenten en het management van de opleiding GPW, minor Voorganger willen meegeven als het gaat om spirituele vorming van studenten van de opleiding GPW, minor Voorganger? Een aanbeveling? Ja, wat is jouw aanbeveling? Nee, ik heb het al gezegd. Ik zou gewoon, ze hoeven echt niet heel veel te veranderen. Maar SLB eruit gooien. Echt waar, daar heb je helemaal niets aan. En mentor... voor iedere leerling een mentor geven. En niet oppervlakkig en ook gewoon goed selectief zijn daarin van... het moet ook klikken. En die moet ook zo'n beetje dezelfde achtergrond hebben, vind ik. Bijvoorbeeld, ik heb dus de laatste jaren ontdekt dat ik niet een extravert persoonlijkheid heb, maar een introvert persoonlijkheid. Heel graag had ik gecoacht willen worden door iemand die ook zo... dezelfde karaktereigenschappen had als ik. Ook omdat je een andere spiritualiteit hebt als je introvert bent of extravert. Snap je? Dus het ligt heel gevoelig wat dan wel of niet klikt. Maar ik denk wel... ja, ook een extravert had mij kunnen coachen, daar niet van... maar gewoon een stukje persoonlijke betrokkenheid en begeleiding. Eén keer in de maand bijvoorbeeld een gesprek. En dan ook... niet elk jaar een nieuwe docent, maar gewoon vijf jaar lang dezelfde, die dan uiteindelijk ook het eindgesprek doet en het begingesprek. Maar... ik weet zeker dat als je dat hebt, misschien dat je daar de rest van je leven nog wel contact mee houdt. Dat zit er zomaar in. En dat wil de CHE denk ik ook. Dat zou mijn advies zijn. En dan joh, die vakken, dat laat maar zitten, dat zou dan... je moet nou eenmaal kennis hebben. Ik zou die vakken gewoon zo laten, maar vooral dat zou ik toevoegen.

Introductie:

- **Waarom dit interview:** afstudeerproject spirituele vorming hbo-theoloog, GPW, minor Voorganger.
- **Zes diepte-interviews met studenten GPW, minor Voorganger (verschillende levensfasen).**
- **Doel:** inzicht krijgen in hoe studenten hun spirituele vorming tijdens de opleiding hebben ervaren.

Achtergrond/situatie van de student:**1. Naam, leeftijd?**

Ja, nou ik ben [student 6]. Ik ben 32. Ik ben zes jaar getrouwd. En ja, wij bevinden ons... volgens de levensfasen zou je je nu in de fase van consolideren moeten bevinden, maar we merken dat wij ons ook in een fase bevinden waarin we best wel... ja, hoe zeg je dat... best wel aan het bouwen zijn. Onze opleiding, natuurlijk. Ja, de toekomst ligt nog best wel heel open. Dus dat is... mijn vrouw gaat nog een vervolgopleiding doen, dus... tegelijkertijd zijn wij wel in onze gemeente ook heel erg betrokken. Dus we hebben wel echt een soort plek. Maar dat is ook... ja, dat zou voor twee of drie jaar kunnen zijn, het zou voor zes jaar kunnen zijn, maar dat ligt ook nog best wel open.

2. In welke fase van de opleiding zit je nu?

Ik begin nu aan het vijfde jaar.

3. Hoe ben je destijds tot de keuze opleiding GPW gekomen? Hoe vervolgens tot de minor Voorganger?

Ehm... ja, mijn vrouw deed de opleiding, die is de opleiding gestart. Die wilde dat al een tijd doen, die wilde iets van een Bijbelschool doen of een theologische opleiding, omdat zij ook gewoon meer van haar geloof wilde weten en daar meer mee wilde doen. Dus zij is dat gaan doen. En ik heb het... ik ben toen ik... even denken, hoor... van mijn achttiende tot mijn drieëntwintigste ben ik betrokken geweest bij jeugdkerken. En ook in mijn kerk was ik toen heel actief. Ik heb toen ook een jonge sprekerstraining gedaan en toen merkte ik dat ik daar ook wel heel veel mee had, maar dat is toen op een gegeven moment ook wat meer op de achtergrond geraakt. Toen ben ik gaan werken. Ik heb ook een tijdje een eigen bedrijfje gehad. Dus dat is daardoor wat meer op de achtergrond geraakt. Maar ik merkte door de studie die mijn vrouw begonnen was, waar ik ook in mee keek dat ik dat ook wel heel mooi vond. De reden dat ik het eigenlijk ben gaan doen is wel een soort verlangen wat in mijn hart is geplaatst om dat te gaan doen, waarvan wij alle twee hebben ervaren van de eerste stap om hieraan te antwoorden is die studie te gaan doen. En tijdens die studie zal ook wel weer meer zichtbaar worden waar dat dan toe gaat leiden. Dus het is een soort... ja, ik zou het geen roeping noemen, maar het is wel echt een soort verlangen wat wij alle twee hadden om dit te gaan doen. En we merken ook wel dat dat steeds bevestigd wordt. Zoals ons leven loopt, dat we ook wel een soort vrij gezet worden om ons echt helemaal toe te wijden aan het werken voor God en voor de gemeente. Ja, dus zo is dat een beetje gelopen.

En toen je met die opleiding bezig was, ben je uiteindelijk richting Voorganger gegaan. Hoe ben je tot die keuze gekomen?

Nou ja, ik had eigenlijk twee keuzes. Het wetenschappelijk traject stond bovenaan, omdat ik merkte dat ik... de inhoudelijke verdieping trekt me altijd sterk. Dat niveau dat kan ik eigenlijk ook wel prima aan en dat vind ik ook leuk. En Voorganger sprak me qua vakken ook wel heel erg aan. Vakken als Hermeneutiek en Homiletiek. Dat sprak me ook heel sterk aan. Maar ik had toen nog niet echt het idee van ik wil voorganger worden. Maar toen kwam ik er dus achter dat die richting, minor Wetenschappelijk Traject, dat die dus niet meer aangeboden werd in mijn jaar. En toen heb ik nog wel met René Erwich gepraat en met de anderen van ja, wat voor keuze moet ik maken? Maar op een gegeven moment ben ik er wel toe gekomen dat ik voor de richting Voorganger wilde kiezen. Niet alleen maar omdat het de tweede keus was, maar ook wel omdat ik het ook wel wilde, omdat ik de verwachting had dat ik ten opzichte van het wetenschappelijk traject ook wat meer begeleiding zou krijgen, omdat ik ook wel... ja, het idee van zal ik wel of geen voorganger willen zijn, dat was wel één van de grootste vragen. En ik dacht die vraag zal niet zo veel weerwoord krijgen... of daar zal ik niet zo heel veel bij geholpen worden als ik die minor Wetenschappelijk Traject ga doen. Want wie gaat mij daar dan bij begeleiden? Terwijl in... ja, ik had wel de verwachting dat in de minor Voorganger ik dat meer zou vinden. Maar dus toen heb ik daar wel echt voor gekozen om dat dan te gaan doen.

En is dat ook inderdaad gebleken, dat je dat daarin meer hebt gekregen?

Ja, ik heb door de combinatie van de minor, supervisie en de stagebegeleiding wel echt antwoorden gevonden. Nog niet alle antwoorden, maar wel ben ik echt een stuk verder gekomen daarin. Dus ja, dat heeft wel... als ik terugkijk dan ben ik wel heel blij met die keuze, ja.

4. In welke levensfase zit je? (En in welke levensfase zat je tijdens je opleiding?)

[Vraag niet gesteld.]

5. Wat is je toekomstperspectief als het gaat om werk / wat je doet na deze opleiding?

Nou, mijn toekomstperspectief is niet heel vast omlijnd. Wel weet ik dat ik graag in een gemeente of voor een gemeente me wil inzetten op de dingen waar ik goed in ben. In het preken, in het pastoraat. Dat ik me op een plek bevind waar je kan meewerken aan de opbouw van Gods Koninkrijk. Maar of dat dan in de rol van een voorganger is, of dat in een team is of dat het misschien als kerkelijk werker is, dat weet ik nog niet. En ja, ik heb ook mede door het afgelopen jaar die vraag wat meer los kunnen laten. Het is minder prangend. Toen ik eraan begon was het echt zoiets van ik moet nu weten wil ik wel of niet voorganger worden. En dat prangende is er wel een beetje af.

En als je dan denkt bijvoorbeeld richting kerkelijk werker of eventueel voorganger, heb je het idee dat je daar dan ook werk in zou kunnen krijgen?

Misschien, weet ik niet. In onze eigen gemeente niet, nu. Maar ja, er is ook altijd nog de optie om het werk te blijven doen wat ik nu doe ernaast en tentenmaker te zijn en daarnaast me in te zetten in de gemeente. Ja, dat...

Dat is voor jou ook een reële optie? Je denkt niet van ik wil uiteindelijk per sé fulltime dat gaan doen, maar een

combinatie kan ook?

Kan ook, ja. Ik heb daar niet echt een vastomlijnd van o, ik moet straks als ik klaar ben een baan hebben. Dat heb ik niet zo, maar het zou natuurlijk wel mooi zijn als je... daar doe je natuurlijk wel veel ervaring mee op als je dat doet, maar...

Afbakening onderwerp: spirituele vorming?**6. Wat versta je onder spiritualiteit?**

Dat is een goede vraag. Ik denk dat ik onder spiritualiteit versta het beleven van je geloof, het beleven van je relatie met God met de instrumenten die je daarvoor hebt. Dus dat kan zowel met je verstand zijn als met je gevoel. Dat kan zowel in stilte zijn als in herrie. Maar echt wel beleven dat je bij God hoort en dat je een relatie met Hem hebt en dat je geloof ook steeds verder in je hart daalt. Ja, zo'n soort idee heb ik daarbij.

7. Wat versta je onder spirituele vorming?

Nou, dat vind ik een beetje lastig wat dan spirituele vorming precies is. Ik denk dat je heel veel dingen die je aangeboden krijgt in de opleiding... dat die spiritueel vormend kunnen zijn. Ja.

Wat betekent dat, wat doen die dingen dan met jouw spiritualiteit?

Nou, het kan zijn dat je je verwonderd over God. Of het kan zijn dat je heel enthousiast raakt over iets wat je leert uit de Bijbel. Of het kan zijn dat je in een pastoraal gesprek oefent en dat je merkt van hier gebeurt echt iets. Het kan zijn dat je bevraagd wordt op dingen of dat je een heel goed gesprek hebt met een medestudent of... het kan in heel veel dingen zitten.

En dat zijn allemaal dingen die weer van invloed kunnen zijn op jouw spiritualiteit?

Ja.

Beschrijving: welke spirituele vorming herinner je je?**8. Startpunt studie: spiritualiteit op dat moment? Hoe was deze gevormd tot dat moment?**

Poeh, dat is nogal een vraag om te herinneren ook. Ehm, ja. Hoe was mijn spiritualiteit op dat moment? Ik vind het makkelijker om in grote lijnen te beschrijven hoe ik tot dat punt gekomen ben. Om daarmee te starten maar... ik ben op mijn vijftiende tot bekering gekomen. Ik heb op mijn vijftiende echt een bewuste keuze voor God gemaakt. Toen ben ik ook echt heel erg veranderd. Dat heb ik zelf niet eens zo bewust meegemaakt, maar dat hebben mijn ouders wel heel erg gezien.

En welke verandering was dat dan?

Ik was heel opstandig en ja, ook heel veel ruzie zoeken ook met mijn broers en zussen en naar mijn ouders toe opstandig en zo. En dat is heel erg er van af gegaan. Eigenlijk is dat heel erg veranderd. Ja, en toen ben ik ook wel echt met mijn geloof ook meer bezig gegaan. Zoals je dat op die leeftijd doet is dat ook wel vooral in een jeugdgroep. Ook wel zelf, maar dat vond ik ook altijd wel lastig, om dat zelf vorm te geven. Ook je Bijbel lezen. Dat waren wel dingen die ik deed, maar dat vond ik ook altijd wel lastig om daar goed vorm aan te geven. Maar ik merkte toen wel echt dat ik ook in de jeugdgroep waar ik zat bijvoorbeeld wel heel veel geleerd heb en gegroeid ben. Toen ben ik op een gegeven moment met mijn ouders naar een andere gemeente gegaan. Daar ben ik dingen gaan doen in de gemeente. Daar heb ik me ook echt wel ingezet. En voor mij is eigenlijk... Wat ik wel als een soort lijn zie in ieder geval tussen dat ik tot bekering ben gekomen en dat ik mijn opleiding startte, om maar even tot daartoe te beschrijven, is dat de beleving van mijn relatie met God, de diepte die daar voor mijn gevoel in zat, ging altijd samen met of ik actief was ergens voor. Of ik actief was in de kerk, of ik... En dat ervaar ik nog steeds zo, maar dat is altijd een soort van samen gegaan. Momenten dat ik wat minder daarop gericht was, dan had ik de neiging om ook wel wat minder aandacht te geven aan mijn spiritueel leven. Nou, dat is in ieder geval iets wat ik zie en daar heb ik dan ook... daar zitten dan ook echt wel golfbewegingen in. Sinds de tijd dat ik tot bekering ben gekomen en dat ik mijn studie ben gestart, dat is best wel een soort van golfbeweging geweest. Ook wel tijden dat ik gewoon een stuk minder met mijn geloof deed en... Het is wel zo dat ik mijn... dat ik altijd wel heel bewust heb geloofd en ook nooit heb getwijfeld eigenlijk aan God sinds die tijd. Natuurlijk heb je allemaal wel eens je twijfels. Maar dat heb ik wel echt als een soort rode lijn tot dan toe gezien. Ehm, ja... ik vind het lastig verder om ik nou exact je ontwikkeling zou moeten beschrijven van je spiritualiteit.

Maar als je enkele kenmerken noemt van zoals je zelf ook benoemt tot geloof, relatie met God, op het moment dat je begon met je opleiding, wat voor kenmerken passen daarbij dan? Wat voor relatie?

Ik bedenk me trouwens één ding wat wel belangrijk is om te noemen, even teruggaand naar die ontwikkeling. Ik heb wel in ieder geval één moment gehad waarin ik wel een verandering heb doorgemaakt in mijn geestelijk leven. Ik heb op een gegeven moment... ik vond het altijd erg moeilijk om ook... ik hoorde mensen om mij heen zeggen van dingen als ik hou van God of ik hou van Jezus. Ik geloofde dat ook en ik zei dat ook, maar ik vond het heel lastig om dat te ervaren. En ik heb op een gegeven moment... ja, het was... wanneer was dat? Toen ik op mijzelf ging wonen, zo rond mijn vierentwintigste, heb ik echt een soort doorbraak ervaren in dat ik... dat was op een gegeven moment in een cursus in de kerk en dat ging eigenlijk heel ergens anders over, maar... zijdelings... Of op een gegeven moment gebeurde er iets waardoor ik daar in één keer merkte dat het een soort van dieper in mijn hart zakte. Dat ik ineens ook echt vanuit mijn hart kon zeggen dat ik van God hield. En dat is wel echt een soort van doorbraak geweest en ik heb ook wel gezien dat... ja, misschien heeft dat ook wel bijgedragen aan het feit dat ik weer veel meer aandacht aan mijn geloof ging geven en misschien ook wel aan dat ik de opleiding ben gestart, maar...

Dat is één van de dingen geweest die daar mogelijk toe bij hebben gedragen?

Ja. Maar dat was wel echt een soort kantelpunt, waarin ik ook echt het vanuit je hart ook echt beleven van je geloof... dat daar wel echt iets in veranderd is. En net voordat ik de opleiding startte heb ik eigenlijk... ook wel weer een hele lastige ontwikkeling meegemaakt. Want ik was toen deel van een Bijbelstudiegroep en ik was toen echt heel vol van mijn geloof. Ik was toen echt... Het was ook de tijd dat ik mijn vrouw leerde kennen. Daarvoor ook al was ik er echt helemaal vol van. Ik had

nieuwe dingen ontdekt van hoe je naar God kan kijken. Maar op een gegeven moment kreeg ik bepaalde vragen en ik merkte van dat het eigenlijk in die groep was van ja, je moet dit allemaal zo en zo geloven, want anders dan... het is eigenlijk een beetje in or out, want anders dan... als je het niet pakt, dan pak je het helemaal niet. Het is een bepaalde andere manier van ernaar kijken. En ja, ik merkte op een gegeven moment dat ik bepaalde vragen kreeg en mijn vrouw had ook soortgelijke vragen en wij konden het eigenlijk niet kwijt daar. En omdat ik in die groep ook een enorme impuls aan mijn geloof had ervaren, vond ik dat heel lastig. Want wat doe je daar dan mee? Dus toen heb ik op een gegeven moment... kwam ik tot het besluit van ja, ik kan hier toch niet achter staan. En toen zijn we in één keer weggegaan uit de Bijbelstudiegroep en hebben we er eigenlijk in één keer een punt achter gezet. Toen hebben we een brief geschreven om het uit te leggen en zo. Maar ik merkte daardoor dat ik eigenlijk bijna het kind met het badwater had weggegooid. Ik heb toen echt daarna een hele moeilijke... of een soort heel droge periode ervaren. En eigenlijk speelde dat ook nog wel toen ik mijn opleiding startte. Dus ik had eerst die doorbraak waar ik over vertelde en een aantal jaar later gebeurde dat. Dat ik de opleiding startte dat was weer twee jaar daarna ongeveer. Dus dat was eigenlijk best wel qua spiritualiteit niet eens zo dynamisch. Dat was eigenlijk wel zoals ik met de opleiding startte. Maar tegelijkertijd merkte ik ook wel dat ik het weer aan het opbouwen was. Ook van ik wil ook wel graag weten hoe ik over dingen denk en omdat ik... Ja, ik ben ook een gevoelsmens, enerzijds. Anderzijds ook wel... wil ik het ook verstandelijk heel graag weten. En ik merk van ja, ik heb het ook nodig om dat ook voor mezelf op te bouwen, omdat ik... ik had in één keer een bepaalde deur dicht gedaan. Die zat iets te dicht toen ik... Dus dat is in ieder geval wel een element van mijn spiritualiteit zoals ik aan de opleiding begon.

9. Op welke manier heb je spirituele vorming tijdens je opleiding ontvangen?

9.a. In welke vakken van de opleiding?

Ehm... als we het dan inderdaad toespitsen op het leven met God, dat je dat verder ontwikkelt, dan... ik vind het het handigst om dat te beschrijven van achter naar voren, dat ligt het meest in het geheugen. Nou, waar ik dat sowieso sterk ervaren heb is in de minor. Dus in de minorvakken. Even kijken, homiletiek, leiderschap, ook nog... even denken welke vakken... we hebben ook nog nagedacht over roeping in dergelijke. Ik zit even te denken... dat heet Spiritualiteit 2. Ja, daar heb ik wel echt in ervaren. Daarnaast in supervisie. In mijn stage ook heel sterk. Maar ja, goed. Ook wel in de meer theoretische vakken als Nieuwe Testament en ja, ook wel zeker in dat soort vakken wel, hoor.

Hoe kwam dat daarin terug?

Nou, weet je, voor mij werkt het zo dat als ik intellectueel uitgedaagd wordt ook om dingen te ontdekken in het geloof en... kijk, net zoals vakken als Hermeneutiek en zo, daar komen natuurlijk ook wel hele moeilijke vragen aan de orde. Ook wel vragen die je soms doen nadenken als is dit en dat wel waar of kun je dat en dat wel zo benaderen zoals je dat tot nu toe gedaan hebt? Enerzijds moet je dus dingen soms heroverwegen, maar anderzijds geeft dat ook een verdieping aan je geloof, omdat je je eigen geloof ook op sommige vlakken moet heroverwegen, opnieuw moet doordenken, merk je dat je geloof ook verdiept qua hoe je naar God kijkt, hoe je kijkt naar... de tijd dat Jezus leefde en wat dat voor het nu betekent en hoe je omgaat met ontwikkelingen die je om je heen ziet, dingen die je wel of niet als bedreigend ziet. Ja, dat heeft ook wel mijn geloof verdiept. Alleen dat zit dan wel weer op een ander... Ja, wat ik net in het begin zijn, spiritualiteit beleef je met de verschillende instrumenten die je hebt, zowel je gevoel als ook je intellect. Dus daar ben ik nu ook wel door gevormd. Alleen het is wel zo dat ik echt wel heel groot verschil heb gezien tussen hoe het in Spiritualiteit 2 en... zeker daar en ook in de studieavonden en het weekend, ja, dat daar wel veel meer aandacht voor was. Er was wel een soort... wel een heel erge focus op van... alleen al de vraag ervaar je een roeping? Om daar echt op door te gaan. En dan kom je gewoon heel dicht bij wie je bent en waarom je de dingen doet, waarom je de opleiding doet en... Daar zag ik wel een verschil in met de opleiding tot nu toe.

En als je dan terug gaat naar eerdere jaren?

Ja, even kijken, jaar drie, dat kan ik me heel goed herinneren, maar niet heus. Even kijken, hoor... Jaar 3 zat de kleine stage er en vakken als Studieloopbaanbegeleiding, Pastoraat zat er ook in... ik moet echt even dat tot leven wekken...

Ja, je mag ook de drie jaar bij elkaar rapen hoor. Wat schiet je als eerste te binnen als je aan dat blok denkt?

Nou ja, ik heb Studieloopbaanbegeleiding altijd een beetje tegen vinden vallen als het gaat om spirituele vorming.

In welk opzicht?

Nou, ja... je werkt daar wel aan je... wat ik heel goed vond, je werkt daar aan je persoonlijkheid of in ieder geval aan hoe je... persoonlijkheidstesten en dat soort dingen. Je werkt aan je competenties, het reflecteren, dat soort dingen. Maar echt stil te staan bij wie ben je nou en waarom doe je deze opleiding nou? En waar roept God je nou eigenlijk toe? En hoe zorg je dat je gevoed blijft, dat je zelf ook voeding ontvangt? Niet alleen straks, maar ook zeker nu, tijdens je opleiding. Ja, ik vond dat nou niet heel veel aandacht hebben. Op zich, er was wel wat aandacht voor, maar dat heb ik wel gemist.

Nog andere dingen in die eerste drie jaar waarvan je zegt daar kwam spirituele vorming wel in terug?

Ja, ik vond wel in vakken als Pastoraat, daar kwam dat wel zeker in terug. In de gesprekken met de medestudenten. Ik denk ook zeker in die... ja, voordat je met je minor begint, ook best wel een hechte groep en daar heb je gewoon wel veel gesprekken mee.

Waren dat gesprekken die in het kader van bepaalde vakken plaatsvonden of meer daarbuiten?

Ehm... alle twee. Ja, ik kan het niet echt toespitsen. Ja, even denken, hoor. Meer... Spiritualiteit 1 op zich ook wel.

Wat hield dat vak in?

Ja, daar hebben we volgens mij nagedacht over geestelijke strijd. Over hoe je aankijkt tegen dingen die ook op dat vlak gebeuren. Ook wel over occultisme, dacht ik, dat we het daarover gehad hebben. Dat was op zich ook wel weer goed, maar dat was toch nog net iets verder van je bed dan je eigen leven met God. Maar ja, in alle vakken zat ook wel spirituele vorming op de manier zoals ik die net zei van vakken al een Nieuwe Testament, een Oude Testament, waar je gewoon een docente... iemand die vol enthousiasme voor de klas staat en aan wie je gewoon merkt aan alle kanten dat ze liefde voor

God heeft. Maar ja, daar krijg je zelf ook terstond ook liefde voor God door, weet je wel? En zo met meer docenten, dat merk je gewoon dat je daar ook veel van meekrijgt.

Dus niet alleen vakinhoudelijk, maar ook hoe docenten dat brengen, dat stimuleert je daar ook in?

Ja, zeker.

9.b. In welke andere onderdelen van de opleiding?

Sowieso een onderdeel van de studieavonden was dat we van docenten persoonlijk hoorden van hoe zij hun weg met God zijn gegaan. Hoe zij tot... ja, ok, hoe zij tot het voorganger zijn of wat ze dan ook zijn, zijn gekomen. Dus op die manier, daar is dan ook tijd en aandacht voor. Eigenlijk een soort getuigenis van docenten zelf. Ja, dat vond ik heel bijzonder. Daar heb je anders gewoon niet... ja, daar heb je geen tijd voor of daar is het gewoon de setting ook niet voor. Juist door echt speciaal dat zo te creëren kan dat ook en dat vond ik wel heel bijzonder. Je hebt gewoon meer persoonlijke gesprekken met elkaar ook op die avonden en zeker in de retraite.

Dat was een 24-uurs retraite?

Dat was een 24-uurs retraite inderdaad. Alleen we sliepen niet op de locatie zelf, want dat was niet helemaal goed gegaan met die locatie. Dus we sliepen bij... ik sliep dan zelf thuis, want het was aan te rijden. Maar het was een soort 24-uurs retraite. Even denken... ehm... ja, weet je, de sfeer die ook al in Spiritualiteit 2 zat, dat je echt ook op een open manier spreekt ook over je geloof, over je roeping, dat zat ook in die studieavonden en zeker ook in die retraite. En in die retraite hebben we bijvoorbeeld ook elkaar de voeten gewassen. We hebben ook in kleine groepen gepraat. Dat zijn allemaal dingen waardoor je even vanuit een andere modus met elkaar bent, met elkaar praat. Je kunt in de klas heel makkelijk... ja, weet je, als je een beetje goed gebekt bent of zo, dan... je kunt heel leuk meekomen, maar dat wil nog niet zeggen dat je jezelf heel erg prijsgeeft.

Wat maakte het verschil dat dat bij die studieavonden en retraite wel gebeurde? Waar zat dat verschil in, denk je?

Ja, omdat het daar specifiek op gericht is. Je kunt niet weggkomen met een goed antwoord. Dit is er specifiek op gericht en dat weet je, daar stel je je ook voor open. Ja, even denken... Ja, ik denk ook door de vragen die de docent stelde. En ook de docent die dat dan begeleidde, dat die zichzelf ook wel kwetsbaar opstelde. Dat die ook liet zien... dingen van zichzelf, dat. Dus het is gewoon een andere setting, een andere opzet en er wordt iets anders van je verwacht dan wanneer je het goede antwoord geeft. Even heel zwart wit gezegd, dan...

9.c. Buiten je opleiding?

Ik denk dat ik mijn persoonlijk leven de laatste jaren, zeker de laatste twee, drie jaar, zeker voor mezelf manieren heb gevonden om mijn leven met God te beleven op een manier die niet... ja, weet je, je groeit een beetje op met het geijkte idee van je stille tijd met God houden en je gaat zitten en je Bijbel lezen en voor een lijstje bidden, even heel zwart wit. En dat vond ik eigenlijk altijd best wel moeilijk om dat op die manier vol te houden en ik heb voor mijzelf, merk ik wel, creatieve manieren gevonden om input te geven aan mijn geestelijk leven. Door... ja, ik heb ook het luisteren van muziek heel erg ontdekt. Dat is misschien vrij voor de hand liggend, maar voor mij niet. Ook ... ik luisterde bijvoorbeeld nooit naar Bach, maar dat vind ik af en toe wel eens heel opbouwend. Maar ook andere muziek, maar ik ben niet zo heel erg van de standaard gospel muziek, dus zeg maar de main stream gospel vind ik dan niet zo heel interessant, maar ik heb ook bijvoorbeeld Jesus Culture en dat soort dingen ontdekt. En ja, ik merkte gewoon van muziek dat doet gewoon heel veel met me. En daarnaast heb ik ook een soort punt gehad waarop ik merkte van... ik wilde graag ook meer leren uit de Bijbel. Niet alleen op een verstandelijke manier, want dat doe je in de opleiding wel, maar dat het ook meer... ik merkte dat als ik dat meer regelmatig deed, dat ik de dingen van de dag ook in een ander licht ging zien. Nou, we hebben bijvoorbeeld in Spiritualiteit 2 we geoeft met dat je de Psalmen doorleest, dat je dat gedurende een aantal weken doet, nou dat beviel mij dusdanig goed, dat ik dat ben blijven doen, bijvoorbeeld. Ik las daarvoor ook wel eens een Psalm, maar daar... ja, ik heb nu gewoon een leesrooster waarmee ik... het lukt bijna elke dag, het lukt net niet elke dag, om elke dag een Psalm te lezen. En je merkt gewoon dat je in de dingen die er dan verder in de dag gebeuren, dat eerder relateert aan God dan dat je dat niet doet. Nou, dat zijn creatieve dingen waardoor ik wel merk dat dat veel levendiger is geworden. En überhaupt voor mezelf heb ik ook wel eens een punt gehad dat ik... ik liep er maar tegenaan dat ik vond dat ik te weinig Bijbelkennis had. Daar heb ik op een gegeven moment een omslagpunt gehad dat ik dacht... een soort van knop omgezet heb van ik ga het nu doen, want niemand doet het voor mij. En ik merk ook dat... dan zit dat in je hoofd en daardoor kun je dat soms ook delen met anderen... dat kun je anders ook wel, maar omdat je het veel meer in je actievare geheugen hebt, bouwt het jezelf op, maar je kunt het soms ook weer delen met anderen. Dat je zegt joh, ik las net dit en dat. En als die ander er wat aan heeft, dan bouwt het jezelf ook weer op. Nou, dat zijn wel dingen waar ik... daar ben ik wel echt in gegroeid, ja, dat ik mezelf dingen heb aangeleerd of ontdekt heb hoe dat voor mezelf ook het prettigst is. Waardoor ik gewoon meer door de dag heen met God leef, want dat is gewoon niet een automatisme. En zeker, door de opleiding niet... wel misschien, alles uit de opleiding kan je spiritueel vormen, maar net zo goed kun je zo druk zijn met de opleiding dat je dat laat versloffen. Het kan alle twee.

10. Kun je aangeven per jaar/fase van de opleiding welke spirituele vorming je toen ontving?

Nou, kijk het enige dat ik denk ik mis, is dat ik ongemerkt, dat je toch wel heel erg persoonlijk gevormd wordt. En dat is iets wat je niet kunt vastpinnen op bepaalde vakken, maar je wordt gewoon heel sterk persoonlijk gevormd. En daardoor wordt je ook in je geloof gevormd. En dat is iets wat je niet kunt vastpinnen ergens op. Maar als ik terugkijk, dan denk ik zo, je bent toch wel echt ontwikkeld ook. Dat mag ook wel genoemd worden.

11. Welke factoren zijn van invloed op je spirituele vorming?

Het kunnen delen met anderen is van invloed. Dus ja, met andere goede gesprekken voeren over het geloof, over God, dat is heel belangrijk voor me. Dat ik ook de tijd heb, dat je gewoon even niets hebt, dat je er ook aandacht aan kan besteden. Of je lekker in je vel zit, heeft er ook wel mee te maken. Ik kan bijvoorbeeld ook wel eens somber zijn. Ik merk dat dat

meestal averechts werkt, helaas. Dat heeft ook wel invloed erop. Dus of je je prettig voelt. Ehm... ja, misschien nog wel dingen, hoor, maar...

Dat zijn even de belangrijkste?

Ja, wat nu in me opkomt, inderdaad.

12. In hoeverre was bij deze spirituele vorming aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)?

Ja, wat mij het meest is bijgebleven is dat je zelf in je beroep, jij als persoon, het belangrijkste instrument bent.

En wat houdt dat precies in?

Je zet jezelf je eigen spiritualiteit, met jouw eigen gevoel, dat is jouw eigen instrument waar je mee werkt in het beroep. Jij bent eigenlijk het beroep, of hoe zeg je dat? In andere vakken heb je allerlei andere instrumenten, maar je bent zelf dat instrument. En in dat kader is het... dat is me heel erg bijgebleven... in dat kader, hoe belangrijk het is dat je zorgt dat dat instrument op orde is en dat dat goed onderhouden wordt. Je bent dan... je wordt dan opgeleid tot beroepspersoon, een professional, maar daaronder ligt nog jij, met je leven met God, met jouw spiritualiteit. Ook in het pastoraat kwam dat bijvoorbeeld terug in het idee van het container contained. Dus als jij met iemand een pastoraal gesprek voert, dan ontvang jij eventjes voor dat moment die container... het geestelijk leven, hetgene wie die persoon is... en dat heb je even te leen en dat is binnen jouw eigen spirituele ruimte. En tijdens dat gesprek voeg je er wat aan toe of je scherpt het wat aan of je haalt er wat af en dat geef je dan weer terug, als het ware. Maar daarvoor moet je dat wel hebben. Dat moet aanwezig zijn, want anders slaat het als een tang op een varken. Dan kan dat niet. Dat is voor mij absoluut wel het belangrijkste wat ik geleerd heb om de relatie tussen spiritualiteit en je beroep, je beroepspersoon.

13. In hoeverre is jouw levensfase hierop van invloed?

Nou, ik denk dat meehelpt dat ik nu meer structuur heb in mijn leven dan toen ik studeerde, dan toen ik een eigen bedrijf... voordat ik voor een baas werkte heb ik een eigen bedrijf gehad. Dat was ook... ja, dan heb je zo'n ongestructureerd leven, dat helpt daar niet in mee. Dus het helpt mee als je ook gewoon structuur hebt, waarin je tijd hebt om te... ja, voor God. Het ook samen op trekken in je geloof, samen met mijn vrouw, dat helpt. Je beïnvloedt elkaar, maar dat kan natuurlijk ook de andere kant op werken. Je kunt alle twee elkaar ook beïnvloeden in dat het een tijd wat minder gaat of zo, dus dat je te druk bent of dat je elkaar er juist niet in helpt. Dus anders om kan het elkaar ook beïnvloeden. Je komt wel in een levensfase waarin dingen serieuzer zijn. Je levensvragen van wat doe je met je toekomst? Wat doe je als het gaat om kinderen? Waar ga je wonen? Wat doe je met de relatie met je familie? Hoe belangrijk is die voor je? Ja, dat zijn allemaal wel dingen die meespelen in... of dingen die meespelen... Het zijn allemaal... je denkt over die dingen na. In dat kader... op die manier ben je ook wel met je geloof bezig van hoe sta ik in mijn geloof? En is dit echt het leven dat ik wil leiden? Dat heeft daar wel... dat hangt wel samen met je levensfase.

14. In hoeverre en op welke manier hadden docenten van de CHE invloed op jouw spirituele vorming?

Ja, nou ja, dat zat hem denk ik vooral in de combinatie van dat waar ze les over gaven en op wat voor manier ze duidelijk maakten hoe dat zich relateerde tot het geloof. Ja, en ook hoe ze dat op een persoonlijke manier deden. Maar dan zeg ik niet veel meer dan wat ik net zei. Soms ook wel toch die persoonlijke gesprekken of...

Dat persoonlijke dat is wel iets wat je belangrijk vindt daarin?

Ja.

15. In hoeverre en op welke manier hadden medestudenten invloed op jouw spirituele vorming?

Ja, die hadden daar invloed op. Nou is het wel zo dat ik altijd gemerkt heb van... weet je, het is een studie en je hebt contact, tot op zekere hoogte. En dat is heel leuk. Je hebt daarnaast ook gewoon je sociale leven en zo. En ja, ik merkte dat ik daar ook altijd wel een bepaalde reserve in had. En ik denk niet dat mensen dat zozeer heel erg ervoeren als gereserveerd zijn, maar meer van... echt het intensief met elkaar optrekken, dat was van... je deelt vooral ook van dat je die studie moet halen. Dus dat wordt dan een soort van... daar ben je dan ook wel met elkaar dan best wel op gefocust. Maar het intensief met elkaar samen optrekken, ja, om echt spiritueel gevormd te worden, dat is soms ook wel een beetje lastig. Niet omdat je het niet wilt of omdat... mensen zijn open genoeg. Weet je, je weet heel veel van elkaar, je leert veel van elkaar. Maar dat hangt ook een beetje samen met de setting, toch ook wel. Je bent met elkaar gefocust op die studie halen en op dingen halen en... En dat was dan in die studieavonden in die minor en die retraite en zo was die setting ook wel weer anders.

En was daar dus eigenlijk meer ruimte voor?

Ja. Die ruimte moet je denk ik echt creëren. Tenminste, dat heb ik gemerkt, als die ruimte gecreëerd wordt, dan gebeurt dat wel.

16. In hoeverre maakte was het feit dat je een voltijd- of deeltijdopleiding volgde van invloed op jouw spirituele vorming?

Ehm... nou, de meeste mensen die de deeltijd vormen, zijn de mensen die ook wel met de serieuze dingen van het leven wel bezig zijn.

Hoe bedoel je dat precies?

Nou, je kunt zo'n deeltijd opleiding niet volgen als je denkt van mwa, ik kijk wel hoe het loopt. Je moet echt kiezen. Dus de meeste mensen zijn sowieso iets ouder dan in voltijd, maar dat zegt natuurlijk niet altijd alles, maar ja... Mensen hebben ook al best wel wat meegemaakt, waardoor ze ook wel gevormd zijn en waar ze ook over delen. Dus er komt wat meer levenservaring en zo mee. Dus ik denk dat dat wel... dat heb ik wel als positief ervaren aan de deeltijd. Maar goed, tegelijkertijd, ook in de voltijd, dat vond ik wel positief... in het begin ervoer ik de voltijd ook wel een beetje als los zand, ook omdat je gewoon daar net nieuw in komt. En je hebt daarvoor heb je dus een hechte groep gehad. Daardoor heb je zoiets... en je merkt gewoon van ja, die zijn in een andere levensfase met andere dingen bezig.

Dat was in het vierde jaar, dat dat bij elkaar kwam?

Ja, in het vierde jaar. Ja, dan merk je gewoon, die zijn met andere dingen bezig. Dus in het begin was dat wel heel erg wennen, maar ook daar heb ik wel echt een band opgebouwd. Maar goed, die deeltijd, dat merk je wel, je deelt ook best

wel veel met elkaar, omdat je ook samen trekt aan die opleiding. En er ook echt bewust voor gekozen hebt en daar ook concessies voor doet. Ja, dat heeft ook wel meegeholpen voor spirituele vorming, in die zin dat je soms... dan komen er ook soms moeilijke dingen voorbij, bijvoorbeeld. Dingen die gebeuren... als je vier, vijf jaar met elkaar optrekt, dan gebeuren er ook dingen. En dat deel je ook met elkaar en dan heb je het ook over je geloof.
17. Je hebt stage gelopen. Wat hield deze stage in? Ik heb stage gelopen in mijn eigen gemeente, PKN gemeente. Ik heb stage gelopen als voorganger, maar officieel kun je niet voorganger worden met deze opleiding in die gemeente. Maar ik heb wel alles gedaan wat een voorganger, predikant, doet. Dus ik heb zoveel mogelijk geprobeerd om daar een beeld van te krijgen. En wat voor dingen waren dat? Ik heb gepreekt een deel van mijn stage, pastoraat, meegedraaid in de kerkenraad, in het kernteam van de missionaire diensten, Bijbelstudies verzorgd, gesprekskringen, mee geweest op visitaties... eigenlijk best wel heel breed.
18. In hoeverre heeft de stage je spiritueel gevormd? Die stage die heeft mij wel zeker spiritueel gevormd. Dat kwam denk ik door... het centrale punt dat was denk ik wel de stagegesprekken met de stagebegeleider. Mijn eigen predikant, die ik een jaar kende toen, dus dat was ook wel redelijk vers. In combinatie met supervisie. Maar ja, door de stage ga je ook... denk je over bepaalde dingen na. En in die stagegesprekken werd het ook eigenlijk altijd ook wel persoonlijk in de zin van wat doet dat persoonlijk met jou? Hoe denk jij daarover? Maar ook mijn stagebegeleider, die vroeg ook gewoon naar hoe zorg jij dat je geestelijk gevoed blijft? Hoe geef je dat eigenlijk vorm? En hoe ga je ermee om als mensen kritiek op je hebben? Hoe denk je dan over jezelf, over je geloof? Ja, dat soort dingen kwamen allemaal aan de orde. En hij stelde zich ook kwetsbaar op, hij heeft ook laten zien hoe hij dat zelf ervoer en deed. Dus dat heeft daar wel heel erg... daar komt dat een soort samen. Alles wat je in je stage doet, daar reflecteer je daar op en daar wordt je spiritueel door gevormd. En ik heb best wel veel van wat in supervisie aan de orde kwam en wat in de stagebegeleiding aan de orde kwam best wel veel met elkaar gecombineerd, waardoor ik dat ook best wel goed kon integreren.
19. In hoeverre was je spirituele vorming op de stage van invloed? 19.a. Op hoe jij jouw stage deed? Nou, het was van invloed doordat ik mijn stage niet alleen benaderde als iets wat ik moest doen als opdracht of iets wat ik zo goed mogelijk moest doen, maar ook bijvoorbeeld geestelijk voorbereiden op dingen die ik moest doen. Doordat ik ook bijvoorbeeld in een Bijbelkring, ook door te delen van mijn eigen geloof en probeerde echt een gesprek van hart tot hart te krijgen, niet alleen maar te blijven bij de standaardvragen. Daar heeft mijn spiritualiteit invloed op gehad. Anders doe je dat ook minder makkelijk, als je dat niet daarin betreft. Maar ook in het preken heeft dat daar wel invloed op. Toch dat je dingen een stapje persoonlijker maakt of een stapje dichterbij de kern komt dan wanneer je je spiritualiteit niet... ik zou ook niet weten hoe je dat zou moeten doen zonder dat... maar dat heeft daar wel invloed op.
19.b. Op jouw stage-omgeving? Nou, ik deed dan bijvoorbeeld een Bijbelkring en een gesprekskring. De gesprekskring dat deed ik al daarvoor en daar was ik ook meer een beetje als deelnemer dan als stagiair. Maar die Bijbelkring, dat deed ik eigenlijk voor het eerst. En van oudsher was dat een kring waar je toch wat meer cognitief... waar je Bijbelstudie deed. En mijn stagebegeleider die heeft dat ook wel veranderd al, ook wat meer over je geloofsleven praten me elkaar. Maar ik heb aan het eind van de Bijbelkring ook echt heel erg terug gekregen van hen dat ze dat ook echt als heel fijn hebben ervaren, dat ze ook over het persoonlijk geloof konden praten. En dat ze ook veel geleerd hebben, maar met name dat benoemden ze ook. En daar merkte je wel dat je daar wel invloed op kon hebben. Maar ook wel zat ik in een meditatie in een verzorgingshuis. Dat was één van de onderdelen van mijn stage. Dat was één van de laatste dingen die ik deed. En daar was gewoon... het was een heel klein clubje, voor zes ouderen en dat was heel leuk om te doen. En daar merkte je gewoon dat je tijdens die dienst... het was een kleine dienst... door wat mensen zeiden. En op het laatst hebben we bijvoorbeeld met elkaar de zegen uitgesproken, maar biddend... ja, dat raakte mensen gewoon. En dan merkte je van ja, daar ben je niet bewust op uit. Dan merk je echt wel dat je echt iets uit te delen hebt van wat je gelooft.
20. In hoeverre maakte het voor jouw spirituele vorming uit of je man of vrouw bent? Ehm... ja, daar heb ik geen uitgesproken ideeën over. Nou, ik zie wel verschillen tussen mij en mijn vrouw, maar ik dat meer op persoonlijkheid zitten dan op man-vrouw.
21. Hoe zou jij de samenleving van deze tijd omschrijven? Ehm... ik ervaar de samenleving als best wel dubbel. Enerzijds ervaar ik het soms best wel als vijandig naar God toe. Niet zozeer naar mij toe of naar de gemeente, maar ook vooral naar God toe. Door bepaalde structuren en ja... Wat zijn dingen waaraan je dat ziet of hoe je dat proeft? Ja, dat mensen, als het er op aan komt, dat zit ook in je zelf, hoor. Maar dat mensen voor zichzelf willen gaan, dat andere mensen uitgebuit worden. Ja, ik weet niet, ook wel dat mensen ook... dat je merkt dat mensen... soms ook wel dat je merkt dat mensen het geloof een soort weggeduwd hebben. Dus dat is dan ook wel weer een soort vijandigheid die je ook wel merkt. Maar de andere kant is dat ik het ook wel weer zie als een heel nieuw gebied. Als een... bijna alsof we een soort reset gehad hebben op wat het gebied is waarop we het geloof verspreiden. Dat het heel... het is bijna vergelijkbaar met de tijd van het Nieuwe Testament. Qua hoeveel goden er allemaal zijn en waar mensen ook naar op zoek zijn, want dat ik ook wel weer heel typerend aan deze tijd. Dus in die zin ervaar ik het ook wel weer als uniek en ook wel weer als een kans. Die dubbelheid zit er altijd wel in.
22. In hoeverre is deze samenleving van invloed op je werk als hbo-theoloog? Nou, dat je wel... dat je in staat moet zijn om je te kunnen verbinden met mensen. Want je moet heel... je bent per definitie buiten je eigen bastion aan het werk in deze tijd. Je kunt je niet meer permitteren om je in de kerk op te sluiten. En dat wil ik

ook niet. Maar je staat gewoon midden in... je staat gewoon per definitie al midden in de samenleving eigenlijk, als je aan de slag gaat. En dat heeft er wel invloed op dat je heel goed nagedacht moet hebben van hoe verhoudt je je nou tot de cultuur, hoe verhoudt je je nou tot de andere godsdiensten, hoe verhoudt je je nou tot de levensvragen die mensen in deze tijd hebben? En hoe ga je nou op een goede manier het gesprek aan? Hoe kun je over die onbekende god spreken? Dat is heel typerend denk ik... dat zie ik wel echt als... dat doe je natuurlijk nu al wel, maar als ik fulltime aan de slag zou zijn, dan... dat zit wel helemaal erin.

23. In hoeverre is de spirituele vorming in de opleiding concreet gemaakt?

Ik vind het vooral in het laatste deel, in Spiritualiteit 2, is dat concreet gemaakt. Doordat je gewoon opdrachten kreeg om te doen. Daarvoor had het wel iets meer gekund, denk ik.

En op welke manier werd dat concreet?

We hebben bijvoorbeeld geoefend met wat ik net al even noemde, het bidden van de Psalmen, ook door daar een boekje over te lezen. We hebben een labyrint.. je hebt zo'n labyrint, zo'n soort methode van stille tijd houden, moeten doen. Nou, daar had ik zelf wat minder mee, maar wel heel goed om het te proberen. Zo hebben we volgens mij nog zoiets gedaan. Dat kan ik mij zo even niet voor de geest halen, maar... Door gewoon een aantal van die dingen te proberen, dan krijg je wel meer concrete handvatten.

24. In hoeverre is in de opleiding aandacht besteed aan vormen van spirituele vorming?

Eigenlijk niet zo veel. Daar is eigenlijk weinig aandacht voor geweest. Er was niet een ander echt vak... wel algemeen vormend, dat wel, maar niet zo concreet van hoe geef je dat nou vorm? Hoe doe je dat nou zelf?

Waardering:

25. Wat heeft positief bijgedragen aan je spirituele vorming?

Positief heeft bijgedragen de persoonlijke vorming op zich. Het als persoon gevormd worden heeft ook positief bijgedragen aan de geestelijke vorming. En ook het... ja... je bent ook in een bevoorrechte positie dat je ook zoveel met God bezig kan zijn in deze opleiding. En het feit dat je daar zo ook bezig moet zijn en mag zijn, dat vormt je spiritueel ook gewoon sterk. Dat is dan alle twee voor wat betreft opleiding. Ik weet niet, maar toch zie ik dat als de dingen die... hoe ik als persoon gewoon gevormd ben de laatste jaren, dat heeft met de opleiding te maken, maar ook met andere dingen, denk ik. Maar dat heeft wel absoluut het meeste bijgedragen aan mijn geestelijke vorming.

26. Wat heeft negatieve invloed gehad op je spirituele vorming?

De drukte, dus gewoon... af en toe heb je het gevoel van waar ben ik nou allemaal mee bezig? Je bent voor je gevoel vaak meer over God bezig, ook in je opleiding, dan met God. Maar ook de drukte daaromheen, ja, dat heeft wel een negatieve invloed daarop. Ja. Dus potentieel kan dat er voor zorgen dat je er niet zo veel aandacht meer voor hebt.

Nog andere dingen die invloed hebben?

Ja... ik kan niet direct andere dingen bedenken. Nee.

27. Wat heb je gemist in de opleiding?

Ik denk dat ik gemist hebt dat er in de opleiding een vak of plek of mogelijkheid zou zijn waarin je je eigen geloof en de integratie met alle dingen die je hoort in de opleiding dat dat een plek krijgt. Van wat doet dit met jou en met jouw geloof? En hoe... maar ook de vraag van als jij weet dat jij als beroepspersoon, dat je belangrijkste instrument dat je dat zelf bent en je geestelijk leven, wat voor verantwoordelijkheid legt dat bij jou? Of wat doe je daarmee dan? Wat doe je eraan? Gewoon echt een plek waarin dat dan speciaal de aandacht heeft.

Ook meer het praktische dan daarvan?

Ja, ook hoe je dat praktisch maakt. Kijk, het werkt voor mij vaak met reflecteren en daarna ga ik het praktisch maken. Een ander die zal altijd eerst praktisch maken... maar goed.

Maar ook dat reflecteren dat miste je?

Ja, ik denk ook wel dat je daar specifiek op dat vlak reflecteert. Het zat er ook wel in, hoor. Maar dat je echt speciaal een plek, aandacht daarvoor inruimt in de opleiding. Want anders zit je met elkaar toch in een bepaald karretje wat rolt. En zowel docenten als studenten moeten... je hebt alle twee zo je belangen, je moet alle twee je ding gedaan krijgen... dat heeft altijd de neiging om de boventoon te voeren.

28. Wat zou meer mogen zijn in de opleiding?

De retraiteachtige, studieavondachtige dingen zouden meer mogen zijn. Dat zou door de opleiding heen wel wat mij betreft mogen, dat je dat doet. Niet alleen maar als je aan je minor begint. Ehm... ik denk dat een vak als Spiritualiteit zou wat mij betreft ook door de hele opleiding heen mogen spelen. En dan heb je ook de gelegenheid om aan verschillende onderwerpen daarvan aandacht te geven. Dan mag het de ene keer gaan over geestelijke strijd en de andere keer over wat zijn praktische vormen om je geloofsleven levend te houden. Dan kun je ook verschillende dingen behandelen. Persoonlijk getuigenis van docenten, alhoewel ik me ook wel kan voorstellen dat... ja, voor docenten is het ook deels werk... dus ik kan me ook voorstellen dat misschien de één daar meer mee heeft dan de ander. Maar uiteindelijk staan ze er allemaal ook op een persoonlijke manier in. Dat zou ook wel meer mogen. Ja. En misschien de... ik dacht van, omdat je ook best wel veel aandacht voor de persoonlijke vorming, best wel ook persoonlijkheidstesten en dingen... om dat dan misschien wat meer de verbinden met je geloofsleven, dat daar... ja....

29. Wat zou minder mogen zijn in de opleiding?

Nou, je bent soms zo sterk bezig met reflecteren, dat je eigenlijk in een modus komt... dat had ik op een gegeven moment eigenlijk een beetje voordat ik aan dit jaar begon, dat je dat reflecteren een soort van mechanisch bijna gaat doen. Dat klinkt heel gek, want reflecteren is juist niet mechanisch. Maar toch waarin je dat... Ja, dat kost je dan gewoon ook zo veel energie, dat je het echt belangrijke... dat is cru... Maar ik merkte gewoon dit jaar dat het reflecteren in supervisie opeens heel anders was, omdat het is gerelateerd aan de praktijk. Het is geen moe'tje, je reflecteert niet meer dan nodig is. Je bent

ook geen verplichte reflectieoefening aan het doen of zo. Maar ook in de minorvakken, dan krijgt het ineens toch meer diepte. Het reflecteren had van mij wat minder gemogen. In de eerste drie jaar? In de eerste drie jaar en... of door dat op een andere manier vorm te geven, waarin je dat dus meer relevantie geeft. Door dat te koppelen aan de praktijk... dat doe je natuurlijk al met reflecteren... maar misschien door persoonlijke gesprekken te voeren in plaats van alleen maar op papier te reflecteren. Het zou zo iets kunnen zijn.
30. Heeft de opleiding in zijn geheel positieve of negatieve invloed gehad op je spirituele vorming? Absoluut een positieve. Ja. Je hebt daar al iets over genoemd. Dat zit voor jou vooral in die persoonlijke vorming die daardoor ook is gekomen of zit daar meer in? Het zit in persoonlijke vorming, maar het zit ook in het intellectueel uitgedaagd worden. Dat is voor mij even... dat komt voor mij altijd erbij. Dat vind ik ook heel belangrijk. Daar ben ik ook gewoon heel erg in gevormd. Geloof wordt ook wat meer volwassen daardoor.
31. Hoe zou je het verschil beschrijven tussen je spiritualiteit aan het begin van je opleiding en nu (bijna) aan het einde van je opleiding? Nou, dat waar ik net mee eindigde... dat volwassen... Ja, dat je voor je gevoel wel meer volwassen daarin bent. Wat houdt dat precies in voor jou? Nou, dat je Godsbeeld en het beeld ten opzichte van het leven wat minder simpel is. Je hebt wat meer zicht van hoe dat zich verhoudt tot gebrokenheid bijvoorbeeld. Of tot hele reële levensvragen van mensen. Of tot... dus ook je eigen levensvragen. Hoe je als persoon gewoon... ja, weet je, als je niet bevraagd wordt op je geloof of op je Godsbeeld bijvoorbeeld of op je wereldbeeld, dan kun je nog best wel lang een soort simpel beeld hebben. Maar als je daar echt op bevraagd wordt, dan moet je dat doordenken en dan moet je dat... Ja, dat is er wel echt in veranderd, verdiept.
32. In hoeverre vind je jouw spirituele vorming jouw eigen verantwoordelijkheid? Ja, dat vind ik zeker mijn eigen verantwoordelijkheid. In de eerste plaats je eigen verantwoordelijkheid. Ik denk dat je daar dan ook, op dat vlak, van dat het je eigen verantwoordelijkheid is, dan ook het meest gestimuleerd zou moeten worden. Dus dat je niet dat overneemt vanuit de opleiding, maar dat je... dat heb ik in Spiritualiteit en in dat laatste jaar vooral ervaren... dat je in je eigen verantwoordelijkheid... niet wordt aangesproken, zo van je moet dat en dat... maar wel, dat je die meer gaat ervaren, die eigen verantwoordelijkheid. En was dat daarin anders dan in de jaren daarvoor? Ja, dat dat daar toch minder aandacht kreeg. En... Maar het hangt er ook wel mee samen, denk ik, dat je tegen het eind van de opleiding komt en ook meer in zicht krijgt dat je straks niet meer een opleiding hebt. Dus ook jij, als persoon mag dat gaan doen en je bent zelf in de eerste plaats degene die voor jouzelf zorgt als het gaat om spirituele vorming.
33. Heb je in de periode van de opleiding een positieve of een negatieve ontwikkeling doorgemaakt in je spiritualiteit? Ehm... Nou, mijn vrouw en ik hebben in de tijd dat we de opleiding deden... kijk, toen we ermee startten, waren we nog niet eens zo heel lang getrouwd... hebben we ook best wel dingen meegemaakt, ook wel als het gaat om kinderen krijgen. En daar hebben we best wel doorheen moeten gaan. En dat heeft uiteindelijk een positief effect gehad op de spirituele vorming. En ook het elkaar aanscherpen. Doordat je met elkaar getrouwd bent, dat is ook een hele goede persoonlijke vorming. Het geeft gewoon... je scherpt elkaar aan en je daagt elkaar uit. En dat heeft ook wel invloed gehad. Ook de dingen die we hebben meegemaakt, dat heeft meer een positieve dan een negatieve invloed gehad. Ja.
34. In hoeverre zie je een verband tussen jouw spirituele vorming en jouw werk als hbo-theoloog? Nou ja, dat heb ik inderdaad al benoemd. Dat zit hem erin dat... Ik heb er soms best wel moeite mee om mezelf professional te noemen. Niet omdat ik niet professioneel wil zijn of kan zijn, maar je staat er bijna in de eerste plaats als persoon in. Zonder dat dat betekent dat je niet bepaalde grenzen moet hanteren. Maar jouw persoon met jouw geestelijke antennes die zorgen ervoor dat je connecties met die ander kan krijgen. Dus daar zit één op één relatie tussen. En daarnaast natuurlijk heb je ook heel veel vaardigheden en heb je een professionele houding en heb je ook een bepaalde rol, dus geeft dat ook een bepaalde verhouding waarin dingen van je verwacht worden. Dat is natuurlijk zo. Maar ja, dat persoonlijke staat in ieder geval wel daarmee op een gelijk niveau bijna, ja.
35. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen tijdens de opleiding? Ja, ik denk dat het nodig is, omdat het ook hoort bij... als we het belangrijk vinden als opleiding en als we ook weten dat het niet automatisch... zo iets gaat niet automatisch... dan moet je dat ook speciaal inruimen in de opleiding, denk ik. En als je zou zeggen van iemand kiest ervoor om die opleiding vooral qua theorie te doen en wil zijn spirituele vorming, zijn persoonlijk geloofsleven vooral daarbuiten ontwikkelen. Is dat wat jou betreft iets wat mogelijk is? Of moet dat sowieso geïntegreerd worden? Nou, ik vind wel dat het mogelijk moet zijn. Daar moet je iemands grenzen ook in respecteren, in die zin van je doet het in deeltijd. Ik heb ook bepaalde grenzen gehanteerd in wat ik wel of niet in die opleiding deed. Dus als jij dat kan verantwoord, als jij dat kan uitleggen, dan vind ik wel dat je iemand daarin moet respecteren. Maar goed, het gaat niet zomaar, daar moet je wel ook elkaar goed op kunnen bevragen. Er moeten ook momenten zijn waarop iemand dat goed kan uitleggen, wat dat dan opgeleverd heeft om dat dan buiten de opleiding te doen. Het zal altijd deels buiten de opleiding zijn, natuurlijk.
36. In hoeverre is het volgens jou nodig om spirituele vorming te ontvangen in de opleiding? [Vraag niet gesteld.]
37. In hoeverre denk je dat je als voorganger andere spirituele vorming nodig hebt dan andere hbo-theologen? Nou, ik denk niet echt dat het heel erg veel verschilt met de andere richtingen. Het kan wel zijn dat je vanuit... elke positie

die je kan hebben als... kan specifieke dingen met zich meebrengen. Die specifiek ook weer invloed heeft op je geestelijke leven. Als jij... misschien als voorganger heb je misschien nog meer dan andere, dat weet ik niet zeker, maar dat je soms helemaal alleen kan staan in de gemeente, omdat je soms beslissingen helemaal alleen moet nemen. Omdat je niet altijd alles volledig kan... omdat je ook een soort roeping hebt of zo. Nou ja, goed, ik bedenk maar wat. Iets wat specifiek kan zijn voor voorganger, waarin je ook specifiek in de opleiding gevormd moet worden. Maar ik denk dat een groot deel gedeeld is met andere... ja.
38. In hoeverre was bij deze spirituele vorming naar jouw mening voldoende aandacht voor je beroep als hbo-theoloog (na je opleiding)? Voor het beroep was voldoende aandacht, ja.
39. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming tijdens de opleiding voldoende werd aangesloten bij je levensfase? Ehm... meestal wel... in de meeste gevallen wel. Er waren ook wel... ja, ik heb ook wel gemerkt doordat er... dat denk ik dat het ook wel gekomen is doordat we nu ook met voltijdstudenten zaten, dat ik dat juist wat minder vond in deze laatste periode. Het feit dat je gewoon al ouder bent, dat je best wel wat levenservaring opgebouwd hebt, dat dat te weinig plek kreeg in de lessituaties. Dat heb ik wel als hinderlijk ervaren.
40. In hoeverre ben je van mening dat docenten van de CHE voldoende invloed op jouw spirituele vorming hadden? Nou, dat had nog wel iets meer gemogen. Betekent dat onvoldoende? Ja, onvoldoende. Het was iets te onvoldoende.
41. In hoeverre ben je van mening dat medestudenten voldoende invloed op jouw spirituele vorming? Ehm... ja, dat was ook net iets te onvoldoende. Daar had meer aandacht voor... wat meer setting voor mogen zijn.
42. In hoeverre ben je van mening dat er in de spirituele vorming voldoende werd aangesloten bij het feit dat je een voltijd- of deeltijdopleiding volgde? [Vraag niet gesteld.]
43. In hoeverre werd naar jouw mening in de spirituele vorming voldoende aangesloten bij het feit dat je man of vrouw bent? Ja, daar heb ik niets specifiek... Geen mening? Nee.
44. In hoeverre vind je dat tijdens de stage voldoende aandacht was voor jouw spirituele vorming? Daar was voldoende aandacht, ja.
45. In hoeverre vind je dat bij de spirituele vorming in de opleiding voldoende wordt aangesloten bij de huidige samenleving en jouw rol als (aankomend) hbo-theoloog die hierin werkzaam is? Voldoende, ja.
46. In hoeverre vind je dat in de opleiding de spirituele vorming voldoende concreet is gemaakt? Onvoldoende.
47. Het geheel bezien: ben je van mening dat je voldoende spirituele vorming hebt ontvangen tijdens de opleiding? Ja, in de breedte ben ik er heel blij mee. Dus heb ik voldoende ontvangen. En als we dat dan meer toespitsen, is dat dan vooral of in meerdere mate te danken aan de vorming in de opleiding of de vorming daarbuiten? Hoe is die verhouding ongeveer? Nou, ik zou bijna zeggen... ik mag natuurlijk niet nog een derde categorie... ik dacht vorming door de opleiding. Dus niet zozeer in de opleiding, maar door de opleiding. De dingen die de opleiding wel in gang gezet heeft. Dus inderdaad de opleiding heeft iets in gang gezet en door dat hele proces ben je uiteindelijk spiritueel gevormd? Ja. En als je dat zou benoemen datgene wat in gang is gezet, hoe zou je dat benoemen? Nou, dat is die verdieping van je zelfkennis als persoon, maar daardoor ook van je Godsbeeld, in relatie tot je geloof.
48. Wat vind je van die conclusie? Ja, dat vind ik heel belangrijk. Dat dat toch gebeurd is, omdat ik halverwege de opleiding toch wel dacht van nou, hoe gaat dat met je geloof? Maar dat is toch gebeurd. Dus dat vind ik wel heel belangrijk. Ja.
49. Wanneer is spirituele vorming in jouw ogen goed? Voorwaarden? Als je echt van hart tot hart met elkaar kan spreken. Als je eerlijk kan zijn. Vooral als je het idee hebt van hier is God echt in aanwezig. We hebben nu iets samen meegemaakt, dat ons samen gevormd heeft, maar we hebben eigenlijk... dat wij dat niet zelf gedaan hebben. Dat God erin aanwezig was. Dus dat er echt iets gebeurt.
<i>Afsluiting:</i> 50. Wat zou je de aan de docenten en het management van de opleiding GPW, minor Voorganger willen meegeven als het gaat om spirituele vorming van studenten van de opleiding GPW, minor Voorganger? Maak gebruik van de potentie die er al is. Het organiseren van een studieavond, het organiseren van een retraite... dan hoeft je niet van alles uit de kast te trekken, maar er zijn... je hebt de docenten die ook persoonlijk kunnen getuigen van hun geloof. Je hebt al zo veel eigenlijk wat je... dus volgens mij is het een kwestie van een wilsbesluit dat je zegt van we ruimen er tijd voor in. En dan zijn er volgens mij niet veel middelen voor nodig. Om het dan ook te doen. Ja, tijd is ook een middel, maar... ja, dat.

1.a. Op welke momenten tijdens de opleiding (incl. stage, supervisie, retraite, etc.) heb je in het bijzonder ervaren dat je SPIRITUEEL GERAAKT WERD OF INZICHT KREEG? Tijdens de opleiding werd ik geraakt als ik merkte dat God mij een duwtje in de rug gaf om door te gaan en ook tijdens de retraite. In mijn stage was dat toen ik de kerstboom met een gedetineerde opgetuigd heb en daarna in de gesprekken met deze man.
1 b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van Gods liefde, genade, heil of vergeving?) Ik had het gevoel dat God bezig was door de dingen heen die ik deed. Dat was een gevoel dat niet te omschrijven is. Jezelf letterlijk in dienst stellen van God en ervaren dat God je ook nodig heeft. In de retraite was het heel prettig om te merken dat er rust was en ik in de beeldentuin tot rust kwam door de kunstwerken.
1.c. Wat zorgde daarvoor? De rust en ook mijn besef van het feit dat God alles moet doen. Ik kan niets uit mezelf. Hij doet het werk en ik moet me dienstbaar opstellen.
2.a. Op welke momenten tijdens de opleiding (incl. stage, supervisie, retraite, etc.) heb je in het bijzonder gemerkt dat je spiritueel gevormd bent met het oog op het BEROEP (als voorganger)? In de lessen die gingen over spiritualiteit.
2.b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van heil of vergeving?) Het besef dat spiritualiteit is dat je jezelf openstelt voor de invloeden die God in je leven en door jou heen wil doen. Beeld van mijzelf is dat God mij kan en wil gebruiken in Zijn dienst.
2.c. Wat zorgde daarvoor? Dit kan ik niet goed omschrijven. Het is alsof het kwartje valt. Maar ook dat je weet dat God via jou anderen wil bereiken. En ook dat er in rustmomenten (retraite) ruimte is om jezelf weer op te laden.
3.a. Op welke momenten heb je gemerkt dat de spirituele vorming raakte aan je LEVENSFASE/PRIVÉSITUATIE? Er is rust gekomen. Het is een soort 2e natuur geworden om je afhankelijk, dit is niet apathisch of afwachtend, op te stellen naar God toe. Weten dat Hij het beste weet wat goed voor je is.
3.b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van genade, heil of vergeving?) Dan voel ik bevestiging van God. Inzicht dat mijn wensen niet altijd Gods wensen zijn en daar vrede mee hebben. Opstandigheid verdwijnt steeds meer.
3.c. Wat zorgde daarvoor? Ervaringen dat God altijd aanwezig is. Terugkijkend op eerdere ervaringen en daardoor vertrouwen dat God alles leidt.
4.a. Op welke momenten heb je gemerkt dat de spirituele vorming raakte aan de huidige SAMENLEVING? Juist in tijden van bezorgdheid over bijvoorbeeld financiële crisis en andere onzekerheden in de wereld. Ik ben hierover wel bezorgd maar niet op de manier zoals de samenleving dit ervaart. Er is een diep besef dat we als samenleving God kwijt zijn en dat maakt ons stuurloos.
4.b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van genade, heil of vergeving?) Ik voel een diepe bewogenheid met bezorgde mensen en zou ze willen vertellen dat je rust kunt vinden bij God. Besef dat God een God van liefde is. Door die liefde is er vergeving en acceptatie. Besef ook dat als mensen dat gaan inzien en niet naar de macht grijpen dat er dan veel meer vrede op aarde zou zijn.
4.c. Wat zorgde daarvoor? Bewogenheid met mensen die God nog niet kennen en de drang om dit aan mensen te gaan vertellen.

1.a. Op welke momenten tijdens de opleiding (incl. stage, supervisie, retraite, etc.) heb je in het bijzonder ervaren dat je SPIRITUEEL GERAAKT WERD OF INZICHT KREEG? Dit gebeurde tijdens de retraite die tijdens de minor voorganger werd gehouden en dit gebeurde ook met enige regelmaat tijdens de begeleidingsgesprekken die ik had in de stageperiode.
1 b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van Gods liefde, genade, heil of vergeving?) Bij de retraite ging het duidelijk om een gevoel van Gods aanwezigheid en bij de begeleidingsgesprekken in de stageperiode heb ik regelmatig Gods leiding in mijn leven ervaren.
1.c. Wat zorgde daarvoor? Het belangrijkste aspect wat in deze situaties zorgde voor het spirituele geraakt-zijn is de factor tijd; tijdens de gewone collegedagen was er eigenlijk altijd te weinig tijd om heel diep in te gaan op de spiritualiteit. Tijdens de hierboven genoemde situaties was er meer tijd en gelegenheid.
2.a. Op welke momenten tijdens de opleiding (incl. stage, supervisie, retraite, etc.) heb je in het bijzonder gemerkt dat je spiritueel gevormd bent met het oog op het BEROEP (als voorganger)? Dat was met name tijdens de hierboven genoemde begeleidingsgesprekken, maar toch zeker ook wel bij het vak spiritualiteit 2.

2.b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van heil of vergeving?) Bij het vak spiritualiteit 2 heb ik bewust stilgestaan bij mijn eigen spiritualiteit en de bijbehorende literatuur goed bestudeerd. Ik heb dit als zeer prettig ervaren en heb met name bij het maken van de daarbij behorende opdrachten Gods aanwezigheid in mijn leven ervaren. Ook door bewust terug te kijken naar situaties uit het verleden.
2.c. Wat zorgde daarvoor? Die vraag heb ik hiervoor beantwoord.
3.a. Op welke momenten heb je gemerkt dat de spirituele vorming raakte aan je LEVENSFASE/PRIVÉSITUATIE? Als student theologie en aankomend voorganger ben je steeds bezig met spiritualiteit in een heel brede zin van het woord. Tijdens de studie is er niet iets van een scheiding tussen jou als student en jou als persoon. Op het moment dat je dus door een studie- of stage activiteit spiritueel geraakt wordt, raakt dat ook altijd aan je privé situatie. Ik kan dat niet splitsen. De inzichten en gevoelens die ik hierboven beschreef hebben mij dus ook als privépersoon geraakt en werken dus ook door in mijn gezinsleven en mijn privé gevoelsleven.
3.b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van genade, heil of vergeving?) Deze vraag is hiervoor beantwoord.
3.c. Wat zorgde daarvoor? Eveneens hiervoor beantwoord.
4.a. Op welke momenten heb je gemerkt dat de spirituele vorming raakte aan de huidige SAMENLEVING? Op momenten dat er grote nood in de wereld is, bijvoorbeeld bij natuurrampen of oorlogen.
4.b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van genade, heil of vergeving?) Op die momenten ervaar ik zeer veel liefde voor de mensen in nood en begin ik spontaan te bidden. Ik kan me dan enigszins voorstellen wat het betekent wanneer ik lees dat Jezus met ontferming bewogen was.
4.c. Wat zorgde daarvoor? De ervaring van Gods liefde in mijn leven zorgde ervoor dat ik deze liefde wilde doorgeven.

Aanvullende interviewvragen ('diepteboringen') student 3 | 11-10-2013

1.a. Op welke momenten tijdens de opleiding (incl. stage, supervisie, retraite, etc.) heb je in het bijzonder ervaren dat je SPIRITUEEL GERAAKT WERD OF INZICHT KREEG? Mijn opleiding in combinatie met het veranderen van kerk en mijn taken in die kerk zorgden samen voor een spirituele aanraking. Vooral door de vakken als OT, NT, Geloofsleer, Pneumatologie, et cetera werd ik erg aangeraakt. Ik ontdekte dat Gods Woord en God Zelf nog veel groter was dan ik dacht. En dit dan samen met de genadeleer die ik leerde buiten school om en waar ik heel erg op gericht was, in combinatie met de theologische onderbouwing van genade op school, zorgde voor een spirituele aanraking.
1 b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van Gods liefde, genade, heil of vergeving?) Op die momenten kreeg ik een gevoel van zekerheid en standvastigheid van binnen. Het was vooral een beeld van Gods liefde en genade dat ervoor zorgde dat ik zo blij werd en enthousiast werd van binnen.
1.c. Wat zorgde daarvoor? De combinatie van Gods grootheid (ook door de vakken heen werd dit bevestigd) en Gods liefde en genade zorgde hiervoor.
2.a. Op welke momenten tijdens de opleiding (incl. stage, supervisie, retraite, etc.) heb je in het bijzonder gemerkt dat je spiritueel gevormd bent met het oog op het BEROEP (als voorganger)? Ik heb veel aan de stage gehad. Hier kon ik in de praktijk mensen begeleiden, er voor mensen zijn, spreken op zondagen, wat mij aanraakte. Ik zag dat God door me heen werkt en dat mensen hun harten aangeraakt worden door wat God op dat moment door mij heen doet.
2.b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van heil of vergeving?) Op die momenten kreeg ik het inzicht dat God ons allemaal wil gebruiken om Zijn liefde te laten Zien en Zijn koninkrijk te vestigen hier op aarde.
2.c. Wat zorgde daarvoor? Dit gevoel werd zo gebracht omdat ik weet dat God bezig is, maar als je ziet dat God praktisch door je heen bezig is, dan bevestigt dat alleen maar dat God een plan met je heeft en je op een bepaalde manier wil gebruiken, hetzij als voorganger, hetzij als een andere rol in de gemeente.
3.a. Op welke momenten heb je gemerkt dat de spirituele vorming raakte aan je LEVENSFASE/PRIVÉSITUATIE? De spirituele vorming die ik noemde bij stap 1 is een vorming geweest die een hele tijd heeft plaatsgevonden en een langdurige invloed heeft. Daarnaast vond ik het moeilijk om met bepaalde gevoelens en/of emoties om te gaan, en dit is bij Supervisie heel erg naar voren gekomen. Daar moest ik praten over bepaalde dingen, wat heel moeilijk was, maar wat wel voor nieuwe inzichten zorgde.
3.b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van genade, heil of vergeving?)

Ik heb geleerd dat het belangrijk is om over bepaalde zaken te praten, vooral ook voor anderen mensen zodat ze je kunnen helpen en er voor je kunnen zijn. Ik kreeg soms een bevrijdend gevoel van binnen, alsof ik een bepaalde stap had gezet op dat moment.
3.c. Wat zorgde daarvoor? Dit werd veroorzaakt door medestudenten en een supervisor die mij stimuleerde om over de zaken te praten en die mij hierin hielpen.
4.a. Op welke momenten heb je gemerkt dat de spirituele vorming raakte aan de huidige SAMENLEVING? De hele reis die ik heb gemaakt op school en in mijn privé-leven hebben ervoor gezorgd dat ik gevormd ben tot wie ik nu ben. Ik heb een hele duidelijke visie voor mijzelf gekregen op kerk zijn en op Gods plan met de wereld om ons heen. Deze openbaringen voor mijzelf, hebben grote invloed op de samenleving om mij heen. Ik ben gemotiveerd bezig in Amsterdam om samen met een groep mensen kerk te bouwen en om Zijn naam bekend te maken hier. Ik merk dat dit grote invloed begint te hebben op de stad.
4.b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van genade, heil of vergeving?) Het is een besef van genade en een positief Godsbeeld dat mij motiveert om dit te doen, ik gun dit iedereen en wil iedereen die kans van heil en redding aanreiken.
4.c. Wat zorgde daarvoor? Mijn hele vorming tot wie ik nu ben, zorgt voor deze houding.

Aanvullende interviewvragen ('diepteboringen') student 4 | 11-10-2013

1.a. Op welke momenten tijdens de opleiding (incl. stage, supervisie, retraite, etc.) heb je in het bijzonder ervaren dat je SPIRITUEEL GERAAKT WERD OF INZICHT KREEG? Vooral tijdens mijn stage.
1.b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van Gods liefde, genade, heil of vergeving?) Ik heb concreter Godstem leren verstaan, en Zijn liefde ervaren wie Hij is als Vader. Mijn beeld van God is enorm verbreed en verdiept en ik ben meer en meer verwonderd geraakt over wie God nu is.
1.c. Wat zorgde daarvoor? De individuele gesprekken met mijn stagebegeleider, evenementen waarbij ik betrokken was, zondagse samenkomst, onderwijsmateriaal vanuit mijn stage gemeente.
2.a. Op welke momenten tijdens de opleiding (incl. stage, supervisie, retraite, etc.) heb je in het bijzonder gemerkt dat je spiritueel gevormd bent met het oog op het BEROEP (als voorganger)? Tijdens mijn stage, maar ook tijdens de lessen geloofstoerusting en de retraite.
2.b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van heil of vergeving?) In de stage wordt het concreet omdat je meeloopt met de voorganger zelf dus dat geeft vooral praktisch inzicht, maar ook geestelijk, welk een belangrijke rol je hebt in de geestelijke ontwikkeling van de gemeente. De lessen over geloofstoerusting waarin de fijngevoeligheid met de Geest van groot belang is om mensen daadwerkelijk verder te helpen.
2.c. Wat zorgde daarvoor? Het besef dat openheid naar God en de intieme wandel met Hem cruciaal is voor een goed/volledig functioneren.
3.a. Op welke momenten heb je gemerkt dat de spirituele vorming raakte aan je LEVENSFASE/PRIVÉSITUATIE? Bij mij was dat vooral tijdens de leiderschapstraining van mijn stagebegeleider. Ik heb een enorme passie voor leiderschap en daarin benoemde hij dat één van de belangrijkste kenmerken van een geestelijk leider is: zijn dagelijkse intieme wandel met God. En dat was bij mij nog niet aanwezig. Dus ben daar vol mee aan de slag gegaan.
3.b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van genade, heil of vergeving?) Wanneer ik dus een goede geestelijk leider wilde zijn, mijn intieme wandel met God prioriteit moest krijgen. Het raakte mij omdat ik het graag wilde maar het nog niet had.
3.c. Wat zorgde daarvoor? Ik kreeg vragen over de praktische invulling hiervan en ben gegroeid door persoonlijke gesprekken en onderwijsmateriaal.
4.a. Op welke momenten heb je gemerkt dat de spirituele vorming raakte aan de huidige SAMENLEVING? Je spirituele vorming heeft alles te maken met je Godsbeeld en daarbij ook met je beeld op de samenleving. Door de spirituele vorming ben ik dus ook op sommige gebieden anders gaan kijken naar de samenleving.
4.b. Wat gebeurde er precies met je op die momenten? (gevoel, inzicht, beeld van God, beeld van jezelf, besef van genade, heil of vergeving?) Dat God veel groter is dan ik mij kan voorstellen. Maar dat Hij toch naar ons omkijkt, dat maakt mij dankbaar. Maar ook de nood die er is op dit moment in de samenleving. Als je kijkt naar de gebroken gezinnen. Kinderen die vaderloos opgroeien, het egoïsme en individualisme, waarin het alleen maar om ons zelf draait.
4.c. Wat zorgde daarvoor? Dat het hoog tijd wordt dat we als kerk een ander geluid laten horen. Mijn passie is hierdoor verdiept om van de kerk weer een plaats van God te maken door de kracht van Zijn Geest. Simpel gezegd, de zichtbare nood stimuleert je roeping. De nood wordt scherper door je spirituele vorming omdat je op die manier meer en meer gaat kijken door de ogen van God.

Bijlage 3: Overzicht interviewanalyse (boomstructuur)

